ZHUANGZI

Călătorie liberă

HUMANITAS

ZHUANGZI este considerat, alături de Laozi şi Liezi, unul dintre cei trei părinţi ai daoismului. Unii cercetători apreciază că ar fi trăit, cu aproximaţie, între 369 şi 286 î.e.n., alţii, mai precauţi, îl situează între secolele IV şi III î.e.n. Se spune că Maestrul Zhuang, pe numele său Zhuang Zhou, ar fi trăit în regatul Song, pe teritoriul actualei provincii Henan, în plină perioadă a Regatelor Combatante, dominată de instabilitate politică şi de conflicte permanente. În mai mare măsură decât oricare dintre daoiştii Chinei preimperiale, Zhuangzi instaurează *Dao*, Non-Acţiunea (*wu wei*) şi Firea (*xing*) ca principii supreme într-o lume în care Omul este egalul Cerului şi Pământului. Fără a neglija nici una dintre temele fundamentale ale gândirii (existenţa, cunoaşterea, valoarea), cu umor, vorbe de duh şi paradoxuri, Zhuangzi ne îndrumă pe calea desluşirii înţelesurilor multiple ale învăţăturii sale.

LUMINIŢA BĂLAN este conferenţiar la secţia de limba chineză a Facultăţii de Limbi şi Literaturi Străine, Universitatea din Bucureşti, doctor în lingvistică. Este autoarea unor lucrări despre lingvistica chineză, cum ar fi *Limba şi scrierea chineză standard*, *Lexicologia chineză*, *Lingvistica chineză* (coautoare). A mai tradus din limba chineză clasică opera filozofului confucianist Xunzi, *Calea guvernării ideale.*

TATIANA SEGAL este sinolog, doctor în filozofie, economist şi doctor în economie. A tradus lucrări referitoare la gândirea extrem-orientală (George Oshawa, *Principiul unic al filozofiei şi ştiinţei din Extremul Orient*, Gérard Edde, *Calea lui* Dao), la daoism (Isabelle Robinet, *Istoria daoismului de la origini până în secolul* XIV, Isabelle Robinet, *Meditaţia daoistă*) şi este autorul cărţii *Valori morale în daoismul primitiv*. În cursurile sale „Techniques de négociation“ şi „Management interculturel“ (ASE – FABIZ, secţia franceză) face cunoscută specificitatea culturii şi civilizaţiei chineze.

ZHUANGZI

Călătorie liberă

Traducere din chineza clasică, note,
studiu introductiv, glosare şi bibliografie de
LUMINIȚA BĂLAN şi TATIANA SEGAL

HUMANITAS
BUCUREŞTI

Redactor: Mona Antohi
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Marieva Cătălina Ionescu
DTP: Ileana Buzoianu, Cornel Drăghia

Tipărit la C.N.I. „Coresi“ S.A.

Zhuangzi bu zheng
Yunnan renmin, Kunming, 1980

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ZHUANGZI
Călătorie liberă / Zhuangzi; trad., note, st. introductiv, glosare, bibliogr.: Luminița Bălan, Tatiana Segal. – București: Humanitas, 2009
Bibliogr.
ISBN 978-973-50-2446-8
I. Bălan, Luminița (trad.; pref.; ed. șt.)
II. Segal, Tatiana (trad.; pref.; ed. șt.)
299.513

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poștă: tel./fax 021/311 23 30
C.P.C.E. – CP 14, București
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.libhumanitas.ro

Studiu introductiv

De ce Zhuangzi?

Întrebarea, rostită în diverse variante – exact aşa sau într-o formă extinsă, sau uşor modificată –, ne-a fost pusă, practic, de toţi prietenii, cunoscuţii sau cunoştinţele întâmplătoare a căror existenţă s-a intersectat cu a noastră de-a lungul celor aproape douăzeci de ani cât a durat traducerea textului pe care-l prezentăm astăzi cititorului. Răspunsurile date de-a lungul vremii, de multe ori succinte, vor fi acum, sperăm, destul de cuprinzătoare pentru a-i mulţumi pe toţi.

„De ce Zhuangzi?" Un posibil răspuns s-ar referi, mai curând, la o întrebare mai generală: „De ce se mai traduc, se retraduc, se (re)citesc şi se (re)comentează marile texte din cultura universală?" Sau, restrânsă, exprimată punctual, ca şi precedenta, ar suna: „De ce Platon? De ce Aristotel? De ce *Vedele?*"... Suntem de părere că pentru a ne înţelege mai bine pe noi înşine, dar şi pe cel de lângă noi, va trebui întotdeauna să ne întoarcem la Începuturi, la acele momente importante din istoria omenirii când s-au conturat, pe diferitele meridiane ale globului, problemele fundamentale ale umanităţii şi s-au dat primele răspunsuri, de cele mai multe ori enigmatice, metaforice, pline de sensuri subtile, care se dezvăluie treptat şi numai după multiple analize, referitoare la Originea universului, la capacităţile umane de cunoaştere, la valorile supreme etc. Deşi marii filozofi ai Antichităţii au exprimat această problematică în forme diferite (poeme în proză, poeme în versuri, dialoguri reale sau/şi imaginare, prelegeri, povestiri cu tâlc, tratate...) şi au structurat, poate fără să conştientizeze la vremea aceea, dimensiunea spaţială

şi temporală pe care o vor cunoaşte sisteme de gândire extrem de diferite, constatăm cu surprindere şi încântare universalitatea tematicii abordate şi complementaritatea soluţiilor. Iar dacă ar fi să încercăm o paralelă între China preimperială, mai exact China secolelor X–III î.e.n., şi leagănul culturii europene, Grecia mileniului I î.e.n., vom constata, chiar din punct de vedere socio-politic şi economic, asemănări, nu numai deosebiri, surprinzătoare. Astfel, ca şi Grecia, China cunoaşte, pe de o parte, declinul societăţii arhaice, iar, pe de altă parte, o puternică înflorire. Este vremea când regii Wen şi Wu din neamul Zhou, venit din vestul regatului Shang-Yin (regat situat în Câmpia Centrală a Chinei, între cursurile inferioare ale fluviilor Huanghe şi Yangzi), luptă împotriva tiranului Zhou (Zhouwang), ultimul suveran al dinastiei Shang-Yin (≈ sec. XVI–XI î.e.n.), îl înlătură şi instaurează dinastia care poartă numele neamului lor, dinastia Zhou (≈ 1066–221 î.e.n.). După circa două secole, puterea dinastică centrală slăbeşte şi, pe un teritoriu ce corespunde în mare măsură Chinei de azi, se constituie o serie de regate cvasi-independente între care se încheie şi se rup alianţe, regate aflate aproximativ cinci secole în permanente lupte pentru hegemonie, dar şi într-o continuă concurenţă în privinţa dezvoltării economice, regate ce ar putea fi asemănate, în limitele pe care o astfel de comparaţie le permite, cu *polis*-urile greceşti. Cetatea capătă în China, stat exclusiv continental, dimensiune de ţară sau regat. Numărul ţărilor a oscilat între douăsprezece, în perioada Primăvară–Toamnă (≈ 722–481 î.e.n.), şi şapte, în perioada Regatelor Combatante (≈ 481–221 î.e.n.), existând presărate printre ele câteva cetăţi. Luptele mânate de interese personale şi intrigi de curte, dar şi de dorinţa regatelor puternice de a le asimila pe celelalte, s-au finalizat în anul 221 î.e.n. prin formarea, sub domnia lui Qin Shihuangdi, a statului unitar centralizat – imperiul Qin.[1]

---

1. *Cf.* Jacques Gernet, *Lumea chineză*, trad. Şerban Stati şi Romulus Ioan Budura, 2 vol., Editura Meridiane, Bucureşti, 1985 şi Léon Vandermeersch,

Ca şi în Grecia acestei perioade, determinată de luptele de cucerire şi de apărare, dar şi condiţie a acestora, producţia de bunuri materiale cunoaşte o înflorire deosebită. Se dezvoltă agricultura prin introducerea unui sistem specific Chinei de împărţire şi cultivare a pământului numit sistemul „fântânii", unde încep să fie folosite irigaţiile şi îngrăşămintele, ia amploare creşterea animalelor, domeniu în care se aplică metode perfecţionate de selecţie, progresează metalurgia, în special în direcţia îmbunătăţirii performanţelor armelor şi uneltelor. Totodată, în ciuda numeroaselor războaie, se dezvoltă comerţul cu produse de lux, ţesături, cereale şi sare, transporturile, cu precădere cele pe apă – este perioada amenajării primelor canale de navigaţie –, dar şi pe uscat, şi, nu în ultimul rând, meşteşugurile: olărit, tăbăcărie, gravură, ţesătorie, împletituri de nuiele, prelucrarea metalelor etc.

În plan social, asistăm la destrămarea societăţii tribale şi formarea instituţiilor nobiliare. Generat de regalitatea arhaică, se instituie un sistem social şi politic întemeiat pe ierarhia domeniilor şi cultelor familiale, corespunzător, într-o oarecare măsură, „sistemului feudal" care a apărut în Occident mult mai târziu, deşi el are prea puţine asemănări cu feudalismul european. În acest context, se evidenţiază faptul că lumea chineză nu a cunoscut decât sclavia domestică şi, mai ales, sclavia femeii, formă sub care sclavia şi-a prelungit existenţa până în secolul XX.

În vârful piramidei sociale se afla domeniul regal şi cultul strămoşilor neamului Zhou. Familia nobiliară deţinea atât privilegii militare, cât şi religioase, şeful clanului fiind descendent direct în linie masculină al unui strămoş considerat drept Întemeietor şi venerat generaţie de generaţie potrivit cultului strămoşilor.[2] Titlul

---

La formation du légisme. Recherche sur la constitution d'une philosophie politique caractéristique de la Chine ancienne, École Française d'Extrême-Orient, Paris, 1987.

2. Întregul ansamblu de reguli privind ceremoniile rituale şi îndatoririle legate de cultul strămoşilor este cuprins în *Zhou li* (*Însemnări despre riturile din dinastia Zhou*).

de fiu moştenitor îi revenea, de regulă[3], primului născut de sex bărbătesc al soţiei principale, ceilalţi fii (ai soţiei principale, soţiilor de rangul doi sau concubinelor) ocupând ranguri inferioare; fetele se bucurau de privilegiul rangului numai la căsătorie. Prin extindere la nivel statal, ierarhia spiţelor princiare Zhou va mai funcţiona, în perioada Primăvară–Toamnă, şi între cele douăsprezece regate mari şi zece cetăţi formate prin fărâmiţarea puterii centrale (≈ sec. al VIII-lea î.e.n.). În perioada Regatelor Combatante, sistemul ierarhic centralizat va dispărea, făcând loc unui sistem de alianţe deosebit de fragil. Suveranitatea militară şi religioasă, legislativă şi administrativă a regilor şi principilor este deplină, deşi, uneori, este invocată puterea Fiului Cerului, respectiv a principelui Zhou, ca voinţă supremă sau judecător suprem.

Se cuvine să remarcăm faptul că Imperiul de Mijloc nu a cunoscut democraţia şi, până în secolul XX, dacă excludem faptul că „Suveranul din Vechimea Misterioasă guverna prin Non-Acţiune“ (cap. XII), iar „oamenii din vechime preţuiau Non-Acţiunea“ (cap. XIII), nici măcar nu a imaginat vreo alternativă la forma de guvernare dinastică, regală, devenită uneori tiranică. Este posibil ca această situaţie să se datoreze perceperii relaţiilor interumane şi, implicit, a relaţiei individ–stat ca relaţie ierarhică de tipul supus–stăpân, conformă cultului strămoşilor, concepţie ce va fi preluată şi promovată de învăţătura confucianistă care va domina sistemul educaţional chinez până în zilele noastre.

Din punct de vedere cultural, tocmai în această perioadă extrem de tulbure au apărut lucrările ce au constituit *Clasicele*[4] învăţământului chinez şi care încorporează marea moştenire a Antichităţii.

---

3. Excepţiile, cum este cazul împăratului Shun, în favoarea căruia împăratul Yao, socrul său, a abdicat, sau al împăratului Yu, căruia Shun i-a lăsat tronul, sunt rare şi au în mare măsură valoare mitologică. *Cf.* Yuan Ke, *Miturile Chinei antice*, trad. din limba chineză de Toni Radian, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1987.

4. *Clasicele* cuprind cărţile existente înaintea lui Confucius, dar cărora Maestrul le-a dat forma finală, anume: *Yi jing* (*Cartea Transformărilor*), *Shu*

Începând cu dinastia Han (206 î.e.n.–220 e.n.), ele au reprezentat modele pentru scrierile din diverse domenii. Rânduite potrivit criteriilor occidentale, acestea pot fi cuprinse în următoarele categorii: scrieri istorice (anale, cronici), scrieri oficiale (culegeri de documente oficiale, discursuri, edicte regale etc.), poezii (imnuri pentru sacrificii și ceremonii rituale, dar și poezie lirică, filozofică, elegiacă etc.), cărți rituale (scrieri despre obiceiuri, rituri, ceremonii), cărți de divinație, cărți filozofice etc.

La sfârșitul perioadei Primăvară–Toamnă (722–481 î.e.n.) și pe parcursul întregii perioade a Regatelor Combatante (≈ 481–221 î.e.n.) proliferează nenumărate școli și curente filozofice ce se dezvoltă paralel. Pentru a reda măcar parțial imaginea cantitativă și diversitatea curentelor de gândire filozofică, dar și tehnică (matematici, astronomie, medicină etc.), să notăm numai că Marcel Granet[5] prezintă schema relațiilor de dependență directă dintre douăzeci și două de școli care se revendică din doctrina daoistă, precizând că a neglijat totuși Școala Numelor și Legismul. Dintre curentele de idei ale căror nume și lucrări au străbătut timpul, unele nu cunosc decât cel mult doi–trei Maeștri, respectiv o „glorie" de circa 100–150 de ani, după care școala dispare sau, îmbinându-și sistemul cu al alteia, se transformă. Așa a fost, de exemplu, Școala Moistă, care, practic, a cunoscut un singur învățător, pe inițiatorul său, Mozi, nume sub care este cunoscut filozoful Mo Di. După dispariția Maestrului, moismul se integrează Școlii Numelor. Alte sisteme, cum ar fi confucianismul și daoismul, vor juca un rol important în întreaga dezvoltare socială și culturală a Chinei, deși între confucianismul Chinei preimperiale și neoconfucianismul secolului al XVIII-lea, de exemplu, este în mare măsură o identitate de denumire, iar daoismul începuturilor

---

jing (*Cartea Edictelor*), *Li ji* (*Însemnări despre Rituri*) și *Shi jing* (*Cartea Poemelor*). Acestora li se adaugă *Lun yu* (*Analecte*) de Confucius, culegere de notițe de la cursurile Magistrului realizată de discipolii apropiați, și *Mengzi* (*Cartea filozofului Meng Ke*).

5. Marcel Granet, *La pensée chinoise*, Albin Michel, Paris, 1974, p. 484, nota 10.

a evoluat, după opinia unor specialişti chinezi, dar şi europeni, pe care alţi specialişti, desigur, o neagă, într-un curent strict filozofic (*daojia*) şi unul religios (*daojiao*)[6]. Alte şcoli, cum ar fi Legismul sau Şcoala Numelor, vor pune bazele unor ştiinţe şi instituţii.

Trebuie subliniat rolul deosebit de important pe care filozofii, consideraţi „oameni înţelepţi" (*shengren*), îl joacă în viaţa socială şi politică a epocii, în special la curţile princiare. Ei nu erau numai iniţiatori sau continuatori de şcoală, învăţători ai tinerilor prinţi (în cel mai rău caz un discipol al Maestrului era Învăţătorul casei regale), ci, mai ales, iniţiatori de „programe politice", respectiv „consilieri" regali. Denigrând sistemul existent, fiecare filozof formula propriile sale scheme de guvernare şi încerca să-l convingă pe suveran să le pună în aplicare. Atunci când „strategia" dădea greş, filozoful trebuia să părăsească ţara. Ţinând cont de faptul că majoritatea filozofilor importanţi, prin importanţi înţelegând întemeietori de şcoală sau continuatori renumiţi ai primilor Maeştri, „au călătorit" dintr-un regat în altul fiind goniţi din urmă de războaie sau alianţe prost încheiate, în ultimă instanţă, din vina lor, cât şi de faptul că-i regăsim în ţările de exil tot la curtea princiară şi tot pe post de sfetnici, i-am putea considera primii „trădători". Interesant este că, spre deosebire de Grecia, în China nici un mare învăţat nu a plătit cu viaţa pentru ceea ce s-ar putea numi „delict de opinie", deşi pedepsele nu erau cu nimic mai blânde decât în altă parte a lumii, iar, numai pentru faptul de a-i atrage atenţia unui tiran asupra comportamentului său inadecvat, oricine, chiar şi o rudă apropiată, putea fi condamnat la moarte, cum se întâmplă, de exemplu, cu Bi Gan,

---

6. *Cf.* Isabelle Robinet, *Istoria daoismului de la origini până în secolul XIV*, trad. de Tatiana Segal, Editura Herald, Bucureşti, 2005, care consideră că opoziţia dintre daoismul filozofic (*daojia*) şi daoismul religios (*daojiao*) este susţinută în principal de europenii care nu înţeleg complexitatea daoismului şi simt nevoia unei disocieri între contemplaţie, pe de o parte, şi, pe de altă parte, „exerciţiile" de perfecţionare spirituală, dar şi de menţinere a echilibrului vital, a suflului vital (*qi*).

Qizi şi Weizi. Vrem să spunem, de fapt, că în China nu a existat un „caz" de tip Socrate.

Stima şi renumele de care se bucurau filozofii şi care i-au scăpat de multe ori de mânia stăpânilor înşelaţi sau tiranilor se datorau atât cunoştinţelor lor din diverse domenii – inclusiv faptului că ştiau să scrie, să caligrafieze –, exprimării elocvente, cât şi vioiciunii minţii în imaginarea de scenarii de alianţe şi bătălii. Aprecierile pozitive s-au concretizat în calificativul *zi* (cu sensul primar de „fiu", extins ulterior la cel de „Învăţător"), titlu de respect acordat unui învăţat sau unui om virtuos, echivalent cu „Maestru". Aşa se face că filozofii Laozi, Zhuangzi, Kongzi (Confucius pentru europeni), Mengzi (Mencius pentru europeni), Mozi au fost şi sunt cunoscuţi sub aceste nume şi mai puţin sub numele lor reale, respectiv Lao Dan, Zhuang Zhou, Kong Qiu, Meng Ke, Mo Di etc. S-ar putea ca şi această consideraţie de care filozofii chinezi au beneficiat întotdeauna să fi contribuit la răspândirea convingerii că lumea chineză este o lume a înţelepciunii.

Prin ce este diferit daoismul?

Întrebarea ar putea fi considerată o altă formă de exprimare a precedentei, „De ce Zhuangzi?". Un eventual răspuns, parafrazând titlul lucrării lui Léon Wieger[7], ar fi că, alături de Laozi şi Liezi, Zhuangzi este „părintele" curentului de gândire numit daoism.

Dar întrebarea „Prin ce este diferit daoismul?" poate fi interpretată şi sub acea formă în care ne-a fost pusă în special de chinezi, anume: „De ce am tradus o lucrare daoistă şi nu una confucianistă sau un text de proză modern?" Dacă vom avea răbdare să ne aplecăm atent asupra istoriei Imperiului de Mijloc şi interpretărilor mai mult sau mai puţin nuanţate pe care europenii, specialişti şi mai puţin

7. Léon Wieger, S. J., *Les pères du système taoïste*, Les Belles-Lettres, Paris, 1950.

specialişti, le-au dat daoismului, vom înţelege cauza neliniştii chinezilor când ne apropiem de daoism.

Intrând, alături de confucianism şi buddhism, în triada sistemelor de gândire fundamentale din tradiţia chineză, daoismul s-a format într-un proces lent constând din asimilarea diferitelor curente străvechi premergătoare oricărei şcoli, încadrate în mod convenţional în cultul strămoşilor. De aceea nu i se pot stabili precis începuturile. Mai mult, procesul de incorporare a unor influenţe străine de daoismul începuturilor a continuat neîncetat peste vremuri. Dacă adăugăm şi faptul că de-a lungul întregii sale istorii revelaţii noi au venit să-l îmbogăţească, vom înţelege în ce măsură daoismul este un sistem deschis, în continuu progres şi evoluţie, şi cât este de greu nu numai să i se dateze apariţia, ci şi să fie precis şi riguros delimitat. Dacă ar fi să-l privim din perspectivă religioasă, asemenea Liviei Kohn[8], putem aprecia pe drept cuvânt că „daoismul nu a fost niciodată o religie unificată, ci a fost în mod constant o combinaţie de învăţături fondate pe revelaţii originale diverse", că el nu a putut fi surprins decât în manifestările sale concrete şi că a vorbi despre daoism ca despre un tot este lipsit de sens. Cu toate acestea, dacă există un fir călăuzitor care parcurge daoismul, indiferent de punctul de vedere pe care-l adoptăm – filozofic sau religios –, el îşi găseşte începuturile în genealogia daoismului şi în procesul cumulativ şi integrator al evoluţiei acestuia.

În încercarea de a delimita totuşi daoismul, unul dintre elementele care pot fi luate în consideraţie este *Daozang* (*Canonul daoist*). Astfel, s-ar putea considera că toate textele cuprinse în acest compendiu sunt texte daoiste. Nu este o soluţie perfectă, căci în *Daozang* (*Canonul daoist*) şi-au găsit locul toate textele ce n-au fost recunoscute de confucianişti şi buddhişti, dar nici complet greşită, întrucât caracterul heteroclit al lucrării este bine cunoscut.

8. Livia Kohn, *Taoist Mystical Philosophy, The Scripture of Western Ascension*, State University of New York Press, Albany, 1991.

Publicat în 1442 şi incluzând peste 1000 de scrieri, *Daozang* (*Canonul daoist*) adună laolaltă opere filozofice, precum cele atribuite lui Laozi şi Zhuangzi, tratate de farmacopee, cel mai vechi tratat de medicină chineză, hagiografii, ritualuri imense amestecate cu magie, geografii imaginare şi reţete de regim şi de igienă, antologii, imnuri, speculaţii cu privire la diagramele din *Yi jing* (*Cartea Transformărilor*), tehnici de meditaţie, texte de alchimie şi precepte morale. Totodată, *Daozang* (*Canonul daoist*), în starea „brută" în care se află, adică neprelucrat, este o acumulare masivă de documente. Unele texte se regăsesc de mai multe ori sub titluri diferite; altele poartă acelaşi titlu, având un conţinut diferit, iar, pe deasupra, există scrieri care se cuprind unele în altele. Mai mult, majoritatea textelor nu sunt nici semnate şi nici datate. Multe dintre ele sunt „apocrife", deşi ne putem întreba asupra sensului pe care-l poate acoperi acest cuvânt într-o tradiţie religioasă în care noţiunea de ortodoxie, când există, este revendicată de fiecare sectă sau mişcare: nu există autoritate supremă şi nici Carte fundamentală. De aceea, se poate considera că, dintr-un anumit punct de vedere, vocaţia însăşi a daoismului era de a fi marginal, iar ceea ce nu intra în schemele ştiinţei oficiale, nici în cadrul cunoştinţelor tehnice specifice, era „altceva", dar nu buddhist, era clasat drept daoist. Ca urmare, singurul punct comun între unele texte calificate drept daoiste este apartenenţa lor la *Daozang* (*Canonul daoist*) şi poate, nu chiar întotdeauna, căutarea unei anumite nemuriri, iscodirea lumii de dincolo, care se transformă, de fapt, uneori în „altceva".

Dacă am lua drept element de definire a daoismului ca religie de sine stătătoare data probabilă a desprinderii lui de practicile şi credinţele străvechi, adică a instituţionalizării lui, ne-am afla în faţa altor dileme. Astfel, pentru unii specialişti, data de „naştere" a daoismului este anul 215 e.n., când Zhang Lu, conducătorul mişcării „Maeştrilor Celeşti" (*Tianshi*) şi organizatorul unui „adevărat stat independent" în provincia Sichuan, se închină lui Cao Cao, recunoscându-l drept împărat legitim, confirmat de zeul Laozi, iar acesta, în schimb, îi conferă numeroase titluri, îl instalează în capitală şi

dă drept de cetate noii Biserici. Acesta este un fapt istoric, confirmat şi sigur, dar daoismul nu poate fi limitat la mişcarea „Maeştrilor Celeşti“. Pentru alţi specialişti, acest moment este legat de Yang Xi şi de revelaţia mişcării „Înaltei Purităţi“ (*Shangqing*), datată între anii 364–370. Opţiunea este justificată prin faptul că scrierea lui Yang Xi este o operă de integrare şi organizare a datelor anterioare adunate într-un corpus care a beneficiat de o existenţă recunoscută oficial. Se conturează astfel două date conforme cu două tendinţe complementare ale daoismului, ambele însă ţinând de un aspect formal şi lăsând în afara daoismului „recunoscut“ toate lucrările anterioare dinastiei Han (206 î.e.n.–220 e.n.), adică tocmai fundamentul de la care se revendică. De aceea, devine foarte limpede faptul că nu se poate stabili momentul apariţiei daoismului numai după organizarea lui instituţională şi că este absolut necesar să i se evidenţieze începuturile pentru a ne putea apropia de înţelegerea sensului său profund.

De fapt, spre deosebire de confucianism, care are o poziţie bine definită în societate, este sigur de originile sale şi se referă atât la o personalitate recunoscută de toţi ca dominantă (Kong Qiu sau Zhong Ni, Confucius pentru europeni), cât şi la cărţi clasice bine precizate ce pun bazele doctrinei sale şi o susţin de-a lungul vremilor, daoismul, prin evoluţia sa, nu are nici dată, nici loc de naştere. El n-a încetat să se transforme, să culeagă, să adune, să incorporeze pentru a (re)deveni permanent. Aşa se face că astăzi el este păstrătorul cel mai preţios al întregului trecut cultural al Chinei, căruia a ştiut să-i întreţină vie flacăra şi să i-o păzească chiar şi în vremuri de restrişte, când a fost înlăturat şi, uneori, persecutat de doctrinele oficiale. De aici, temerea chinezilor nu atât de apropierea europenilor de daoism, cât de o înţelegere eronată sau parţială a lui şi de o răspândire a lui sub o formă trunchiată.

Un alt aspect spinos al daoismului îl reprezintă problema raportului dintre ceea ce Occidentul numeşte „daoism filozofic“ şi „daoism religios“, această dihotomie regăsindu-se în cea care a fost făcută între daoismul „contemplativ“ şi daoismul „intenţional“ ce se ocupă de tehnicile de prelungire a vieţii. Pe această temă s-au confruntat

specialişti şi mai puţin specialişti. Unii fac diferenţa clară între experienţa mistică şi tehnicile care duc la ea, tot aşa cum despart teoreticul de empiric. Alţii, dimpotrivă, considerând că între cercetarea ştiinţifică şi experienţele practice care s-o confirme trebuie să existe un permanent dialog, serii de puncte şi contrapuncte, confirmări şi infirmări (parţiale sau chiar totale), susţineri şi negări, consideră o falsă problemă distingerea a două curente. Este sigur că în vechime au existat diverse categorii de oameni care s-au apropiat de daoism în diferite moduri şi accepţiuni: unii, mai ales printre împăraţi, s-au străduit singuri să folosească tehnicile de prelungire a vieţii şi/sau au cerut înţelepţilor vremii să producă poţiuni al căror efect să fie acela de prezervare a sănătăţii; alţii, consemnaţi şi ei în diferite scrieri, erau numai în căutare de puteri magice din dorinţa de a dobândi puteri nelimitate asupra semenilor lor, nu pentru a „acţiona prin Non-Acţiune“, conform preceptelor daoiste, ci pentru a obţine averi nemăsurate; adevăraţii Maeştri refuzau ofertele suveranilor de a-i sprijini în guvernare şi, retraşi sau nu din lumea oamenilor, foloseau aceste tehnici, pe care de altfel le transmit, pentru a cădea în extaz şi a trăi experienţa mistică. Zhuangzi le cunoştea pe toate şi face aluzie la ele în nenumărate rânduri. În acest sens, limitându-ne la primele şapte capitole din cartea de faţă, cele mai vechi, putem da drept exemplu faptul că „Nanguo Ziqi şedea rezemat pe un scaun, privea cerul şi respira liniştit, desprins parcă de trupul său. În timp ce-l servea, Yan Cheng Ziyou îi spuse: «Ce faceţi? Fără îndoială, corpul poate fi asemenea copacului uscat, iar inima asemenea cenuşii moarte. Cel care şade acum pe scaun nu mai este cel de altădată»“ (cap. II, „Despre unitatea lucrurilor“), sau răspunsul lui Yan Hui la întrebarea lui Zhong Ni cu privire la semnificaţia expresiei „a şedea şi a uita“, anume „a se desprinde de membre şi trunchi, a curma văzul şi auzul, a abandona forma, a părăsi cunoaşterea, a se asemui Marelui Tot – aceasta se numeşte «a şedea şi a uita»“ (cap. VI, „Preamăritul Maestru“), sau, în acelaşi capitol, „Omul Adevărat din vechime nu cunoaşte dragostea de viaţă şi nici dezgustul faţă de moarte. Nu se bucură de venirea sa pe lume şi nici nu se opune

dispariției sale. Așa este el: nestânjenit se duce, nestânjenit vine. Nu-și uită începutul și nu-și iscodește sfârșitul. Se bucură de ceea ce primește și se întoarce la ceea ce uită. Aceasta se numește «a nu-l părăsi pe *Dao* cu inima și a nu ajuta Cerul cu ființa omenească». Acesta se numește «Om Adevărat»...", sau, tot în capitolul VI, „Aceia, deși sunt oameni, se aseamănă Creatorului și călătoresc în Suflul Unic al Cerului și Pământului. Aceia consideră viața drept un prisos inutil, iar moartea drept o comoară fără valoare. Dacă este într-adevăr așa, cum să se știe ce sunt moartea, viața, trecutul și viitorul? Ei recurg la diferitele elemente din care se constituie trupul. Ei își dau uitării ficatul și bila, se leapădă de urechi și ochi, reiau neîncetat sfârșitul și începutul și nu cunosc capătul firului. Obosiți, hoinăresc dincolo de praful și murdăria lumii și călătoresc liber în Non-Acțiune". Și exemplele pot continua. Astfel, Omul Adevărat din vechime, sau Omul Înțelept, sau Maestrul își începe călătoria – călătorie liberă, după titlul primului capitol, de la care am împrumutat și titlul cărții –, zborul extatic, ca Om „născut odată cu Cerul și Pământul" și ca egal al lor.

O altă problemă conexă, anume cea a raportului daoiștilor cu lumea oamenilor, respectiv a vieții în recluziune sau în societate, este de aceeași natură. Unii daoiști, chiar dintre personajele lui Zhuangzi, au preferat să fugă de lume, în timp ce alții, printre care însuși autorul se dă exemplu, iar de-a lungul istoriei numeroși daoiști, nu numai că nu s-au retras, dar chiar au înfruntat pericole pentru a-și face auzite opiniile, a-și propaga învățătura și astfel a-i convinge pe suverani că se poate „guverna prin Non-Acțiune" (a se vedea cap. XXX, „Despre săbii"). Nici în acest caz nu se poate totuși vorbi despre două curente fundamental diferite, ci despre două posibile opțiuni individuale determinate atât de temperamentul daoistului, de epoca în care trăia (timpurile de restriște fiind cele care, de regulă, au privilegiat retragerea în singurătate, excepție făcând tocmai vremea începuturilor, perioada Regatelor Combatante), cât și stadiul său de dezvoltare. Deși de-a lungul istoriei daoismului aceste atitudini

devin foarte evidente, ele vor fi, cu siguranță, sesizate și în scrierea lui Zhuangzi.

Ar mai trebui să precizăm că, îmbrățișarea doctrinei daoiste fiind o problemă personală, de-a lungul întregii sale istorii daoismul a avut și o „existență" secretă, atât în mediile populare, cât și în cadrul elitei intelectuale (literați, artiști...). De aceea, a considera că poate fi cunoscut, definit, închis în niște limite bine determinate este superfluu. Suntem de părere că pentru a-i reda cu adevărat dimensiunile ar trebui și noi să „călătorim liber" între cele patru zări, să-i surprindem și să-i semnalăm numeroasele fațete, precum și influența nemărginită pe care a avut-o asupra tuturor aspectelor civilizației chineze.

Ce sensuri ascunde Dao?

Considerat de mulți specialiști drept concept daoist, poate datorită similitudinii denumirii, în fapt, *dao* se dovedește a fi, alături de *tian* („cer"), *de* („virtute"), *li* („ritual"), *yi* („dreptate") și *ren* („omenie"), una dintre noțiunile arhaice[9] care-și au originea în tradițiile populare străvechi și în cultul strămoșilor. Semnalat și definit în cele mai vechi *Clasice* confucianiste – *Shu jing* (*Cartea Edictelor*), *Shi jing* (*Cartea Poemelor*) și *Yi jing* (*Cartea Transformărilor*) – cunoscute sub această denumire nu pentru că ar fi fost scrise de Confucius, ci pentru că el a fost acela care le-a sistematizat, *dao* a fost preluat, interpretat și valorificat de toate curentele de gândire, indiferent de orientare sau de momentul apariției lor. De aici, multiplele sensuri ce i-au fost atribuite, dificultatea de a-l defini și, desigur, de a-l traduce.

Alcătuit din radicalul „a se mișca pas cu pas" (*chuo*) și foneticul „cap" (*shou*), *dao* a fost definit în moduri diverse de diferiți sinologi, în funcție de epoca în care au trăit, pregătirea pe care au avut-o, orientarea religioasă și/sau poziția adoptată de confrați. Divergențele cu

9. *Cf.* Pertti Nikkilä, „Early Confucianism and Inherited Thought in the Light of Some Key Terms of the Confucian Analects. I. The Terms in *Shu ching* and *Shih ching* Confucian Analects", în *Studia Orientalia*, Helsinki 53 (1982), editat de The Finnish Oriental Society, pp. 1–274.

privire la *dao* apar chiar în stadiul de identificare a originii şi sensului radicalului *chuo*. Astfel, Léon Wieger[10], pornind de la ideea că *chuo*, interpretat drept „o înaintare şi o oprire", l-ar fi înlocuit pe *xing* („a merge", „a păşi cu piciorul drept înaintea celui stâng"), îl traduce pe *dao* prin: „a merge înainte", „cale", „drum"; „principiu", „regulă", „lege", „a îndrepta"; „vorbă", „a vorbi", „curgerea unui discurs", „a conduce". În schimb, Joseph Needham[11] înţelege acelaşi radical drept „încrucişare de drumuri", pe când Alan Watts[12], împărtăşind opinia lui Léon Wieger cu privire la *chuo*, o duce mai departe: asociind înaintarea cu *Yang* şi oprirea într-un loc cu *Yin*, ne propune să ne gândim la *chuo* ca la un „ritm inteligent" prin intermediul căruia încearcă să explice diferitele sensuri pe care traducătorii i le-au conferit lui *dao*: „Cale", „Raţiune", „Providenţă", „Logos" şi chiar „Dumnezeu", concept abstract, intraductibil, folosit ca atare, *Dao*.

Nu vom insista asupra acestor interpretări mai mult sau mai puţin etimologizante şi nici asupra dezbaterilor şi comentariilor pe care le-a stârnit sensul conferit de un interpret sau altul unui astfel de termen-cheie, sens ce poate determina radical înţelegerea unui text de referinţă.[13] De asemenea, nu vom aduce în discuţie nici controversele referitoare la varianta optimă de traducere determinată de înţelegerea şi interpretarea lui *dao*. De altfel, sinologii au renunţat să le mai aducă în discuţie, fiecare dintre ei manifestându-şi opţiunea în cadrul studiilor pe care le întreprinde şi reiterând

---

10. Léon Wieger, S.J., *Caractères chinois. Etymologies. Graphies. Lexiques.*, Kuangchi Press, Taichung, 1972.

11. Joseph Needham, *Science and Civilisation in China*, 7 vol., Cambridge University Press, Cambridge, 1954–1971.

12. Alan Watts, *Dao: Calea ca o curgere de apă*, trad. de Dinu Luca, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996.

13. Pentru a lua cunoştinţă de diversele moduri în care a fost tradus *dao* numai în primul vers din cunoscuta lucrare atribuită lui Laozi *Dao de jing* (*Carte despre Dao şi Virtute*) şi care au influenţat înţelegerea şi catalogarea întregului text, a se vedea Tatiana Segal, *Valori morale în daoismul primitiv*, Orfeu 2000, Bucureşti, 2001.

ideea că, de fapt, s-a spus totul în această privință, apariția unor ipoteze noi fiind puțin probabilă atâta vreme cât nu vor fi descoperite alte variante de text sau comentarii chineze vechi căzute în uitare.

Însă, pentru o mai bună înțelegere a complexității acestui concept definitoriu pentru scrierile filozofice clasice[14], vom face o scurtă trecere în revistă a semnificațiilor care-i incumbă, precum și a modalităților de punere în practică a înțelesurilor ce-i sunt conferite, ele fiind, de fapt, acelea care conduc la interpretări. În acest sens, în calitatea lui de Unitate, *dao* poate fi analizat pe cel puțin patru direcții, și anume: în concordanță cu sistemul filozofic european, perspectivă pe care o vom numi „proeuropenistă" sau „prointegraționistă", în sensul evoluției sale istorice, ca termen definitoriu pentru daoism și în calitate de concept esențial al unei lucrări filozofice. Cum în ultima ipostază se regăsesc semnificații comune celorlalți trei vectori de analiză, nu ne vom opri câtuși de puțin asupra ei.

Din perspectiva curentului pe care l-am numit „proeuropenist" sau „prointegraționist", reprezentat în special de unii filozofi chinezi contemporani care, reducând sistemele de gândire chineze la confucianism, se străduiesc să găsească o concordanță între acesta din urmă și ceea ce ei califică drept „sistemul filozofic european", *dao* poate avea mai multe valori dintre care, probabil, cea mai importantă ar fi aceea de *numen*, origine a universului și a „celor zece mii de lucruri" (*wan wu*), sinonim cu „rădăcina originară" (*ben gen*), valoare pe care o vom reliefa nu într-un text confucianist, ci în scrieri daoiste, făcând apel, de exemplu, la afirmația lui Laozi (cap. 25, p. 3) conform căreia: „Există ceva care a transformat Haosul și s-a născut înaintea Cerului și Pământului [..., dar pentru că] eu nu știu numele lui, îi spun acestuia *dao*."[15] Zhuangzi (cap. VI, „Preamăritul Maestru") dezvoltă această idee definindu-l pe *dao* drept acel ceva de forma

---

14. Precizăm că n-am întâlnit scriere referitoare la cultura și civilizația chineză în general, nu strict la filozofie, fie științifică, fie de popularizare, care să nu abordeze măcar una dintre multiplele fațete ale lui *dao*.

15. Laozi, *Dao de jing* (*Cartea despre* dao *și* de), în *Er shi er zi* (*Douăzeci și doi de filozofi*), Guji, Shanghai, 1990.

Cerului, care poate fi văzut şi care „exista pe când nu existau Cerul şi Pământul, duhurile şi spiritele. El a dat naştere Cerului şi Pământului. Mai sus de *Taiji* nu există înălţime. Sub cele şase limite, nu există profunzime. El este anterior naşterii Cerului şi Pământului, fără a fi veşnic. Este mai îndelungat decât antichitatea îndepărtată, fără a fi bătrân".

O altă valoare a lui *dao* în viziune „proeuropenistă" este aceea de lege, regulă, normă după care se dezvoltă „cele zece mii de lucruri". Acest aspect se referă la unitatea emblematică de contrarii aflate în permanentă mişcare, unitate reprezentată de *dao*, putând fi ilustrat atât prin celebra afirmaţie, poate prea des citată, din *Cartea Transformărilor*[16] – inclusă în patrimoniul confucianismului numai datorită redactării ei de către Confucius, dar, în fapt, anterioară acestuia –, potrivit căreia „un [element] *Yin*, un [element] *Yang*, aceasta se numeşte *dao*", cât şi prin aserţiunea lui Laozi (cap. 40, p. 5) potrivit căreia „contrariile sunt mişcarea lui *dao*". Dezvoltată şi totodată abordată din perspectivă inversă, respectiv dinspre Unitate spre elementele pe care le generează, această valoare poate fi aflată şi în scrierea lui Zhuangzi (de exemplu, în cap. XXXI, „Bătrânul pescar"): „*Dao* este sursa celor zece mii de lucruri. Dintre toate lucrurile, cele care îl pierd sunt sortite morţii, iar cele care îl dobândesc sunt sortite vieţii. Dintre toate acţiunile, cele care i se opun vor fi distruse, iar cele care îl urmează se vor împlini. De aceea, *Dao* este pretutindeni, iar Omul Înţelept îl onorează."

O altă valoare conferită lui *dao* de „proeuropenişti" este aceea de principiu teoretic ideologic abstract sau opinie politică, sens în care a fost folosit, după opinia noastră, de toţi filozofii din perioada Regatelor Combatante (≈ 481–221 î.e.n.). De altfel, considerăm că diferitele şcoli pe care astăzi le numim „filozofice" sau, cel puţin, „de gândire" urmăreau, fiecare în parte, prin exponenţii lor, să răspândească adevărate strategii politico-economice care, odată puse în aplicare, ar fi trebuit să-i asigure suveranului slujit hegemonia.

---

16. *Zhou yi yi zhu (Cartea Transformărilor din dinastia Zhou, cu note şi explicaţii)*, Guji, Shanghai, 1990, p. 538.

Totuşi, se pare că singurul care a enunţat explicit acest lucru a fost Confucius: „Calea politică a Maestrului constă în a fi fidel şi îngăduitor şi atât."[17] Şi pentru că numai Confucius l-a folosit pe *dao* cu sens de „opinie politică", această semnificaţie a fost legată strict de doctrina confucianistă. Ar mai trebui precizat că, nici în perioada Regatelor Combatante, dar nici în epoca anterioară, nu a funcţionat ca principiu teoretic ideologic pus în practică în relaţia Înţelept -Suveran. În schimb, a constituit principiul care a reglementat relaţiile dintre superior şi inferior, în sensul că superiorul se arată îngăduitor faţă de inferior, iar inferiorul îşi manifestă respectul faţă de superior printr-un comportament loial. Când superiorul este un Maestru, un Înţelept, iar discipolul său – însuşi Suveranul, relaţia interumană maestru–discipol primează în faţa raportului social suveran–supus atâta timp cât Suveranul pune preţ pe învăţătura Maestrului. Aşa se face că acest principiu a devenit una dintre normele care, având drept bază ideea conservării ritualurilor patriarhale, reglementează de aproape două milenii relaţiile sociale în China.

O altă valoare atribuită lui *dao* de „prointegraţionişti", promovată, după opinia lor, în exclusivitate de confucianişti, este aceea de proces global al transformării continue a „suflului materiei", în fapt procesul devenirii realităţii concrete. Dar, cum *dao* nu se supune delimitărilor de nici un fel, îl vom găsi exploatat din plin cu acest sens în texte care nu sunt câtuşi de puţin confucianiste. Pentru a ne susţine afirmaţia, vom face apel, ca şi mai sus, atât la celebra formulă-sentinţă atribuită lui Laozi (cap. 42, p. 5): „*Dao* naşte unu, unu naşte doi, doi naşte trei, trei naşte cele zece mii de lucruri", cât şi la unul dintre numeroasele pasaje în care Zhuangzi (cap. XXII, „Cunoaşterea călătorea în Nord") evidenţiază nu numai permanenţa devenirii în Unitate, ci şi armonizarea contrariilor în „rădăcina originară" din care provin: „Lucrurile mor sau se nasc, sunt pătrate sau rotunde, dar nu-şi cunosc originile. Dacă este aşa, cele zece mii de lucruri au existat din vechime până în zilele noastre. Între cele

---

17. Kong Qiu, *Lun yu yi zhu* (*Analecte[le lui Confucius], cu note şi explicaţii*), Guji, Shanghai, 1995, p. 35.

şase puncte cardinale se cuprinde vastitatea, dar ea nu poate ieşi din *Dao*. Puful de toamnă este mic, dar aşteaptă ca *Dao* să-i împlinească forma. În Lumea Subcerească, toate lucrurile apar şi dispar, îşi modifică forma neîncetat până la sfârşitul vieţii. *Yin*, *Yang* şi cele patru anotimpuri se succedă, urmându-şi fiecare rânduiala. Acum par că se cufundă în obscuritate, dar încă există; acum par că se pierd fără de formă, dar încă au spirit. Cele zece mii de lucruri se hrănesc de aici, dar nu cunosc legea care le guvernează. Aceasta se numeşte Rădăcina Originară şi prin ea se poate contempla Cerul." Precizăm că în textul lui Zhuangzi, pe care l-am intitulat *Călătorie liberă*, această valoare este mult mai evidentă în pasajele în care *Dao* se identifică mai curând cu Unu decât cu „rădăcina originară": „Prin urmare, în *Dao* se cuprind grinzi şi coloane, urâţenie şi frumuseţe, vastitate, viclenie, înşelăciune, ciudăţenie. Toate formează Unu. Acesta se împarte şi se împlineşte; se împlineşte şi se risipeşte. Orice lucru care nu se împlineşte şi nu se risipeşte se adună iarăşi şi formează Unu. Numai cel pătrunzător ştie că Unu se formează" (cap. II, „Despre unitatea lucrurilor").

În sfârşit, curentul „proeuropenist" îi atribuie lui *dao* calitatea de criteriu al judecăţii corecte şi/sau greşite, autoritate supremă, sens pe care îl putem găsi exprimat, desigur, în modul cel mai sintetic în opera unui confucianist, Xunzi[18], de data aceasta: „Dao este autoritatea corectă din zilele noastre şi din vechime." Dar, înzestrat cu o astfel de valoare, *dao* apare, credem noi, la fel de explicit şi în *Călătorie liberă*, într-o formă sintetică, apropiată de cea a textului confucianist: „Cei din vechime se guvernau potrivit normei lui *Dao*..." (cap. XVI, „Îndreptarea firii"), precum şi într-una mai subtilă, specifică daoismului, şi care poate fi folosită drept justificare a faptului că sistemul instituţionalizat al acestui curent de gândire îşi însuşeşte scrierea lui Zhuangzi: „De aceea, se spune: «Esenţa lui *Dao* este

---

18. Xun Kuang, *Xunzi* (*Cartea filozofului Xun Kuang*), în *Douăzeci şi doi de filozofi*, Guji, Shanghai, 1990, p. 305. Pentru versiunea în limba română, *cf.* Xunzi, *Calea guvernării ideale*, trad. din limba chineză veche, studiu introductiv, note şi comentarii de Luminiţa Bălan, Polirom, Iaşi, 2004, p. 341.

folosită pentru guvernarea trupului; rămăşiţele lui *Dao* sunt folosite pentru guvernarea regatului; gunoiul lui *Dao* este folosit pentru guvernarea Lumii Subcereşti»" (cap. XXVIII, „Cedarea guvernării").

Analizându-l pe *dao* prin prisma evoluţiei sale istorice, aşa cum procedează atât filozofi chinezi precum Zhang Dainian[19], cât şi marea majoritate a sinologilor europeni[20], vom reîntâlni aspecte semnalate până acum, dar şi elemente noi, dezvoltări sau variaţiuni în interpretări.

Şi în această perspectivă, punctul de pornire îl constituie sensul concret, care este, neîndoielnic, cel mai vechi. În *Dicţionarul etimologic al caracterelor simple şi compuse, cu explicaţii şi adnotări*, la rubrica *dao* vom găsi atât explicaţia etimologiei semnului, identică celei date de Léon Wieger[21], cât şi afirmaţia potrivit căreia acest termen, în calitatea lui de lucru fizic, este explicit definit drept „cale", „drum", „loc pe care se merge": „*Dao*, locul pe care se păşeşte, este drum; [este] un cap [este] a se mişca pas cu pas [este] un drum, [acesta] se numeşte *dao*."[22] Mult mai târziu, în scrierea lui Zhuangzi (cap. II, „Despre unitatea lucrurilor"), vom întâlni o altă definiţie pentru *dao*, cu sensul propriu de „cale", „drum", în corelaţie cu orice alt obiect fizic: „Calea se izvodeşte mergând, lucrul este astfel numindu-l." Deosebirea esenţială între cele două definiţii rezidă, după opinia

19. Zhang Dainian, *Zhongguo gudian zhexue jinian fanchou yao* (*Despre categoriile şi conceptele filozofiei clasice chineze*), Zhongguo shehui kexue, Beijing, 1989, pp. 23–30.

20. A se vedea, printre alţii, Marcel Granet (*La pensée chinoise*, Albin Michel, Paris, 1974), A. C. Graham (*Disputers of the Tao: Philosophical argument in ancient China*, ed. a III-a, Open Court, Illinois, LaSalle, 1993), Chad Hansen (*A Daoist Theory of Chinese Thought. A Philosophical Interpretation*, Oxford University Press, New York–Oxford, 1992), Michael LaFargue (*Tao and method: a reasoned approach to Tao Te Ching*, State University of the New York Press, Albany, 1994), Isabelle Robinet (*Lao zi et le Tao*, Bayard, Paris, 1996), B. I. Schwartz (*The world of thought in ancient China*, Harvard University Press, Cambridge, 1985) etc.

21. Léon Wieger, *op. cit.*, p. 326.

22. *Cf. Shuo wen jie zi yi zheng* (*Dicţionar etimologic al caracterelor simple şi compuse, cu explicaţii şi adnotări*), Qilu shushe, Shanghai, 1987, p. 161.

noastră, în faptul că Maestrul daoist introduce ideea de devenire. Astfel se poate înţelege mai lesne cum din accepţia strict materială se trece pe nesimţite spre sensul abstract de „drum“ pe care-l urmează toate fiinţele şi lucrurile în devenirea lor fizică, „drum“ care poartă tot numele de *dao*. Însă acest *dao* se va diferenţia în dependenţă de cel care urmează un asemenea „drum“. Ca urmare, traiectoria astrelor pe cer (soare, lună, stele) se va numi „*dao* al Cerului“ sau „calea Cerului“ (*tian dao*), iar procesul transformării oamenilor se va numi „*dao* al Omului“ sau „calea Omului“ (*ren dao*). Disocierea este marcată, pentru prima dată, în *Cronica lui Zuo Qiuming şi Analele perioadei Primăvară–Toamnă* prin replica pe care, în al optsprezecelea an al domniei principelui Zhao din regatul Zheng, Zi Chan i-a dat-o lui Pi Zao, care credea că diversele fenomene astronomice prevestesc declanşarea calamităţilor şi, mai cu seamă, izbucnirea incendiilor: „Calea Cerului este departe, calea omului este aproape şi nu se ating; oricine ştie aceasta. Oare Zao cunoaşte calea Cerului?“[23] În acest context, *dao* păstrează încă semnificaţia lui concretă. Totuşi, putem aprecia că, despărţind „calea Cerului“ (*tian dao*) de „calea Omului“ (*ren dao*), Zi Chan pregăteşte terenul pentru „saltul“ necesar intrării termenului *dao* în filozofie, precum şi pentru ideea tripartiţiei lui în *dao* al Cerului sau „Calea Cerului“ (*tian dao*), *dao* al Pământului sau „Calea Pământului“ (*di dao*) şi *dao* al Omului sau „calea Omului“ (*ren dao*), aşa cum apare în *Cartea Transformărilor*: „Vastitatea şi măreţia pregătesc cunoaşterea perfectă: în aceasta constă calea Cerului, în aceasta constă calea Omului, în aceasta constă calea Pământului.“[24]

Aşa cum am arătat deja, pentru Laozi *dao* se află la originea lumii atât pentru că există înaintea tuturor celorlalte elemente – „s-a născut înaintea Cerului şi Pământului“ (cap. 25, p. 3) –, cât şi pentru că le-a zămislit pe toate, nu în formă concretă, ci abstractă: „*Dao* naşte unul, unul naşte doi, doi naşte trei, trei naşte cele zece

---

23. *Cf. Chun qiu zuo zhuan zhu* (*Cronica lui Zuo Qiuming şi Analele perioadei Primăvară–Toamnă cu explicaţii*), Zhonghua shuju, Beijing, 1990, p. 1395.

24. *Zhou yi yi zhu*, *op. cit.*, p. 602.

mii de lucruri“ (cap. 42, p. 5). Mai mult, şi de fapt acesta este punctul crucial în care *dao* face „saltul“ de la statutul de vocabulă la cel de categorie filozofică, el nu este nici „existenţă“ (*you*), nici „non-existenţă“ (*wu*), fiind în acelaşi timp şi „existenţă“ (*you*), şi „non-existenţă“ (*wu*), adică acel ceva nedefinit, Începutul, Originea Primordială: „*Dao* este ceva vag şi confuz. Deşi este confuz şi vag, în interiorul lui există o imagine; deşi este vag şi confuz, în interiorul lui există ceva“ (cap. 21, p. 3). Asemenea lui Zi Chan, Laozi (cap. 25, p. 3) consideră că omul este egalul celor trei Mari (*dao*, Cerul şi Pământul), căci afirmă: „Deci *dao* este mare, Cerul este mare, Pământul este mare, Omul, de asemenea, este mare. În Univers există patru lucruri mari, iar Omul este unul dintre ele.“ Se poate considera că acest citat creează confuzie sau chiar că infirmă teoria potrivit căreia *dao* este o unitate de elemente (două – când raportarea se face la perechi de contrarii; trei – când este cercetat modul de structurare a Universului: Cer, Pământ şi Om, sau cele trei regnuri, sau cele trei Lumi). Să nu uităm însă, cum de altfel ne aminteşte şi Zhuangzi (cap. II, „Despre unitatea lucrurilor“) într-una dintre expresiile sale celebre, folosite mult prea frecvent pentru exemplificarea paradoxurilor daoiste, că fiecare particulă, oricât de infimă ar fi ea, nu este numai integrată în *dao*, ci îl şi conţine cu toate caracteristicile sale, că se supune aceloraşi legi care-l guvernează pe *dao* şi pe care acesta le guvernează şi, mai ales, că „în Lumea Subcerească nimic nu este mai mare decât vârful pufului de toamnă[25], iar muntele Taishan este mic; nimic nu este mai longeviv decât un fiu mort, iar Peng Zu a murit prematur. Cerul, Pământul şi cu mine ne-am născut odată, iar eu şi cele zece mii de lucruri suntem Unu“. Şi tot el, parcă pentru a ne induce în eroare, ne aminteşte că „există *Dao* al Cerului, există *Dao* al Omului. *Dao* al Cerului înseamnă a nu acţiona şi a fi venerat. *Dao* al Omului înseamnă a acţiona şi a osteni. *Dao* al Cerului este suveran, *Dao* al Omului este

---

25. Deoarece toamna animalelor cu blană le creşte un puf foarte fin care le ajută să înfrunte frigul iernii, „vârful pufului de toamnă“ este o metaforă pentru ceva foarte mic.

supus. *Dao* al Cerului şi *Dao* al Omului se îndepărtează unul de celălalt şi sunt deosebite" (cap. XI, „Naturaleţe şi îngăduinţă"). În aceste condiţii, devine tot mai limpede că dificultatea înţelegerii lui *dao* în unitatea lui de interdeterminări constă nu atât în posibilitatea comprehensibilităţii şi evidenţierii subiectivităţii perspectivei, cât, în special, în capacitatea de desprindere de această perspectivă subiectivă şi, în consecinţă, de anulare a ei. Atunci, *dao* care generează şi guvernează Cerul, Pământul şi Omul şi care este conţinut în fiecare dintre ele nu se mai diferenţiază de acestea ca entitate superioară care le-a dat naştere, ci se manifestă ca egalul lor, iar elementul temporal, respectiv anterioritatea, nu mai prezintă nici o importanţă.

Caracterizat prin această dimensiune cosmo-ontologică, de unitate a celorlalte „trei mari" (Cer, Pământ şi Om), *dao*, concept aparţinând fondului cultural tradiţional chinez şi devenit tot mai pregnant începând cu dinastia Zhou de Apus (≈1066–771 î.e.n.), îşi face apariţia şi în lucrări „atribuite" confucianismului. Astfel, ca şi în cartea lui Laozi, în *Cartea Transformărilor*, cu toate că nu mai este Unicul care „naşte", *dao* devine Întreitul care „întemeiază", fapt ce implică, oricum, atât preexistenţa sa, cât şi participarea la facerea lumii: „De aceea, *dao* care întemeiază Cerul se numeşte *Yin* şi *Yang*, *dao* care întemeiază Pământul se numeşte flexibil şi dur, *dao* care întemeiază Omul se numeşte omenie şi dreptate."[26]

Din sensul transformării fizice derivă, fără dificultate, cel al devenirii morale şi spirituale. Astfel, Kongzi însuşi face apel la *dao*, căruia, după opinia noastră, îi conferă nu atât valoare ontologică, cât valoare etică, punându-l în relaţie cu *de* („virtute") şi *ren* („omenie"): „Hotărârea rezidă în *dao*, stăpânirea rezidă în virtute, sprijinul rezidă în omenie, călătoria rezidă în artă."[27]

Din afirmaţia părintelui confucianismului rezultă că *dao*, *de* („virtute"), *ren* („omenie") şi *yi* („artă") formează un ansamblu în

---

26. *Zhou yi yi zhu*, *op. cit.*, p. 615.

27. Kong Qiu, *Lun yu yi zhu* (*Analecte[le lui Confucius], cu note şi explicaţii*), Guji, Shanghai, 1995, p. 69.

care fiecare element se constituie într-o parte a întregului, indispensabilă acestuia, fără ca suita lor să implice cu necesitate şi ideea ordonării pe niveluri succesive. Dacă interpretăm astfel relaţia care se stabileşte între *dao*, *de* („virtute"), *ren* („omenie") şi *yi* („artă"), nu putem să nu remarcăm faptul că, prin această aserţiune, Confucius se întâlneşte cu Laozi, în sensul că cele patru valori confucianiste reprezintă pentru microcosmosul etic echivalentul celor „patru lucruri mari" daoiste din plan macrocosmic, anume *dao*, Cerul, Pământul şi Omul. Excluzând ordonarea, ca şi în cazul anterior, se elimină, totodată, ideea existenţei unui principiu suprem, *dao*, şi a unui principiu secund, *de* („virtute"), ca formă de manifestare şi acţiune a celui dintâi.

În aceeaşi accepţiune etică, vom regăsi în cartea lui Laozi aproape aceleaşi concepte, respectiv *dao*, *de* („virtute"), *ren* („omenie"), dar, în loc de *yi* („artă"), *yi* („dreptate") şi *li* („ritual"). Cum în *yi* („artă") Kongzi includea *li* („ritualul") şi *yue* („muzica"), diferenţele dintre cele două sisteme s-ar situa la nivelul unui singur element. Însă, spre deosebire de situaţiile prezentate anterior, în acest caz, în scrierea lui Laozi (cap. 38, p. 4) termenii enumeraţi nu se mai află în plan sincronic, ci diacronic, succedându-se după un vector descendent, marcat de semnul negativ al eliminării: „De aceea, de se pierde *dao* urmează virtutea, de se pierde virtutea urmează omenia, de se pierde omenia urmează dreptatea, de se pierde dreptatea urmează ritualul." Demn de remarcat este faptul că fraza se regăseşte în formă identică în cartea lui Zhuangzi (cap. XXII, „Cunoaşterea călătorea în Nord"). Deosebirea constă în faptul că enunţul este introdus prin „o vorbă spune" şi se încheie cu explicaţia a ceea ce reprezintă *li* („ritualul"): „Ritualul este un simplu ornament pentru *Dao* şi este începutul dezordinii." Reproducerea unui fragment dintr-o lucrare cunoscută, chiar fără introducerea „o vorbă spune" sau „se spune", nu reprezintă o simplă copiere, ci un model atât de transmitere a învăţăturii de la Maestru la discipol, cât şi de comentare a textului clasic: discipolul, în fapt primul comentator, reproduce identic spusele Învăţătorului său. Pe această idee a descoperirii de sensuri

inedite prin repetiție se bazează atât tradiția cultivării de sine în vederea atingerii perfecțiunii în daoism, cât şi forma de însuşire, preluare, prelucrare, aprofundare a mesajelor de înțelepciune moştenite de la înaintaşi. Precizăm că şi în lucrări recente mai găsim reproduse fraze din învățăturile precursorilor, introduse prin formula „Maestrul spune“, fără precizarea sursei. Totodată, evidențiem că, dincolo de distincția, semnalată deja, între seturile de valori pe care le putem considera drept etice, folosite în egală măsură de confucianişti şi daoişti, ordonarea lor, aşa cum a rezultat din citatul de mai sus – *dao*, *de* („virtute“), *ren* („omenie“), *yi* („dreptate“) şi *li* („ritual“) –, este identică în cele două sisteme filozofice, iar etapele menționate, dar parcurse în sens invers, constituie tocmai drumul pe care discipolii celor doi Maeştri îl au de urmat pe calea perfecționării lor morale. Aşadar, comparând cele două „lecții“, rezultă că pentru Maestrul daoist calea pe care adeptul său trebuie s-o urmeze în vederea perfecționării spirituale este drumul invers celui recomandat de confucianişti, respectiv cunoaşterea ritualurilor, dreptății, omeniei, virtuții, pentru a le abandona apoi în vederea integrării în Marele Tot. Opțiunea noastră concordă, cel puțin în parte, cu concluzia la care ajunge şi Louis Lavelle[28] în urma analizei efectuate asupra valorii în cultura chineză, în special asupra valorii supreme, *dao*, şi anume că pentru daoişti valoarea rezidă în uniunea cu *dao* („Absolutul“), în timp ce pentru confucianişti ea nu are sens decât în legătură cu omul şi activitatea sa ritualizată.

În perioada Regatelor Combatante, atât în cadrul altor şcoli în afara celor două prezentate, cât şi ulterior, de-a lungul întregii istorii a Chinei, sensurile pe care le va îmbrăca *dao* vor deriva din cele prezentate, nu atât prin diversificare şi/sau multiplicare, cât prin adâncire.

Dacă trecem la abordarea lui *dao* în calitatea lui de principiu definitoriu pentru şcoala daoistă şi ne vom opri la textele considerate întemeietoare, în special *Cartea despre* dao *şi* de, vom constata că, inclusiv în această ipostază, *dao* cunoaşte mai multe sensuri.

---

28. Louis Lavelle, *Traité des valeurs*, 2 vol., P.U.F., Paris, 1951, p. 40.

În primul rând, el desemnează „calea cea dreaptă". În acest caz, prin „cale" se înţelege comportamentul, „codul etic", dacă-l putem califica astfel, adoptat de fiecare daoist în raporturile pe care le stabileşte cu lumea înconjurătoare. Potrivit învăţăturii daoiste, o astfel de conduită presupune adoptarea unei atitudini conforme cu legile naturii, iar nu cu legile omeneşti, care, uneori, contravin firii. Aceasta înseamnă totodată că diversele forme de cunoaştere, „priceperi" cum le numeşte Laozi (cap. 65, p. 7) –, sunt rodul strădaniei personale de a învăţa, de a se perfecţiona, că, practic, nu există învăţător şi învăţăcel. Aşa se face că „cei din vechime care erau pricepuţi în practicarea lui *dao* nu luminau cu priceperea lor poporul". Mai mult, Zhuangzi defineşte adeptul daoist prin formule negative, arătând că „Omul Înţelept nu se ocupă de treburile lumeşti, nu este interesat de foloase, nu-i pare rău de pagube, nu se bucură de este căutat şi nu urmează calea obişnuită" (cap. II, „Despre unitatea lucrurilor").

În al doilea rând, a urma calea daoistă înseamnă „a-l face pe *dao* să acţioneze". Afirmaţia pare cel puţin paradoxală în ochii celui care ştie că „Non-Acţiunea" (*wu wei*) reprezintă un principiu de bază în daoism. Însă, aşa cum remarca şi Max Kaltenmark[29], „a nu acţiona" (*wu wei*) nu înseamnă câtuşi de puţin „a nu face nimic", ci a-şi apropria acea conduită care nici prin fapta în sine, nici prin rezultat, nici prin vreun efect (fie el şi secundar) să nu intervină sub nici o formă asupra evoluţiei fireşti a lucrurilor. Atunci, datorită faptului că se cuvine ca daoistul să se conformeze principiului suprem însuşi, „a-l face pe *dao* să acţioneze" înseamnă, de fapt, a se strădui în sensul „cultivării de sine", „păstrării principiului vital" cât mai mult cu putinţă, revenirii la stadiul de nou-născut, iar nu în accepţia confucianistă de perfecţionare cu ajutorul învăţăturii izvodite de ritualurile şi obiceiurile impuse de societate, după cum reiese din scrierea lui Laozi (cap. 48, p. 6), anume că „cel care practică învăţătura creşte zi de zi, cel care-l practică pe *dao* scade zi de zi". Aceasta nu înseamnă că daoiştii resping învăţătura; dimpotrivă,

29. Max Kaltenmark, *La philosophie chinoise*, P.U.F., Paris, 1972, p. 40.

pentru a-l urma pe *dao* şi a-i respecta comandamentele, ei trebuie să înveţe mai cu seamă legile obiective ale firii, iar prin strădania lor trebuie să-şi însuşească modul în care acestea pot fi respectate şi chiar folosite, nu numai în scop personal, ci spre binele întregii Lumi Subcereşti. Aşa este, spre exemplu, Conducătorul tribului Tai, care „adoarme liniştit şi se trezeşte fără griji. Unii îl iau drept cal, alţii drept vită. Cunoaşterea lui este reală şi sinceră, virtutea lui este perfect adevărată, şi asta pentru că nu a coborât încă printre oamenii făţarnici“ (cap. VII, „Suveranul potrivit“).

În al treilea rând, apropierea lui *dao* se referă la asumarea lui interioară, în spirit, care se manifestă în modul de existenţă şi acţiune al daoistului însuşi, ca şi în maniera de acţiune pe care o propune celor ce-i ascultă îndemnurile. În acest sens, precizează Laozi (cap. 40, p. 5), „contrariile sunt mişcarea lui *dao*, slăbiciunea este practicarea lui *dao*“. Ca urmare, expresia „a se guverna după *dao*“ (*zhi dao*) înseamnă, de fapt, a abandona, mai întâi, orice formă de violenţă exercitată asupra propriei persoane, iar apoi, ca un reflex, şi asupra celorlalţi, căci forţa îşi află izvorul în slăbiciunea aparentă. Zhuangzi este mult mai concret în această privinţă, fiind convins că „Dacă vreun cărturar respinge renumele şi câştigul şi se întoarce să privească în inima sa, atunci acesta va acţiona zi de zi potrivit normelor“ (cap. XXIX, „Banditul Zhi“). Limitând acest aspect la nivelul politicului, însuşirea lui *dao* presupune ca Înţeleptul daoist aflat în preajma Suveranului să-i sugereze acestuia ideea că violenţa armată şi impunerea unor măsuri constrângătoare pentru supuşi nu se înscriu într-o conduită conformă normelor firii. Aşadar, pentru a-şi îndeplini misiunea în sens daoist, se cuvine ca Suveranul să lase spiritul lui *dao* să-i insufle politica, respectiv să extindă aplicarea principiului Non-Acţiunii (*wu wei*) de la nivelul individului la nivelul guvernării regatului, altfel spus să mânuiască sabia Fiului Cerului, căci, atunci când este folosită, „toţi principii se îndreaptă, iar Lumea Subcerească se supune“ (cap. XXX, „Despre săbii“). În această accepţie putem considera că daoismul începuturilor era o „doctrină“ politico-economică. Subliniem, dacă mai este cazul,

că „a se guverna după *dao*“ (*zhi dao*) prin aplicarea principiului Non-Acţiunii (*wu wei*) nu înseamnă a nu face nimic, ci a nu încălca, prin guvernare, legile firii.

În al patrulea rând, *dao* poate fi imaginat drept o forţă ipostatică ce susţine omul şi-i perfecţionează fiinţa, aşa cum îl regăsim în cartea lui Laozi (cap. 41, p. 5): „*Dao* ascuns nu are nume, dar tocmai acest *dao* este priceput în stabilirea formei tuturor fiinţelor şi transformarea lor.“ Prin această semnificaţie acordată lui *dao*, Laozi exprimă într-un mod diferit aceeaşi idee a naturii comune a omului şi a „celor zece mii de lucruri“ (*wan wu*), pe care o regăsim şi în *Alte comentarii la Cartea Transformărilor din dinastia Zhou*, unde, după ce este enunţată ideea că „principiile *Yin* şi *Yang*, născând omul, pot fi responsabile de naşterea lui“[30], se adaugă imediat precizarea că „principiile *Yin* şi *Yang* guvernează omul, dar nu pot înlocui omul în guvernare“[31], al cărei sens politic este cât se poate de clar, cu atât mai mult cu cât, în China preimperială, una dintre funcțiile importante pe care filozoful le avea la curte era aceea de sfetnic al suveranului. În această calitate, el trebuia să imagineze un „program politic“ de consolidare a puterii stăpânului său, în interiorul țării, dar şi în afară, asigurând hegemonia asupra celorlalte regate. „Programul“, axat pe ambii termeni ai relaţiei stăpân–supus, trebuia adaptat trăsăturilor de caracter proprii unui principe sau altuia. Dacă suveranul era un om bun şi drept care respecta legile firii, potrivit cultului strămoşilor, pentru daoişti problema era simplă: acesta trebuia să lase treburile țării să-şi urmeze cursul firesc. Cum în perioada Regatelor Combatante suveranul ideal, asimilat în cartea lui Zhuangzi cu „omul adevărat din vechime“ (*gu zhi zhen ren*), ţinea de domeniul mitologiei şi legendei, iar setea de putere era trăsătura dominantă a caselor princiare, „calea“ daoiştilor s-a dovedit, din punct de vedere politic (sau în lumea exterioară), inoperantă.

---

30. *Zhou yi wai zhuan* (*Alte comentarii la Cartea Transformărilor din dinastia Zhou*), Zhonghua shuju, Beijing, 1990, p. 167.

31. *Ibidem.*

Revenind la relaţia care se stabileşte în *Alte comentarii la Cartea Transformărilor din dinastia Zhou* între om, pe de o parte, şi principiile *Yin* şi *Yang*, în calitatea lor de forme de manifestare a lui *dao*, pe de altă parte, precizăm că elementele cosmologice îşi asumă numai apariţia fiinţei umane şi supravegherea modului în care aceasta izbuteşte, prin efort propriu, să se rostuiască pe sine şi lumea în care trăieşte şi acţionează. În schimb, în *Cartea despre* dao *şi* de (*Dao de jing*), legătura ce se stabileşte între *dao* şi om este mult mai strânsă, de vreme ce principiul fundamental nu este responsabil numai de „naşterea" omului, ci şi de toată evoluţia lui, interioară şi exterioară, cu multiplele interferenţe posibile între planuri.

În sfârşit, lui *dao* i se atribuie calitatea de realitate cosmică, origine a lumii, „rădăcina originară" (*ben gen*), Vid Suprem, „Mamă a celor zece mii de lucruri" (*wan wu zhi mu*). Deoarece pare să fie prima dintre funcţiile ce i-au fost recunoscute – poate şi cea mai uşor de sesizat –, aceasta este extrem de mult comentată. De altfel, această valenţă a fost deja prezentată cu prilejul expunerii direcţiei pe care am numit-o „proeuropenistă". De aceea, nu mai considerăm necesar să insistăm asupra ei.

Menţionăm, dacă mai este necesar, că, în general, *dao* nu apare purtând o singură valenţă, ci mai multe, semnificaţiile decelate reprezentând o formă specific europeană, didactică, de expunere. Şi tocmai datorită acestei polisemii pe care am încercat s-o relevăm apar, pe de o parte, atât dificultăţile de traducere a cuvântului propriu-zis, cât şi a contextului în care fiinţează, iar, pe de altă parte, controversele referitoare la aceste traduceri şi la interpretările lor implicite. De aici, desigur, tentaţia de a redefini nedefinibilul şi de a recontura neconturabilul.

Prin ce este Zhuangzi daoist?

Întrebarea ar putea fi formulată şi altminteri, anume: „De ce toate şcolile daoiste, indiferent de momentul apariţiei, de răspândirea sau de durata lor, se revendică şi de la scrierea lui Zhuangzi?"

Un prim răspuns îl aflăm chiar în existenţa Maestrului daoist. Asemenea lui Laozi, dar într-o măsură ceva mai mică, Zhuangzi a trecut prin Lumea Subcerească aproape neobservat. Specialiştii chinezi consideră că ar fi trăit, cu aproximaţie, între 369–286 î.e.n. Majoritatea exegeţilor europeni şi americani preferă fie să evite orice referire la vreo datare, fie să folosească drept unitate de măsură veacul, situându-l în secolele IV–III î.e.n. Potrivit consemnărilor istoricului Sima Qian (cca. 145–89 î.e.n.)[32], ale cărui repere istorice sunt şi ele îndoielnice, Maestrul Zhuang, pe numele său Zhuang Zhou, ar fi trăit în regatul Song, pe teritoriul actualei provincii Henan, cam între anii 370–300 î.e.n., adică în plină perioadă a Regatelor Combatante, dominată, aşa cum am precizat deja, de instabilitate politică şi de conflicte permanente între regatele care făceau şi desfăceau alianţe în lupta pentru hegemonie. În această lume tensionată, dar prosperă economic şi cultural, se pare că Zhuang Zhou nu ar fi deţinut decât o slujbă administrativă măruntă, pe care ar fi abandonat-o destul de repede, refuzând cu înverşunare orice propunere de a ocupa vreo dregătorie. Cel puţin aşa ne lasă Sima Qian să înţelegem descriindu-ne un episod biografic în care un sol al regelui Wei din regatul Chu, încărcat cu daruri de preţ ce aveau rolul de a-l convinge pe Zhuangzi să primească o dregătorie, este nevoit nu numai să-i returneze stăpânului cadourile trimise, ci şi să-i transmită un răspuns de refuz sub forma unei parabole, anume: „Oare nu ai văzut niciodată o vită dusă la sacrificare? Este hrănită vreme de câţiva ani, i se pun pe spinare ţesături cu ornamente bogate şi este trasă în templu. În clipa aceea, i-ar plăcea mai mult să fie un purceluş pe care nimeni nu-l ia în seamă, dar nu este oare prea târziu? Vezi-ţi de drum şi nu mă murdări! Eu prefer să mă tăvălesc în noroi, veselindu-mă, decât să-mi lege funia de gât stăpânul vreunui regat. N-am de gând să primesc vreo slujbă până la sfârşitul vieţii. Vreau doar să mă bucur, după cum îmi este voia."[33] Acest episod, cu

32. Sima Qian, *Shi ji (Însemnări istorice)*, Shanghai Shudian, Shanghai, 1988.
33. *Ibidem*, p. 1388.

minime diferențe, impuse de faptul că elementul de comparație nu este „vita de sacrificiu", ci „broasca țestoasă sfântă", a cărei carapace era venerată și păstrată de regele din Chu într-un coș de bambus acoperit cu un ștergar, ascuns în vârful templului strămoșilor, se regăsește și în scrierea maestrului daoist. Când trimișii regali i-au prezentat solicitarea de a se ocupa de guvernarea țării, Zhuangzi le-a răspuns: „...«Oare broasca țestoasă a preferat să moară pentru ca să-i fie păstrată și prețuită carapacea? Oare ar fi preferat să trăiască și să-și târâie coada în noroi?» Cei doi demnitari spuseră într-un glas: «Ar fi preferat să trăiască și să-și târâie coada în noroi.» Zhuangzi replică: «Atunci plecați! Eu îmi voi târâi coada-n noroi.»" (cap. XVII, „Ape de toamnă").

Cu toate acestea, vom afla, poate cu surprindere, că Zhuangzi nu este un sihastru și nici un personaj care să se încăpățâneze să stea deoparte atunci când, de exemplu, viața celor mai buni spadasini din regat (de data aceasta regatul Zhao) este primejduită zi de zi de plăcerea și bucuria unui suveran plin de cruzime de a-și vedea cei mai merituoși supuși, luptători de elită, luându-și viața sau mutilându-se în confruntări fără rost, adică lipsite de un dușman real și a căror singură miză era supraviețuirea într-o luptă pe viață și pe moarte. Aflat între unul dintre principiile fundamentale ale daoismului, cel al „Non-Acțiunii" (*wu wei*), al non-intervenției, al neamestecului în treburile lumești, și altul, la fel de important, cel al „cultivării de sine", al „păstrării principiului vital", Zhuangzi, în calitate de maestru daoist, folosindu-se de bine-cunoscutele sale paradoxuri, răspunde ambelor cerințe: pe de o parte, nu acceptă plata oferită de prințul moștenitor, deci am putea considera că nu intră în slujba lui și nu acționează, iar pe de altă parte, se prezintă la curte și găsește metoda de a-l „vindeca" pe rege de pasiunea sa, nu folosind sabia, ci vorbele înțelepte (cap. XXX, „Despre săbii").

Legende sau întâmplări reale, aceste relatări, consemnate atât de istoricul Sima Qian, cât și de Zhuangzi, grăiesc despre atitudinea specifică daoiștilor față de Lumea Subcerească și deschid tema detașării daoistului de frământările vieții sociale pe care le

desconsideră, conjugată cu tema „Non-Acțiunii“ şi tema unității integratoare a tot ceea ce există în Univers. Iar detaşarea de planul social şi cuprinderea învăluitoare în Marele Tot se realizează în deplină seninătate, ca un impuls intern natural, ca o devenire firească. În această comuniune dintre om şi Univers se poate regăsi şi o tentă mistică, dar ea va deveni mult mai pregnantă cu ocazia „călătoriilor“. De altfel, Zhuangzi nu este singurul personaj care refuză să se implice în problemele guvernării, preferând să se „piardă“ în Natură. Lao Dan, predecesorul său, este găsit de Shi Chengqi, care venise să-i ceară învățătură, în mijlocul a ceea ce-am putea numi „mizerie desăvârşită“. Explicația Maestrului este cât se poate de simplă: „Eu însumi consider că m-am detaşat de ceea ce se numeşte Om Iscusit, Om Inteligent, Om Sfânt şi Om Înțelept. Odinioară, dacă mi-ai fi spus «bou», m-aş fi considerat bou; dacă mi-ai fi spus «cal», m-aş fi considerat cal. Dacă există o realitate, dar nu primeşte numele pe care i-l dau oamenii, ci un altul, atunci ea este în primejdie. Purtarea mea este una obişnuită. Eu nu mă port aşa de dragul purtării“ (cap. XIII, „*Dao* al Cerului“). Protagoniştii altor episoade de acelaşi gen, personaje reale sau imaginare, precum Wu Guang, Shentu Di sau Ji Ta, nici nu stau la discuție: fie îşi strâng puținul avut şi dispar în munți şi păduri, fie se sinucid ca să scape de oferta suveranului.

Începe să se contureze profilul daoistului şi idealului daoist. În această etapă a evoluției lor, personajele prezentate mai sus, existente în vremuri istorice, se află în prima fază a primului stadiu pe calea perfecționării, aceea de Înțelept (*sheng ren*) al cărui nume este cunoscut. La acest nivel, Înțeleptul daoist care nu consimte cu nici un chip să-şi altereze natura intrinsecă (*xing*) „se confruntă“, dacă putem spune aşa, şi riscă să se confunde cu Înțeleptul confucianist, a cărui misiune era tocmai aceea de a se implica social, de a avea funcții dregătoreşti pentru a putea răspândi şi chiar impune învățătura confucianistă. O frază precum „Omul de rând se sacrifica pentru câştig, ofițerul se sacrifica pentru renume, demnitarul se sacrifica pentru familia lui, omul înțelept se sacrifica pentru Lumea

Subcerească" (cap. VIII, „Picior palmiform") poate induce în eroare. Este bine cunoscut faptul că alterarea firii transgresează nu numai ideea perfecționismului daoist, așa cum începe să se contureze în perioada Regatelor Combatante, ci și comandamentele fundamentale ale tradiției chineze, care converg spre prezervarea suflurilor vitale și naturii intrinsece a oricui năzuiește să se împlinească în Marele Tot. Cum Zhuangzi nu putea introduce noțiuni noi pentru a diferenția cele două tipuri de înțelepți lăsând loc, până la urmă, și mizând pe efectul surprinzător al unei ambiguități intenționate pe care o crease, vom preciza că înțeleptul care se sacrifică este propovăduitor al învățăturilor confucianiste. Căci, chiar pământean fiind, înțeleptul daoist preferă să rămână un „spectator" ce observă și critică influența nefastă a confratelui confucianist, care, de cum a venit pe lume, „se sforță pentru Omenie, se tulbură pentru Dreptate[...]; lăsă deplină libertate muzicii, se înclină stânjenit în fața ritualurilor" (cap. IX, „Copita calului") și, drept urmare, în Lumea Subcerească și-au făcut loc Neîncrederea și Vrajba, iar „oamenii au început să iubească cunoașterea, să se lupte și să se dedea câștigului, fără să se mai poată opri" (*ibidem*). Și totuși activitățile confucianistului sunt luate drept greșeli de Înțeleptul daoist, în timp ce acțiunile olarului, dulgherului, îmblânzitorului de cai etc. sunt considerate crime. La prima vedere, pare curios ca înțeleptul daoist să considere acțiunile confratelui confucianist drept greșeli, iar nu crime. Faptul poate fi explicat prin aceea că olarul, dulgherul, îmblânzitorul de cai și alții, prin acțiunea lor, modifică irevocabil natura intrinsecă a lucrurilor, în timp ce înțeleptul confucianist nu face decât să-și „ghideze" discipolii, care sunt liberi să accepte sau să refuze sfaturile sale.

S-ar putea crede, din aceste exemple, că daoiștii disprețuiesc activitatea meseriașilor. Dimpotrivă, vom descoperi maeștri între meșteșugari, cum sunt măcelarul Ding sau rotarul Pian, aparent oameni de rând, care, respectând legile interne ale obiectului muncii lor, au atins perfecțiunea. Astfel, măcelarul Ding nu mai vede vita pe care o tranșează, ci intră în comuniune cu ea simțindu-i spiritul,

iar cuţitul lui alunecă prin interstiţii fără nici un fel de dificultate (cap. III, „Hrănirea Principiului Vital"). Asemenea lui, rotarul Pian rindeluieşte „nici pe îndelete, nici dând năvală", iar munca îi este „la îndemână şi pe potriva inimii", deşi e cam înaintat în vârstă (cap. XIII, „*Dao* al Cerului"). Însă cei mai mulţi dintre cei care se încadrează în categoria înţelepţilor daoişti (*sheng ren*), cu nume sau fără, se pierd în mulţime, sunt săraci, modeşti şi, de multe ori, urâţi şi diformi.

Dintr-o altă perspectivă, aceea a raportării la Vârsta de Aur a omenirii, în categoria Omului Înţelept se cuprinde o întreagă pleiadă de personaje fantastice intrate din mitologie în mai toate scrierile din dinastia Zhou, indiferent de orientarea lor. În scrierea lui Zhuangzi, ele sunt reprezentate de Zeii Întemeietori, cunoscuţi drept cei Trei Auguşti şi Cinci Împăraţi[34]. Dintre aceşti Înţelepţi Întemeietori care-şi au originea atât în vremurile eroice ale istoriei, cât şi în lumea fantastică a miturilor, care au, fiecare în parte, propria contribuţie, bine determinată, în fundamentarea comunităţii chineze în coordonatele ei esenţiale, ne vom opri numai la Yao, pentru că despre el se vorbeşte cel mai mult în scrierea lui Zhuangzi.

Împăratul Yao, în viziune mitologică şi daoistă, este un înţelept a cărui viaţă se desfăşoară potrivit legilor naturii. Palatul său este o „colibă acoperită cu stuf, aplecată pe-o rână. Stâlpii şi grinzile erau făcute din trunchiuri adunate din munţi, fără a fi nici măcar date la rindea. Yao se hrănea cu o fiertură din ierburi sălbatice şi cu terci de orez şi purta haine grosolane din cânepă"[35]. Dar, în coliba lui săracă, zilnic, apăreau zece semne prevestitoare de bine, printre care: iarba se transforma în grâne, în ogradă veneau phoenicşi în zbor, pe trepte răsărea copacul-calendar *mingjia*, în bucătărie creştea planta-evantai *shapu* care goneşte muştele şi ţânţarii şi împrospătează aerul. Yao se consideră vinovat de toate nenorocirile care-i lovesc pe supuşii săi, ajută pe toată lumea, nu dă ordine, am putea

34. Referitor la cei Trei Auguşti şi Cinci Împăraţi, a se vedea explicaţiile din „Glosar de locuţiuni".

35. Yuan Ke, *op. cit.*, p. 170.

spune că-şi exercită guvernarea în spirit daoist, adică „fără a guverna" şi totuşi... în faţa ofiţerului de frontieră care-i face urări de bine tradiţionale se dovedeşte a fi numai Om Superior, iar nu Înţelept (a se vedea cap. XII, „Cer şi Pământ"). Asemenea lui Yao este şi conducătorul tribului Tai, considerat de unii comentatori chinezi (Guo Xiang şi Lin Yixi) drept un suveran fără nume, care nu a lăsat nici o urmă, iar de alţii – drept unul dintre Auguşti. Guvernarea lui se caracterizează prin faptul că se conformează perfect legilor firii, căci „Conducătorul tribului Tai adoarme liniştit şi se trezeşte fără griji. Unii îl iau drept cal, alţii drept vită. Cunoaşterea lui este reală şi sinceră, virtutea lui este perfect adevărată, şi asta pentru că nu a coborât încă printre oamenii făţarnici" (cap. VII, „Suveranul potrivit"). Şi, spre deosebire de împăratul Yao, nu-şi dezminte statutul de daoist. De altfel, în categoria Omului Superior pot intra nobilul, ministrul, ofiţerul, învăţătorul sau chiar suveranul, fie că poartă titulatura de principe, rege sau împărat. Cu toţii se caracterizează prin faptul că sunt, de fapt, oameni obişnuiţi, care par să nu iasă cu nimic în evidenţă, indiferent de poziţia pe care o ocupă, căci potrivit unui paradox al lui Zhuangzi, „Omul de rând pentru Cer este om superior printre oameni; Omul Superior printre oameni este om de rând pentru Cer" (cap. VI, „Preamăritul Maestru").

Pe o altă treaptă a evoluţiei modelului daoist îl aflăm pe Omul Spirit (*shen ren*), care, deja, nu mai este o persoană umană. Oamenii Spirit locuiesc pe îndepărtata insulă-munte Gushe. „Pielea lor este albă ca zăpada; sunt frumoşi ca nişte prunci; nu mănâncă cele cinci cereale; se hrănesc cu vânt şi beau rouă; urcă pe nori şi, mânând dragoni zburători, călătoresc dincolo de cele Patru Mări. [...] Pe aceştia, nimic nu-i vatămă: marile inundaţii care se ridică până la Cer nu-i îneacă; marile arşiţe care topesc metal şi piatră, pârjolesc pământ şi munte nu-i ard" (cap. I, „Călătorie liberă"). Şi totuşi, de acolo, din depărtare, veghează asupra sănătăţii şi îndestulării oamenilor, căci, atunci „când îşi concentrează spiritul, ei vindecă bolile şi se îngrijesc de recolte" (*ibidem*). Faptul că au un anumit regim alimentar şi că sunt buni tămăduitori atestă existenţa şi practicarea

tehnicilor de prelungire a vieţii încă din acea epocă. Acest Om Spirit, forma spiritualizată a Omului Superior care s-a contopit cu *Dao*, care „pleacă şi se înalţă printre Nemuritori. Încalecă norii albi şi ajunge la lăcaşul Suveranului Suprem“ (cap. XII, „Cer şi Pământ“), reprezintă idealul daoist transmis de Zhuangzi. Lipsit de orice grijă morală, politică sau socială, de orice nelinişte metafizică, de orice căutare a eficacităţii, de orice conflict intern sau extern, de orice meteahnă şi de orice iscodire, el are spiritul liber şi trăieşte în unitate perfectă cu sine însuşi şi cu toate lucrurile. El este în afara lumii şi totodată contopit cu Marele Tot; este unic cuprinzând în această unicitate diversitatea infinită; rămâne permanent identic cu sine în capacitatea sa nelimitată de a se transforma.

Ar mai fi de precizat că maestrul daoist nu dă nici o explicaţie referitoare la Nemuritori (*shen xian*), acesta fiind singurul context în care maestrul daoist vorbeşte despre ei.

Un al doilea răspuns la întrebarea „prin ce este Zhuangzi daoist“ este reprezentat de tema devenirii permanente. Trebuie să precizăm că transformarea continuă interrelaţionată a Existentului (*you*) şi Non-Existentului (*wu*) – altă modalitate de a exprima principiile fundamentale *Yang* şi *Yin* – ca însăşi formă de fiinţare a Marelui Tot vizibil şi invizibil nu este de natură strict daoistă, ci face parte din fondul tradiţional (o regăsim, aşa cum am văzut deja, în „Marele Apendice“ la *Yi jing – Cartea Transformărilor*), moştenit de toate şcolile filozofice din perioada Regatelor Combatante, dar valorificat cu precădere de Laozi, Liezi şi Zhuangzi, exact de cei de la care se revendică toate formele instituţionalizate de daoism. În aceste condiţii, nu numai că transformarea nu cunoaşte limite (în sens de început şi sfârşit), nu cunoaşte determinări cauzale (în sensul că o anumită stare de fapt nu este rezultatul unei mutaţii stabilite, sau o devenire dată nu duce în mod necesar la un rezultat previzibil, mereu acelaşi), dar, deşi aşteptată, uneori chiar dorită, oricât de imprevizibilă şi ciudată ar fi, nu uimeşte pe nimeni.

De altfel, primul paragraf din primul capitol se deschide cu o transformare pe cât de uluitoare, pe atât de magnifică: uriaşul peşte

Kun – asimilat de unii exegeţi unei balene – devine imensa pasăre Peng – asemănată, la rândul ei, păsării Rock sau unui phoenix deosebit – şi-şi începe incredibila călătorie de şase luni spre Marea de Sud. Metamorfoza peştelui şi zborul păsării vor constitui, de altfel, repere definitorii pentru întreaga lucrare.

Într-un alt caz, metamorfozele succesive încearcă să explice legătura inexorabilă, dialectică *avant la lettre*, între toate vieţuitoarele pământului, fie ele plante sau animale, reale sau fantastice: „Sământa ascunde în ea esenţa latentă. Când dă de apă, plesneşte. Când ajunge într-un loc mocirlos, devine muşchi de apă. Când creşte pe coline şi movile, devine pătlagină. Când pătlagina ajunge în pământ cu gunoi, devine «Piciorul Corbului». Rădăcinile de «Piciorul Corbului» devin larve de scarabeu, iar frunzele lui devin fluturi. Prin transformare, fluturii *xu* devin gângănii care trăiesc sub vatră. După înfăţişare parcă au năpârlit, iar numele lor este *qu duo*. După o mie de zile, gângania *qu duo* devine pasăre, iar numele ei este *gan yu gu*. Saliva păsării *gan yu gu* devine insecta *si mi*. Insecta *si mi* devine musculiţa de oţet. Insecta *yi lu* se naşte din musculiţa de oţet. Insecta *huang huang* se naşte din insecta *jiu you*. Insecta *jiu you* se naşte din larva de ţânţar. Larva de ţânţar se naşte din licurici. Licuriciul se naşte din planta *yang yi*. Planta *yang yi* se aseamănă cu bătrânul bambus fără muguri care dă naştere insectei *qing ning*. *Qing ning* dă naştere insectei *cheng*. Insecta *cheng* dă naştere calului. Calul dă naştere omului, iar omul se întoarce la mecanismul iniţial. Cele zece mii de lucruri provin din mecanismul iniţial şi toate se întorc la el“ (cap. XVIII, „Bucuria Desăvârşită“). Desigur, evoluţia de la sământă la om şi de la el la resortul iniţial, aşa cum ne-o prezintă Zhuangzi – cu trecerea în plan lingvistic de la „devine“ (*wei*) la „dă naştere“ (*sheng*) –, nu are nimic a face cu darwinismul ştiinţific. Ea dă însă seamă despre unitatea şi interdependenţa dintre toate elementele constituente ale Universului şi ne poartă, din nou, spre ideea integrării în Marele Tot şi contopirii cu acesta.

O altă transformare, la fel de ciudată, cu o puternică tentă mitologică, reproduce nu numai una dintre cele mai frumoase legende despre crearea lumii cunoscute (soare, lună, forme de relief, vegetație...), dar aduce în discuție și legătura indisolubilă dintre viață și moarte, faptul că moartea este sursă de viață. Hundun, Împăratul Centrului, căci despre el este vorba, era lipsit de cele șapte orificii vitale. Shu și Hu, care-i erau mai mereu oaspeți, doresc să-l răsplătească pentru bunătatêa lui și să i le sfredelească. „Prin urmare, în fiecare zi, îi sfredeliră câte un orificiu, dar, în a șaptea zi, Hundun muri" (cap. VII, „Suveranul potrivit"). Zhuangzi nu încheie legenda, mult prea cunoscută în epocă[36], dar ne ajută să trecem mai ușor spre transformările naturale ciclice în succesiunea lor firească, pe care aproape nimeni nu le mai sesizează: ziua devine noapte, noaptea trece în zi, anotimpurile se succedă normal, după viață urmează moartea, iar din moarte apare viața. Naturale și firești, logice, ele ne tulbură numai atunci când ne ating sensibilitatea. Astfel, faptul că primăvara, la vremea dezghețului, apele trec peste maluri este un fenomen ciclic, dar când dau năvală și distrug gospodării, iau cu ele animale și oameni, ca-n vreme de potop, indiferența dispare. La fel, în vreme de eclipsă: chiar dacă în zilele noastre acesta este un fenomen anunțat cu mult timp înainte, emoția pe care o stârnește este la fel de profundă ca odinioară, căci toată lumea se pregătește de eveniment. Totuși, dintre toate fenomenele la care asistăm, venirea pe lume a unui copil și plecarea dintre noi a unui om drag reprezintă jaloane după care ne ordonăm uneori amintirile. Zhuangzi, fidel legii implacabile a transformării, încearcă în nenumărate rânduri să ne arate că viața și moartea, la fel ca toate celelalte fenomene naturale, se cuvine să fie privite cu aceeași detașare. Ba chiar momentul morții se cade să fie așteptat cu seninătate, liniște, împăcare: e în firea lucrurilor ca transformarea vieții în moarte să se petreacă, mai devreme sau mai târziu, și atunci răzvrătirea împotriva

36. A se vedea Yuan Ke, *op. cit.*, pentru a afla întreaga transformare a lui Hundun.

Creatorului nu numai că nu este bine-venită, dar nici nu-şi are rostul. Aceasta este învățătura pe care Zilai o transmite soţiei şi copiilor lui atunci când se află bolnav pe patul de moarte: „Tatăl şi mama îşi trimit fiul în cele patru zări, iar el se supune poruncii. *Yin* şi *Yang* sunt pentru om mai mult decât tatăl şi mama. Ele mă apropie de moarte. Cât de josnic să fiu ca să mă împotrivesc? Cu ce greşesc *Yin* şi *Yang*? Pământul mi-a dat forma, cu viaţa mă ostenesc, cu bătrânețea mă lenevesc, cu moartea mă domolesc. Pe cât de bine-venită este viaţa mea, pe atât de bine-venită îmi este şi moartea" (cap. VI, „Preamăritul Maestru"). Şi totuşi, în faţa acestei supreme transformări, se naşte sentimentul de frică, oroare, care se manifestă prin respingere. Şi nu trebuie să fii om ca să-l încerci! Dovadă întâmplarea povestită de Zhong Ni (Confucius), petrecută pe când acesta se afla în regatul Chu: „...S-a întâmplat să văd cum nişte purceluşi de lapte sugeau de la mama lor moartă. După puţin timp, au fugit cu toţii speriaţi, părăsind-o. Nu mai vedeau apropierea dintre ei şi mama lor, căci ea era altfel. Ceea ce iubeau la mama lor nu era forma, ci viaţa" (cap. V, „Însemnul virtuţii depline"). Firesc, apare necesitatea de a explica prin ce anume se manifestă viaţa, adică tocmai ceea ce-i atrage pe purceluşi spre mama lor, acel element a cărui absență stârneşte, în cel mai bun caz, respingere. Prin explicaţia pe care i-o dă lui Huizi, interlocutorul, prietenul şi însoţitorul său cel mai fidel, care-l găseşte într-o atitudine necuviincioasă la căpătâiul soţiei moarte, Zhuangzi ne dezvăluie nu numai motivul pentru care se cade să primim moartea cu seninătate, ci şi acel ceva care dă sens noţiunii de viaţă. Astfel, autorul i se destăinuie lui Huizi: „Imediat ce a murit, puteam oare să nu fiu îndurerat? Căutându-i originea, am constatat că la început nu avea viață. Nu numai că nu avea viață, dar nu avea nici formă. Nu numai că nu avea formă, dar la început nu avea nici suflu. S-a amestecat în ceea ce era neclar şi tulbure şi, prin transformare, a căpătat suflu. Suflul, prin transformare, a căpătat formă. Forma, prin transformare, a căpătat viaţă. Acum, printr-o nouă transformare, a murit. Acestea se înlănţuie

precum cele patru anotimpuri: primăvară, vară, toamnă, iarnă" (cap. XVIII, „Bucuria Desăvârşită"). Aşadar, Suflul (*qi*)[37], acel ceva nici materie, nici spirit, substanţă unică a lumii, este cel ce trebuie păstrat cât mai mult timp intact, „hrănit", căci „concentrarea de suflu aduce viaţa, risipirea de suflu aduce moartea" (cap. XXII, „Cunoaşterea călătorea în Nord"). Iar la Esenţa Căii Desăvârşirii se poate ajunge numai prin autoperfecţionare. Este şi sfatul pe care Guang Chengzi i-l dă lui Huangdi, interesat de modul în care şi-ar putea guverna trupul pentru a trăi vreme îndelungată: „Esenţa Căii Desăvârşirii este profundă şi îndepărtată. Capătul Căii Desăvârşirii este liniştit şi gol. Nu privi, nu asculta! Poartă-ţi spiritul cu calm şi forma se va îndrepta singură. Fii liniştit, fii pur! Nu-ţi istovi trupul, nu-ţi zbuciuma spiritul şi abia atunci ai să poţi trăi vreme îndelungată. Ochii să nu vadă nimic, urechile să nu audă nimic, inima să nu cunoască nimic. Atunci spiritul tău va păstra trupul, iar acesta se va bucura de viaţă..." (cap. XI, „Naturaleţe şi îngăduinţă"). De aici până la diversele tehnici de meditaţie practicate şi promovate de promotorii daoismului nu mai este decât un pas.

În sfârşit, un al treilea răspuns la întrebarea „prin ce este Zhuangzi daoist" este reprezentat de tema călătoriei. Şi această temă cunoaşte mai multe faţete prin care ni se înfăţişează, aparent distincte între ele, dar, în fapt, credem noi, strâns legate unele de altele, trepte diferite de evoluţie, îmbinate şi interconectate cu alte teme, precum cea a zborului, adiacentă, am putea spune, cea a visului, cea a devenirii sau cea a posibilităţii cunoaşterii. Din nou, nu le vom analiza pe toate, dar vom încerca să trasăm o posibilă traiectorie de urmat în vederea descifrării sensurilor ascunse ale fiecărei forme de manifestare a călătoriei.

La nivel comun se află deplasările concrete, pe pământ sau pe apă, făcute de majoritatea personajelor. Aparent, ele ar fi lipsite de importanţă, dar ascund, fiecare în parte, câte un sâmbure de

37. În cartea lui Zhuangzi, în deplin respect al binomismului, pandantul suflului (*qi*) este esenţa (*jing*).

învățătură. De exemplu, în mai multe rânduri (cap. XIV, XX, XXVIII), este pomenită peregrinarea lui Confucius, însoțit de „armata" lui de învățăcei, prin regatele chineze, culminând cu încercuirea între Chen și Cai. Acesta este prilej de a primi învățătură de la Venerabilul Ren, dar și de a răspunde întrebărilor discipolilor lui cei mai apropiați (Zilu, Zigong, Yan Hui) și de a le transmite astfel învățăminte într-un stil cât se poate de daoist. Acest drum mai dezvăluie ceva: cât era de dorit, respectat și iubit, după opinia daoiștilor, reprezentantul cel mai de seamă al confucianiștilor. Astfel, Zilu comentează: „Maestrul a fost din nou alungat din regatul Lu, i s-a șters urma în regatul Wei, a fost doborât copacul sub care s-a odihnit în regatul Song, a fost în primejdie pe domeniile clanurilor Shang și Zhou, iar acum este încercuit între regatele Chen și Cai" (cap. XXVIII, „Cedarea guvernării"). Și când e vorba de deplasări terestre făcute în trăsură, mai aflăm că, în dreapta călătorului, fie el Confucius, Huangdi sau orice alt personaj, obligatoriu se mai afla cineva, lăncier sau simplu însoțitor, care să țină contragreutatea.

Asemenea călătoriei terestre, cea pe apă este, la rândul ei, prilej de învățătură. De exemplu, Yan Yuan, uimit de îndemânarea luntrașului de a struni barca prin vâltoarea Shangshen, se interesează dacă oricine poate conduce o barcă. Răspunsul luntrașului („Desigur. Un bun înotător poate învăța prin exercițiu. Cât privește un scufundător, fără să fi văzut vreodată o barcă, o strunește cu ușurință" – cap. XIX, „Înțelegerea Vieții") îl uimește și mai mult, dar maestrul său, Confucius, dezvoltând ideea luntrașului, nu face decât s-o confirme.

Pline de viață și învățăminte sunt dialogurile spumoase, cu ușoară tentă mustrătoare, purtate de diverși meșteșugari cu ucenicii lor în timpul pribegiilor dintr-o localitate în alta, dar și de Zhuangzi cu prietenul său, Hui Shi, în diversele preumblări. Celebru, în acest sens, este dialogul celor doi filozofi purtat pe podul de pe râul Hao, pe tema „bucuriei peștilor" (cap. XVII, „Ape de toamnă").

Oamenii nu sunt singurele personaje din cartea lui Zhuangzi care călătoresc și prin aceasta au parte de experiențe cu valoare de inițiere pe care se străduiesc să le împărtășească și altora. La scară

redusă, pe măsura dimensiunilor lor, mai toate vietăţile sau elemente ale naturii muabile se deplasează potrivit firii lor intrinsece: peştii înoată, păsările zboară, maimuţele sar din creangă în creangă... Şi nu caută răspunsuri legate de cauzele mişcării lor, nici de modul în care aceasta se realizează: fiind ceva potrivit datului natural, este normal, şi chiar aşa trebuie să fie. Există însă vietăţi şi elemente ale naturii care, comparându-se cu cele din jurul lor, constată diferenţele şi-şi pun unele altora întrebări. Explicaţiile privind natura specifică fiecăreia dintre ele dau mişcării lor o tentă de călătorie iniţiatică, aşa cum o demonstrează, de exemplu, dialogurile succesive dintre monstrul Kui, miriapod, şarpe şi vânt: „Monstrul Kui i se adresă miriapodului: «Eu merg sărind într-un picior. Nu sunt ca tine. Cum poţi să foloseşti singur atât de multe picioare?» Miriapodul răspunse: «Ce ştii tu? Tu nu-l vezi pe cel care scuipă? Stropii mari sunt ca perlele, iar cei mici sunt ca picăturile de brumă; se amestecă, cad şi pot fi nenumăraţi. Eu mă mişc după datul meu natural, fără să ştiu de ce sunt aşa.» Miriapodul îi spuse şarpelui: «Eu merg cu o mulţime de picioare. Cum să mă pot compara cu tine, cel lipsit de picioare?» Şarpele îl întrebă la rându-i: «Cum pot schimba datul natural care mă pune în mişcare? La ce mi-ar folosi picioarele?» Şarpele îi spuse vântului: «Eu merg unduindu-mi şira spinării şi inelele, deci am formă. În schimb, tu te ridici vâjâind din Marea de Nord şi te năpusteşti vâjâind în Marea de Sud. Cum faci asta de vreme ce n-ai formă?» Vântul răspunse: «Aşa-i. Eu mă ridic vâjâind din Marea de Nord şi mă năpustesc în Marea de Sud. Fiind astfel, cine mă străpunge cu degetul mă învinge şi cine mă calcă în picioare tot mă învinge. Deşi este aşa, doar eu pot frânge copacii groşi şi pot purta în zbor acoperişurile mari. Aşadar, Marea Victorie constă din a nu învinge prin lucrurile mărunte. Numai Omul Înţelept poate obţine Marea Victorie.»“ (cap. XVII, „Ape de toamnă“). În opoziţie şi dezacord cu aceste personaje, greierele sau pitpalacul Chi (cap. I, „Călătorie liberă“) se împăunează cu „ţopăiala“ lor frântă şi nici nu se ostenesc să afle rostul şi resortul zborului păsării Peng.

Ajungem astfel la o nouă ipostază a călătoriei: zborul. De altfel, cartea lui Zhuangzi se deschide cu imaginea zborului de dimensiuni planetare a uriaşei păsări Peng, probabil o viziune exagerată a unui phoenix uriaş. Călătoria păsării Peng se desfăşoară, după opinia noastră, pe trei coordonate, ce ar putea fi reduse la două (datorită interdependenţelor care există între două dintre ele), anume: transformarea permanentă (*hua*) a Existentului şi Non-Existentului, una dintre temele definitorii ale daoismului, pe care am expus-o anterior, şi coordonata spaţio-temporală. Punctul de plecare al călătoriei îl constituie Marea de Nord, întunecoasă, o posibilă metaforă pentru Mama misterioasă (*xuan mu*) a lui Laozi, matricea transformărilor ciclice, acea magmă a nedefinitului, în care peştele Kun se transformă în pasărea Peng. Punctul final al călătoriei îl reprezintă Marea de Sud, luminoasă, unde nu se mai ştie dacă pasărea Peng redevine peştele Kun sau se transformă în altceva. Ca dimensiune temporală, călătoria durează şase luni dus şi şase luni întors, acoperind exact ciclul complet al creşterii şi descreşterii zilei. Este o călătorie la graniţa, dacă se poate spune aşa, dintre fizic (real) şi spiritual. Şi atunci, mai este oare necesar să subliniem că încă din primul paragraf al primului capitol Zhuangzi ne introduce, brutal, poate, în străfundurile esenţiale ale gândirii chineze reprezentate de interacţiunea dintre principiile *Yin* şi *Yang*, considerate ca elemente contrarii, dar şi ca întreg, pe de o parte, şi cele cinci elemente, pe de altă parte? Ba mai mult, mai trebuie oare să precizăm că, folosind această imagine, Zhuangzi ne deschide poarta viziunii sale privind integrarea în Marele Tot, în Univers, o integrare totală, completă, lipsită de modele structurate, formale şi obiective? Este o integrare care nu se exprimă prin respectarea normelor presupuse a o stabili şi manifesta exterior, ci printr-un sentiment, o senzaţie a apartenenţei care este, în cazul personajelor, rodul meditaţiei şi extazului.[38] De altfel, dintre toate personajele, în afară de Nemuritori, care sunt pomeniţi

---

38. *Cf.* Isabelle Robinet („Chuang tzu et le taoisme «religieux»", în *Journal of Chinese Religions*, 1986, p. 72), care identifică asemănări între ascensiunea

o singură dată, fără a ni se oferi nici un fel de lămuriri despre ei, şi de oamenii spirit, care, aşa cum am văzut deja, „se hrănesc cu vânt şi beau rouă; urcă pe nori şi, mânând dragoni zburători, călătoresc dincolo de cele Patru Mări“ (cap. I, „Călătorie liberă“), numai „Maestrul Liezi călătorea pe vânt într-o perfectă armonie“ (*ibidem*) cu tot ceea ce-l înconjura. Dar Zhuangzi nu scapă prilejul de a remarca faptul că, deşi Liezi „a scăpat de grija mersului pe jos, tot se slujeşte de ceva pentru a se deplasa“ (*ibidem*), lucru ce demonstrează că nu a atins încă perfecţiunea Oamenilor Spirit care nu au nevoie de nici un fel de instrument ajutător, nici măcar de vânt.

Dincolo de zborul fizic al maestrului Liezi, chiar realizat cu ajutorul vântului, multe alte personaje din categoria Omului Înţelept se călătoresc, aşa cum am arătat mai sus (p. 16). Ele îşi încep meditaţia, iar în momentul extazului se desprind de corpul lor, spiritul lor fiind capabil să călătorească chiar şi cincisprezece zile la Originea Lucrurilor. Discipolii văd pe scaun, în locul maestrului, un trup ce respiră regulat, dar care se aseamănă copacului uscat, iar inima – cenuşii moarte. La întoarcerea din călătorie, maestrul, să spunem Nanguo Ziqi, declară simplu: „Eu, cel de acum, m-am pierdut“ (cap. II, „Despre unitatea lucrurilor“), fără să dea nici un fel de explicaţii sau învăţătură. Un alt Înţelept, Yan Hui, care a ajuns la desăvârşirea de a-şi purta spiritul în locul fără de început şi fără de sfârşit, îi dezvăluie lui Zhong Ni (Confucius), aşa cum am arătat deja, treptele de parcurs în timpul meditaţiei pentru a ajunge la extaz şi a se putea călători, definite prin expresia „a şedea şi a uita“, anume: „A se desprinde de membre şi trunchi, a curma văzul şi auzul, a abandona forma, a părăsi cunoaşterea, a se asemui Marelui Tot – aceasta se numeşte «a şedea şi a uita»“ (cap. VI, „Preamăritul Maestru“).

în spirală a păsării şi modul în care se desfăşoară călătoria extatică daoistă. În tehnica de meditaţie cunoscută sub numele de „Meditaţia asupra celor patru puncte cardinale“, daoistul, angajat într-o mişcare bidirecţională – spre înlăuntrul său şi spre în afară –, vizualizează lumea ca pe o succesiune de cadre şi, asemenea păsării Peng, admiră de sus splendoarea cerului.

În aceeaşi stare de transă, într-un somn adânc cade şi Nie Que după ce-şi primeşte învăţătura. Singura deosebire este că de data aceasta Pi Yi, maestrul, o prezintă pe un ton glumeţ într-un cântecel:

„Trupu-i este precum trunchiul uscat,

Inima-i este precum cenuşa moartă.

Adevărată este cunoaşterea lui,

Căci nimic nu caută să afle" (cap. XXII, „Cunoaşterea călătorea în Nord").

Ceva mai complexă şi mai explicită este lecţia pe care Hong Meng i-o dă lui Yun Jiang. El nu se mulţumeşte să enumere etapele de parcurs, în esenţă aceleaşi, ci evidenţiază, la fiecare treaptă, stadiul în care practicantul ajunge, precum şi transformările la nivel universal care se produc îmbinând călătoria cu devenirea într-un tot unitar, în modul cel mai firesc posibil: „Numai prin Non-Acţiune lucrurile se vor transforma de la sine. Abandonează-ţi trupul şi forma, dezbără-te de auz şi văz, uită raţiunea şi lucrurile. Atunci Marea Identitate se cufundă în Suflul Primordial. Descătuşează-ţi inima, eliberează-ţi spiritul. Nimic să nu aibă suflet. Fiecare dintre cele zece mii de lucruri, în ciuda mulţimii lor, să se întoarcă la rădăcinile sale. Odată întors la rădăcinile sale, nici unul nu mai are cunoaştere. Nedesluşit şi neştiutor, îşi sfârşeşte viaţa, dar n-o părăseşte. Dacă are cunoaştere, atunci o părăseşte. Nu întreba care este numele Lui. Nu-i iscodi simţămintele. Atunci, lucrurile se vor naşte de la sine" (cap. XI, „Naturaleţe şi îngăduinţă").

Călătoria nu se face către Niciunde sau Nicicând. Ea se face pentru a ajunge sau a ne reîntoarce la origini, acolo unde se află Bucuria Desăvârşită, acolo unde se află capătul resortului devenirilor nesfârşite, acolo unde dezvăluitul şi nedezvăluitul se contopesc, acolo unde, cu siguranţă, problemele Lumii Subcereşti n-au cum răzbate. Interesul lui Kongzi pentru o astfel de preumblare îi oferă lui Lao Dan (Laozi) prilejul de a susţine nu numai principiul non-acţiunii, ci şi de a evidenţia necesitatea respectării naturii intrinsece a fiecăruia dintre cele zece mii de lucruri: „Erbivorele nu se îmbolnăvesc dacă-şi schimbă păşunea; animalele acvatice nu se îmbolnăvesc

dacă-şi schimbă balta. Ele fac schimbări mărunte, dar nu-şi pierd trăsăturile proprii. Fericirea, Mânia, Tristeţea, Bucuria nu pătrund în inimile lor. Aşadar, în Lumea Subcerească, cele zece mii de lucruri sunt Unu. Cel care ajunge la unitatea Lumii Subcereşti se contopeşte cu ea. Atunci, pentru el, cele patru membre şi o sută de oase sunt praf şi murdărie, iar moartea şi viaţa, sfârşitul şi începutul sunt precum ziua şi noaptea. Nimic nu-l poate tulbura. Mai mult, cum să i pese de câştig şi pagubă, de fericire şi nefericire? Se lipseşte de titluri dregătoreşti ca şi cum s-ar scutura de noroi şi praf. El ştie că trupul său este mai de preţ decât aceste titluri. Ceea ce este preţios sălăşluieşte în sine şi nu se pierde prin schimbare. Totodată, cele zece mii de transformări nu au sfârşit. Cine să se necăjească pentru aceasta? Cel care acţionează potrivit lui *Dao* se eliberează" (cap. XXI, „Tian Zifang").

A ajunge la Origini nu presupune neapărat o călătorie în afară, aşa cum ne-au învăţat până acum Maeştrii pe care i-am citat. Dacă este să ne ghidăm după teza, susţinută nu o dată, potrivit căreia omul este parte integrantă din universul pe care-l reproduce în mic în sine, atunci punctul de plenitudine spre care tinde discipolul daoist nu trebuie să se afle în mod obligatoriu în afara lui, ci în interiorul lui, în stadiul de pruncie. Drumul va cunoaşte aceleaşi etape, dar se va realiza în sens invers. Cel puţin aşa ne lasă să întrevedem Laozi când îi spune lui Nanrong Chu: „Eu ţi-am spus mai devreme regula «să poţi redeveni prunc». Pruncul se mişcă fără a şti ce face; merge fără a şti încotro se îndreaptă. Trupul său este precum ramurile unui copac uscat, iar inima sa este precum cenuşa moartă" (cap. XXIII, „Gengsang Chu").

O altă formă a călătoriei este visul. Zhuangzi tratează lumea din vis ca pe o altă realitate, o alter-realitate, am putea spune, la fel de reală ca şi cea obiectivă.[39] De aceea, discuţiile purtate în vis sunt la fel de reale ca şi cele din vreme de trezie. Problema este doar

39. *Cf.* Anne Cheng, *Istoria gândirii chineze*, trad. Florentina Vişan şi Viorel Vişan, Editura Polirom, Iaşi, 2001, p. 99.

a personajelor care poartă aceste dialoguri. Astfel, în timp real, de față cu discipolul şi, poate, alţi trecători, Arborele Divinităţii Pământului nu ar fi putut sau nici nu ar fi vrut să-i facă dulgherului Shi onoarea de a i se adresa. Dar în vis spiritele lor s-au întâlnit şi Arborele Divinităţii Pământului l-a apostrofat pe dulgher: „Cui îndrăzneşti tu să mă asemuieşti? Oare mă asemuieşti unui copac ornamental? Când fructele de păducel mediteraneean, păr, portocal şi grepfrut sunt pârguite, pomii sunt loviţi şi rupţi. Ramurile mari sunt frânte, ramurile mici cad. Folosul le atrage răul. De aceea, aceşti pomi nu-şi împlinesc viaţa dată, ci pier înainte de vreme..." (cap. IV, „În lumea oamenilor"), iar pledoaria pentru inutilul aparent, care, de fapt, este extrem de util pentru prezervarea vieţii, continuă. Interesant este că discipolul, atunci când aude povestită cuvântarea din vis, o ia ca pe ceva real, firesc, natural şi oarecum o continuă.

În alte cazuri, realitatea se dovedeşte a fi continuarea visului, iar visul este, la rândul lui, o formă a realităţii. De aceea, nu este câtuşi de puţin surprinzător că „Cel care visează că bea vin, dimineaţa varsă lacrimi. Cel care visează că varsă lacrimi, dimineaţa vânează pe câmp. Atunci când visa, el nu ştia că visează. În timpul visului, el îşi ghiceşte visul. Abia după ce se trezeşte află că a visat. Apoi există Marea Trezire şi astfel el află că acesta a fost Marele lui Vis" (cap. II, „Despre unitatea lucrurilor").

Cel mai frumos, mai cunoscut, mai analizat, mai disecat şi prin aceasta mai vlăguit, deşi continuă să-şi păstreze prospeţimea şi să renască din propriu-i sincretism, este, fără doar şi poate, visul fluturelui Zhuangzi sau al lui Zhuangzi fluture, pe care nu putem să nu-l reproducem: „Cândva Zhuang Zhou s-a visat fluture. Ce fericit era fluturele! Era atât de încântat şi bucuros, încât nu mai ştia că este Zhou. Însă, deodată, s-a trezit şi s-a mirat că este Zhou. Nu mai ştia dacă Zhou se visase fluture sau fluturele se visase Zhou" (cap. II, „Despre unitatea lucrurilor"). Dar cum între fluture şi Zhuangzi trebuie că există o deosebire, iar aceasta se numeşte „Transformarea Lucrurilor", călătoria spre aflarea ei abia începe.

Xu You este acela care ne transmite în esenţă Marea Învăţătură pe care trebuie s-o urmăm pentru a ne duce la bun sfârşit pribegia:

„«Învăţătorul meu! Învăţătorul meu!
Sfărâmi în bucăţele mici cele zece mii de lucruri,
dar nu eşti drept.
Mărinimia ta se revarsă peste zece mii de generaţii,
dar nu eşti omenos.
Eşti mai vârstnic decât antichitatea timpurie,
dar nu eşti bătrân.
Acoperi şi porţi cerul şi pământul,
sculptezi şi gravezi toate formele,
dar nu eşti îndemânatic.»
Aceasta-i toată călătoria“ (cap. VI, „Preamăritul Maestru“).

Şi pentru că întreaga lucrare este o preumblare în alt timp şi în alt spaţiu, într-o lume din care am extras numai crâmpeie, am intitulat-o, după primul capitol, *Călătorie liberă*.

Indicaţii privind pronunţia

Din dorinţa de a veni în sprijinul nespecialiştilor care doresc să pronunţe cât mai corect termenii în limba chineză pe care-i folosim în lucrare în transliteraţia latină oficială, oferim mai jos corespondenţele fonice.

Consoane iniţiale:
b, *d*, *g* se citesc *p*, *t*, *c*
p, *t*, *k* se citesc *ph*, *th*, *ch*
zh, *ch*, *sh* se citesc *ge* (ca în „geam"), *ce* (ca în „ceai"), *ş*
z, *c*, *s* se citesc *ţî*, *ţhî*, *sî*
j, *q*, *x* se citesc *dzi*, *ţhi*, *şi*
r se citeşte *j*

Consoane finale:
ng se citeşte *n* velar
r se citeşte *r* retroflex

Semiconsoane:
w se citeşte *u*
y se citeşte *i*

Vocale:
a se citeşte *e* între *i* sau *ü* şi *n*
e se citeşte *ă* (când nu este în diftongii ei, ie, üe)
i se citeşte *î* după consoanele *z*, *c*, *s*, *zh*, *ch*, *sh*
o se citeşte *u* înaintea finalei *ng*
u se citeşte *ü* după consoanele *j*, *q*, *x*

CAPITOLUL I

Călătorie liberă
逍遙遊

În Marea de Nord trăieşte un peşte; numele lui este Kun. Nu se ştie câte mii de *li* măsoară. El se transformă şi devine pasăre; numele ei este Peng. Nu se ştie câte mii de *li* are spinarea-i. Când se stârneşte, îşi ia zborul, iar aripile-i sunt ca norii aninaţi pe cer. Aceasta este pasărea. Când Marea de Nord se frământă, pasărea Peng se pregăteşte să plece spre Marea de Sud – Lacul Ceresc. În *Qi Xie*[1], culegere de întâmplări ciudate, se spune: „Când pasărea Peng se îndreaptă spre Marea de Sud, se bat valuri de trei mii de *li* înălţime. Purtată de vârtejul de vânt năprasnic, se înalţă la nouăzeci de mii de *li*. Zboară vreme de şase luni şi apoi se opreşte." În jur par a fi cai sălbatici, nisip şi praf, fiinţe şi lucruri ce se suflă unele pe altele. Albastrul este într-adevăr culoarea cerului sau este culoarea infinitului? Privind în jos, totul i se arată albastru.[2]

Când nu este adâncă, apa nu are forţa să poarte o barcă mare. De răstorni apa dintr-o ceaşcă într-o adâncătură, atunci o bărcuţă cât un fir de iarbă va pluti, dar de pui ceaşca să plutească, ea se afundă, căci apa-i puţină şi barca prea mare. De nu este puternic, vântul nu are forţa să susţină aripile păsării Peng. De aceea, pasărea Peng se ridică la nouăzeci de mii de *li* cu vântul dedesubt. Purtată

---

1. Unii comentatori chinezi consideră că *Qi Xie* indică numele unei persoane, iar alţii că este titlul unei lucrări.

2. Oamenii aflaţi pe pământ privesc spre cer şi nu disting culoarea lui adevărată. Pasărea Peng, aflată în înaltul cerului, priveşte în jos şi nu-şi dă seama de distanţa care o desparte de pământ.

de vânt, cu cerul albastru în spate, nimic n-o mai poate împiedica să se îndrepte spre miazăzi.

Un greier, dând învăţătură unui porumbel şi râzând de pasărea Peng, spuse: „De mă ridic pe neaşteptate şi mă îndrept în zbor către un ulm sau un stejar, mi se întâmplă să nu ajung până acolo şi să cad pe pământ. De ce pasărea Peng trebuie să se înalţe la nouăzeci de mii de *li* ca s-o pornească spre sud? Cel ce merge până la câmpul din apropiere şi se întoarce pe înserat este încă sătul; cel ce merge o sută de *li* îşi ia provizii pentru o zi; cel ce merge o mie de *li* îşi ia provizii pentru trei luni."

Ce ştiu cele două vietăţi? Cunoaşterea celui mic nu este pe potriva cunoaşterii celui mare şi nici viaţa scurtă nu este ca viaţa lungă. Cum se poate şti că este într-adevăr aşa? Ciupercile de dimineaţă nu cunosc amurgul şi noaptea; efemerida nu cunoaşte succesiunea primăvară–toamnă. Aceasta este viaţa scurtă. La sud de regatul Chu trăieşte copacul Ming Ling, a cărui primăvară durează cinci sute de ani, iar toamna tot pe atât. În vremurile străvechi, exista un cedru mare[3] a cărui primăvară dura opt mii de ani, iar toamna tot pe atât. Aceasta este viaţa lungă. În zilele noastre, Peng Zu este renumit pentru longevitatea sa. Toţi oamenii se compară cu el. Oare nu este trist?

Regele Tang şi înţeleptul Ji discutau: „În Nordul pustiu există o apă neguroasă – Lacul Ceresc. Acolo trăieşte un peşte lat cât vezi cu ochii. Nimeni nu ştie cât e de lung. Numele lui este Kun. Tot acolo trăieşte şi o pasăre. Numele ei este Peng. Spinarea ei se aseamănă cu munţii Taishan; aripile ei se aseamănă cu norii aninaţi pe cer. Se roteşte în vârtej ca un corn de berbec, se înalţă la nouăzeci de mii de *li*, despică norii şi aerul şi, purtând în spate cerul albastru, îşi urmează drumul spre miazăzi până la Marea de Sud." Pitpalacul Chi, râzând de pasărea Peng, spuse: „Unde se duce? Eu mă înalţ într-un salt, dar nu străbat mai mult de câţiva paşi. Cobor şi plutesc

---

3. „Cedrul mare" (*da chun*) era un copac care se găsea în Sud şi pentru care treizeci şi două de mii de ani pământeni reprezentau un an.

printre ierburi şi flori. Aşa ajung la capătul zborului. Dar unde se duce ea?“ Aceasta este diferenţa dintre mic şi mare.

În vechime, unii aveau atâta cunoaştere, încât puteau obţine ranguri dregătoreşti; alţii se purtau pe placul tuturor sătenilor; alţii erau atât de virtuoşi, încât îl încântau pe principe; iar alţii erau atât de capabili, încât câştigau încrederea întregului regat. Cu toate acestea, ei se asemuiau pitpalacului Chi.

Maestrul Rong din Song a râs de ei. Când toată lumea îl lăuda, nu prindea mai mult curaj; când toată lumea îl hulea, nu se mâhnea, căci făcea deosebirea între ceea ce este înlăuntru şi ceea ce se arată în afară. El statornicea hotarul între glorie şi ruşine. Atât era ştiinţa lui. Deşi nu se zbuciuma câtuşi de puţin pentru lumea înconjurătoare, încă nu se rânduise.

Maestrul Liezi călătorea pe vânt într-o perfectă armonie şi se întorcea după cincisprezece zile. Deşi nu se zbuciuma câtuşi de puţin pentru lumea înconjurătoare, el a atins fericirea. Deşi a scăpat de grija mersului pe jos, tot se slujeşte de ceva pentru a se deplasa. Tot aşa, cel care stăpâneşte esenţa Cerului şi Pământului se slujeşte de transformările celor şase sufluri pentru a călători în Infinit. Ce i-ar mai trebui? De aceea se spune: „Omul Desăvârşit este lipsit de sine; Omul Spirit este lipsit de merite; Omul Înţelept este lipsit de renume.“

Vrând să-i cedeze conducerea Lumii Subcereşti, împăratul Yao i-a spus lui Xu You: „Când soarele şi luna răsar, nu le-ar fi greu făcliilor nestinse să împrăştie lumina? Când vine vremea ploilor, n-ar fi în zadar să mai stropească cineva pământul? Maestre, guvernând Lumea Subcerească, mă asemăn cu «Reprezentantul Cadavrului» şi mă văd nepotrivit. Te rog pe Domnia Ta să guvernezi Lumea Subcerească.“ Xu You îi răspunse: „Stăpânul guvernează Lumea Subcerească şi aceasta este bine condusă. Pentru ce să iau eu locul Stăpânului? Pentru renume? Renumele este oaspetele realităţii. Să devin şi eu un oaspete? Cuibul pitulicii se află în adâncul pădurii, dar îi e de folos doar o singură ramură. Cârtiţa bea apă din râu, dar

numai cât să se sature. Stăpânul să-şi întoarcă gândul şi să rămână principe. Eu nu vă sunt de nici un folos la conducerea Lumii Subcereşti. Dacă bucătarul nu-şi conduce bucătăria, «Reprezentantul Cadavrului» şi «Oficiantul Slujbei» nu părăsesc vasele de vin şi masa de sacrificiu ca să-l înlocuiască."

Înţeleptul Jian Wu se sfătui cu Lian Shu: „Eu l-am auzit pe înţeleptul Jieyu spunând vorbe mari, dar care nu se susţin şi care, odată plecate, nu se mai întorc. Mă tem că vorbele lui nemărginite precum Calea Lactee sunt întru totul lipsite de realitate şi nu-i ating pe oameni." Lian Shu întrebă: „Ce spun acele vorbe?" Jian Wu îi răspunse: „Jieyu spune că pe îndepărtatul munte Gushe locuiesc Oameni Spirit. Pielea lor este albă ca zăpada; sunt frumoşi ca nişte prunci; nu mănâncă cele cinci cereale; se hrănesc cu vânt şi beau rouă; urcă pe nori şi, mânând dragoni zburători, călătoresc dincolo de cele Patru Mări. Când îşi concentrează spiritul, ei vindecă bolile şi se îngrijesc de recolte. Eu consider că aceste vorbe sunt nebuneşti şi nu cred o iotă." Lian Shu spuse: „Aşa este. Orbul nu poate percepe splendoarea lucrurilor, iar surdul – sunetul de clopot şi de tobe. Dar oare numai corpul să fie surd şi orb? Este întocmai cum ai spus Domnia Ta. Aceşti Oameni Spirit, prin virtutea lor, unifică cele zece mii de lucruri. De-ar fi rugaţi să conducă ţara, s-ar coborî oare la măruntişurile Lumii Subcereşti? Pe aceştia nimic nu-i vatămă: marile inundaţii care se ridică până la Cer nu-i îneacă; marile arşiţe care topesc metal şi piatră, pârjolesc pământ şi munte nu-i ard. Astfel, din praful şi pleava de pe corpul Oamenilor Spirit s-ar putea modela câte un chip pentru împăraţii Yao şi Shun. Cum să încuviinţeze ei să se preocupe de măruntişuri?

Un negustor din regatul Song a adus în regatul Yue câteva pălării de ceremonie. Cei din Yue obişnuiau să-şi taie părul şi să-şi tatueze corpul, aşa că nu aveau trebuinţă de ele. Împăratul Yao, guvernând Lumea Subcerească, a adus pacea între cele Patru Mări. Mergând să-i vadă pe cei Patru Înţelepţi de pe îndepărtatul munte Gushe, la sud de fluviul Fen, Yao şi-a dat seama cu tristeţe că a uitat de Lumea Subcerească."

Huizi îi spuse lui Zhuangzi: „Regele Wei mi-a lăsat moştenire seminţe de tigvă. Eu le-am sădit şi-au rodit. Fructele cântăreau fiecare câte cinci *dani*. Umplute cu apă, erau atât de grele, că nu puteau fi ridicate. Tăiate pentru a servi drept vase de vin, erau atât de plate, că nu puteau ţine nimic. Deşi erau destul de mari, eu le-am socotit nefolositoare şi le-am sfărâmat." Zhuangzi răspunse: „Maestre, chiar nu te pricepi să foloseşti ceea ce este mare. Cineva din Song ştia să facă leacuri ca să vindece mâinile crăpate ale celor care din tată-n fiu albeau borangicul. Un străin, auzind despre aceasta, a vrut să cumpere secretul leacului pe o sută de galbeni. Clanul s-a întrunit şi oamenii au spus: «De atâtea generaţii albim borangicul şi nu ne-am ales cu mai mult de câţiva galbeni. În astă dimineaţă am putea câştiga o sută de galbeni în schimbul priceperii noastre. Să facem târgul!» După ce şi-a luat leacul, străinul a cerut să fie primit de regele din Wu. Deoarece regatul Yue era în conflict[4] cu regatul Wu, regele din Wu i-a încredinţat comanda armatei. Armata din Wu s-a înfruntat pe apă cu armata din Yue şi a învins-o. Pământul cucerit a fost împărţit, iar străinului i-a revenit un fief. Leacul a avut aceeaşi putere, dar întrebuinţările lui au fost diferite. Prin urmare, pe unul l-a ajutat să obţină un fief, în timp ce pe alţii nu i-a ajutat decât la albitul borangicului. Tu ai avut tigve de cinci *dani*. De ce, în loc să le faci vase mari de vin, nu te-ai gândit să le faci plute care să străbată fluvii şi lacuri? Iar dacă acum te lamentezi că vasele nu pot ţine nimic este pentru că tu, Maestre, ai un spirit îngust."

Huizi i se adresă lui Zhuangzi: „Eu am un copac mare pe care oamenii îl numesc Cenuşer. Trunchiul său mare şi noduros nu se supune sforii şi tuşului. Ramurile lui mici şi strâmbe nu se supun compasului şi echerului. Creşte la marginea drumului, iar dulgherul n-are ochi pentru el. Vorbele tale sunt mari, dar fără folos, şi de aceea oamenii deopotrivă le nesocotesc." Zhuangzi îi răspunse: „Tu

4. Fragmentul se referă la luptele dintre regele Fu Chai (?–473 î.e.n.) din regatul Wu şi regele Gou Jian (?–465 î.e.n.) din regatul Yue.

ai văzut vreodată o nevăstuică? Se ghemuieşte şi pândeşte prada, sare în dreapta şi în stânga, aleargă în sus şi în jos, iar până la urmă cade în cursă sau moare prinsă în plasă. Acum, priveşte iacul: este mare cât norii atârnaţi pe cer. Deşi este considerat mare, nu e în stare nici măcar să prindă şoareci. Tu ai un copac mare, dar te nelinişteşti că nu-ţi este de nici un folos. De ce nu-l sădeşti într-un sat unde nu există copaci sau în pustietatea câmpului nemărginit, unde oricine ar putea să se odihnească la umbra lui? N-ar mai fi ameninţat de lovitura toporului şi nimic nu l-ar mai face să sufere. Cu ce îţi tulbură liniştea zădărnicia lui?“

CAPITOLUL II

Despre unitatea lucrurilor

齊物論

Nanguo Ziqi şedea rezemat pe un scaun, privea cerul şi respira liniştit, desprins parcă de trupul său. În timp ce-l servea, Yan Cheng Ziyou îi spuse: „Ce faceţi? Fără îndoială, corpul poate fi asemenea copacului uscat, iar inima asemenea cenuşii moarte. Cel care şade acum pe scaun nu mai este cel de altădată." Ziqi îi răspunse: „Yan, ce te tulbură de spui aşa ceva? Eu, cel de acum, m-am pierdut. Ştii ce înseamnă asta? Tu auzi naiul[5] Omului, dar nu auzi naiul Pământului. Tu auzi naiul Pământului, dar nu auzi naiul Cerului." Ziyou continuă: „Îndrăznesc să vă întreb despre rostul acestor lucruri." Ziqi îl lămuri: „Suflul Pământului se numeşte vânt. Uneori nici nu adie. Când se stârneşte, strigă cu mânie prin mii de goluri. Oare tu nu auzi clocotul lui? Când suflă cu putere, în pădurile de pe creste se iscă teama: sute de scorburi îşi iţesc golurile din trunchiurile copacilor de parcă ar fi nas, gură, ureche, obadă, ţarc, piuliţă. Golurile seamănă cu mlaştina şi murdăria. Când vântul trece prin scorburi, pare că se aud clipocit, răget, bombănit, răsuflare, chemare, strigăt de durere, suspin, muşcătură. Mai întâi este cântecul şi apoi – ecoul. Când vântul abia adie, armonia este firavă; când vântul se înteţeşte, armonia se-mplineşte; când vântul puternic le străbate, toate scorburile se golesc. Tu nu poţi să vezi că acest tremur este armonie. Oare această unduire este înşelătoare?" Ziyou comentă: „Aşadar,

---

5. Am folosit cuvântul „nai" pentru a desemna un instrument muzical chinez din Antichitate, denumit *lai*, care avea 16 tuburi de bambus, o lungime de 1 *chi* şi 2 *cun* (≈ 38,4 cm) şi era asemănător cu aripa de phoenix. Caracteristicile instrumentului ne-au determinat să optăm pentru un termen echivalent românesc.

toate golurile acestea reprezintă tocmai naiul Pământului, iar tuburile de bambus sunt chiar naiul Omului. Îndrăznesc să întreb despre naiul Cerului."

Ziqi spuse: „Din naiul Cerului răsună mii de sunete diferite şi fiecare se iscă în mod natural. Dar cine să fie cel care le stârneşte? Cunoaşterea multă este fără oprelişti; cunoaşterea puţină îngrădeşte. Vorba de duh străluceşte; vorba proastă este doar pălăvrăgeală. În somn, spiritele se întreţes; după trezire, trupurile se agită. Prietenia îi uneşte pe oameni, dar zi de zi ideile lor se confruntă. Atunci, apar gândul simplu, şi cel viclean, şi cel ascuns. O îndoială cât de mică întristează, iar îndoiala profundă îndurerează. Fiecare om se poartă precum săgeata slobozită din arc şi încearcă să desluşească în vorbe Adevărul şi Falsul. Fiecare om rămâne neclintit ca jurământul şi se străduieşte să-şi apere victoria prin vorbe. Aşa cum vorbele fiecăruia se pierd pe zi ce trece, tot aşa ei pier ca toamna şi iarna. Fiecare se afundă în acţiunile sale şi nu se mai poate întoarce. Fiecare se închide în sine şi astfel îmbătrâneşte. Nimeni nu va întoarce la viaţă inima care se apropie de moarte. Bucuria, mânia, durerea şi plăcerea, neliniştea, suspinul, nestatornicia şi inerţia, frivolitatea, pierzania, pasiunea şi trufia izvorăsc ca muzica din goluri, ca ciupercile din aburi. Ziua şi noaptea îşi urmează una alteia, dar nimeni nu ştie de unde răsar. Gata! Gata! Aşa apar răsăritul şi asfinţitul, dar care să le fie originea?

Dacă Originea nu există, nici eu nu exist. Dacă eu nu exist, nu există nimeni care să primească toate acestea. Acest gând îmi este aproape. Chiar dacă ar exista cu adevărat un Stăpân, mie nu mi-a dezvăluit nici un semn. Că poate acţiona, cred, dar nu i-am văzut forma. Are existenţă, dar nu are formă.

Un trup este alcătuit din o sută de oase, nouă orificii şi cinci viscere, şi astfel există.[6] Ce să consider mai important dintre acestea?

---

6. În concepţia chineză antică, o sută de oase reprezentau scheletul complet al corpului omenesc, cele nouă orificii sunt ochii, gura, nările, urechile, anusul

Tu preferi întregul sau vreo parte anume? Dar dacă toate acestea se comportă ca supuşii şi slujnicele? Ei nu sunt vrednici să se conducă unii pe alţii. Oare fiecare devine pe rând stăpân şi slugă? Dacă fiecare are un stăpân adevărat, atunci există. Dacă iscodim puţin, îi găsim sau nu existenţa, fără să-i sporim sau să-i ştirbim adevărul. De cum capătă formă completă, fiecare caută s-o păstreze neatinsă până la sfârşitul vieţii. Fiecare om este în opoziţie sau armonie cu tot ceea ce există. Fiecare se grăbeşte spre capătul vieţii ca într-un galop şi nimeni nu-l poate opri. Oare nu este trist? Fiecare se osteneşte muncind toată viaţa, fără să vadă vreo împlinire. Astfel, obosit şi epuizat, trudeşte fără să ştie încotro se îndreaptă. Oare nu este dureros? Ce folos să se spună că aceasta nu este moarte? Înfăţişarea lui se schimbă şi inima la fel. Oare se poate spune că aceasta nu-i o mare durere? Aşa este viaţa omului. Chiar atât de tristă să fie? Oare numai pentru mine este tristă şi pentru ceilalţi nu-i aşa? Aşadar, fiecare se supune inimii sale şi aceasta-i este stăpân. Oare există cineva fără de stăpân? Când propria inimă îţi este stăpân, la ce bun să cunoşti un altul? Chiar şi prostul are un stăpân. Când inima se împlineşte, a încerca să deosebeşti Adevărul de Fals este ca şi cum cineva ar sosi astăzi în Yue, deşi ajunsese deunăzi[7]. Aceasta este ca şi cum s-ar considera Non-Existentul drept Existent. Non-Existentul este Existent. Deşi are spirit, nici Yu nu poate şti acest lucru. Atunci eu singur cum aş putea?

Vorba nu este numai suflare. Cel care vorbeşte are ceva de spus, dar înţelesul vorbelor lui nu este perfect determinat. Oare vorba există cu adevărat sau nu a existat niciodată? Se poate considera că vorba-i diferită de piuitul puilor. Oare aşa să fie? Ce tăinuieşte *Dao* de există Adevăr şi Fals? Ce tăinuiesc vorbele de există Afirmaţie şi Negaţie? Unde să se ducă *Dao* fără să existe? Unde să existe vorbele

---

şi orificiul extern al canalului uretral, iar cele cinci viscere sunt inima, plămânii, ficatul, splina şi rinichii.

7. „A sosit astăzi în Yue, deşi ajunsese deunăzi" este o expresie a filozofilor dialecticieni.

şi să nu fie posibile? *Dao* tăinuieşte deveniri mici. Vorbele tăinuiesc înflorituri. De aceea există afirmaţia şi negaţia confucianiştilor şi moiştilor[8]. Unii afirmau ceea ce negau ceilalţi şi negau ceea ce afirmau ceilalţi. A afirma ceea ce neagă ceilalţi şi a nega ceea ce afirmă ceilalţi nu reprezintă Iluminarea.

Orice existenţă este alta şi totuşi orice existenţă este ea însăşi. Acesta nu se vede pornind de la Acela, dar se află pornind de la Cunoaştere. De aceea, se spune că Acela provine din Acesta, iar Acesta se datorează Aceluia. Este ca şi cum s-ar spune că Acesta şi Acela se nasc reciproc. Aşadar, viaţa este moarte, moartea este viaţă, posibilul este imposibil, imposibilul este posibil. Rostul afirmaţiei este de a nega, iar rostul negaţiei este de a afirma. Drept urmare, Omul Înţelept nu se supune acestor contrarii, ci este iluminat de Cer. Şi asta este o afirmaţie. Acesta este şi Acela; Acela este şi Acesta. Acela este o afirmaţie şi o negaţie, iar Acesta este o afirmaţie şi o negaţie. Oare într-adevăr există o diferenţă între Acela şi Acesta? Oare într-adevăr nu există nici o diferenţă între Acela şi Acesta? Acela şi Acesta nu-şi ating semenul. Locul unde se îngemănează se numeşte Pivotul lui *Dao*. Capătul Pivotului atinge centrul cercului său şi corespunde Infinitului. Afirmaţia este infinită, iar Negaţia este, de asemenea, infinită. De aceea se spune că nimic nu se aseamănă cu Iluminarea.

Strădania de a înţelege indicaţia în sine ca fiind non-indicaţie pornind de la simpla indicaţie este mai curând sortită eşecului decât strădania de a înţelege că indicaţia în sine este non-indicaţie pornind de la non-indicaţie.[9] Strădania de a înţelege calul în sine ca fiind non-cal pornind de la un simplu cal este mai curând sortită eşecului

---

8. Confucianiştii şi moiştii sunt atât discipolii direcţi, cât şi indirecţi ai lui Confucius şi Mozi, întemeietorii şcolilor confucianistă, respectiv moistă. Referitor la elementele definitorii ale celor două doctrine, a se vedea în „Glosar de personaje" rubricile **Mozi**, respectiv **Kongzi**.

9. „Indicaţie" este termenul prin care am tradus caracterul *zhi*, care, potrivit comentatorilor chinezi, are mai multe semnificaţii. Înţelesul de bază este de „deget". Derivat de la acest sens este acela de „a indica", „a arăta", respectiv acţiunea degetului arătător. Al treilea sens este acela de „a avea formă", anume

decât strădania de a înțelege că un cal în sine este non-cal pornind de la non-cal.[10] Cerul şi Pământul sunt asemenea indicației, iar cele zece mii de lucruri sunt asemenea calului.

A putea este a putea; a nu putea este a nu putea. Calea se izvodeşte mergând, lucrul este astfel numindu-l. Cum este Astfel? Astfel este Astfel. Atunci ce este Altminteri? Altminteri este Altminteri. Aşadar, lucrurile au ceea ce este Astfel; lucrurile au ceea ce este posibil. Nu există lucruri care să nu fie Astfel; nu există lucruri care să nu fie posibile. Prin urmare, în *Dao* se cuprind grinzi şi coloane, urâțenie şi frumusețe[11], vastitate, viclenie, înşelăciune, ciudățenie. Toate formează Unu. Acesta se împarte şi se împlineşte; se împlineşte şi se risipeşte. Orice lucru care nu se împlineşte şi nu se risipeşte se adună iarăşi şi formează Unu. Numai cel pătrunzător ştie că Unu se formează.[12] Acesta nu este folositor, ci trimite la tot ceea ce este comun. Ceea ce este comun înseamnă folosire; folosirea

---

acela că fiecare dintre cele zece mii de lucruri se diferențiază de celelalte prin aspect propriu, altfel spus prin ceea ce „indică" forma sa. În sfârşit, al patrulea sens este cel de „concept filozofic", întâlnit prima dată la Gongsun Long în lucrarea *Zhiwu*, fiind echivalentul a ceea ce în Europa a fost denumit „lucru în sine". De altfel, comentatorii chinezi precizează că degetul este o parte a corpului, din cele 100 de componente. Noțiunile de „deget în sine", respectiv „non-deget" nu pot fi exprimate prin forme particulare, ci numai prin opoziția lor binomială. Deşi comentariul chinez se referă la „deget", în traducere am folosit termenul „indicație", căci în el se cuprind atât actantul („deget", „indicator"), acțiunea propriu-zisă („a indica"), cât şi obiectul acțiunii (totdeauna se indică ceva).

10. A se vedea *supra*, nota 9, comentariul referitor la „deget", „indicație". Aşa cum degetul este o parte componentă individualizată a corpului, „calul" este un lucru din cele zece mii de lucruri, iar noțiunea de cal, în forma ei particularizată, capătă numeroase înfățişări. De aceea, ca şi în cazul anterior, conceptualizarea a fost exprimată prin opoziția „cal"/„non-cal".

11. În locul termenului „frumusețe", în text figurează Xi Shi. A se vedea rubrica **Xi Shi** din „Glosar de personaje".

12. În gândirea chineză, una dintre formele prin care se explică evoluția este diviziunea. Orice lucru ajuns la împlinire se divide. Fiecare parte, devenită un element diferit de lucrul inițial, se împlineşte ca un alt lucru şi, odată împlinit, acest alt lucru se divide la rândul lui.

înseamnă înțelegere; înțelegerea înseamnă obținerea unui rezultat, iar obținerea rezultatului este esența. Acesta este capătul. A sfârși fără a-i ști natura – aceasta se numește *Dao*. A-și osteni spiritul pentru a înțelege Unu fără a ști că el se aseamănă celorlalte se numește „Dimineața trei". Ce se spune în „Dimineața trei"? Se spune că, hrănindu-și maimuțele cu Rodul Pământului[13], Stăpânul le anunță: „Dimineața trei și seara patru." Toate maimuțele s-au înfuriat. Atunci, el se corectă: „Dacă-i pe-așa, dimineața patru și seara trei." Toate maimuțele s-au bucurat. În realitate, nu s-a schimbat nimic, dar bucuria și furia au avut același temei. De aceea, Omul Înțelept, armonizând Afirmația și Negația, se oprește la Cumpăna Cerului. Aceasta se numește „dubla acțiune".

În vechime, unii au ajuns să cunoască Existentul. Cum au ajuns aici? Ei considerau că la originea Existentului nu este nimic. Existentul este desăvârșit. Nu i se mai poate adăuga nimic. Alții socoteau că la originea Existentului se află ceva, dar acest ceva nu are limite. Alții credeau că Existentul este limitat, dar originea lui nu constă în Afirmație și Negație. Când se manifestă Afirmația și Negația, se pierde *Dao*. Când se pierde *Dao*, se împlinește pasiunea. Oare într-adevăr există împlinire și pierdere? Oare într-adevăr nu există împlinire și pierdere? Dacă există împlinire și pierdere, există și cântecul de lăută al lui Zhao Wen. Dacă nu există împlinire și pierdere, nu există nici cântecul de lăută al lui Zhao Wen.

Când Zhao Wen cânta la lăută, Shi Kuang bătea tactul, iar Huizi se sprijinea de un palmier. Cunoașterea celor trei învățați era deosebită. Fiecare a atins Desăvârșirea și a păstrat-o până la sfârșitul vieții. Iubind Cunoașterea, ei se deosebeau de ceilalți. Datorită acestei iubiri, doreau să-i facă pe cei care nu înțelegeau Cunoașterea s-o înțeleagă. Numai că astfel unul a sfârșit în confuzia dintre dur și alb[14], iar fiul

---

13. Rodul Pământului (*Colocasia Antiquorum*) este o plantă cu tuberculi comestibili specifică regiunilor tropicale.

14. Problema distincției dintre „dur" și „alb" a fost pusă de Gongsun Long într-o lucrare păstrată până în zilele noastre, în care filozoful încearcă să separe

celuilalt[15] a pus capăt măiestriei tatălui, neajungând niciodată la împlinire. Dacă aceasta se poate numi împlinire, atunci eu mă consider împlinit; dacă nu se poate numi împlinire, atunci consider că nici lucrurile, nici eu nu ne-am împlinit. Astfel, Omul Înțelept disprețuiește strălucirea vicleniei. Lucrurile nefolositoare își găsesc susținerea în cele folositoare și aceasta se numește „a recurge la Iluminare".

Acum să vorbim despre Existent. Nu se știe dacă el și Adevărul se aseamănă sau se deosebesc. Dacă „asemănarea" și „deosebirea" se creează una pe alta și acționează la fel, atunci între Acesta și Acela nu există nici o diferență. Deși este așa, permiteți-mi să încerc să explic. Unii consideră că Existentul are un început[16], alții socotesc că Existentul nu are nici un început, iar alții cred că Existentul nu are existență, deci nu există nici început. Unii consideră că Existentul are existență, iar alții – că Existentul nu are existență; alții – că Existentul nu are existență și non-existență, iar alții – că Existentul nu are existență, deci nu există nici Existent, nici Non-Existent. Pe neașteptate apar Existentul și Non-Existentul, dar până la urmă nu se cunoaște ce este Existent și ce este Non-Existent. Deocamdată am numit Existentul, dar nu știu dacă ceea ce am spus eu este cu adevărat Existentul sau este cu adevărat Non-Existentul. În Lumea Subcerească nimic nu este mai mare decât vârful pufului de toamnă[17], iar muntele Taishan este mic; nimic nu este mai longeviv decât un fiu mort, iar Peng Zu a murit prematur. Cerul, Pământul și cu mine

---

„piatra albă" de „piatra dură". Din context s-ar părea că Zhuangzi îi atribuie lui Huizi această reflecție. În perioada Regatelor Combatante (403–221 î.e.n.), în China, existau două școli opuse: școala dialecticienilor în care Gongsun Long separa „alb" de „dur" și școala în care ultimii moiști susțineau că „alb" și „dur" se întrepătrund în interiorul unei singure pietre. Se pare că Huizi ar fi aparținut acesteia din urmă.

15. „Fiul celuilalt" se referă la fiul lui Zhao Wen.

16. Daoiștii consideră că ceea ce are început are și sfârșit, dar prin Iluminare se ajunge la *Dao*, care nu are nici început, nici sfârșit. În acest pasaj sunt expuse concepțiile diferitelor școli din epocă privind formarea Universului.

17. Vezi *supra*, nota 25, p. 25, din „Studiu introductiv".

ne-am născut odată, iar eu şi cele zece mii de lucruri suntem Unu. De vreme ce Unu este, se mai poate vorbi despre el? De vreme ce Unu a fost numit, se poate să nu se mai vorbească despre el? Unu şi cuvântul fac doi; doi şi cu Unu fac trei.[18] Pornind de aici, nici chiar socotitorul cel mai priceput n-ar ajunge la vreun rezultat. Atunci, cum ar putea ajunge un om obişnuit? De aceea, de la Non-Existent se ajunge la Existent şi de aici la trei. Ce s-ar obţine dacă s-ar porni de la Existent şi s-ar ajunge la Existent? Fără a ajunge aici, Adevărul este rostit deja.

Deci, *Dao* nu are limite, iar vorba nu este statornică. Din pricina vorbei se fac distincţii. Permite-mi să ţi le explic. Există stânga şi dreapta, există discuţie şi dialog, există distincţie şi dezbatere, există luptă şi dispută. Acestea se numesc cele opt virtuţi. Omul Înţelept constată ceea ce este dincolo de cele şase puncte cardinale, dar nu se lansează în discuţii. Omul Înţelept se lansează în discuţii despre ceea ce există între cele şase puncte cardinale, dar nu se avântă în dialoguri. Omul Înţelept se avântă în dialoguri despre *Analele Primăvară–Toamnă*[19] şi *Istoriile primilor împăraţi*[20], dar nu dezbate. Prin urmare, ceea ce se distinge are ceva de nedistins, iar ceea ce se dezbate are ceva de nedezbătut. Ziyou spuse: „Cum aşa?" Ziqi răspunse: „Omul Înţelept îmbrăţişează toate acestea, oamenii de rând le dezbat pentru a-şi împărtăşi părerile unii altora. De aceea, se spune că ceea ce se dezbate ascunde ceva ce nu se vede. Deci, Marele *Dao* nu se numeşte, Marea Dezbatere nu se rosteşte, Marea Omenie nu

18. În acest pasaj se prezintă cele trei etape ale cunoaşterii. Prima treaptă este reprezentată de ideea în sine, obscură, nedefinită care este Unu şi care nu poate fi exprimată; a doua este ideea care poate fi exprimată şi care este, la rândul ei, Unu; ultima este exprimarea ideii, adică Unu care-l aminteşte pe cel iniţial.

19. *Analele Primăvară–Toamnă* reprezintă denumirea generică a cronicilor principalelor regate din secolele VIII–V î.e.n. Considerăm că se face referire în special la *Lu guo chun qiu* (*Primăvara–Toamna ţării Lu*), cronică redactată probabil de Confucius, devenită, ulterior, model de istoriografie.

20. *Istoriile primilor împăraţi* se referă la împăraţii legendari Huangdi, Zhuanxu, Diku, Yao şi Shun.

omeneşte, Marea Puritate nu se umileşte, Marele Curaj nu provoacă. *Dao* dezvăluit nu este *Dao*, vorba dezbătută nu-şi atinge ţelul, omenia obişnuită nu se împlineşte, puritatea strălucitoare nu este de încredere, curajul provocator nu se arată. Fiind rotunde, acestea cinci se apropie de pătrat. Astfel, oprindu-se la ceea ce nu ştie, Cunoaşterea este pătrunzătoare. Cine cunoaşte dezbaterea care nu se rosteşte şi *Dao* care nu este *Dao*? Dacă are puterea Cunoaşterii, acesta se cheamă «Comoara Cerului». Oricât s-ar turna în ea, nu se umple; oricât s-ar vărsa din ea, nu se termină şi nu i se cunoaşte originea. Aceasta se numeşte «Tăinuirea Luminii».

De aceea, odinioară, împăratul Yao i-a mărturisit ministrului său, Shun: «Eu doresc să-i birui pe seniorii din Zong, Kuai şi Xu'ao. Oare din ce cauză nu mă simt în largul meu?» Shun îi spuse: «Cei trei seniori par să trăiască printre ierburi sărace. Cum se face că nu te simţi în largul tău? Odinioară, au apărut pe cer toţi zece sori odată şi toate cele zece mii de lucruri au fost luminate. Cât de mare să fie Virtutea ca s-o depăşească pe cea a sorilor[21]?»"

Nie Que îl întrebă pe Wang Ni: „Maestre, cunoaşti ceea ce fiinţele acceptă ca adevărat?" „Cum aş putea şti aceasta?", replică Wang Ni. Nie Que mai întrebă: „Maestre, cunoaşti ceea ce nu ştii?" Wang Ni răspunse: „Cum aş putea şti aceasta?" Nie Que mai întrebă: „Dacă-i pe-aşa, fiinţele sunt fără de cunoaştere?" Wang Ni răspunse iarăşi: „Cum aş putea şti aceasta? Deşi aşa stau lucrurile, voi încerca să-ţi explic. Cum să ştiu dacă ceea ce eu numesc Cunoaştere nu este Necunoaştere şi cum să ştiu dacă ceea ce eu numesc Necunoaştere nu este Cunoaştere? Deci, voi încerca să analizez aceasta. Dacă cineva ar dormi în umezeală, s-ar îmbolnăvi de rinichi şi ar muri, dar oare tot aşa să păţească şi ţiparul? Dacă cineva ar locui în copac, ar fi înfricoşat şi neliniştit, dar oare tot aşa să se simtă şi maimuţa? Cine dintre aceştia îşi cunoaşte lăcaşul potrivit? Omul se hrăneşte cu

---

21. Considerăm că Zhuangzi face o paralelă între arcaşul Yi, care, datorită virtuţii sale, i-a înfrânt pe cei zece sori, şi împăratul Yao, care, prin virtutea sa, poate înfrânge cele trei regate.

felurite plante şi animale, cerbul se hrăneşte cu iarbă, miriapodul se îndulceşte cu şerpi, iar bufniţei îi priesc şoarecii. Cine dintre aceştia cunoaşte gustul potrivit? Maimuţa îşi caută perechea printre maimuţe, cerbul se amestecă printre căprioare, ţiparul înoată laolaltă cu peştii. Mao Qiang şi Li Ji sunt frumuseţi omeneşti, dar, când le zăresc, peştii se afundă în adâncuri, păsările îşi iau zborul spre înălţimi, cerbii o rup la fugă. Cine dintre aceştia cunoaşte frumuseţea adevărată din Lumea Subcerească? După cum văd eu, rosturile Omeniei şi Dreptăţii, cărările Adevărului şi Falsului sunt încâlcite şi nedesluşite. Cum aş putea cunoaşte şi dezbate aceasta?" Nie Que întrebă: „Maestre, de vreme ce nu cunoşti folosul şi dauna, oare nici Omul Desăvârşit nu le cunoaşte?" Wang Ni răspunse: „Omul Desăvârşit este sfânt. Marile iazuri fierb, dar nu-l pot arde, fluviile şi râurile îngheaţă, dar nu-l pot înfrigura. Tunetul aprig despică munţii, vârtejul de vânt agită mările, dar nu-l pot înspăimânta. Aşadar, călătorind pe nori şi aburi, călărind soarele şi luna, Omul Desăvârşit hoinăreşte dincolo de cele Patru Mări. Dacă moartea şi viaţa nu-i schimbă sinele, atunci cum ar putea s-o facă folosul şi dauna?"

Qu Quezi i se adresă lui Zhang Wuzi: „L-am auzit pe Maestru[22] spunând că Omul Înţelept nu se ocupă de treburile lumeşti, nu este interesat de foloase, nu-i pare rău de pagube, nu se bucură de este căutat şi nu urmează calea obişnuită. Când nu vorbeşte, abia atunci vorbeşte; când vorbeşte, abia atunci nu vorbeşte. El hoinăreşte dincolo de praf şi murdărie. Maestrul consideră că toate sunt vorbe nestăvilite, dar eu preţuiesc acţiunea misteriosului *Dao*. Ce părere ai Domnia Ta?" Zhang Wuzi răspunse: „Chiar Huangdi, auzind acestea, a fost uimit. Cum ar putea Maestrul să le înţeleagă? În plus, tu îţi faci planuri prea devreme. Văzând oul, vrei deja pasărea; văzând glonţul, vrei potârnichea friptă. Eu voi încerca să-ţi explic aceste vorbe absurde, iar tu fă bine şi ascultă-le! Nu-i aşa că Omul Înţelept poate sta alături de soare şi lună, că poate purta spaţiul şi timpul şi se poate închide în ele, că poate alunga dezordinea şi

22. „Maestrul" este, în acest caz, însuşi Confucius.

tulburarea şi se poate vedea egal cu slujitorul său? Cei mulţi se ostenesc în van. Omul Înţelept este simplu şi neştiutor; îmbină cei zece mii de ani şi astfel Unu devine pur.

Cele zece mii de lucruri se completează unele pe altele şi prin aceasta se conţin reciproc. Cum să ştiu că bucuria de a trăi nu este o iluzie? Cum să ştiu că dispreţul faţă de moarte nu înseamnă vlăguire şi pierdere şi să nu ştiu că moartea înseamnă întoarcere? Ji din Li[23] era copila ofiţerului de frontieră Ai. La început, când a fost luată în regatul Jin, şiroaie de lacrimi i-au umezit pieptul rochiei. Dar, după ce a ajuns la rege şi a împărţit patul şi s-a ospătat alături de el, ea s-a căit amarnic de lacrimile sale. Cum să ştiu că cel care a murit nu regretă faptul că şi-a dorit să trăiască? Cel care visează că bea vin, dimineaţa varsă lacrimi. Cel care visează că varsă lacrimi, dimineaţa vânează pe câmp. Atunci când visa, el nu ştia că visează. În timpul visului, el îşi ghiceşte visul. Abia după ce se trezeşte află că a visat. Apoi există Marea Trezire şi astfel el află că acesta a fost Marele lui Vis. Omul simplu se consideră treaz dacă în secret descoperă cine este senior şi cine este slujitor. Aşa să fie oare? Tu şi Qiu visaţi amândoi. Eu îţi spun că tu visezi şi acesta este tot vis. Acestea sunt vorbele lui iscusite. Peste secole, de va apărea un mare Înţelept, el va şti să le explice. Va fi într-o dimineaţă sau într-o seară. De vreme ce m-ai făcut să discut cu tine şi tu m-ai învins, iar eu nu te-am învins, oare ceea ce spui tu este adevărat şi ceea ce spun eu este fals? Dar dacă eu te înving şi tu nu mă învingi, oare ceea ce spun eu este adevărat şi ceea ce spui tu este fals? Oare afirmaţia unuia este adevărată şi a celuilalt falsă? Oare ambele afirmaţii sunt adevărate sau false? Eu şi cu tine nu vom putea şti aceasta şi atunci un al treilea fără îndoială că nu va înţelege nimic. Pe cine să pun să judece? Dacă pun pe cineva care îţi împărtăşeşte gândurile, de vreme ce este aşa, cum poate fi el corect? Dacă pun pe cineva care îmi împărtăşeşte gândurile, de vreme ce este aşa, cum poate fi el corect? Dacă pun pe cineva care împărtăşeşte alte gânduri, de vreme

23. Ji din Li este Li Ji. A se vedea rubrica **Li Ji** din „Glosar de personaje".

ce este altfel decât noi, cum poate fi el corect? Dacă pun pe cineva care gândeşte ca noi amândoi, de vreme ce este aşa, cum poate fi el corect? Aşa stând lucrurile, cum eu, tu şi acela nu putem cunoaşte Adevărul, se cuvine oare să aşteptăm pe un altul să judece?"

Qu Quezi întrebă: „Ce înseamnă a armoniza aceasta cu Măsura Cerului?" Zhang Wuzi răspunse: „Adevărul nu este Adevăr, iar Astfel nu este Astfel. Dacă Adevărul este în realitate Adevăr, atunci Adevărul diferă de Non-Adevăr şi nu mai este nimic de dezbătut aici. Dacă Astfel este în realitate Astfel, atunci Astfel diferă de Non-Astfel şi nu mai este nimic de dezbătut aici. Mişcarea şi sunetul se întreţin reciproc ca şi cum ele nu ar face acest lucru, iar armonizarea cu Măsura Cerului le urmează continuu până la sfârşitul anilor. Uitând anii, uitând dreptatea, se agită în Infinit şi se aşază în Infinit."

Umbra Umbrei[24] întreabă Umbra: „Odinioară tu mergeai, dar acum te-ai oprit. Odinioară şedeai, dar acum te-ai ridicat. Cum se face că eşti atât de schimbătoare?" Umbra răspunse: „Nu-i aşa că sunt astfel pentru că depind de ceva? Nu-i aşa că acel ceva de care depind este astfel fiind la rându-i dependent de altceva? Nu-i aşa că eu depind de acel ceva ca şarpele de solzi şi greierele de aripi? Cum să ştiu tot ce mă face să fiu atât de schimbătoare? Cum să ştiu tot ce m-ar face să fiu altminteri?"

Cândva Zhuang Zhou[25] s-a visat fluture. Ce fericit era fluturele! Era atât de încântat şi bucuros, încât nu mai ştia că este Zhou. Însă, deodată, s-a trezit şi s-a mirat că este Zhou. Nu mai ştia dacă Zhou se visase fluture sau fluturele se visase Zhou. Aşadar, între Zhou şi fluture trebuie că există o deosebire. Aceasta se numeşte „Transformarea Lucrurilor".

---

24. „Umbra Umbrei", aşa cum apare în textul chinez, este umbra mai puţin întunecată care se găseşte în jurul umbrei, anume penumbra.

25. Zhuang Zhou este Zhuangzi.

CAPITOLUL III

Hrănirea Principiului Vital

養生主

Viața este mărginită, dar Cunoașterea este nemărginită. Este o mare primejdie să cauți nemărginirea cu ajutorul mărginirii. Cel care știe aceasta și totuși se străduiește să cunoască este cu adevărat în primejdie. Binele făcut nu aduce renumele, răul făptuit nu aduce pedeapsa. Cel care urmează mereu calea de mijloc poate să aibă grijă de trupul său, să-și mențină viața întreagă, să-și întrețină părinții și să-și împlinească șirul anilor.

Măcelarul Ding tranșează vite pentru principele Wen Hui. Mâna apucă vita, umărul o propteşte, piciorul o țintuieşte, genunchiul o sprijină. Se aude fâșâit de piele și scrâșnet de oase. Cuțitul se împlântă și despică. Nu există decât sunet în armonie cu dansul *Pădurea de duzi*[26] și ritmul din *Jing shou*[27]. Principele Wen Hui spuse: „Oh! Câtă îndemânare! Cum ai ajuns atât de departe?" Măcelarul Ding, lăsând jos cuțitul, răspunse: „Eu nu-l iubesc decât pe *Dao* și astfel am ajuns la măiestrie. La început, când tăiam vite, nu vedeam decât vita. După trei ani, nu mai vedeam vita în întregimea ei. Acum o întâmpin cu spiritul și n-o privesc cu ochii. Simțurile știu să se oprească, dar spiritul dorește să acționeze. Bazându-se pe Principiul Cerului, pătrunde în Marele Gol, se conduce pe Marea Scobitură, se conformează firii sale, cuțitul trece prin interstițiile dintre oase, mușchi și ligamente și ocolește oasele mari. Un măcelar bun schimbă cuțitul în fiecare an, căci taie carnea. Un măcelar obișnuit

26. Numele unui dans din perioada Shang-Yin.
27. Bucată muzicală din vremea împăratului Yao.

schimbă cuțitul în fiecare lună, căci sfărâmă oasele. Acum cuțitul meu are nouăsprezece ani şi, deşi a tranşat multe mii de vite, lama lui este ca proaspăt ieşită de pe piatra de ascuțit. Orice articulație prezintă interstiții şi lama cuțitului nu are grosime; neavând grosime, pătrunde în interstiții. Fiind atât de mult spațiu, cuțitul se mişcă în voie, căci are destul loc. Deşi folosesc cuțitul acesta de nouăsprezece ani, lama lui este ca proaspăt ieşită de pe piatra de ascuțit. Cu toate acestea, ori de câte ori ajung la încheieturi, zăresc ce este de făcut, acționez temător şi reținut şi rămân cu privirea ațintită. Acționez lent, mişcând cuțitul încet. Hârşâind, carnea se desface de pe oase precum cade țărâna pe pământ. Atunci, ridicând cuțitul, îmi îndrept spatele, privesc în cele patru zări şovăitor. Odată treaba împlinită, şterg cuțitul şi-l pun la loc." Principele Wen Hui spuse: „Câtă îndemânare! Auzind vorbele măcelarului Ding am aflat cum să cultiv Principiul Vital."

Gongwen Xuan, văzându-l pe Maestrul de Dreapta, îl întrebă speriat: „Ce fel de om este cel de colo? Cum de este fără un picior? Aşa l-a lăsat Cerul? Aşa l-au făcut oamenii?" Maestrul de Dreapta răspunse: „Cerul l-a lăsat aşa, nu oamenii l-au făcut aşa. Viața primită de la Cer l-a făcut cu un singur picior, deşi oamenii au două picioare. Aşa se ştie că Cerul l-a făcut cu un picior, şi nu oamenii."

Când Lao Dan a murit, Qin Shi i-a prezentat omagiul, a strigat de trei ori şi a ieşit. Atunci, un discipol îl întrebă: „Oare nu sunteți prietenul Maestrului?" Qin Shi răspunse: „Ba da." Discipolul mai întrebă: „Dacă-i precum spuneți, oare aşa-i aduceți omagiu?" Qin Shi răspunse: „Da. Înainte era om, dar acum nu mai este. Odinioară, când intram într-o casă să prezint omagii, găseam bătrâni care-l plângeau pe defunct ca şi cum şi-ar fi plâns propriul fiu şi tineri care-l plângeau ca şi cum şi-ar fi plâns propriul părinte. În astfel de momente, oamenii vorbesc fără să li se ceară şi plâng fără să fie rugați. Aceştia îşi ascund simțămintele dăruite de Cer, uitând ce-au primit. Cei din vechime îi numeau pe aceşti fugari «Pedepsiții Cerului». Când Maestrul a venit pe lume, îi era timpul. Când

Maestrul a plecat din lume, s-a supus Cerului. Conformându-se timpului şi supunându-se locului, durerea şi bucuria nu-l pot pătrunde. Cei din vechime numeau aceasta «desfacerea legăturilor cu Cerul». Când jarul stă să se stingă, focul se transmite şi nu i se cunoaşte sfârşitul."

CAPITOLUL IV

În lumea oamenilor

人間世

Odată, pe când Yan Hui îl vizita pe Zhong Ni, îi ceru acestu permisiunea să plece din ținut. Zhong Ni îl întrebă: „Unde te duci Yan Hui răspunse: „Vreau să merg în Wei." Zhong Ni mai întreb „Ce-ai de gând să faci acolo?" Yan Hui răspunse: „Hui[28] a auzit Stăpânul din Wei este în puterea anilor şi acționează de unul singu Nesocoteşte guvernarea propriei țări fără să-şi dea seama că greşeşt Nesocoteşte moartea poporului şi, ca urmare, câte ierburi în mla tină, atâția morți sunt în țară. Oamenii nu mai ştiu ce să facă. H l-a auzit odinioară pe Maestru spunând: «Părăseşte un regat bi guvernat şi rămâi în regatul unde domneşte anarhia!» La poar doftorului sunt mulți bolnavi. Ştiind cum gândeşte Stăpânul d Wei, doresc să găsesc ceva care să-i îndrepte țara." Zhong Ni spus „Vai! Poate te îndrepți către pedeapsa tăierii urechii. Nu se cuvi ca *Dao* să fie confuz. Confuzia înseamnă multitudine, multitudin înseamnă dezordine, dezordinea înseamnă nelinişte, neliniştea r salvează. Omul Desăvârşit din vechime mai întâi s-a rostuit pe si şi apoi i-a rostuit pe ceilalți. De se va amesteca în treburile unui tira ce sorți de izbândă are cel care încă nu şi-a împlinit propria-i rost ire? În plus, oare ştii unde se risipeşte virtutea şi unde îşi are cunoa terea obârşia? Virtutea se risipeşte în renume, cunoaşterea îşi a obârşia în dispută. Renumele înseamnă distrugere, cunoaşterea es

---

28. Limbii clasice îi este specifică omiterea pronumelui personal de pe soana I singular, mai ales atunci când vorbitorul este inferior din punct vedere social interlocutorului său. În acest caz, pentru clarificarea mesajul se foloseşte prenumele vorbitorului.

unealta disputei. Amândouă sunt unelte necruțătoare şi nu trebuie folosite până la capăt. Mai mult, virtutea profundă şi încrederea deplină nu ajung la simțămintele omului. Renumele trâmbițat şi neangajarea în dispute nu ajung la inima omului. Străduindu-te să foloseşti Omenia, Dreptatea şi regulile de conduită morală ca să pledezi în fața unui tiran este ca şi cum ai folosi urâțenia omului ca să dobândeşti frumusețea lui. Aceasta se numeşte «a face rău». Celui care face rău i se va răspunde cu rău. Tu te asemuieşti cu cel care face rău. Dacă îl faci pe Stăpânul din Wei să-l iubească pe virtuos şi să-l urască pe cel care nu-i seamănă, ce rost are să-i mai ceri să se schimbe? Dacă tu nu i te adresezi, Stăpânul din Wei cu siguranță te va provoca la luptă şi te va învinge. Ochii tăi vor străluci uimiți, obrazul tău se va linişti, gura ta va căuta să explice, chipul tău va fi ca al lui şi curând inima ta va deveni ca a lui. Astfel, cu foc se salvează focul şi cu apă se salvează apa. Aceasta se numeşte «Abundență». După cum începi, aşa sfârşeşti. Prin vorbe cărora nu li se dă crezare vei fi în pericol şi vei fi sortit morții în fața tiranului. Odinioară, tiranul Jie l-a omorât pe Guan Longfeng. Tiranul Zhou l-a omorât pe Bi Gan. Guan Longfeng şi Bi Gan, în calitatea lor de slujbaşi, se desăvârşeau, iubeau poporul şi se înclinau în fața lui. În calitatea lor de slujbaşi, se opuneau pretențiilor suveranilor. De pe poziția lor inferioară, îi respingeau pe cei care le erau superiori. Astfel, din cauza desăvârşirii lor, stăpânii care iubeau renumele îi oprimau.

Cândva, împăratul Yao a atacat Congzhi şi Xu'ao, iar împăratul Yu a atacat Youhu. Țările au fost pustiite, iar oamenii au fost pedepsiți cu moartea. Yao şi Yu nu s-au putut opri să nu trimită soldații şi să nu pretindă bogății cum ei înşişi nu aveau. Aceştia toți sunt dintre cei care umblă după renume şi averi. Oare tu n-ai auzit despre aceştia? Omul Înțelept nu poate învinge renumele şi averea. Oare tu ai putea mai mult? Oricum ar fi, precis că ai un gând. Încearcă să mi-l spui!" În loc să explice, Yan Hui întrebă: „Oare aş putea să-l schimb pe Stăpânul din Wei dacă rămân sobru, îmi păstrez inima goală şi mă străduiesc să fiu acelaşi?" Zhong Ni îi răspunse: „Cum

să poţi? Prinţul este prea plin de *Yang*[29], nu-şi stăpâneşte pornirile, iar omul obişnuit nu i se opune. De aceea, el înăbuşă sentimentele oamenilor şi le cere să-i satisfacă poftele. Se spune că nu împlineşte nici măcar virtutea simplă de fiecare zi. Cum să ducă la bun sfârşit Marea Virtute? El se va menţine pe poziţia sa şi nu se va schimba. De-l vei aproba în afară şi nu-l vei critica înlăuntru, cum îi vei putea fi de folos?" Yan Hui spuse: „Dacă-i aşa, fiind drept înlăuntrul meu, mă plec în afară şi astfel mă asemuiesc celor din vechime. Cel care este drept înlăuntrul său este Discipolul Cerului. Cel care este Discipolul Cerului ştie că atât el, cât şi Fiul Cerului sunt Copiii Cerului. Prin vorbele sale, el caută oare să-i facă pe ceilalţi să-l considere bun sau caută să-i facă să nu-l considere bun? Dacă într-adevăr este aşa, oamenii îl numesc «Copilandru», iar despre acesta spun că este Discipolul Cerului. Cel ce se pleacă în afară este Discipolul Omului. A îngenunchea cu mâinile ridicate şi a-şi pleca trupul – aceasta este postura în faţa demnitarilor. Toţi oamenii o adoptă, cum aş îndrăzni eu să mă port altminteri? Cel ce are o asemenea purtare faţă de oameni nu are nici un cusur. Despre acesta se spune că este Discipolul Omului. Cel care se împlineşte se aseamănă celor din vechime şi este Discipolul Antichităţii. Vorbele lui sunt adevărate, deşi dojenesc. Sunt vorbele celor din vechime, nu ale mele. Dacă este într-adevăr aşa, deşi vorbele lui sunt drepte, el nu greşeşte. Despre acesta se spune că este Discipolul-celor-din-Vechime. Dacă este aşa, aş putea să reuşesc?" Zhong Ni îi răspunse: „Cum să poţi? Ai prea multe planuri politice, dar nu le-ai cercetat. Fiind ferm, nu ai nici

---

29. În gândirea veche, *Yang* reprezintă principiul activ (masculin, luminos, dur). În opoziţie cu *Yin*, principiul pasiv (feminin, întunecos, slab), complementar, formează totalitatea (*Dao*) care a generat lumea. „O parte *Yin* şi o parte *Yang*, aceasta se numeşte *Dao*", se afirmă în *Yi jing* (*Cartea Transformărilor*), unde reprezentarea grafică a lui *Yang* este linia continuă, iar a lui *Yin* – linia întreruptă. În concordanţă cu această definiţie, dar şi cu altele, cele zece mii de lucruri conţin atât elemente *Yin*, cât şi elemente *Yang*, într-o proporţie mai mare sau mai mică, dar care se află totuşi în echilibru. Ruperea acestui echilibru de către una dintre forţe duce la manifestări anormale. În cazul Stăpânului din Wei se consideră că excesul de *Yang* este cel care generează tirania, brutalitatea.

o vină. Atunci oprește-te aici! De vreme ce tu îți iei propria inimă drept dascăl, cum ai putea să izbutești să-l schimbi pe Stăpânul din Wei?" Yan Hui răspunse: „Eu nu mai am altă idee. Îndrăznesc să întreb care este metoda Domniei Tale." Zhong Ni spuse: „Postul! Îți voi explica. De vreme ce există inimă, îți este oare ușor să acționezi? Celui care crede că este ușor nu i se potrivește Cerul Luminos." Yan Hui interveni: „Familia lui Hui este săracă. De luni de zile nu a mai băut vin și nu a mai mâncat carne. Oare acesta să fie postul?" Zhong Ni răspunse: „Acesta este postul pentru ritualul de sacrificiu, nu este postul inimii." Hui spuse: „Îndrăznesc să întreb despre postul inimii." Zhong Ni îi răspunse: „Voința să-ți fie una. Nu asculta cu urechea, ci ascultă cu inima. Nu asculta cu inima, ci ascultă cu suflul. Ascultarea se oprește în ureche, inima se oprește în corespondențe. Suflul, fiind vid, ia forma lucrurilor. Numai *Dao* cuprinde vidul. Vidul este chiar postul inimii." Yan Hui comentă: „Cât timp Hui nu a cunoscut postul inimii, el era Hui însuși. Când va ajunge să-l cunoască, nu va mai fi Hui. Oare acesta este Vidul?" Maestrul răspunse: „Destul! Îți voi explica. Tu poți intra să rătăcești în suita lui, dar să nu te impresioneze renumele lui. De intri, țipă din răsputeri. De nu intri, oprește-te! Să nu existe porți și nici fortificații.[30] Odată așezat, mărginește-te la propria-ți neputință. Atunci vei fi aproape de izbândă. Este ușor să-ți distrugi urmele, dar este greu să nu mergi pe pământ. Este ușor să fii fățarnic slujindu-i pe oameni, dar este greu să fii fățarnic slujind Cerul. Am auzit de cei care zboară cu aripi, dar n-am auzit de cei care zboară fără aripi. Am auzit de cei care cunosc având știință, dar n-am auzit de cei care cunosc având neștiință. Privește acel gol: vidul încăperii naște lumina. Norocul și bunul augur se opresc și rămân. Tu nu te opri! Aceasta se numește «a sta jos și a călări în galop»[31]. De vei râvni să cuprinzi înlăuntru

---

30. „Porți și fortificații" semnifică metaforic „a face confidențe" și „a opune rezistență". Pentru a supraviețui în preajma Stăpânului din Wei, Yan Hui nu are voie nici să i se opună, nici să-i fie confident.

31. Expresia „a sta jos și a călări în galop" face referire la faptul că trupul rămâne nemișcat, în timp ce inima gonește în exterior.

auzul şi văzul şi să laşi în afară inima şi cunoaşterea, demonii şi spiritele îţi vor veni în casă. Cum pot face oamenii aşa ceva? Aceasta este transformarea celor zece mii de lucruri, ceea ce au întemeiat împăraţii Yu şi Shun, ceea ce au desăvârşit împăraţii Fuxi şi Ji Qu. Cum ar putea oamenii de rând să ajungă aici?"

Zigao, duce în She[32], urmând să fie trimis în regatul Qi, îi ceru sfatul lui Zhong Ni: „Regele mi-a încredinţat mie, Zhuliang, o misiune foarte importantă. Cei din Qi probabil că-i tratează pe soli cu cele mai mari onoruri, dar nu se grăbesc să vină în sprijinul lor. Nici măcar un om de rând nu poate fi influenţat, cu atât mai puţin un prinţ vasal. Sunt foarte speriat. Cândva, Maestre, mi-aţi explicat că puţini sunt cei care nu vorbesc cu bucurie despre împlinire, fie ea mică sau mare. Dacă nu există împlinire, atunci principiile de conduită morală sunt distruse. Dacă există împlinire, atunci principiile *Yin* şi *Yang* sunt distruse. Numai cel virtuos poate face ca împlinirea sau neîmplinirea să nu fie urmate de dezastru. Pentru masă îmi aleg mâncare obişnuită, nu bunătăţi. După ce o prepar, nimeni nu doreşte să se răcorească. Azi în zori am primit porunca, iar în amurg am băut gheaţă. Ce fierbinţeală era înlăuntrul meu![33] Eu nici n-am ajuns la adevărata stare a lucrurilor, că s-au şi distrus principiile *Yin* şi *Yang*. Dacă lucrurile nu se împlinesc, atunci se distrug principiile de conduită umană. Ca demnitar, eu nu mă încumet să-mi asum aceste dezastre. Maestre, ce sfat îmi daţi?" Zhong Ni îi răspunse: „În Lumea Subcerească există două precepte fundamentale. Un precept este legea Destinului, celălalt este legea Dreptăţii. Dragostea fiului pentru părintele său este Destin, căci nu-i poate fi desprinsă din inimă. Datoria supusului faţă de suveran este Dreptate, căci nu există linişte unde nu există stăpân, iar între Cer şi Pământ nu se află altă scăpare. Acesta se numeşte «Marele Precept».

---

32. Teritoriu administrativ din regatul Chu cu rang de subprefectură.

33. În mod normal, cel care mănâncă bine resimte nevoia de a bea. Zigao pregăteşte însă o masă frugală, care nu stârneşte nimănui setea. Fierbinţeala interioară i-a fost provocată nu de mâncare, ci de porunca primită.

Într-adevăr, cel care se dedică părintelui său este liniştit oriunde ar fi. Aceasta este culmea Pietăţii Filiale. Cel care se dedică stăpânului său este liniştit, orice treabă ar avea. Aceasta este Loialitatea Deplină. Celui care-şi slujeşte propria inimă, bucuria şi durerea nu-i schimbă drumul. A şti ce nu se poate şi ce-i de făcut, dar a fi împăcat cu Destinul – aceasta este culmea Virtuţii. Pentru supus şi fiu, în mod firesc, există ceva de neîmplinit. Dacă ei acţionează asupra adevăratei stări a lucrurilor şi uită de sine, mai au oare răgaz să se bucure de viaţă sau să deteste moartea? Discipole, îţi poţi împlini misiunea."

„Qiu, permiteţi-mi să repet cele auzite! Toţi cei care-şi sunt aproape trebuie să se modeleze reciproc cu sinceritate, iar cei care-şi sunt departe trebuie să-şi fie loiali în vorbe. Vorbele vor fi transmise printr-un altul. Astfel, în Lumea Subcerească transmiterea vorbelor de bucurie şi de mânie este ostenitoare. Bucuria se revarsă din plin în vorbe meşteşugite, iar exagerările sunt confuze. Fiind confuze, nu mai inspiră încredere şi atunci mesagerul este pedepsit. De aceea, un proverb spune: «De vei povesti faptele aşa cum sunt ele şi nu vei folosi vorbe nemăsurate, atunci vei fi salvat.» Mai mult, luptătorul iscusit începe lupta în *Yang* şi adesea o sfârşeşte în *Yin*. Când exaltarea este nesfârşită, atunci sporeşte iscusinţa neobişnuită. Cel care bea vin potrivit ritualului începe în ordine şi adeseori sfârşeşte în dezordine. Când exaltarea este nesfârşită, atunci sporeşte plăcerea neobişnuită. Toate lucrurile urmează această cale: încep în sinceritate şi adeseori sfârşesc în josnicie. Când începutul este simplu, sfârşitul trebuie să fie uriaş. Vorbele sunt ca vântul şi valurile. Asemenea lor, acţiunea se pierde de realitate. Vântul şi valurile se pun uşor în mişcare, iar pierderea realităţii devine uşor un pericol. Aşadar, se presupune că mânia nu are altă cauză decât vorbele meşteşugite şi cuvintele false. Când sălbăticiunea moare, nu-şi alege ţipătul. Răsuflarea îi devine precipitată, iar în inimă se naşte ferocitatea. Când omul este dojenit prea sever, el răspunde cu inimă înverşunată şi nici măcar nu ştie de ce. De vreme ce el nu ştie de ce reacţionează aşa, cine să ştie unde va ajunge? De aceea, proverbul spune:

«Să nu schimbi misiunea, să nu-i grăbeşti împlinirea, căci, depăşind măsura, exagerezi.» Schimbând misiunea şi grăbindu-i împlinirea, o pui în primejdie. O înfăptuire frumoasă cere timp; o înfăptuire urâtă nu se îndreaptă imediat. Cum să nu fii cu băgare de seamă? Mai mult, urmează lucrurile, lasă-ți inima să călătorească, încredințează totul sorții şi hrăneşte-ți interiorul. Aşa ajungi la împlinire. La ce bun să transmiți vorbele? Ar fi mai rău decât să împlineşti porunca. Aceasta este dificultatea."

Înțeleptul Yan He urma să-i dea învățătură fiului mai mare al ducelui Ling[34]. De aceea, îl întrebă pe dregătorul Qu Boyu: „Există oameni asemenea ducelui a căror virtute ucide precum Cerul. Dacă acțiunea lui nu are nici o noimă, atunci îmi pune în primejdie țara. Dacă acțiunea lui are vreo noimă, atunci eu însumi sunt în primejdie. El ştie destul de multe pentru a-şi da seama de greşelile celorlalți, dar nu ştie de ce greşesc ei. Dacă este într-adevăr aşa, cum să mă port cu el?" Qu Boyu răspunse: „Ce bine că mă întrebi! Păzeşte-te! Fii cu băgare de seamă! Îndreaptă-te pe tine însuți! Ar fi bine ca în aparență să-l urmezi, iar în inima ta să fii în armonie. Chiar dacă reuşeşti, tot ai parte de nenorocire. Când în aparență îl urmezi, ai grijă să nu te implici; când îți armonizezi inima, ai grijă să nu te remarci. Dacă în aparență îl urmezi şi te implici, te vei prăbuşi, te vei distruge, te vei nărui, te vei stinge. Dacă în inimă te armonizezi şi te remarci, vei fi cinstit, vei fi elogiat, vei fi proslăvit, vei fi pierdut. Aşadar, dacă el se poartă ca un copil, poartă-te cu el ca un copil. Dacă el este neînfrânat, fii şi tu neînfrânat. Dacă el este fără măsură, fii şi tu fără măsură. De înțelegi aceste lucruri, ajungi acolo unde nu există greşeală. Oare tu nu ştii cum este călugărița? Ea îşi agită cu furie picioruşele ca să oprească roțile căruțelor şi nu-şi dă seama că nu poate răzbi, ci, dimpotrivă, crede că are o forță nemăsurată. Păzeşte-te! Fii cu băgare de seamă! Dacă îl superi cu talentul şi

34. Fiul mai mare al ducelui Ling din regatul Wei este Kuai Kui. A se vedea rubrica **Stăpânul din Wei** din „Glosar de personaje".

frumusețea ta, atunci eşti în primejdie. Oare tu nu ştii cum este crescătorul de tigri? Nu îndrăzneşte să le dea animale vii, căci, lăsându-i să le omoare, îi stârneşte. Nu îndrăzneşte să le dea animale întregi, căci, lăsându-i să le sfâşie, îi stârneşte. Săturându-le foamea la timp, el stăpâneşte inima lor stârnită. Deşi tigrul şi omul sunt specii diferite, tigrul îl urmează pe cel care-l hrăneşte şi i se supune, însă îl ucide pe cel care-i stă împotrivă. Un iubitor de cai adună excrementele acestora în coş şi le strânge udul în scoici. Dacă pe spinările lor se adună țânțari şi tăuni, el îi loveşte uşor pe neaşteptate. Atunci, rupându-şi zăbalele, caii îi sfărâmă capul şi-i zdrobesc pieptul. Intenția îşi află împlinirea, însă dragostea îşi află sfârşitul. Se poate să nu fii cu băgare de seamă?"

În drum spre regatul Qi, Dulgherul Shi ajunse la Qu Yuan şi văzu stejarul numit Arborele Divinității Pământului[35]. Era atât de mare, încât putea ascunde mii de vite, era gros de o sută de *wei* şi înalt cât o colină. De abia de la zece *reni* în sus îi creşteau crengile. Zeci de ramuri puteau fi făcute bărci. Oamenii se adunau în jurul lui ca la târg. Dulgherul Shi nu-i aruncă nici măcar o privire, ci îşi văzu de drumul lui.

Sătul de atâta admirație, discipolul care mergea în urma lui i se adresă: „De când am pus mâna pe topor şi secure şi vă urmez nu mi-a fost dat să văd lemn atât de frumos ca acesta. Maestre, de ce nu i-ați aruncat nici o privire şi nici nu v-ați oprit din drum?" Dulgherul Shi îi răspunse: „Destul! Nu spune asta! Nu este un arbore de trebuință. De ar fi făcut bărci, s-ar scufunda. De ar fi făcut sicrie[36], ar putrezi repede. De ar fi făcut porți, ar picura sevă. De ar fi făcut stâlpi, s-ar umple de cari. Acesta nu este lemn bun de

35. În vechime, primele locuri folosite drept altare pentru sacrificii şi ofrande au fost fântâni, stânci sau arbori deosebiți.

36. În text, pentru ceea ce am tradus prin „sicrie", figurează *guan guo*, respectiv „sicriu interior" şi „sicriu exterior". În China antică exista obiceiul ca pentru înhumare să se folosească mai multe sicrie puse unul într-altul, confecționate din esențe tari.

prelucrat. Nefiind de nici un folos, a rezistat el atâta amar de vreme. Dulgherul Shi se întoarse acasă. Arborele Divinității Pământulu îi apăru în vis și-i spuse: „Cui îndrăznești tu să mă asemuiești? Oar mă asemuiești unui copac ornamental? Când fructele de păduc mediteraneean, păr, portocal și grepfrut sunt pârguite, pomii sun loviți și rupți. Ramurile mari sunt frânte, ramurile mici cad. Folosu le atrage răul. De aceea, acești pomi nu-și împlinesc viața dată, c pier înainte de vreme. Fiecare este bătut și lovit, căci așa este obiceiu oamenilor. Toate-s astfel. De mult timp eu caut să fiu inutil, da am izbutit abia acum, când mă apropii de moarte. Pentru min acesta este marele folos. De-aș fi fost menit să am un folos pe lum oare ajungeam la o asemenea mărime? În plus, atât tu, cât și e suntem ființe. Cum se poate ca o ființă să judece o altă ființă? Cun se poate ca un om făr' de trebuință, care se apropie de moarte, s recunoască un arbore făr' de trebuință?" Dulgherul Shi se trezi și- povesti visul discipolului său. Acesta întrebă: „De vreme ce a ajun nefolositor, cum de este Divinitatea Pământului?" Shi îi răspuns „Nu dezvălui astfel de vorbe! El este legat de acest loc, iar cei car nu-l cunosc îl ponegresc. Dacă nu ar fi Divinitatea Pământului nu-i așa că s-ar găsi unii să-l taie? Fiind astfel, el este mai apărat decâ ceilalți pomi. Lăudându-l atâta, oare nu greșești și tu?"

Pe când Nanbo Ziqi rătăcea pe măgura Shang, văzu un copa mare. Era atât de falnic, încât coroana sa umbrea și ascundea veder o mie de rădvane cu câte patru cai. Ziqi își zise: „Ce copac! Trebui că are un lemn deosebit." Însă, privind în sus, văzu crengile subțir atât de răsucite și de încovoiate, că nu ar fi fost bune nici măcar d bârne și grinzi. Privind în jos, văzu rădăcinile mari atât de nodu roase și chircite, că nu ar fi fost bune nici măcar de sicrie. Lingân du-i frunza, simți durere și gust de putred. Mirosind-o, simți c înnebunește și trei zile nu mai fu el însuși. Ziqi își spuse: „De fapt acesta nu este un copac de preț. Așa a ajuns la o asemenea mărim Vai, Om Sfânt! Nici tu nu ești de preț!"

În regatul Song, pe pământurile clanului Jing, le prieşte arborilor de catalpă, chiparos şi dud. Cei care sunt înalţi şi pot fi cuprinşi în braţe sunt tăiaţi şi făcuţi pari pentru maimuţe. Cei groşi de trei–patru *wei* sunt tăiaţi şi făcuţi grinzi pentru casele vestite. Cei groşi de şapte–opt *wei* sunt tăiaţi de familiile de nobili şi negustori bogaţi şi făcuţi sicrie. De aceea, ei nu-şi împlinesc viaţa dată şi pier înainte de vreme sub lovituri de topor şi secure. Aceasta este nenorocirea ce paşte lemnul de preţ. Se spune că, în vechime, vita ţintată, porcul cu rât neobişnuit şi omul bolnav de hemoroizi nu puteau fi sacrificaţi. Toate vrăjitoarele ştiu că n-ar fi fost de bun augur să fie sacrificaţi. În schimb, Omul Sfânt socoteşte că sunt de foarte bun augur.

Cândva trăia Shu, cel cu trup pocit. Bărbia îi ajungea până la buric, umerii i se înălţau până în creştetul capului, ciocurile de pe ceafă stăteau îndreptate spre cer, cele cinci viscere spânzurau în partea de sus a trupului, iar cele două coapse îi ajungeau până la coaste. Din cusutul hainelor şi spălatul rufelor îşi asigura hrana. Din bătutul vânturătoarei şi cernutul făinii de orez asigura hrana pentru zece oameni. Când Stăpânul a chemat la oaste ofiţeri şi soldaţi, pocitania de Shu se plimba printre ei cu braţele goale. Când Stăpânul a pretins corvezi mari, pocitania de Shu a fost scutită datorită bolii sale. Când Stăpânul le-a dat grâne celor bolnavi, atunci a primit trei *zhong* de cereale şi zece legături de lemne de foc. Astfel, pocitania de Shu, cu toată înfăţişarea lui ciudată, a izbutit să-şi hrănească trupul până la sfârşitul zilelor. Să-i fie oare virtutea mai pocită decât trupul?

Kongzi ajunse în regatul Chu. Jieyu, nebunul din Chu, rătăcea pe la poarta lui şi cânta:

„O, phoenix! O, phoenix!
Cum s-a stins virtutea!
Viaţa viitoare nu poate fi aşteptată,
viaţa trecută nu poate fi urmată.
Înţeleptul trăieşte atunci când în Lumea Subcerească există *Dao*.
În vremurile noastre totu-i să scapi de pedeapsă.

Fericirea este uşoară ca pana,
dar nimeni nu ştie s-o poarte.
Năpasta este grea ca pământul,
dar nimeni nu ştie să scape de ea.
Încetează!
Încetează să te apropii de oameni prin virtute!
E primejdios!
E primejdios să croieşti făgaş pe pământ şi să fugi!
Mărăcini! Mărăcini!
Nu-mi stricaţi făgaşul!
Făgaş gol şi întortocheat, nu-mi răni picioarele!“

Copacul de pe munte se frânge singur. Focul arde singur în grăsime. Pentru că e bun de mirodenii, arborele de scorţişoară este doborât. Pentru că este folositor, arborele de lac este crestat. Toţi oamenii ştiu să folosească ceea ce este folositor, dar nimeni nu ştie să folosească ceea ce este nefolositor.

CAPITOLUL V

Însemnul virtuții depline[37]

德充符

În regatul Lu trăia un schilod pe nume Wang Tai. În peregrinările sale îl urmau tot atât de mulți discipoli ca și pe Zhong Ni. Chang Ji i se adresă maestrului său, Zhong Ni: „Deși Wang Tai este schilod, discipolii care-l urmează în peregrinările sale prin regatul Lu și cei ai Maestrului se rânduiesc în părți egale. El stă în picioare, dar nu dă învățătură; stă jos, dar nu discută. Cel care se duce la el pustiit se întoarce împlinit. Oare există învățătură fără vorbe? Oare se împlinește inima fără formă? Ce fel de om este acesta?" Zhong Ni îi răspunse: „Maestrul[38] este un înțelept. Eu sunt mai prejos decât el, dar nu m-am dus încă să-l ascult. Eu mi-l doresc drept învățător, și cu atât mai mult și-l doresc cei care nu-mi sunt asemenea. Ce folos are regatul Lu de pe urma lui? Eu îi voi îndemna pe toți din Lumea Subcerească să-l urmeze." Chang Ji spuse: „Deși el este schilod, vă întrece în înțelepciune, Maestre. Cât de departe este el de omul

---

37. Titlul original este *De chong fu*. În China antică, prin *fu* se desemnau două plăcuțe de bambus sau jad, incrustate în mod identic și care serveau drept însemn al învoirii între două părți, asemenea contractului de astăzi, sau ca semn al unui ordin emis. Astfel, fiecare parte deținea câte o plăcuță. Ulterior, sensul s-a extins, fiind folosit pentru „sigiliu", „semn" etc. De aceea, titlul, care înseamnă „virtute"/„plin"/„plăcuțe de bambus scrise", a fost tradus prin „Însemnul virtuții depline".

38. „Maestrul" este un apelativ generic pentru Omul Înțelept sau Omul Sfânt în jurul căruia se reunesc discipoli. În textul lui Zhuangzi, termenul de „Maestru" este folosit, în general, drept apelativ pentru Confucius, dar sunt multe situații în care este pur și simplu un apelativ politicos pentru interlocutor. Aici, „Maestrul" se referă la Wang Tai.

obişnuit! Dacă este aşa, cui se supune inima lui?" Zhong Ni răspunse: „Moartea şi viaţa sunt cele mai importante, dar nu izbutesc să-l schimbe. Chiar dacă Cerul şi Pământul se cutremură şi se prăbuşesc, el nu va suferi nici o pierdere. Înţelegând Non-Imitabilul[39], nu urmează schimbarea lucrurilor. Destinul este transformarea lucrurilor, dar el îşi păstrează strămoşii." Chang Ji întrebă: „Ce înseamnă aceasta?" Zhong Ni îi răspunse: „Din perspectiva deosebirilor, ficatul şi fierea sunt precum regatul Chu şi regatul Yue. Din perspectiva asemănărilor, cele zece mii de lucruri formează Unu. Cum Wang Tai este atât de aparte, atunci, fără să ştie ce este potrivit pentru auz şi văz, îşi lasă inima să călătorească în Armonia Virtuţii. Privind lucrurile în unitatea lor, nu observă pierderea lor. Pentru el, pierderea propriului picior este precum pierderea prafului." Chang Ji comentă: „Acela acţionează pentru sine. Ajunge la propria inimă prin cunoaştere. Ajunge la inimile oamenilor de rând cu propria inimă. De ce se adună lumea la el?" Zhong Ni îi explică: „Nimeni nu se oglindeşte în apa curgătoare, ci se oglindeşte în apa stătătoare. Numai nemişcarea îi poate încremeni pe toţi în nemişcare. Dintre cei care-şi primesc Destinul de la Pământ, numai pinul şi chiparosul sunt unici şi neclintiţi şi sunt tot verzi, fie iarnă, fie vară. Dintre cei care-şi primesc Destinul de la Cer, numai împăraţii Yao şi Shun sunt unici şi neclintiţi şi sunt primii între cele zece mii de lucruri. Din fericire, ei doi îşi pot îndrepta propria viaţă şi astfel îndreaptă vieţile tuturor. Aşadar, cel care păstrează semnul iniţial nu se teme de realitatea lui. Este viteazul care de unul singur se avântă neînfricat între cele nouă armate[40]. Cine umblă după faimă este asemenea acestuia. Cu atât mai mult îi întrece acela care, guvernând Cerul şi Pământul şi reunind cele zece mii de lucruri, are drept sălaş cele şase părţi ale corpului[41];

---

39. Non-Imitabilul, *wu jia*, îl indică pe *Dao*.

40. Comentatorii chinezi precizează că Suveranul (Fiul Cerului) avea şase corpuri de armată, iar seniorii – trei. Când se uneau, formau nouă corpuri de armată.

41. Cele şase părţi ale corpului sunt membrele inferioare, membrele superioare, capul şi trunchiul.

el aseamănă auzul şi văzul şi ia înțelepciunea drept cunoaştere. O astfel de inimă nu moare niciodată! Mai mult, acela îşi alege ziua potrivită şi se înalță la Cer[42]. Atunci, oamenii îl urmează. De ce ar dori el să facă ceva pentru oameni?"

Schilodul Shentu Jia împreună cu Zichan din regatul Zheng învățau la Bohun Wuren. Zichan i se adresă lui Shentu Jia: „Dacă mai întâi ies eu, atunci tu rămâi aici. Dacă mai întâi ieşi tu, atunci eu rămân aici." A doua zi s-au adunat din nou în altă sală, şezând pe aceeaşi rogojină. Zichan i se adresă iarăşi lui Shentu Jia: „Dacă mai întâi ies eu, atunci tu rămâi aici. Dacă mai întâi ieşi tu, atunci eu rămân aici. Acum eu voi ieşi. Oare tu poți rămâne aici? Oare nu poți? Mai mult, când vezi un înalt demnitar, nu-l eviți. Oare eşti egalul unui înalt demnitar?" Shentu Jia îi replică: „Cum să existe asemenea ranguri dregătoreşti în şcoala Învățătorului? Discipol fiind, îți găseşti desfătarea în ranguri dregătoreşti şi întorci spatele oamenilor! Se zice că: «Atunci când oglinda străluceşte, nici un fir de praf nu se opreşte. Dacă se opreşte, nu mai străluceşte.» Locuind vreme îndelungată cu un om virtuos, şi tu eşti fără de greşeală. Acum, Maestrul este tot ceea ce ai dobândit mai de preț, dar oare nu greşeşti rostind asemenea vorbe?" Zichan răspunse: „Aşa cum eşti tu, tot te lupți să ajungi la măiestria împăratului Yao! Măsoară-ți virtutea şi vezi dacă îți este îndeajuns pentru a te privi înlăuntru!" Shentu Jia spuse: „Când vorbesc despre propriile lor greşeli, cei mai mulți oameni consideră că nu ar fi trebuit să fie schiloditi. Puțini sunt cei care, fără să vorbească despre propriile greşeli, consideră că ar fi trebuit să fie schiloditi. Numai cel Virtuos poate să ştie ce nu se poate şi ce-i de făcut şi-şi urmează liniştit destinul. Cel care rătăceşte în raza săgeții arcaşului Yi este nimerit în plin. Dacă se întâmplă să nu fie nimerit, este pentru că aşa-i este Destinul. Mulți sunt cei care, având ambele picioare, râdeau de mine, cel schilodit. Eu mă întunecam şi mă înfuriam. De când am venit la

42. „A se înălța la Cer", *deng jia*, era o expresie folosită în vechime numai cu referire la moartea împăratului, semnificând ridicarea sufletului la Cer.

Învăţător, m-am lepădat de furie şi m-am ostoit. Nu ştiu dacă nu cumva Învăţătorul m-a purificat cu bunătatea lui. Oare singur m-am trezit? De nouăsprezece ani hoinăresc împreună cu Maestrul, dar niciodată n-a ştiut că sunt schilod. Acum, tu şi cu mine hoinărim înlăuntrul trupului, dar tu ai cercetat numai exteriorul trupului meu. Să fie aceasta o greşeală?" Schimbându-se la faţă, Zichan răspunse respectuos: „Să nu mai discutăm!"

În regatul Lu trăia Shushan, un schilod lipsit de labele picioarelor. El îl întâlni pe Zhong Ni, care i se adresă: „N-ai avut grijă de tine şi de aceea te-a lovit o asemenea năpastă. La ce bun mai vii acum la mine?" Schilodul îi răspunse: „Eu n-am ştiut să mă ocup de trupul meu şi l-am neglijat. Aşa am ajuns să-mi pierd picioarele. Socoteam că venind aici cultiv ceva mai preţios decât picioarele şi că, astfel, mă ocup de mine pe deplin. Nu există nimic pe care Cerul să nu-l acopere şi nu există nimic pe care Pământul să nu-l poarte. Eu consider că Maestrul este asemenea Cerului şi Pământului. Cum aş putea şti că este altfel?" Kongzi spuse: „Sunt chiar bicisnic. Maestre, de ce nu intraţi? Vă poftesc să-mi explicaţi cele auzite!" Schilodul plecă. Kongzi grăi către discipoli: „Străduiţi-vă! Dacă cel lipsit de labele picioarelor pare că se preocupă să înveţe pentru a îndrepta răul făptuirilor trecute, cum să nu facă aşa ceva cei cu virtutea deplină?"

Schilodul Shushan îl întrebă pe Lao Dan: „Cum se face că acest Kong Qiu nu a ajuns încă Om Desăvârşit? De ce el, cu multă umilinţă, se consideră învăţăcel? El caută în neobişnuit renumele şi faima, care sunt iluzorii şi stranii. Oare nu ştie că pentru Omul Desăvârşit acestea sunt precum lanţurile şi cătuşele?" Lao Dan îi răspunse: „De ce nu l-ai îndreptat, făcându-l să considere că moartea şi viaţa sunt totuna, că posibilul şi imposibilul se unesc? Oare el poate fi eliberat din lanţurile şi cătuşele lui?" Schilodul spuse: „Cerul l-a pedepsit. Cum să poată fi eliberat?"

Ducele Ai din regatul Lu i se adresă lui Zhong Ni: „În regatul Wei trăieşte un om urât. I se spune Ta Slutul. Oamenii care-l întâlnesc se gândesc tot timpul la el şi nu se îndură să-l părăsească. Fetele care-l văd îşi imploră părinţii, spunându-le: «Decât să mă daţi altuia

de soție, prefer să-i fiu lui concubină[43].» Şi astfel de oameni sunt cu zecile. El nu a fost auzit niciodată cântând singur, dar adesea se armoniza cu ceilalţi. Nu se află în postura unui suveran, ca să poată salva pe cineva de la moarte; nu are bogății adunate, ca să-i poată sătura pe flămânzi. În plus, cu sluțenia lui bagă în sperieți Lumea Subcerească. Se armonizează cu ceilalţi, nu cântă singur. Cunoaşterea-i nu depăşeşte granițele țării. Cu toate acestea, femei şi bărbați se adună în fața lui doar pentru că se deosebeşte atât de mult de ceilalți. L-am chemat şi l-am privit. Într-adevăr, bagă în sperieți Lumea Subcerească cu sluțenia lui. Am locuit împreună şi, până să se împlinească luna, am simțit că este un om adevărat, iar până să se împlinească anul, mă încredeam în el. Țara nu avea prim-ministru, şi atunci i-am oferit guvernarea. El s-a întristat şi apoi a răspuns. S-a cufundat în gânduri şi părea că refuză. Cât m-am ruşinat! În cele din urmă, i-am încredințat țara. Însă ce puțin a durat! M-a părăsit şi s-a dus. Eram îndurerat de parcă trecusem printr-o nenorocire, de parcă nu mai aveam cu cine să mă bucur de țara asta. Ce fel de om este acesta?"

Zhong Ni îi răspunse: „Odinioară, pe când am fost trimis în regatul Chu, s-a întâmplat să văd cum nişte purceluşi de lapte sugeau de la mama lor moartă. După puțin timp, au fugit cu toții speriați, părăsind-o. Nu mai vedeau apropierea dintre ei şi mama lor, căci ea era altfel. Ceea ce iubeau la mama lor nu era forma, ci viața. Cel care moare în luptă este îngropat fără sicriu bogat şi daruri. Cel căruia i-au fost tăiate picioarele nu are de ce să dorească încălțări. Toate acestea îşi pierd esența. Slujitoarele Fiului Cerului nu-şi taie unghiile şi nu-şi fac găuri în urechi. Cel care-şi ia nevastă rămâne în afara palatului şi nu-şi mai reia slujba. Dacă un trup împlinit este îndeajuns pentru a fi apreciat, cu atât mai mult este apreciat cel cu virtutea deplină. Acum, Ta Slutul este crezut fără să fi rostit un

---

43. În China veche existau mai multe denumiri pentru concubină, reprezentând diferite trepte ierarhice. În text se foloseşte termenul *qi*, care desemnează categoria cea mai de jos, lipsită complet de drepturi. În acelaşi timp, *qi* este termenul folosit ca pronume personal de persoana întâi de către femei într-un dialog cu un bărbat.

cuvânt şi este îndrăgit fără să fi avut vreun merit. Aţi trimis pe cineva să-i ofere guvernarea regatului vostru, dar v-aţi temut că va refuza. Acesta trebuie că are har deplin, însă virtutea-i este fără formă."

Ducele Ai întrebă: „Ce se numeşte «har deplin»?" Zhong Ni îi răspunse: „Moartea şi viaţa, existenţa şi dispariţia, decăderea şi reuşita, sărăcia şi bogăţia, virtutea şi josnicia, bârfa şi lauda, foamea şi setea, frigul şi arşiţa – acestea sunt transformarea lucrurilor, cursul Destinului. Se succedă zi şi noapte, dar Cunoaşterea nu le poate afla începutul. Nu sunt îndeajuns pentru a tulbura Armonia şi nu pot pătrunde în Palatul Spiritului[44]. Cel care le face să se armonizeze şi le înţelege nu pierde bucuria; le face să existe necontenit, le îmbină precum primăvara şi astfel trăieşte cele patru anotimpuri în inima sa. Acesta se numeşte «har deplin»."

„Ce se numeşte «virtute fără formă»?", mai întrebă ducele Ai. Zhong Ni răspunse: „Tihna este deplinătatea apei stătătoare. Ea poate fi luată drept normă. Ascunde mişcarea înlăuntrul ei şi n-o lasă să se vadă în afară. Virtutea este cultivarea Armoniei împlinite. Deşi Virtutea este lipsită de formă, vietăţile nu se pot depărta de ea."

În altă zi, ducele Ai, povestindu-i acestea lui Minzi, spuse: „La început, stând cu faţa spre miazăzi, stăpâneam Lumea Subcerească, păstram cutumele norodului şi mă îndoliam pentru morţii lui. Eu însumi consideram că ajunsesem să înţeleg totul. Acum, auzind vorbele Omului Desăvârşit, mă tem că mi-am pierdut ţara pentru că n-am înţeles sensul lor şi mi-am neglijat trupul. Eu şi Kong Qiu nu suntem stăpân şi supus, ci prieteni întru Virtute. Asta este."

Trăia odată un om pocit, fără buze şi cu mersul strâmb. Adeseori stătea de vorbă cu ducele Ling din regatul Wei. Cum acesta îl plăcea, atunci când privea un om obişnuit găsea că are gâtul prea lung şi prea subţire.

Trăia odată un om cu o guşă revărsată şi mare cât un ulcior. Adeseori stătea de vorbă cu ducele Huan din regatul Qi. Cum acesta

---

44. Palatul Spiritului, *ling fu*, este un termen specific daoist care face referire la suflet.

îl plăcea, atunci când vedea un om obişnuit găsea că are gâtul prea lung şi prea subțire. Astfel, când virtutea este deplină, forma este uitată. A nu uita ceea ce ceilalți uită şi a uita ceea ce ceilalți nu uită – aceasta se numeşte „Adevărata Uitare". De aceea, în ciuda unor rătăciri, Înțeleptul consideră cunoaşterea drept păcat, constrângerea drept clei, virtutea drept apropiere, munca artizanului drept negustorie. Cum Înțeleptul nu urzeşte planuri, la ce bun să cunoască? Cum nu taie, la ce bun să lipească? Cum nu suferă pierderi, la ce bun să aibă virtute? Cum nu are mărfuri, la ce bun să facă negoț? Aceste patru virtuți sunt cultivate de Cer. Ceea ce cultivă Cerul este hrană cerească. De vreme ce primeşte hrană de la Cer, la ce bun să mai aibă Înțeleptul nevoie de om? Înțeleptul are trup de om, dar nu are simțăminte omeneşti. Deoarece are trup de om, se regăseşte printre oameni. Deoarece nu are simțăminte omeneşti, Adevărul şi Falsul nu-l ating. Cât de mărunt şi cât de neînsemnat este ceea ce aparține oamenilor! Cât de vast şi cât de măreț este cel care-şi împlineşte singur natura cerească!

Huizi îl întrebă pe Zhuangzi: „Oare omul nu are simțăminte?" Zhuangzi răspunse: „Nu are." Huizi spuse: „De vreme ce un om este lipsit de simțăminte, cum poate fi numit om?" Zhuangzi răspunse: „*Dao* i-a dat înfățişare, Cerul i-a dat trup, cum se poate să nu fie numit om?" Huizi întrebă: „De vreme ce este numit om, cum se poate să nu aibă simțăminte?" Zhuangzi răspunse: „Adevărul şi Falsul sunt ceea ce eu numesc simțământ. Prin om lipsit de simțăminte îl numesc pe acela care lasă iubirea şi ura să-i rănească trupul, care se supune mereu firii sale şi nu îşi sporeşte vitalitatea." Huizi întrebă: „Dacă nu-şi sporeşte vitalitatea, cum are trup propriu?" Zhuangzi răspunse: „*Dao* i-a dat înfățişare, Cerul i-a dat trup. Să nu lase iubirea şi ura să-i rănească trupul! Acum tu îți dezvălui spiritul şi îți sleieşti vigoarea. Sprijinit de copac, oftezi şi adormi rezemat de palmierul putred. Cerul ți-a ales trupul, iar tu te lauzi că faci distincție între dur şi alb."

CAPITOLUL VI

Preamăritul Maestru
大宗師

Cel care cunoaşte acţiunea Cerului şi cel care cunoaşte acţiunea Omului sunt desăvârşiţi. Cel care cunoaşte acţiunea Cerului ştie ce este plămădit de Cer. Cel care cunoaşte acţiunea Omului ştie prin propria cunoaştere, şi nu pentru că şi-a hrănit cunoaşterea cu ceea ce nu cunoştea. De aceea, el îşi duce la bun sfârşit viaţa dată de Cer şi nu se stinge înainte de vreme. Aceasta este Cunoaşterea Deplină.[45] Deşi este aşa, totuşi apare dezastrul. Cunoaşterea se bazează pe Existent şi ulterior îi corespunde. Acel ceva pe care Cunoaşterea se bazează nu se stabileşte de la sine. Cum să se ştie că ceea ce eu numesc „Cer" nu este Om, iar ceea ce eu numesc „Om" nu este Cer? Aşadar, de vreme ce există Omul Adevărat, există şi Cunoaşterea Adevărată.

Ce înseamnă Om Adevărat? Omul Adevărat din vechime nu se împotriveşte celor puţini, nu-şi laudă împlinirile, nu este sfătuitor. Fiind astfel, de greşeşte, nu are remuşcări; de acţionează, nu este plin de sine. Fiind astfel, se ridică în înalt fără să se înspăimânte, se afundă

---

45. Considerăm că în fragmentul de mai sus sunt cuprinse ideile filozofice ale lui Zhuangzi. Deşi corpul omului are o dimensiune relativ mică faţă de cea a universului, în el se cuprind principiul fundamental, *Dao*, şi cele cinci elemente (apă, foc, lemn, metal, pământ), care constituie Cerul, Pământul şi cele zece mii de lucruri. Absenţa sau dezechilibrul unuia dintre ele distruge viaţa. Toate acestea nu pot fi cunoscute şi înţelese decât parţial, căci omul este limitat, iar *Dao* şi cele cinci elemente sunt nemărginite. Scopul existenţei este prelungirea vieţii potrivit legilor naturale, adică reunind într-un întreg cunoaşterea şi necunoaşterea, hrănind necunoaşterea prin cunoaştere.

în apă fără să se ude, intră în foc fără să se ardă. Cel a cărui cunoaştere se poate ridica până la *Dao* este asemenea lui.

Omul Adevărat din vechime nu visează în somn, nu se întristează când se trezeşte, nu-şi îndulceşte mâncarea şi nu respiră profund. Respiraţia Omului Adevărat vine din călcâie, respiraţia oamenilor de rând vine din gâtlej. Din gâtlejul celui care se pleacă şi se supune, vorbele par vomitate; natura cerească a celui care se afundă în dorinţe şi plăceri este fără profunzime.

Omul Adevărat din vechime nu cunoaşte dragostea de viaţă şi nici dezgustul faţă de moarte. Nu se bucură de venirea sa pe lume şi nici nu se opune dispariţiei sale. Aşa este el: nestânjenit se duce, nestânjenit vine. Nu-şi uită începutul şi nu-şi iscodeşte sfârşitul. Se bucură de ceea ce primeşte şi se întoarce la ceea ce uită. Aceasta se numeşte „a nu-l părăsi pe *Dao* cu inima şi a nu ajuta Cerul cu fiinţa omenească". Acesta se numeşte „Om Adevărat". Dacă este aşa, inima lui este hotărâtă, faţa lui este liniştită, fruntea lui este senină. El este rece ca toamna, el este cald ca primăvara. Bucuria şi mânia lui se însoţesc cu cele patru anotimpuri. Se potriveşte lucrurilor şi nimeni nu-i cunoaşte limitele. De aceea, chiar dacă distruge o ţară cu ajutorul armatei, Omul Înţelept nu pierde dragostea oamenilor. El nu-i iubeşte pe oameni, deşi favorurile şi binefacerile lui se revarsă peste zece mii de generaţii. De aceea, dacă bucuria lui se însoţeşte cu bucuria celorlalţi, nu este Înţelept. Dacă îşi iubeşte neamurile, nu este omenos. Dacă profită de Destin, nu este virtuos. Dacă nu însoţeşte favorurile cu daunele, nu este Om Superior. Dacă îşi pierde sinele urmărind să câştige renume, atunci nu este Învăţat. Dacă uită de sine, nu mai este adevărat şi atunci nu-i mai poate sluji pe oameni. Aşa au fost Hu Bujie, Wu Guang, Bo Yi, Shu Qi, Ji Zi, Xuyu, Ji Ta, Shentu Di. Aceştia sunt cei care-i slujesc pe ceilalţi, se străduiesc să aducă bucurie celorlalţi şi nu caută propria lor bucurie.

Omul Adevărat din vechime face dreptate şi nu leagă prietenii. Dacă ceva nu-i este îndeajuns, nici nu primeşte nimic. Pare să fie singur, dar nu stăruie să fie aşa. Îşi dezvăluie vidul, dar nu se grozăveşte. Strălucirea lui pare bucurie; măreţia lui este fără de sfârşit. Reunirea acestora arată frumuseţea lui. Continuarea nemişcării

arată virtutea lui. Severitatea lui seamănă cu a celorlalţi. Măreţia nu se cuvine să-l stăpânească. Însingurarea lui pare iubire de tăcere. Pierdută în uitare este vorba lui.

Consideră Pedeapsa drept trup, Ritualul drept aripi, Cunoaşterea drept momentul potrivit şi Virtutea drept supunere. Cel care consideră Pedeapsa drept trup este îndurător când ucide. Cel care consideră Ritualul drept aripi reuşeşte în lume. Cel care consideră Cunoaşterea drept momentul potrivit acţionează când nu se poate altminteri. Cel care consideră Virtutea drept supunere atinge culmea aşa cum urcă pe munte oamenii obişnuiţi. Aceştia însă cred că el chiar s-a străduit să ajungă acolo.

De aceea, ceea ce el iubeşte este Unu, ceea ce el nu iubeşte este Unu. Unitatea lui este Unu, diversitatea lui este Unu. Unitatea lui este Discipolul Cerului, diversitatea lui este Discipolul Omului. Cer şi Om nu se înving unul pe altul. Acesta se numeşte „Om Adevărat".

Moartea şi viaţa sunt Destin. Unde există principiul nopţii şi zilei este Cer. Singurul lucru pe care oamenii nu-l pot urma este simţământul fiinţei. Cel care-şi consideră corpul drept tată, pare că şi-l iubeşte; oare nu iubeşte mai mult sublimul lui? Adesea, oamenii îşi consideră stăpânul ca fiind superior şi par gata să-şi dea viaţa pentru el; oare ar face-o cu atât mai mult pentru adevărul lor? Când izvorul seacă, peştii se adăpostesc cu toţii în pământ, se scuipă unii pe alţii cu bale şi se stropesc unii pe alţii cu spumă. Nu se compară cu cei care se dau uitării în fluvii şi lacuri. În loc să-i laude pe împăratul Yao şi pe înţeleptul Jieyu, oamenii ar face mai bine să-i schimbe cu *Dao* şi să-i dea uitării.

Aşadar, Pământul mi-a dat forma, cu viaţa mă ostenesc, cu bătrâneţea mă lenevesc, cu moartea mă domolesc. Pe cât de bine-venită îmi este viaţa, pe atât de bine-venită îmi este moartea. A ascunde barca în râpă şi a ascunde muntele în mlaştină se numeşte „a le pune la loc sigur". Dar, la miezul nopţii, Cel Puternic le-a luat în spate şi le-a dus. Netotul nu ştie nimic. Chiar de se ascund lucruri mici sau mari în loc potrivit, tot pot să dispară. Dacă cineva ascunde Lumea Subcerească în Lumea Subcerească, aceasta nu are unde

să dispară. Aceasta este veşnicia Marilor Simţăminte. De întâlneşte formă umană, se bucură de ea. Cel care cunoaşte zece mii de transformări, precum trupul, nu ajunge la limita Existentului. Oare pentru a se bucura îşi poate schimba planurile? De aceea, Omul Înţelept va călători în lumea lucrurilor, fără a se putea ascunde, şi va exista în toate. Bine-venită este moartea înainte de vreme, bine-venită este bătrâneţea, bine-venit este începutul, bine-venit este sfârşitul. Oamenii îl imită. Cu atât mai mult, îmbinând cele zece mii de lucruri, consideră transformările drept Unu.

Deci, *Dao* are simţăminte şi are sinceritate, dar nu are acţiune şi nu are formă. Poate fi transmis, dar nu poate fi primit, poate fi obţinut, dar nu poate fi văzut. Îşi are propria origine şi propriul fundament. El exista pe când nu existau Cerul şi Pământul, duhurile şi spiritele. El a dat naştere Cerului şi Pământului. Mai sus de *Taiji*[46] nu există înălţime. Sub cele şase limite nu există profunzime. El este anterior naşterii Cerului şi Pământului, fără a fi veşnic. Este mai îndelungat decât antichitatea îndepărtată, fără a fi bătrân. Numai dobândindu-l pe *Dao*, împăratul Xiwei a condus Cerul şi Pământul. Numai dobândindu-l pe *Dao*, împăratul Fuxi a ajuns la originea Suflului Primar. Numai dobândindu-l pe *Dao*, Ursa Mare apune şi răsare negreşit. Numai dobândindu-l pe *Dao*, soarele şi luna apun şi răsar neobosit. Numai dobândindu-l pe *Dao*, zeul Kanpi pătrunde în Munţii Kunlun. Numai dobândindu-l pe *Dao*, zeul Fengyi rătăceşte în Da Chuan. Numai dobândindu-l pe *Dao*, înţeleptul Jian Wu locuieşte în Munţii Taishan. Numai dobândindu-l pe *Dao*, împăratul Huangdi se ridică în înaltul Cerului. Numai dobândindu-l pe *Dao*, împăratul Zhuanxu locuieşte în Palatul

46. *Taiji* se poate traduce prin „Marele Principiu" sau „Marea Limită". El indică cele cinci sufluri care îşi au originea în haos. Acestea reprezintă cele cinci elemente fundamentale (apă, foc, lemn, metal, pământ) şi cele cinci puncte cardinale (Nord, Sud, Est, Vest, Centru) corespunzând, în corpul omenesc, celor cinci viscere (rinichi, inimă, ficat, splină, plămâni). Dar *Dao* cuprinde *Taiji*, fiind superior celor cinci sufluri.

Misterios. Numai dobândindu-l pe *Dao*, zeul Yuqiang sălăşluieşte în Nordul extrem. Numai dobândindu-l pe *Dao*, zeiţa Xi Wangmu domneşte în Shaoguang. Nimeni nu-i cunoaşte începutul; nimeni nu-i cunoaşte sfârşitul. Numai dobândindu-l pe *Dao*, Peng Zu s-a ridicat în vremea împăratului Yu şi a căzut în vremea celor Cinci Tirani. Numai dobândindu-l pe *Dao*, Fuyue a fost ministrul regelui Wuding, a condus Lumea Subcerească, a urcat în răsăritul Căii Lactee, a călătorit în constelaţiile Săgetător şi Scorpion, iar apoi şi-a ocupat locul printre stele.

Nanbo Zikui îl întrebă pe înţeleptul Nü Yu: „Cum se face că, deşi anii Domniei Voastre sunt numeroşi, chipul vă este ca de copil?" Nü Yu răspunse: „Eu l-am auzit pe *Dao*." Nanbo Zikui îl întrebă: „Oare se poate ajunge la *Dao* prin învăţătură?" Nü Yu răspunse: „Nu, nu se poate. Tu nu eşti omul care să ajungă la *Dao*. Buliang Yi, deşi avea harul Omului Înţelept, nu avea Calea Omului Înţelept. Eu am Calea Omului Înţelept, dar n-am harul Omului Înţelept. Eu am dorit să-l învăţ aceasta." Nanbo Zikui mai întrebă: „Oare numai hotărârea îl poate face pe om să devină înţelept?" Nü Yu îi răspunse: „Câtuşi de puţin. Este uşor ca, având Calea Omului Înţelept, s-o dezvălui celui care are harul Omului Înţelept. Aşadar, continuând, i-am împărtăşit acestea: «După trei zile poate lăsa în afară Lumea Subcerească. Odată lăsată în afară Lumea Subcerească, se poate merge mai departe. După şapte zile se pot lăsa în afară lucrurile. Odată lăsate în afară lucrurile, se poate merge mai departe. După nouă zile se poate lăsa în afară viaţa. Odată lăsată în afară viaţa, se limpezesc zorile. De-abia după ce se limpezesc zorile se poate vedea Unicul[47]. De-abia după ce se vede Unicul nu mai există trecut şi prezent. De-abia după ce nu mai există trecut şi prezent se poate intra acolo unde nu este nici moarte, nici viaţă. Ceea ce omoară viaţa nu moare, ceea ce dă naştere vieţii nu naşte. Făcând lucrurile, le însoţeşte pe toate, le întâmpină pe toate, le distruge pe toate,

---

47. Unicul (*du*) îl indică aici pe *Dao*.

le împlineşte pe toate. Aceasta se numeşte 'atingerea liniştii'. 'Atingerea liniştii' este ceea ce, după tulburare, împlineşte.»"

Nanbo Zikui întrebă: „Unde ai auzit acestea?" Nü Yu răspunse: „Le-am auzit de la Fiul Scrierii. Fiul Scrierii le-a auzit de la Nepotul Scandării. Nepotul Scandării le-a auzit de la Lumina Respectată. Lumina Respectată le-a auzit de la Permisiunea Şoptită. Permisiunea Şoptită le-a auzit de la Folosul Necesar. Folosul Necesar le-a auzit de la Cântecul Păsării. Cântecul Păsării le-a auzit de la Întunecatul Misterios. Întunecatul Misterios le-a auzit de la Neantul Înalt. Neantul Înalt le-a auzit de la Începutul Părelnic."[48]

Pe când Zi Si, Zi Yu, Zi Li şi Zi Lai pălăvrăgeau toţi patru, unul dintre ei spuse: „Sunt prieten cu acela care poate considera Non-Existentul drept cap, viaţa drept şira spinării şi moartea drept noadă. Sunt prieten cu acela care ştie că viaţa şi moartea, existenţa şi dispariţia sunt un trup." Cei patru, privindu-se unul pe altul, au râs. Cum nici unul nu s-a împotrivit în sinea sa, rămaseră prieteni.

Nu după mult timp, Zi Yu se îmbolnăvi, iar Zi Si se duse să-l vadă. Zi Yu îi spuse: „Cât de măreţ este Creatorul! El m-a făcut atât de diform! Arc încovoiat îmi este spinarea, cele cinci viscere se află în partea de sus a corpului, bărbia îmi ajunge până la buric, umerii mi se înalţă până în creştetul capului, iar ciocurile de pe spate îmi sunt îndreptate spre cer." Deşi în trupul lui suflurile principiilor *Yin* şi *Yang* nu erau în armonie, inima îi era tihnită şi fără nici o treabă. Zi Yu s-a târât, s-a privit în fântână şi a spus: „Vai! Creatorul m-a

---

48. Fiul Scrierii, Nepotul Scandării, Lumina Respectată, Permisiunea Şoptită, Folosul Necesar, Cântecul Păsării, Întunecatul Misterios, Neantul Înalt, Începutul Părelnic reprezintă concepte referitoare la geneza ideii de *Dao*. James Legge, în traducerea sa *The Writings of Kuang Zu* (în *Sacred Books of the East*, ed. de Max Müller, vol. 39, 40), le păstrează ca nume. Liou Kia-hway (*Œuvre complète de Tchouang-tseu*, trad., prefaţă şi note, Gallimard, Paris, 1994) le consideră simboluri ale etapelor gândirii abstracte. Unii comentatori chinezi sunt de părere că acestea ar fi numele şi prenumele unor personaje din vechime. Alţii consideră că sunt personaje simbolice. Am optat pentru această din urmă variantă şi am tradus numele.

făcut atât de strâmb!“ Zi Si îl întrebă: „Oare îl deteşti?“ Zi Yu răspunse: „Nicidecum. Cum să-l detest? Dacă mi-ar transforma braţul stâng într-un cocoş, aş urmări trecerea nopţii. Dacă mi-ar transforma braţul drept într-un arc, aş urmări bufniţa ca s-o frig. Dacă mi-ar transforma noada în căruţă şi spiritul în cal, aş încăleca pe cal. Cum să mă dau pe un cal înhămat? Deci, dacă obţin ceva, este vremea potrivită; dacă pierd, mă supun. Mă supun vremii, iar durerea şi bucuria nu mă pot atinge. Cei din vechime numeau aceasta «a desface legătura». Dar lucrurile se leagă de cel care nu se poate dezlega singur. Mai mult, lucrurile nu au biruit Cerul niciodată. Cum să-l detest?“

Nu după mult timp, Zi Lai se îmbolnăvi. Horcăia, trăgând să moară. Nevasta şi copiii boceau în jurul lui. Zi Li se duse să-l vadă şi-i dojeni: „Încetaţi! Nu-i tulburaţi transformarea!“ Rezemat de uşă, îi spuse lui Zi Lai: „Cât de măreţ este Creatorul! Ce va mai face din tine? Unde te va duce? Oare te va face ficatul unui şobolan sau piciorușul unei insecte?“ Zi Lai răspunse: „Tatăl şi mama îşi trimit fiul în cele patru zări, iar el se supune poruncii. *Yin* şi *Yang* sunt pentru om mai mult decât tatăl şi mama. Ele mă apropie de moarte. Cât de josnic să fiu ca să mă împotrivesc? Cu ce greşesc *Yin* şi *Yang*? Pământul mi-a dat forma, cu viaţa mă ostenesc, cu bătrâneţea mă lenevesc, cu moartea mă domolesc. Pe cât de bine-venită este viaţa mea, pe atât de bine-venită îmi este şi moartea.

Marele Topitor topeşte metale. Un strop sare şi-i spune: «Eu trebuie să fiu făcut sabie Mo Ye.» Fără îndoială că Marele Topitor îl consideră un metal de rău augur. Iată forma unui om care spune: «Să fiu om! Să fiu om!» Fără îndoială, Creatorul îl consideră un om de rău augur.

Acum, luând Cerul şi Pământul drept Marele Creator şi pe Creator drept Marele Topitor, încotro să te îndrepţi fără să-ţi fie bine? Tihna este somn, frenezia este trezie.“

Trei oameni – Zi Sanghu, Meng Zifan şi Zi Qinzhang – erau prieteni. Odată, unul dintre ei întrebă: „Cine poate lega prietenie fără să lege prietenie? Cine se poate înălţa ca să călătorească prin negură, să rătăcească în nemărginire şi să facă uitate viaţa şi moartea?“

Cei trei s-au privit şi au râs. Nici unul nu s-a răzvrătit în sinea sa şi au rămas în continuare prieteni.

Nu trecu mult timp şi Zi Sanghu muri. Încă nu fusese înmormântat când Kongzi auzi aceasta şi-l trimise pe Zigong să dea o mână de ajutor. Unul dintre prieteni compunea o melodie, celălalt o interpreta la lăută şi, armonizându-se, cântau:

„Vai, Sanghu, vino!
Vai, Sanghu, vino!
Tu deja te-ai întors la Adevăr,
Eu încă sunt om. Of!"

Zigong intră în grabă şi li se adresă: „Îndrăznesc să vă întreb dacă este potrivit ritualului să se cânte în preajma cadavrului." Cei doi s-au privit şi i-au răspuns râzând: „Oare acesta ştie ce este ritualul?"

Zigong se întoarse la Kongzi şi, după ce-i povesti toate acestea, îl întrebă: „Ce fel de oameni sunt aceia? Nu ştiu să se poarte, consideră trupul ca pe ceva exterior şi cântă în apropierea unui cadavru fără să se schimbe la faţă. Nu există nume pentru aşa ceva. Ce fel de oameni sunt aceia?" Kongzi răspunse: „Ei călătoresc în afara lumii, iar eu călătoresc înlăuntrul ei. Exteriorul şi interiorul lumii par a nu se atinge. Trimiţându-te pe tine să transmiţi condoleanţe, m-am dovedit mărginit. Aceia, deşi sunt oameni, se aseamănă Creatorului şi călătoresc în Suflul Unic al Cerului şi Pământului. Aceia consideră viaţa drept un prisos inutil, iar moartea drept o comoară fără valoare. Dacă este într-adevăr aşa, cum să se ştie ce sunt moartea, viaţa, trecutul şi viitorul? Ei recurg la diferitele elemente din care se constituie trupul[49]. Îşi dau uitării ficatul şi bila, se leapădă de urechi şi ochi[50], reiau neîncetat sfârşitul şi începutul şi nu cunosc capătul firului. Obosiţi, hoinăresc dincolo de praful şi murdăria lumii şi călătoresc liber în Non-Acţiune. Cum să poată fi într-adevăr

49. Diferitele elemente din care este alcătuit trupul, precum întregul Univers, sunt: apă, foc, lemn, metal, pământ.

50. Ficatul şi bila reprezintă corpul (lumea interioară), iar ochii şi urechile reprezintă ceea ce se vede şi se aude (lumea exterioară). Pentru a se conforma lui *Dao*, Înţeleptul daoist trebuie să le abandoneze.

tulburaţi de ritualurile din lumea obişnuită, care bucură urechile şi ochii celor mulţi?" Zigong întrebă: „Dacă aşa stau lucrurile, ce cale urmează Maestrul?" Kongzi răspunse: „Eu sunt osânditul Cerului. Totuşi, te voi lămuri." Zigong îi spuse: „Îndrăznesc să întreb despre calea lor." Kongzi răspunse: „Peştii se nasc şi trăiesc în apă, oamenii se nasc şi trăiesc în *Dao*. Cei ce trăiesc în apă se hrănesc scormonind heleşteiele. Cei ce trăiesc în *Dao* au viaţă liniştită, căci n-au nici o treabă. De aceea, se spune: «Peştii uită unii de alţii în râuri şi lacuri, oamenii uită unii de alţii în arta lui *Dao*.»" Zigong mai spuse: „Îndrăznesc să întreb despre Omul fără de pereche." Kongzi răspunse: „Omul fără de pereche, de vreme ce este fără de pereche între oameni, este egalul Cerului. De aceea, se spune: «Omul de rând pentru Cer este om superior printre oameni; Omul Superior printre oameni este om de rând pentru Cer.»"

Yan Hui i se adresă lui Zhong Ni: „Când i-a murit mama, Mengsun a jelit-o fără să verse lacrimi. Nu era tristeţe în inima lui, iar în perioada de doliu nu era îndurerat. Deşi el nu a avut aceste trei atitudini, oamenii socotesc că a respectat doliul aşa cum se cuvine. Nu cumva în regatul Lu unii se bucură de renume fără nici un temei? Mi se pare ciudat." Zhong Ni îi spuse: „Mengsun şi-a dus la bun sfârşit îndatorirea. El a atins Cunoaşterea. Deşi nu a ajuns la Simplitatea Pură, el are deja o anumită simplitate. Mengsun nu cunoaşte ce este viaţa, nu cunoaşte ce este moartea, şi atunci nu ştie ce este mai întâi şi nici ce este mai apoi. Transformarea creează lucrurile, iar el îşi aşteaptă propria transformare, pe care n-o cunoaşte. Oare transformarea îşi va opri cursul? Aşadar, dacă urmează să se transforme, cum să ştie că nu se transformă? Oare numai eu şi cu tine visăm şi n-am început încă să ne trezim? Acela are trupul înfricoşat, dar nu are inima secătuită. Are trup, dar nu are sentimentul morţii. Doar Mengsun este treaz. Dacă oamenii plâng, atunci plânge şi el. Este aşa fiindcă aşa trebuie. Mai mult, cât de relativ este sinele! Cum să ştiu că ceea ce eu numesc «sine» este «sine»? Dacă visezi că eşti pasăre, te avânţi spre cer; dacă visezi că eşti peşte, te afunzi în adân-

curi. Nu ştiu dacă cel care vorbeşte acum este cel care s-a trezit sau cel care visează. Cine atinge mulţumirea nu mai râde. Cine se distrează şi râde nu se mai supune. Cine se deprinde cu supunerea abandonează transformarea şi pătrunde în Unitatea Cerului Vid."

Pe când înţeleptul Yi Erzi s-a dus să-l vadă pe sihastrul Xu You, acesta îl întrebă: „Cu ce te-a înzestrat Yao?" Yi Erzi răspunse: „Yao mi-a spus: «Tu trebuie să respecţi şi să slujeşti Omenia şi Dreptatea, precum şi să rosteşti clar Adevărul şi Falsul.»" Xu You continuă: „De ce ai mai venit? De vreme ce Yao ţi-a tatuat faţa cu principiile de Omenie şi Dreptate şi ţi-a tăiat nasul[51] cu principiile de Adevăr şi Fals, cum vei rătăci în depărtări şi cum vei călători pe drumul schimbării nestânjenite?" Yi Erzi îi răspunse: „Deşi este aşa, îmi doresc să rătăcesc în preajma lui." Xu You îl apostrofă: „Nicidecum, căci orbul nu are cum să se bucure de frumuseţea sprâncenelor, ochilor şi trăsăturilor feţei, iar cel cu vederea slabă nu are cum să distingă verdele de galben, roba cu broderie alb-negru de roba cu broderie verde-negru." Yi Erzi replică: „Dar Wu Zhuang şi-a pierdut frumuseţea, Ju Liang şi-a pierdut forţa, Huangdi şi-a dat uitării cunoaşterea. Toţi se află între cuptor şi forjă. Cum să ştiu că Creatorul nu mi-a şters tatuajul şi nu mi-a pus la loc nasul, făcându-mă ca la început, pentru a-l urma pe Maestru?" Xu You spuse: „Oh, nu se poate şti. Îţi voi spune pe scurt învăţătura lui:

«Învăţătorul meu! Învăţătorul meu!
Sfărâmi în bucăţele mici cele zece mii de lucruri,
dar nu eşti drept.
Mărinimia ta se revarsă peste zece mii de generaţii,
dar nu eşti omenos.
Eşti mai vârstnic decât antichitatea timpurie,
dar nu eşti bătrân.
Acoperi şi porţi cerul şi pământul,
sculptezi şi gravezi toate formele,

51. În China antică existau cinci forme de pedeapsă: tatuarea feţei, tăierea nasului, tăierea piciorului, castrarea şi decapitarea.

dar nu eşti îndemânatic.»
Aceasta-i toată călătoria."

Yan Hui spuse: „Am izbândit!" Zhong Ni îl întrebă: „Ce vrei să spui?" Yan Hui răspunse: „Am uitat de Omenie şi Dreptate." Zhong Ni spuse: „Se prea poate, dar nu-i de ajuns."

În altă zi, cei doi s-au reîntâlnit. Yan Hui spuse: „Am izbândit!" Zhong Ni îl întrebă: „Ce vrei să spui?" Yan Hui răspunse: „Am uitat de Ritual şi Muzică." Zhong Ni spuse: „Se prea poate, dar nu-i de ajuns."

În altă zi, iar s-au întâlnit. Yan Hui spuse: „Am izbândit!" Zhong Ni îl întrebă: „Ce vrei să spui?" Yan Hui răspunse: „Am şezut şi am uitat." Zhong Ni, de-a dreptul înspăimântat, îl întrebă: „Ce înseamnă «a şedea şi a uita»?" Yan Hui răspunse: „A se desprinde de membre şi trunchi, a curma văzul şi auzul, a abandona forma, a părăsi cunoaşterea, a se asemui Marelui Tot – aceasta se numeşte «a şedea şi a uita»." Zhong Ni spuse: „Unde este identitate nu mai există iubire. Unde este transformare nu mai există veşnicie. Rezultatul este virtuozitatea." Cerându-i permisiunea să-l însoţească, Qiu l-a urmat.

Ziyu şi Zisang erau prieteni. Odată, a plouat neîncetat timp de zece zile. Atunci, Ziyu şi-a spus: „Poate că Zisang este bolnav." Făcu un pachet cu de-ale gurii şi se duse să-l hrănească. Ajuns la poarta lui Zisang, îl auzi cântând din lăută – mai îngânând, mai plângând:

„Vai, tată! Vai, mamă!
Cerule! Oameni buni!"

Avea o voce pierdută şi rostea versurile precipitat. Intrând, Ziyu îl întrebă: „De ce sunt astfel versurile cântecului tău?" Zisang răspunse: „Mă gândeam la ceea ce m-a făcut să ajung la această limită, dar nu găsesc răspuns. Oare tata şi mama doreau ca eu să fiu atât de sărac? Cerul nu mă acoperă numai pe mine; pământul nu mă poartă numai pe mine. Oare Cerul şi Pământul m-au lăsat numai pe mine atât de sărac? Am căutat să aflu cauza care m-a făcut aşa, dar n-am găsit-o. Aşadar, Destinul este cel care m-a făcut să ajung la această limită!"

CAPITOLUL VII

Suveranul potrivit

應帝王

Nie Que îi puse patru întrebări înțeleptului Wang Ni, dar acesta nu știu să răspundă la nici una. Țopăind de bucurie, Nie Que se duse la înțeleptul Pu Yizi să-l informeze. Pu Yizi spuse: „Abia acum ai aflat că nu știe? Conducătorul tribului You Yu nu atingea perfecțiunea la care ajunsese conducătorul tribului Tai. Conducătorul tribului You Yu lasă impresia că ar cultiva în sine Omenia ca să și-i apropie pe oameni, să le câștige încrederea, dar nu a izbutit încă să se ridice deasupra oamenilor fățarnici. Conducătorul tribului Tai adoarme liniștit și se trezește fără griji. Unii îl iau drept cal, alții drept vită. Cunoașterea lui este reală și sinceră, virtutea lui este perfect adevărată, și asta pentru că nu a coborât încă printre oamenii fățarnici.

Când înțeleptul Jian Wu îl întâlni pe nebunul Jieyu, acesta din urmă îl întrebă: „Ce ți-a îndrugat înțeleptul Ri Zhongshi?“ Jian Wu spuse: „Mi-a spus că cel care este stăpân face el însuși cutuma, legea și dreptatea, cu ajutorul cărora evaluează omul. Cine ar îndrăzni să nu le dea ascultare și să le schimbe pe toate?“ Nebunul Jieyu zise: „Este o insultă la adresa Virtuții. El guvernează Lumea Subcerească tot așa cum cineva ar face marea să intre într-un vad de râu și un țânțar să poarte în spate un munte. Să fie oare guvernarea Omului Înțelept o guvernare din afară? Căci numai după ce se îndreaptă pe sine acționează și, pur și simplu, poate termina treburile lui. În plus, pasărea zboară în înălțimi pentru a scăpa de vătămarea lațului sau săgeții. Șoricelul se afundă în vizuină sub Colina Sfântă pentru a evita prăpădul fumului și al sapei. Așadar, tu nu știi nici cât cele două vietăți.“

Pe când călătorea la sud de muntele Yin, Tian Gen ajunse în susul apei Liao. Tocmai bine, îl întâlni acolo pe Omul-fără-nume şi i se adresă: „Permiteţi-mi să vă întreb despre guvernarea Lumii Subcereşti." Omul-fără-nume spuse: „Pleacă! Eşti josnic! Cum de-mi pui aşa o întrebare? Eu sunt pe cale să mă însoţesc cu Creatorul. Când sunt plictisit, încalec pasărea profunzimii şi depărtării şi ies dincolo de cele şase limite, rătăcesc în Non-Existent şi locuiesc în pustiul fără de sfârşit. Cum de îndrăzneşti să mă tulburi întrebându-mă despre guvernarea Lumii Subcereşti?" Tian Gen insistă cu întrebarea sa. Omul-fără-nume îl îndemnă: „Lasă-ţi inima să călătorească în indiferenţă, uneşte-ţi suflul cu nepăsarea, urmează natura lucrurilor şi nu accepta nimic personal. Atunci, Lumea Subcerească va fi guvernată."

Întâlnindu-l pe Lao Dan, Yang Ziju îl întrebă: „Dacă ar exista aici un om iute din fire şi puternic, cu minte limpede şi pătrunzătoare, care să-l deprindă pe *Dao* fără să se ostenească, oare s-ar putea compara cu un rege luminat?" Lao Dan răspunse: „Omul Înţelept îl consideră pe acesta asemenea celor neînsemnaţi şi meseriaşilor care reunesc forma trudită cu inima temătoare. Mai mult, proverbul spune că «Tigrul şi leopardul sunt capturaţi pentru blana lor, maimuţele mari şi mici sunt vânate pentru agilitatea lor, iar vulpea se prinde în laţ din cauza câinelui». Oare cel despre care îmi vorbeşti s-ar putea compara cu un rege luminat?" Stingherit, Yang Ziju continuă: „Îndrăznesc să vă întreb despre guvernarea unui rege luminat." Lao Dan răspunse: „Împlinirile regelui luminat în guvernare cuprind Lumea Subcerească, dar par să nu-i aparţină; transformă cele zece mii de lucruri, dar poporul nu se bizuie pe acestea. Regele luminat există, dar nimeni nu-l laudă. El face ca lucrurile să se bucure de ele însele. Se ridică în Necuprins şi călătoreşte în Non-Existent."

În regatul Zheng trăia un vrăjitor miraculos numit Ji Xian. El prevestea moartea şi viaţa, existenţa şi dispariţia, nenorocirea şi

fericirea, longevitatea şi pieirea înainte de vreme, prezicând anul, luna, decada şi ziua, ca un sfânt. Când cei din regatul Zheng îl vedeau, fugeau cu toţii din calea lui. Însă Liezi a fost încântat să-l întâlnească. Apoi, s-a întors şi i-a împărtăşit înţeleptului Huzi părerea lui: „La început, eu consideram că *Dao* al Maestrului este culmea perfecţiunii, însă mai există cineva care a atins-o." Huzi spuse: „Eu te-am învăţat numai litera lui *Dao*, dar nu te-am învăţat spiritul lui. Oare chiar ai ajuns la *Dao*? Cum să dea rod o femeie fără bărbat? În confruntarea ta cu lumea, cunoscând numai litera lui *Dao*, cu siguranţă eşti sincer şi-l laşi pe Ji Xian să pătrundă în inima ta. Încearcă să vii cu el şi am să mă înfăţişez lui."

În ziua următoare, Liezi se duse împreună cu Ji Xian să-l vadă pe Huzi. Când ieşiră, vrăjitorul i se adresă lui Liezi: „Vai, Maestrul tău va muri! I s-a scurs viaţa. Nu i-au mai rămas de trăit decât zece zile. Am văzut în el ceva neobişnuit. Am văzut în el «cenuşa umedă»."

Liezi se întoarse din drum. Lacrimile îi şiroiau udându-i pepţii hainei. El îi povesti totul lui Huzi. Acesta îl linişti: „Acum m-am dezvăluit lui Ji Xian cu chipul Pământului – este tihna. Nu există nici mişcare, nici nemişcare. Acesta probabil că m-a văzut înăbuşind mişcarea virtuţii. Încearcă să mai vii cu el!"

A doua zi, Liezi veni din nou cu Ji Xian la Huzi. Când ieşiră, vrăjitorul i se adresă lui Liezi: „Ce noroc a avut Maestrul tău că m-a întâlnit! S-a vindecat! Acum este plin de viaţă. Am văzut că îşi înăbuşea puterea." Liezi se întoarse şi-l informă pe Huzi, care-i spuse: „Acum m-am dezvăluit lui cu Cerul şi Pământul. Renumele şi împlinirile nu mă ating, iar mişcarea porneşte din călcâie. Acesta probabil că a văzut cât de bună este mişcarea pentru mine. Încearcă să-l mai aduci aici!"

În ziua următoare, Liezi veni din nou cu Ji Xian să-l vadă pe Huzi. Când ieşiră, vrăjitorul i se adresă lui Liezi: „Maestrul tău nu este rânduit. N-am reuşit să pătrund în inima lui. Să încerce să se rânduiască şi am să-l văd din nou." Liezi reveni şi-l informă pe Huzi, care-i spuse: „Acum eu m-am arătat lui cu Vidul Suprem de neînvins. Acesta probabil că m-a văzut domolind suflul şi mişcarea.

Locul unde se încolăceşte balena este abis. Locul unde se liniştesc apele este abis. Locul unde curg apele este abis. Abisul are nouă nume.[52] Acestea sunt trei dintre ele. Mai încearcă să vii cu el!“

A doua zi, Liezi veni din nou cu Ji Xian la Huzi. Vrăjitorul rămase puţin în picioare, şovăielnic, şi, pierzându-şi firea, plecă. Huzi îi porunci lui Liezi: „Du-te după el!“ Discipolul îl urmă pe vrăjitor, dar nu-l ajunse şi, întorcându-se, îi declară lui Huzi: „Deja nu se mai vede. L-am pierdut. Nu l-am mai ajuns.“ Huzi îi spuse: „Acum m-am dezvăluit lui cu strămoşul meu născut din Fără Început. Vrăjitorul a văzut că eu şi Vidul ne urmăm şi nu a mai ştiut cine ce este: cine face ca frunzele veştede să se risipească, cine face ca valul să curgă. De aceea a fugit.“

Apoi, Liezi, singur, a considerat că încă nu a început să înveţe. S-a întors acasă şi trei ani nu a mai ieşit. Gătea în locul soţiei, hrănea porcii ca şi cum ar fi hrănit oameni. Nu se interesa de treburile lumii. Renunţând să se mai sculpteze şi să se mai şlefuiască, a revenit la simplitate. Bulgăre de lut fiind, singur şi-a împlinit forma şi, în dezordine, şi-a păstrat unicitatea până la capătul zilelor.

Non-Acţiunea stăpâneşte Renumele. Non-Acţiunea reuneşte planurile. Non-Acţiunea susţine activităţile. Non-Acţiunea stăpâneşte Cunoaşterea. Corpul se istoveşte, dar nu sărăceşte, şi călătoreşte fără a lăsa urme. Tot ce a primit de la Cer este obţinut fără să vadă, este chiar Vidul. Atât! Omul Desăvârşit îşi foloseşte inima drept oglindă. Nu dă nimic şi nici nu primeşte. Răspunde, dar nu ascunde. De aceea, poate învinge fără să fie rănit.

Împăratul Mării de Sud este Shu. Împăratul Mării de Nord este Hu. Împăratul Centrului este Hundun[53]. Adesea, Shu şi Hu se

---

52. Numele celor nouă abisuri sunt: „locul unde se încolăceşte balena“, „apa liniştită“, „apa curgătoare“, „apa revărsată“, „apa fără consistenţă“, „apa roditoare“, „apa stătătoare“, „apa tainică“, „apa grasă“.

53. Shu înseamnă „Grăbitul“, Hu înseamnă „Neaşteptatul“, iar Hundun înseamnă „Haosul“. Explicaţia numelor celor trei personaje este următoarea:

întâlneau pe meleagurile lui Hundun, care-i omenea cum se cuvine. Shu şi Hu au plănuit să-l răsplătească pe Hundun pentru bunătatea lui. Ei îşi spuseră: „Toţi oamenii au şapte orificii ca să poată vedea, auzi, mânca, respira, numai el nu le are. Să încercăm să i le sfredelim!“ Prin urmare, în fiecare zi îi sfredeliră câte un orificiu, dar, în a şaptea zi, Hundun muri.

Deoarece Marea de Sud este un loc luminos, Existentul se numeşte Shu; deoarece Marea de Nord este un ţinut întunecat, Non-Existentul se numeşte Hu. Centrul nu este nici Nord, nici Sud. De aceea, ceea ce este Existent şi Non-Existent se numeşte Hundun.

CAPITOLUL VIII

Picior palmiform

駢拇

Degetul mare de la picior lipit de următorul şi un al şaselea deget la mână cresc aşa de la natură, dar nu reprezintă vreo virtute. Negul umflat şi guşa atârnândă cresc din trup, dar nu reprezintă firescul. Acela care foloseşte prea mult omenia şi dreptatea ce îşi au sălaşul în cele cinci viscere nu reprezintă norma lui *Dao* şi a Virtuţii. Ca urmare, la piciorul palmiform degetele sunt unite de o membrană fără rost, iar la mâna cu şase degete, unul a crescut fără rost. Acela cu simţăminte de prisos în cele cinci viscere strică actele de omenie şi dreptate şi abuzează de auz şi văz.

Cel cu vedere pătrunzătoare amestecă, aşadar, cele cinci culori şi încurcă ornamentele. Nu-i aşa că strălucirea culorilor verde şi galben, a broderiilor alb cu negru şi negru cu verde orbeşte? Ca acela este Li Zhu. Cel cu auzul fin amestecă cele cinci sunete şi încurcă cele şase note de arpegiu[54]. Nu-i aşa că sunetele metalului, pietrei, mătăsii, bambusului, tubului *Huangzhong*[55] şi tubului *Dalü*[56] asurzesc? Ca acela este Shi Kuang. Cel cu omenie de prisos se leapădă de Virtute, îşi înăbuşă firea şi se bucură de renume. Nu-i aşa că este o metodă fără egal prin care uimeşte Lumea Subcerească? Ca acela

---

54. Legenda spune că, în vremea împăratului Huangdi, Ling Lun ar fi făcut un instrument muzical din bambus, cu douăsprezece tuburi, unele mai lungi, altele mai scurte, împărţite, în funcţie de înălţimea sunetului, în două categorii. Primele şase se numesc *liu lü yang*, celelalte şase – *liu lü yin*. Dintre acestea douăsprezece, şase sunt note de arpegiu.

55. *Huangzhong* este primul dintre tuburile *liu lü yang* şi reprezintă prima notă de arpegiu.

56. *Dalü* este primul dintre tuburile *liu lü yin* şi reprezintă a patra notă de arpegiu.

sunt Zengzi şi Shi Qiu. Cel pierdut în dezbateri îşi amestecă vorbele într-un talmeş-balmeş; el îşi lasă inima să călătorească între dur şi alb, între asemănător şi diferit. Nu-i aşa că vorbele lui sunt fără rost şi laudă peste măsură? Ca acela sunt Yang Zhu şi Mo Di. Astfel, toate acestea sunt de prisos pentru *Dao* fără a fi norma perfecţiunii în Lumea Subcerească. Acela pentru care norma este normă nu pierde simţământul vieţii sale. Prin urmare, ceea ce uneşte nu este considerat inutil, iar prisosul nu este considerat fără rost. Ceea ce este lung nu este considerat abundent, iar ceea ce este scurt nu este considerat insuficient. Deşi are picioare scurte, raţa sălbatică ar fi îndurerată de alungirea lor. Deşi are picioare lungi, cocorul ar fi întristat de ruperea lor. Aşadar, dacă nu rupi ceea ce este lung de la natură şi nici nu alungeşti ceea ce este scurt de la natură, nu va exista tristeţe de alungat.

Oare Omenia şi Dreptatea nu sunt simţăminte omeneşti? Cum se poate ca cel omenos să fie atât de trist? Cel cu picior palmiform ar plânge dacă i s-ar despărţi degetele; cel cu şase degete la mână ar zbiera dacă i s-ar tăia unul. Amândoi sunt la fel de trişti, chiar dacă unuia îi prisoseşte ceva, iar altuia îi lipseşte ceva. Cel plin de Omenie din vremea noastră, cu privirea rătăcită, se întristează de nenorocirile din lume. Cel lipsit de Omenie, dispreţuind simţămintele fireşti, doreşte cu ardoare titluri de nobleţe şi bogăţii. Oare Omenia şi Dreptatea nu sunt simţăminte omeneşti? Atunci cum se face că, de la cele Trei Dinastii şi până astăzi, toată lumea face atâta zarvă în jurul lor? Mai mult, cel care vrea să se îndrepte folosind cârligul, sfoara, compasul şi echerul înlătură ceva din firea lui. Cel care vrea să se întărească folosind sfoara, legătura, cleiul şi lacul îşi nesocoteşte virtutea. Cel care strică şi întrerupe ritualul şi muzica, cel care cultivă şi rânduieşte omenia şi dreptatea, cel care serveşte şi alină inimile în Lumea Subcerească, acela îşi pierde firea obişnuită. În Lumea Subcerească există firea obişnuită, potrivit căreia ceea ce este îndoit nu este aşa datorită cârligului, ceea ce este drept nu este aşa datorită sforii, ceea ce este rotund nu este aşa datorită compasului, ceea ce este pătrat nu este aşa datorită echerului. Alipirea şi dezlipirea nu

se datorează cleiului şi lacului, legarea şi înlănţuirea nu se datorează sforii şi laţului. Astfel, în Lumea Subcerească toate se nasc firesc, fără a şti de ce se nasc. La fel, totul se dobândeşte firesc, fără a şti de ce se dobândeşte. Aşadar, trecutul şi prezentul nu sunt două lumi diferite şi nu se poate să fie altfel. Atunci, de vreme ce Omenia şi Dreptatea au înşelat Lumea Subcerească, cum mai pot să lege precum cleiul, lacul, sfoara şi funia, să călătorească acolo unde există *Dao* şi Virtutea? Când îndoiala este mică, se schimbă metoda; când îndoiala este mare, se schimbă firea. Cum să se ştie adevărul? Încă din vremea conducătorului tribului Yu, prin proclamarea Omeniei şi Dreptăţii s-a tulburat Lumea Subcerească. În Lumea Subcerească toţi îşi caută salvarea în Omenie şi Dreptate. Aceasta nu înseamnă oare a schimba lumea cu Omenia şi Dreptatea?

Să încercăm să discutăm aceasta! De la cele Trei Dinastii până astăzi, în Lumea Subcerească nu a existat nimeni care să nu-şi schimbe firea datorită lucrurilor. Omul de rând se sacrifica pentru câştig, ofiţerul se sacrifica pentru renume, demnitarul se sacrifica pentru familia lui, omul înţelept se sacrifica pentru Lumea Subcerească. Nu aveau aceeaşi ocupaţie, faima lor era diferită, dar cu toţii îşi ruinau firea şi-şi sacrificau trupul în egală măsură. Sclavul şi Copilandrul[57] păşteau oile împreună, dar fiecare şi-a pierdut oile. Cum de-a păţit-o Sclavul? A păţit-o pentru că citea cu voce tare plăcuţe de bambus pe care le ducea cu el. Cum de-a păţit-o Copilandrul? A păţit-o pentru că se ducea la jocuri de noroc[58]. Deşi nu aveau aceleaşi preocupări, amândoi şi-au pierdut oile.

Bo Yi a murit pentru renume la poalele muntelui Shouyang, Banditul Zhi a murit pentru câştig pe colina Dongling. Deşi nu au murit

57. „Sclav“ este unul dintre sensurile termenului *zang*, iar „Copilandru“ – unul dintre sensurile lui *gu*. Sintagma *zang gu* apare atât la Zhuangzi, cât şi la Xunzi.

58. Am adoptat formula „jocuri de noroc“ pentru sintagma chineză *bo sai*. Este vorba despre două jocuri: *lü bo* şi *ge wu*. *Lü bo* este un joc asemănător

pentru acelaşi lucru, amândoi şi-au distrus viaţa şi şi-au vătămat firea. Atunci, de ce să fie lăudat Bo Yi şi acuzat Banditul Zhi?

În Lumea Subcerească toţi se sacrifică pentru ceva. Acela care se sacrifică pentru Omenie şi Dreptate este numit în mod obişnuit Om Superior. Cel care se sacrifică pentru bunuri şi averi este numit în mod obişnuit om de rând. Deşi toţi aceştia se sacrifică la fel, există omul superior şi omul de rând. De vreme ce amândoi îşi distrug viaţa şi-şi vatămă firea, Banditul Zhi sfârşeşte asemenea lui Bo Yi. Şi atunci, de ce să-i mai împarţi în om superior şi om de rând?

Mai mult, cel care-şi dedică întreaga fire omeniei şi dreptăţii, deşi răzbeşte asemenea lui Zengzi şi Shi Qiu, nu este ceea ce eu numesc om bun. Cel care-şi dedică întreaga fire celor cinci arome, deşi răzbeşte asemenea lui Yu Er, nu este ceea ce eu numesc om bun. Cel care-şi dedică întreaga fire celor cinci sunete, deşi răzbeşte asemenea lui Shi Kuang, nu este ceea ce eu numesc om cu auzul fin. Cel care-şi dedică întreaga fire celor cinci culori, deşi răzbeşte asemenea lui Li Zhu, nu este ceea ce eu numesc om cu vedere pătrunzătoare. Ceea ce eu numesc bun nu este nici Omenie, nici Dreptate. Bunătatea constă în ceea ce provine de la natură şi atât. Ceea ce eu numesc bun nu este nici Omenie, nici Dreptate, este frâul liber dat firii înnăscute şi atât. Ceea ce eu numesc vedere pătrunzătoare nu înseamnă a-i vedea pe ceilalţi, ci a se vedea pe sine şi atât. Cel care nu se vede pe sine, dar îi vede pe ceilalţi, care nu se cunoaşte pe sine, dar îi cunoaşte pe ceilalţi, este acela care, fără să se cunoască pe sine, îi cunoaşte pe ceilalţi cunoscând cunoaşterea celorlalţi. Acela, ajungând să-i desfete pe ceilalţi, este cel care îi desfată pe ceilalţi fără să se desfete pe sine. Aşadar, atinge desfătarea celorlalţi fără a se desfăta pe sine, ci desfătându-i pe ceilalţi. Atât Banditul Zhi, cât şi Bo Yi au acţionat la fel de rău. Eu sunt tulburat de *Dao* şi Virtute. Astfel, în plan superior nu îndrăznesc să-mi asum Omenia şi Dreptatea, iar în plan inferior nu îndrăznesc să provoc stricăciuni şi dezordine.

şahului, cu douăsprezece piese (şase albe şi şase negre), la care participă doi jucători, fiecare având piesele de o anumită culoare. *Ge wu* este un fel de „moară".

CAPITOLUL IX

Copita calului

馬蹄

Copita calului poate strivi bruma şi zăpada, coama lui poate înfrunta vântul şi gerul. Calul paşte iarbă, se adapă şi, săltându-şi picioarele, se avântă. Aceasta este adevărata fire a calului. Există terase[59] şi grajduri mari, dar nu-i sunt de nici un folos.

Bole veni şi spuse: „Eu mă pricep să îmblânzesc caii." Îi însemnă cu fierul roşu, îi tunse, îi potcovi şi le puse căpăstru. Îi prinse în hamuri şi le împiedică picioarele, îi priponi la iesle şi în grajd. Numai că din zece cai au murit doi–trei. Apoi îi înfometă, îi însetă, îi purtă la trap şi la galop, îi aranjă în rânduri şi îi dichisi. În faţă era năpasta zăbalei şi a harnaşamentului bogat; în urmă era grozăvia biciului şi băţului. Numai că au murit mai bine de jumătate din cai.

Olarul spuse: „Eu mă pricep să îmblânzesc lutul. Ca să-l rotunjesc, folosesc compasul, ca să-i dau formă pătrată folosesc echerul."

Dulgherul spuse: „Eu mă pricep să îmblânzesc lemnul. Ca să-l îndoi folosesc cârligul, ca să-l îndrept folosesc sfoara."

Dar cum să dorească firea lutului şi lemnului să se lase modelată de compas, echer, cârlig şi sfoară? Şi totuşi, generaţie după generaţie, oamenii susţin că Bole se pricepe la îmblânzitul cailor, iar olarul şi dulgherul se pricep la îmblânzitul lutului şi lemnului.

---

59. Am folosit termenul de „terasă" pentru sintagma chineză *yi tai*. *Yi* înseamnă „ceremonie", iar *tai* – „platformă pe care se desfăşurau ceremoniile rituale". Potrivit comentatorilor chinezi, *yi tai*, asemenea lui *ling tai*, ar fi o platformă de la înălţimea căreia oamenii bogaţi supravegheau păşunatul.

Aceasta este şi greşeala celui care guvernează Lumea Subcerească. Eu gândesc că acela care se pricepe să guverneze Lumea Subcerească nu este precum Bole, olarul şi dulgherul. Oamenii au o fire constantă. Ţes ca să se îmbrace, ară ca să se hrănească. Acestea se numesc virtute obişnuită. Ea este unică şi nu este părtinitoare. De aceea se spune „aşa a fost lăsat de la natură". Astfel, pe vremea Virtuţii Desăvârşite, oamenii mergeau liniştiţi şi împăcaţi[60] şi priveau drept spre înalt. Aşa era atunci. Pe munţi nu erau nici cărări, nici poteci; pe ape nu erau nici bărci, nici poduri. Toate fiinţele trăiau laolaltă, iar cei înrudiţi rămâneau legaţi de locurile natale. Păsările şi animalele se adunau laolaltă, ierburile şi copacii creşteau în voie. Aşa se face că păsările şi animalele puteau fi plimbate în lesă. Oricine se căţăra în copaci putea privi pe furiş în cuibul corbului sau al coţofenei. Deci, pe vremea Virtuţii Desăvârşite, oamenii trăiau împreună cu păsările şi animalele, reunindu-se în familia celor zece mii de lucruri. Cum să se ştie cine este om superior şi cine om de rând? Fiind la fel de neştiutori, ei nu părăseau Virtutea. Fiind la fel de lipsiţi de dorinţe, se spune că erau simpli şi naturali. Simplitatea şi naturaleţea[61] sunt în firea oamenilor.

Atunci veni omul înţelept. Se sforţă pentru Omenie, se tulbură pentru Dreptate şi în Lumea Subcerească îşi făcu loc Neîncrederea. Lăsă deplină libertate muzicii, se înclină stânjenit în faţa ritualurilor şi în Lumea Subcerească îşi făcu loc Vrajba. Prin urmare, cine face vase de libaţii fără să distrugă lemnul pur? Cine face tăbliţe şi sigilii fără să spargă jadul alb? Cum pot fi dobândite Omenia şi Dreptatea fără să se piardă *Dao* şi Virtutea? Cum pot fi folosite ritualurile şi muzica fără să se părăsească Firea şi Simţămintele? Cine

---

60. Sintagma *tian tian*, tradusă de noi prin „liniştiţi şi împăcaţi", a cunoscut două interpretări. Potrivit uneia, expresia s-ar traduce prin „mulţumit", iar potrivit celeilalte – ar însemna „greu şi încet".

61. Sintagma *su pu*, tradusă de noi prin „simplitate şi naturaleţe", defineşte o stare firească. *Su* înseamnă, la origine, „mătase crudă", iar *pu* – „lemn neprelucrat".

face înflorituri fără să amestece cele cinci culori? Cine armonizează cele şase note de arpegiu fără să amestece cele cinci sunete?

Aşadar, a distruge lemnul pur ca să fie cioplite vase este crima dulgherului. A zdrobi principiile de *Dao* şi Virtute ca să se creeze omenia şi dreptatea este greşeala omului înţelept.

De trăiesc pe câmpii, caii pasc şi se adapă; de sunt bucuroşi, îşi apropie gâturile şi se freacă; de sunt furioşi, îşi întorc spatele şi se lovesc cu copitele. Atât ştiu caii. Când li se pune jugul, când sunt dichisiţi cu fruntar în formă de lună, caii ştiu să se împotrivească îndoind jugul, tropăind apăsat, muşcând zăbala şi rupând hăţurile. Caii nu cunosc decât viclenia hoţului. Aceasta este crima lui Bole.

În vremea împăratului He Xu, oamenii locuiau fără a şti ce fac, mergeau fără a şti unde ajung, se bucurau îndopându-se cu mâncare, după care rătăceau bătându-se cu mâinile pe burtă. Atâta ştiau oamenii. Atunci veni omul înţelept. A înclinat şi a întrerupt ritualul şi muzica pentru a îndrepta forma Lumii Subcereşti, a separat şi a diferenţiat omenia şi dreptatea pentru a alina inimile în Lumea Subcerească. Tulburaţi, oamenii au început să iubească cunoaşterea, să se lupte şi să se dedea câştigului, fără să se mai poată opri. Şi aceasta este tot greşeala omului înţelept.

CAPITOLUL X

Fur de sipete

胠 篋

Ca să-şi păzească avutul de banditul care obişnuieşte să spargă sipete, să scotocească prin pungi şi să desferece cufere, oamenii trebuie să le lege zdravăn cu sfoară şi să le încuie cu zăvoare trainice. În mod obişnuit, lumea numeşte aceasta Cunoaştere. Aşa este, dar vine Marele Bandit şi-o ia la sănătoasa cărând în spate cufărul, purtând la subsuoară sipetele şi ducând pe umăr pungile. Se teme doar că legăturile, sforile, zăvoarele şi lacătele nu sunt destul de trainice. Atâta tot.

Şi atunci, ceea ce satul numeşte Isteţime nu este tocmai ceea ce îl îmbogăţeşte pe Marele Bandit? Să încercăm să discutăm despre aceasta!

Oare ceea ce în mod obişnuit lumea numeşte Isteţime nu este tocmai ceea ce îl îmbogăţeşte pe Marele Bandit? Oare ceea ce se numeşte Înţelepciune nu este tocmai ceea ce îl apără pe Marele Bandit? Cum se poate şti că este aşa? Odinioară, în regatul Qi, oamenii din oraşele învecinate se zăreau unii pe alţii, iar cântecul cocoşilor şi lătratul câinilor se auzeau dintr-un oraş în altul. Mai mult de două mii de *li* pătraţi erau acoperiţi de plase şi năvoade şi erau brăzdaţi de pluguri şi săpăligi. Peste tot, între cele patru hotare, se înălţau templele strămoşilor, altarele Divinităţii Pământului şi ale celor cinci cereale. Cum ar putea cel care guvernează oraşe, case, prefecturi, cătune, provincii să nu urmeze regulile Omului Înţelept? Aşa este, dar, într-o dimineaţă, Tian Chengzi l-a ucis pe Stăpânul din regatul Qi şi i-a furat ţara. Oare i-a furat numai ţara? Nicidecum. A furat şi legile Înţelepciunii şi Cunoaşterii Stăpânului din Qi. Astfel, Tian Chengzi, deşi îşi făcuse renume de hoţ şi bandit, a trăit la fel de

liniştit ca împăraţii Yao şi Shun. Regatele mici nu îndrăzneau să i se opună, regatele mari nu îndrăzneau să-l pedepsească. Timp de douăsprezece generaţii, urmaşii lui au stăpânit regatul Qi. Şi atunci, oare nu pentru a-şi apăra viaţa lui de hoţ şi bandit a uzurpat tronul regatului Qi şi a furat legile Înţelepciunii şi Cunoaşterii? Să încercăm să discutăm despre aceasta!

Ceea ce în mod obişnuit lumea numeşte Cunoaştere Desăvârşită nu este oare tocmai ceea ce îl apără pe Marele Bandit? Cum să se ştie că este aşa? Odinioară, Longfeng a fost decapitat, Bi Gan a fost despicat în două, lui Chang Hong i-a fost spintecată burta, iar Zixu a fost zdrobit. În ciuda virtuţii lor, cei patru n-au putut scăpa de moarte.

Ucenicul îl întrebă pe Banditul Zhi: „Oare şi bandiţii au *Dao*?" Zhi răspunse: „Unde nu există *Dao*? A bănui comorile dintr-o încăpere este Înţelepciune; a intra primul acolo este Curaj; a ieşi ultimul este Dreptate; a şti ce se poate şi ce nu se poate fura este Cunoaştere; a împărţi egal prada este Omenie. Nimeni nu a devenit Mare Bandit în Lumea Subcerească fără să aibă aceste cinci calităţi."

De aici se vede că nici Omul Bun nu poate exista fără să ajungă la *Dao* al Omului Înţelept, nici Banditul Zhi nu acţionează fără a ajunge la *Dao* al Omului Înţelept. În Lumea Subcerească oamenii buni sunt puţini, iar cei răi sunt mulţi.

Aşadar, în Lumea Subcerească, Omul Înţelept mai mult strică decât drege. De aceea, se spune: „De n-ar fi buzele, dinţii ar îngheţa." Din cauză că vinul din regatul Lu era prost, capitala Hantan[62] a fost

---

62. Fraza face referire la un eveniment istoric din perioada Regatelor Combatante (474–221 î.e.n.). Când regele Xuan din regatul Chu (369–340 î.e.n.) a oferit un banchet principilor vasali, principele Gong din regatul Lu a ajuns ultimul, aducând un vin prost. Nemulţumit, regele Xuan a vrut să-l umilească. Atunci, principele Gong i-a răspuns mânios: „Eu sunt descendent al suveranilor Zhou. Se cuvine ca cei care practică ritualul Fiului Cerului să respecte mai mult familia Zhou. Faptul că tocmai eu sunt cel care oferă vin nu este conform ritualului tradiţional. Şi, în plus, mi se mai şi reproşează calitatea slabă a vinului meu. Asta întrece orice măsură!" Fără să salute gazda, principele Gong din regatul Lu s-a întors în ţara sa. Furios, regele Xuan s-a aliat cu regele

încercuită. Când se naşte Omul Înțelept, se ridică şi Marele Bandit. Când Omul Înțelept este lovit şi distrus, iar banditul şi hoțul sunt lăsați în voie, atunci începe guvernarea Lumii Subcereşti. Când seacă râul, valea se goleşte. Când se netezeşte colina, groapa se umple. Când piere Omul Înțelept, Marele Bandit nu se mai ridică. Atunci, Lumea Subcerească se linişteşte şi nu mai există probleme. Dar Omul Înțelept nu piere, iar Marele Bandit nu se opreşte. Dacă i se acordă importanță Omului Înțelept în guvernarea Lumii Subcereşti, aceasta este în favoarea Banditului Zhi. A măsura cu *dou* şi *hu* înseamnă a fura cu *dou* şi *hu*. A cântări cu greutăți şi cântar înseamnă a fura cu greutăți şi cântar. A se încrede în înscrisuri şi peceți înseamnă a fura cu înscrisuri şi peceți. A îndrepta cu omenia şi dreptatea înseamnă a fura cu omenia şi dreptatea. Cum să se ştie că este aşa? Acela care fură un cârlig este sortit morții. Cel care fură o țară devine principe vasal. La poarta principelui vasal sunt păstrate omenia şi dreptatea. Atunci, nu aşa se fură Omenia, Dreptatea, Înțelepciunea şi Cunoaşterea? Aşadar, cel care îl urmează pe Marele Bandit îi ridică pe principii vasali, fură omenia şi dreptatea, profită de *dou* şi *hu*, de cântar şi greutăți, de înscrisuri şi peceți. Chiar de este răsplătit cu trăsuri şi coroane, tot nu poate fi clintit; chiar de este amenințat cu topoare şi securi, tot nu poate fi oprit. A pune preț pe câştigurile Banditului Zhi şi a nu-l mai putea opri – aceasta este greşeala Omului Înțelept.

O zicală spune: „Nu se cuvine ca peştii să se piardă în adâncuri, nu se cuvine să li se arate oamenilor puterea armelor." Omul Înțelept este o forță în Lumea Subcerească şi, de aceea, nu trebuie dezvăluit Lumii Subcereşti. Astfel, dacă se va pune capăt Înțelepciunii şi se va părăsi Cunoaşterea, atunci Marele Bandit se va opri. Dacă se

---

din regatul Qi şi a trimis armata să atace regatul Lu. În acelaşi timp, regele Hui din regatul Liang, care dorea de mult să atace regatul Zhao, dar se temea de ajutorul pe care acesta l-ar primi din partea regatului Chu, profitând de faptul că armata din Chu era angajată în luptă cu cea din regatul Lu, a asediat Handan, capitala regatului Zhao.

va arunca jadul şi se va sparge perla, Micul Bandit nu se va mai ridica. Dacă se vor arde înscrisurile şi se vor zdrobi peceţile, atunci oamenii vor fi naturali şi simpli. Dacă se vor distruge măsurile şi se vor sfărâma cântarele, oamenii nu se vor mai lupta. Dacă vor fi înlăturate toate legile Înţelepciunii în Lumea Subcerească, atunci oamenii vor putea începe să discute raţional unii cu alţii. Dacă vor fi spulberate şi amestecate cele şase note de arpegiu, dacă flautul şi lăuta îşi vor curma cântul şi dacă se vor astupa urechile orbului Shi Kuang, atunci oamenii vor începe să-şi descopere propriul auz. Dacă vor fi distruse ornamentele, dacă se vor risipi cele cinci culori şi se vor lipi ochii lui Li Zhu, atunci oamenii din Lumea Subcerească vor începe să-şi descopere propriul văz. Dacă se va sparge cârligul şi se va rupe sfoara, dacă se vor azvârli compasul şi echerul şi dacă se vor sfărâma degetele meşterului Chui, atunci oamenii din Lumea Subcerească vor începe să-şi descopere propria Iscusinţă. De aceea, se spune: „Marea Iscusinţă este precum Neîndemânarea." Dacă se vor înlătura acţiunile lui Zengzi şi Shi Qiu, dacă se vor astupa gurile lui Yang Zhu şi Mo Di, dacă se vor lepăda omenia şi dreptatea, atunci Virtutea Lumii Subcereşti se va asemăna Misteriosului[63]. Dacă toţi oamenii îşi vor păstra propriul văz, atunci Lumea Subcerească nu se va risipi. Dacă toţi oamenii îşi vor păstra propriul auz, atunci Lumea Subcerească nu se va osteni. Dacă toţi oamenii îşi vor păstra propria cunoaştere, atunci în Lumea Subcerească nu va fi înşelăciune. Dacă toţi oamenii îşi vor păstra propria virtute, atunci în Lumea Subcerească nu va fi răutate. Fără de folos sunt legile lui Zengzi, Shi Qiu, Yang Zhu, Mo Di, Shi Kuang, Li Zhu şi meşterului Chui, care, etalându-şi propria virtute, risipesc şi ameţesc Lumea Subcerească.

Oare nu cunoşti vremea Virtuţii Desăvârşite? Odinioară trăiau neamurile lui Rong Cheng, Da Ting, Bo Huang, Zhong Yang, Li Lu, Li Xu, Xuan Yuan, He Xu, Zun Lu, Zhu Rong, Fuxi,

63. „Misteriosul" este o metaforă pentru *Dao*.

Shennong[64]. Pe vremea aceea, oamenii foloseau sfoara înnodată[65]. Dulce le era mâncarea, frumoase le erau straiele, voioase le erau obiceiurile, liniştite le erau casele. Oamenii din statele învecinate se zăreau unii pe alţii, iar cântatul cocoşilor şi lătratul câinilor se auzeau dintr-o parte în alta. Oamenii mureau la adânci bătrâneţi fără să se viziteze. Aşa era pe atunci. Era Guvernarea Desăvârşită!

Acum oamenii au ajuns să-şi întindă gâturile, să se înalţe pe vârfuri şi să spună: „Acolo trăieşte un Om Virtuos." Ei îşi adună merinde şi se îndreaptă în grabă spre el. Înlăuntrul lor se leapădă de neamuri, iar în afară se dezbară de treburile stăpânilor lor. Urmele paşilor se înlănţuie între hotarele prinţului vasal, făgaşele căruţelor se leagă în afară pe mii de *li*. Aceasta este greşeala stăpânilor iubitori de cunoaştere. Când stăpânii iubesc sincer cunoaşterea, nu mai există *Dao*, iar Lumea Subcerească se cufundă în Marea Dezordine.

Oare cum să se ştie că este aşa? Când oamenii ştiu multe despre mânuirea arcului, arbaletei, plasei, săgeţii şi praştiei, păsările se vălmăşesc în înalturi. Când oamenii ştiu multe despre mânuirea cârligului, nadei, plasei, năvodului, mrejei şi minciogului, peştii se vălmăşesc în adâncuri. Cunoaşterea înşală şi otrăveşte încetul cu încetul. Când este multă nestatornicie în a confunda „dur" şi „alb" şi în a denatura „identic" şi „diferit", oamenii obişnuiţi se înşală în dezbateri. Aşadar, Lumea Subcerească se pierde în Marea Dezordine, iar iubirea de cunoaştere este crimă. În Lumea Subcerească fiecare caută să ştie ceea ce nu cunoaşte, dar nimeni nu caută să ştie ceea ce cunoaşte. Fiecare ştie să critice nepriceperea celorlalţi, dar nimeni nu ştie să-şi critice propria nepricepere. Aşa apare Marea Dezordine.

---

64. Aceste douăsprezece nume reprezintă fie suverani sau demnitari din vremuri străvechi, fie personaje legendare. (A se vedea rubricile respective din „Glosar de personaje".)

65. În Antichitatea timpurie, înainte de apariţia scrierii, înnodatul sforilor în număr diferit constituia metoda de a memora evenimentele. Un nod mare reprezenta un eveniment important, iar unul mic – un fapt mai puţin important.

Pe cer păleşte lumina soarelui şi lunii, pe pământ seacă esenţa munţilor şi apelor, în mijloc se tulbură succesiunea celor patru anotimpuri. Chiar şi viermii nevolnici şi insectele neînsemnate îşi pierd firea. Câtă dezordine a stârnit în Lumea Subcerească iubirea de cunoaştere! Aşa a fost de la cele Trei Dinastii până în ziua de azi. Oamenii care au pierdut Simplitatea şi Puritatea se bucură de elocinţa vicleană. Au renunţat la Tihnă şi Non-Acţiune pentru a se bucura de învăţătură. Această învăţătură a aruncat Lumea Subcerească în dezordine.

CAPITOLUL XI

Naturalețe și îngăduință

在宥

În Lumea Subcerească se vorbește despre naturalețe și îngăduință, dar nu se vorbește despre guvernare. Cel care prețuiește naturalețea se teme că Lumea Subcerească își strică firea; cel care prețuiește îngăduința se teme că Lumea Subcerească își schimbă virtutea. Dacă Lumea Subcerească nu-și strică firea și dacă nu-și schimbă virtutea, mai este oare nevoie de guvernare?

Odinioară, împăratul Yao guverna Lumea Subcerească și-i făcea pe oameni să se veselească. Oamenii se bucurau de firea lor, dar aceasta nu le aducea tihna. Tiranul Jie guverna Lumea Subcerească și-i punea pe oameni să se ostenească. Oamenii își chinuiau firea, dar aceasta nu le-a adus fericirea. Deci, fără tihnă și fără fericire nu există nici Virtute.

În Lumea Subcerească nu există nimeni care să nu aibă virtute, dar să poată trăi vreme îndelungată. Oare cine se bucură peste măsură se pierde în lumină? Oare cine cunoaște Marea Furie se pierde în întuneric? Dacă întunericul și lumina se pierd unul în celălalt, cele patru anotimpuri nu-și urmează unul celuilalt, armonia gerului și arșiței nu se împlinește. Acestea rănesc trupurile oamenilor, bucuria și furia lor își pierd rostul, sălașurile lor nu mai sunt statornice, iar gândurile lor nu se mai cumpănesc: oamenii se opresc neîmpliniți la jumătatea drumului. Ca urmare, în Lumea Subcerească au apărut, mai întâi, Trufia, Necinstea, Dibăcia, Violența, pentru ca apoi să apară acțiunile lui Zengzi, ale lui Shi Qiu și ale Banditului Zhi. Lumea întreagă nu-i este de ajuns ca să-i răsplătească pe cei buni și nici ca să-i pedepsească pe cei răi. Așadar, măreția Lumii Subcerești nu-i de ajuns ca să răsplătească și să pedepsească. Din vremea

celor Trei Dinastii până în zilele noastre, oamenii s-au servit de răsplăţi şi pedepse şi s-au zbătut din răsputeri pentru faptele lor. Cum să fi avut răgazul să-şi domolească firea înnăscută?

Mai mult, cel care iubeşte văzul nu este corect – el se încurcă în culori. Cel care iubeşte auzul nu este corect – el se încurcă în sunete. Cel care iubeşte omenia nu este corect – el tulbură virtutea. Cel care iubeşte dreptatea nu este corect – el încalcă principiile raţiunii. Cel care iubeşte ritualul nu este corect – el se bizuie pe abilitate. Cel care iubeşte muzica nu este corect – el amestecă notele. Cel care iubeşte înţelepciunea nu este corect – el se încrede în meşteşug. Cel care iubeşte cunoaşterea nu este corect – el încurajează cusurul. Dacă Lumea Subcerească îşi va domoli firea înnăscută, s-ar putea ca aceste opt însuşiri să existe sau să piară. Dacă Lumea Subcerească nu-şi va domoli firea înnăscută, atunci aceste opt însuşiri se vor deforma, se vor amesteca şi vor stârni dezordine. Oamenii vor începe să le venereze şi să le iubească, dar după o vreme le vor abandona. Câtă confuzie este în îndoiala Lumii Subcereşti!

Aşadar, toţi postesc cu respect şi îngenunchează ca să discute despre cele opt însuşiri, iar apoi îşi însoţesc cântecul cu dansul. Dacă-i aşa, ce să fac?

Dacă nu poate face altminteri, Omul Superior începe să guverneze Lumea Subcerească. Cel mai bine ar fi să nu acţioneze! Dacă nu acţionează, îşi va domoli firea înnăscută. Dacă îşi preţuieşte trupul mai mult decât Lumea Subcerească, poate fi numit s-o guverneze; dacă îşi iubeşte trupul mai mult decât Lumea Subcerească, i se poate încredinţa guvernarea. Astfel, Omul Superior îşi păstrează puterea în cele cinci viscere şi nu se făleşte cu inteligenţa sa. De este aşezat precum „Reprezentantul Cadavrului“, se aseamănă dragonului. De este tăcut precum prăpastia, răsună ca tunetul. De este spirit în mişcare, urmează Cerul. De este liniştit şi nu acţionează, cele zece mii de lucruri se înalţă. Ce plăcere să-i mai facă guvernarea Lumii Subcereşti?

Cui Qu îl întrebă pe Lao Dan: „Cum pot fi îndreptate inimile oamenilor fără a guverna Lumea Subcerească?“ Lao Dan îi răspunse:

„Ai grijă! Nu tulbura inimile oamenilor! Dacă le îmboldeşti, inimile oamenilor se îndurerează; dacă le înalţi în ranguri, se înflăcărează. Îndurerarea şi înflăcărarea se aseamănă cu temniţa şi omorul. Slăbiciunea şi moliciunea se află în duritate şi putere. Când sunt ascuţite, taie şi şlefuiesc jadul. Ele încălzesc ca focul pârjolitor şi răcesc ca gheaţa împietrită. Sunt atât de năvalnice, încât între plecarea şi ridicarea capului se ostoiesc dincolo de cele patru mări. Când se odihnesc, sunt profunde şi liniştite; când se mişcă, sunt cumpănite şi cereşti. Mândre şi nesupuse – numai inimile oamenilor pot fi aşa!

Odinioară, împăratul Huangdi a început să tulbure inimile oamenilor cu Omenia şi Dreptatea. Apoi, împăraţii Yao şi Shun, folosindu-şi coapsele goale şi gambele fără păr, au hrănit Lumea Subcerească şi tare şi-au istovit cele cinci viscere pentru a întemeia Omenia şi Dreptatea. Şi-au muncit sângele şi suflul pentru a face „Codul de Norme şi Legi", dar nu au izbândit. Atunci, Yao l-a alungat pe Huandou pe muntele Chongshan, a alungat neamul Sanmiao pe muntele Sanwei şi l-a gonit pe Gonggong în Youdu, dar nu a putut învinge Lumea Subcerească. Astfel, de la cei Trei Regi până în zilele noastre, Lumea Subcerească a cunoscut Marea Spaimă. Josnici sunt tiranul Jie şi Banditul Zhi, nobili sunt Zengzi şi Shi Qiu. Atunci s-au ridicat confucianiştii şi moiştii. Astfel, bucuria şi mânia se suspectează una pe alta, prostia şi cunoaşterea se înşală una pe alta, bunătatea şi răutatea se neagă una pe alta, lăudăroşenia şi sinceritatea se batjocoresc una pe alta, iar Lumea Subcerească decade. De vreme ce Marea Virtute nu mai este cea de odinioară, Firea şi Destinul se risipesc. Pentru că Lumea Subcerească iubeşte cunoaşterea, poporul se vlăguieşte în căutarea ei. De aceea, toporul şi securea taie, sfoara şi tuşul trasează linii, ciocanul şi dalta găuresc. Lumea Subcerească este pradă tumultului şi Marii Dezordini. Greşeala constă în a tulbura inimile oamenilor. Aşadar, cel virtuos stă ascuns sub stâncile prăpăstioase din munţii Taishan. Stăpânul cu zece mii de rădvane trăieşte trist şi temător în templele şi palatele sale. În vremea noastră, cei care mor ucişi zac unii peste alţii; condamnaţii prinşi în jug se împing unii pe alţii, iar confucianiştii şi moiştii au început să se ridice dintre piedici şi cătuşe, dezgolindu-şi

brațele.[66] Vai, ce grozăvie! Ce grozăvie este ca ei să nu aibă remușcări și să nu cunoască rușinea! Eu nu știu cum se face că înțelepciunea și cunoașterea acționează numai pentru a pune jugul de pedeapsă, iar omenia și dreptatea acționează numai pentru a dăltui și fereca piedici și cătușe. Cum să se știe că Zengzi și Shi Qiu nu sunt săgețile șuierătoare ale tiranului Jie și Banditului Zhi? O zicală spune: „Zdrobește înțelepciunea, părăsește cunoașterea, și în Lumea Subcerească va exista Marea Guvernare."

Împăratul Huangdi domnea de nouăsprezece ani și făcuse ordine în Lumea Subcerească. Auzind că Guang Chengzi se află pe muntele Kongtong, se duse să-l vadă și-l întrebă: „Maestre, am auzit că ai înțeles Calea Desăvârșirii. Îndrăznesc să te întreb care este esența ei. Aș dori să ajung la esența Cerului și Pământului pentru a face să crească cele cinci cereale care hrănesc poporul. Și aș mai vrea să dirijez principiile *Yin* și *Yang*[67] pentru a le supune vieții omenești. Cum să fac?" Guang Chengzi îi răspunse: „Tu întrebi chiar despre substanța lucrurilor. Tu vrei să dirijezi chiar distrugerea lucrurilor. Dacă așa vei guverna Lumea Subcerească, atunci norii și aburii nu vor apuca să se adune, iar ploaia va cădea din senin; ierburile și copacii nu vor apuca să se îngălbenească, iar frunzele lor vor cădea; lumina soarelui și lunii va spori pentru a dispărea. Dar inima omului lingușitor este meschină, și atunci cum să-ți fie de ajuns să-ți vorbesc despre Calea Desăvârșirii?"

Împăratul Huangdi se retrase și renunță la guvernarea Lumii Subcerești. Își construi o odaie anume unde își așternu o rogojină de papură și locui retras timp de trei luni. Apoi se duse din nou să-l vadă pe Guang Chengzi. Acesta era culcat cu capul spre sud. Huangdi intră cu un aer umil: se târî în genunchi și, după ce-l salută de două ori cu fruntea la pământ, îi spuse: „Maestre, am auzit că ai înțeles Calea Desăvârșirii. Îndrăznesc să te întreb cum să-mi guvernez

---

66. Fraza nu este foarte clară. Comentatorii chinezi precizează că acțiunea cuiva de a-și dezgoli brațele este o manifestare de forță.

67. A se vedea *supra*, cap. IV, nota 29.

trupul pentru a trăi vreme îndelungată." Guang Chengzi se ridică degrabă şi-i răspunse: „Bună întrebare! Vino! Îţi voi vorbi despre Calea Desăvârşirii. Esenţa Căii Desăvârşirii este profundă şi îndepărtată. Capătul Căii Desăvârşirii este liniştit şi gol. Nu privi, nu asculta! Poartă-ţi spiritul cu calm şi forma se va îndrepta singură. Fii liniştit, fii pur! Nu-ţi istovi trupul, nu-ţi zbuciuma spiritul şi abia atunci ai să poţi trăi vreme îndelungată. Ochii să nu vadă nimic, urechile să nu audă nimic, inima să nu cunoască nimic. Atunci spiritul tău va păstra trupul, iar acesta se va bucura de viaţă. Fii cu băgare de seamă la ceea ce este înlăuntrul tău, închide-te faţă de ceea ce este în afară! Prea multă cunoaştere te duce la ruină. Eu te voi face să te ridici deasupra Marii Lumini. Dacă ajungi acolo, de fapt ai izbutit să ajungi la originea lui *Yang*. Eu te voi ajuta să intri pe Poarta Profunzimii şi Depărtării. Dacă ajungi acolo, de fapt ai izbutit să ajungi la originea lui *Yin*. Cerul şi Pământul au funcţiile lor, *Yin* şi *Yang* au ascunzişurile lor. Ai grijă să-ţi păstrezi trupul şi atunci lucrurile se vor întări de la sine. Eu păstrez unitatea lor şi trăiesc în armonie cu ele. De aceea, îmi cultiv trupul de o mie două sute de ani, iar acesta nu şi-a pierdut vigoarea niciodată."

Huangdi, salutând de două ori cu fruntea la pământ, spuse: „Guang Chengzi este ceea ce se numeşte Cer." Guang Chengzi zise: „Vino să-ţi explic! Esenţa lui *Dao* este infinită, dar toţi oamenii consideră că are un sfârşit. Esenţa lui *Dao* este de nepătruns, dar toţi oamenii consideră că are o margine. Cine ajunge la *Dao* al meu, în plan superior va fi August, iar în plan inferior va fi rege. Cine îl pierde pe *Dao* al meu, în plan superior va vedea lumina, iar în plan inferior va fi pământ. Or, toate vietăţile se nasc din pământ şi se întorc în pământ. Acum te voi părăsi şi voi intra pe Poarta Infinitului pentru a călători în Deşertul Nemărginit. Eu luminez ca soarele şi luna şi sunt veşnic ca Cerul şi Pământul. De se apropie, le înţeleg; de se îndepărtează, sunt nelămurit. Oamenii sfârşesc cu toţii în moarte, doar eu singur trăiesc."

Yun Jiang călătorea spre soare-răsare. De cum trecu de copacul Fuyao, se întâlni cu Hong Meng. Hong Meng tocmai se preumbla

lovindu-se peste coapse şi ţopăind ca o pasăre. Yun Jiang îl văzu şi se opri uimit. Ţintuit locului, îl întrebă: „Venerabile, cine sunteţi? Venerabile, ce faceţi aici?" Continuând să se lovească uşor peste coapse şi să ţopăie ca o pasăre, Hong Meng răspunse: „Călătoresc." Yun Jiang îi spuse: „Eu aş dori să vă pun o întrebare." Ridicându-şi privirea şi zărindu-l, Hong Meng spuse: „O!" Yun Jiang continuă: „Suflul Cerului nu este în armonie, suflul Pământului este înăbuşit, cele şase sufluri nu se potrivesc, cele patru anotimpuri nu se rânduiesc. Aş dori să adun esenţa celor şase sufluri pentru a hrăni cu ea norodul. Cum să fac?" Lovindu-se uşor peste coapse, ţopăind ca o pasăre şi plecându-şi capul, Hong Meng îi răspunse: „Nu ştiu! Nu ştiu!" Yun Jiang nu mai întrebă nimic.

Au mai trecut trei ani. Călătorind spre soare-răsare şi trecând prin deşertul din regatul Song, Yun Jiang se întâlni pe drum cu Hong Meng. Yun Jiang îl zări, se bucură peste măsură şi alergă în întâmpinarea lui, strigând: „Maestre, oare m-ai uitat? Maestre, oare m-ai uitat?" Apoi, îl salută pe Hong Meng de două ori cu plecăciuni până la pământ şi-şi exprimă dorinţa de a-l asculta. Hong Meng îi spuse: „Rătăcesc în voie, fără să ştiu ce vreau. Umblu la întâmplare, fără să ştiu încotro mă îndrept. Călătorul se osteneşte să observe Neaşteptatul. Ce ar trebui să ştiu mai mult?" Yun Jiang i se adresă: „Şi eu rătăcesc la întâmplare, dar poporul mă urmează oriîncotro mă îndrept. Acum poporul mă imită şi eu n-am cum să mă împotrivesc. Aş vrea să mai aud un sfat." Hong Meng îi spuse: „Dacă tulburi rânduiala Cerului, dacă tăgăduieşti simţămintele lucrurilor, atunci Cerul Misterios nu se împlineşte, turmele de animale se împrăştie, iar păsările cântă toată noaptea. Prăpădul atinge ierburile şi copacii, nenorocirea atinge insectele. Vai! Este o greşeală să vrei să guvernezi." Yun Jiang mai zise: „M-am izbit de opreliştile Cerului. Aş vrea să mai aud un sfat." Hong Meng glăsui: „Vai! Inima hrăneşte! Numai prin Non-Acţiune lucrurile se vor transforma de la sine. Abandonează-ţi trupul şi forma, dezbără-te de auz şi văz, uită raţiunea şi lucrurile. Atunci Marea Identitate se cufundă în Suflul Primordial. Descătuşează-ţi inima, eliberează-ţi spiritul. Nimic să

nu aibă suflet. Fiecare dintre cele zece mii de lucruri, în ciuda mulţimii lor, să se întoarcă la rădăcinile sale. Odată întors la rădăcinile sale, nici unul nu mai are cunoaştere. Nedesluşit şi neştiutor, îşi sfârşeşte viaţa, dar n-o părăseşte. Dacă are cunoaştere, atunci o părăseşte. Nu întreba care este numele Lui. Nu-i iscodi simţămintele. Atunci, lucrurile se vor naşte de la sine." Yun Jiang spuse: „Cerul a coborât asupra mea cu Virtutea şi mi s-a dezvăluit cu Tăcerea. Eu însumi le-am căutat, şi iată că astăzi le-am dobândit." Yun Jiang salută de două ori cu plecăciuni până la pământ, se ridică, îşi luă rămas-bun de la Hong Meng şi plecă.

În lume, oamenii obişnuiţi îi iubesc pe cei asemenea lor şi-i urăsc pe cei deosebiţi de ei. Cel care doreşte asemănarea, dar nu doreşte deosebirea, acţionează cu inima şi iese din mulţime. Cel care acţionează cu inima şi iese din mulţime face oare aşa întotdeauna? Atunci, mulţimea se slujeşte de cele auzite, iar el nu este pe măsura puterii de înţelegere a celor mulţi. Cine doreşte să acţioneze pentru ţară profită de foloasele guvernării celor Trei Regi şi nu vede nenorocirile lor. Astfel, el lasă ţara în voia norocului. Oare ţara lăsată în voia norocului nu se pierde? Nici măcar unul din zece mii nu-şi păstrează ţara. Aşa se pierde ţara! Nici măcar o dată nu reuşeşte s-o păstreze şi cu siguranţă se prăbuşeşte de zece mii de ori. Păcat că cel care are pământ n-are cunoaştere. Deci, cel care are pământ are un lucru mare. Cel care are un lucru mare nu poate să-l trateze drept un lucru oarecare. Dacă nu este un lucru mare, atunci poate fi tratat drept un lucru oarecare. Cel care înţelege că lucrul obişnuit tratat ca un lucru mare nu este un lucru mare guvernează Lumea Subcerească. El intră în cele şase puncte cardinale, iese din ele şi călătoreşte în cele nouă ţinuturi[68]. Singur se duce, singur se întoarce. Aceasta se numeşte „Naturaleţe Singuratică". Despre cel cu Naturaleţe Singuratică se spune că este „Desăvârşit şi Nepreţuit".

---

68. În Antichitate, China era împărţită în nouă ţinuturi denumite diferit în cărţile *Yu kong*, *Zhou li* şi *Er ya*. A se vedea în „Glosar de denumiri geografice" rubrica **Nouă ţinuturi**.

Învăţătura Omului Mare este asemenea trupului reflectat în umbră şi glasului în ecou. Când există întrebări, răspunde la ele. El îmbrăţişează numai ce este pe potriva Lumii Subcereşti. Locuieşte acolo unde nu există ecou şi umblă acolo unde nu există loc. Susţine mişcarea dezordonată de du-te-vino. Călătoreşte acolo unde nu există capăt. Iese de unde nu există limită şi intră acolo, asemenea zilei în vremea când nu exista început. Elogiază şi discută forma şi trupul şi se uneşte cu Marea Identitate. Marea Identitate nu are sine. De vreme ce nu are sine, cum poate să aibă existenţă? Cel care vede Existentul este Omul Superior de odinioară. Cel care vede Non-Existentul este prietenul Cerului şi al Pământului.

Ieftin, dar folositor, este lucrul. Josnic, dar trebuincios, este poporul. Plicticoase, dar obligatorii, sunt slujbele. Grosolană, dar impusă, este Legea. Îndepărtată, dar respectată este Dreptatea. Apropiată, dar vastă este Omenia. Îngrăditor, dar necesar este Ritualul. Nepreţuită, dar înălţătoare este Virtutea. Unic, dar schimbător este *Dao*. Spiritual, dar activ este Cerul. De aceea, Omul Înţelept priveşte Cerul, dar nu ajută; se împlineşte în Virtute, dar nu se osteneşte; iese din *Dao*, dar nu-l ticluieşte; se reuneşte cu Omenia, dar nu se bazează pe ea; dispreţuieşte Dreptatea, dar n-o adună; răspunde Ritualului, dar nu-l ocoleşte. De este primit în slujbă, nu refuză. Se rânduieşte în Lege, dar nu stârneşte dezordine; se bizuie pe popor, dar nu-l tratează cu uşurinţă; foloseşte lucrurile, dar nu se îndepărtează de ele.

Lucrurile nu merită osteneală, dar nimeni nu poate să nu se ostenească pentru ele. Cel care nu înţelege Cerul nu se purifică în Virtute. Cel care nu pătrunde în *Dao* nu poate exista. Ce trist este cel care nu-l înţelege pe *Dao*!

Ce se numeşte „*Dao*"? Există *Dao* al Cerului, există *Dao* al Omului. *Dao* al Cerului înseamnă a nu acţiona şi a fi venerat. *Dao* al Omului înseamnă a acţiona şi a osteni. *Dao* al Cerului este suveran, *Dao* al Omului este supus. *Dao* al Cerului şi *Dao* al Omului se îndepărtează unul de celălalt şi sunt deosebite.

CAPITOLUL XII

Cer şi Pământ

天地

În ciuda mărimii lor, Cerul şi Pământul se transformă necontenit. În ciuda multitudinii lor, cele zece mii de lucruri cunosc o singură ordine. În ciuda numărului lor mare, oamenii sunt stăpâniţi de un singur Suveran. Suveranul îşi are originea în Virtute şi se împlineşte în Cer. De aceea, se spune: „În Lumea Subcerească, Suveranul din Vechimea Misterioasă guverna prin Non-Acţiune. Aceasta este chiar Virtutea Cerului.“ Dacă vorba se supune lui *Dao*, Suveranul Lumii Subcereşti se îndreaptă. Dacă ierarhia se supune lui *Dao*, Dreptatea Suveranului şi demnitarilor străluceşte. Dacă priceperile se supun lui *Dao*, funcţionarii din Lumea Subcerească îşi îndeplinesc îndatoririle. Dacă totul este privit din perspectiva lui *Dao*, răspunsul celor zece mii de lucruri este deplin.

Drept urmare, Virtutea este ceea ce străbate Cerul şi Pământul. *Dao* este ceea ce animă cele zece mii de lucruri. Îndatorirea este guvernarea oamenilor de către Superior. Iscusinţa este priceperea de a meşteşugi. Iscusinţa se regăseşte în îndatoriri. Îndatoririle se regăsesc în Dreptate. Dreptatea se regăseşte în Virtute. Virtutea se regăseşte în *Dao*. *Dao* se regăseşte în Cer. De aceea, se spune: „În vechime, cei care conduceau Lumea Subcerească nu aveau dorinţe, iar Lumea Subcerească era împlinită. Fără ca ei să acţioneze, cele zece mii de lucruri se transformau. Erau profunzi şi calmi, iar poporul era liniştit.“ În *Însemnări*[69] este scris: „Când ajungi să-l înţelegi pe Unu, cele zece mii de îndatoriri se împlinesc. Când eşti lipsit de inimă, demoni şi spirite ajung să te slujească.“

---

69. *Însemnări* este titlul unei cărţi din vechime pe care unii comentatori chinezi i-o atribuie lui Laozi.

Maestrul[70] spuse: „*Dao* acoperă şi poartă cele zece mii de lucruri. Cât de măreţ este în vastitatea lui! Omul Superior trebuie să-şi golească inima. A acţiona prin Non-Acţiune se numeşte Cer. A vorbi prin Non-Acţiune se numeşte Virtute. A iubi oamenii şi a se preocupa de lucruri se numeşte Omenie. A considera diferenţele ca asemănări se numeşte Măreţie. A acţiona fără a delimita diferenţele se numeşte Îngăduinţă. A avea zece mii de diferenţe se numeşte Bogăţie. De aceea, a păstra Virtutea se numeşte Rânduială. Împlinirea Virtuţii se numeşte Stabilitate. A se supune lui *Dao* se numeşte Deplinătate. A nu-şi supune hotărârea lucrurilor se numeşte Întregire. Dacă Omul Superior înţelege aceste zece reguli şi reuneşte totul în măreţia inimii sale, atunci cele zece mii de lucruri se vor îndrepta spre el în şuvoaie. De vreme ce este aşa, el ascunde aurul în munţi, ascunde perla în adâncuri, nu se interesează de avuţii, nu se apropie de nobili şi bogaţi, nu se bucură de viaţă lungă, nu se întristează de moartea prematură, nu se făleşte cu înţelepciunea sa, nu se ruşinează de sărăcie, nu-şi face parte din foloasele lumii întregi, nu face din guvernarea Lumii Subcereşti meritul său propriu. Meritul constă în a înţelege că cele zece mii de lucruri formează Unu, că Moartea şi Viaţa au aceeaşi formă."

Maestrul spuse: „*Dao*! Cât de adânc este sălaşul său! Cât de liniştită este limpezimea sa! Metalul şi piatra nu răsună fără el. Aşadar, metalul şi piatra au sunet, dar nu răsună fără să fie lovite. Care dintre cele zece mii de lucruri poate să facă aceasta? Cel cu Virtute Regală trăieşte firesc şi se ruşinează să se ocupe de îndatoriri. El se întemeiază pe Principiul Originar şi ştie să pătrundă în spirit. Astfel, Virtutea sa este vastă, iar inima-i se manifestă când lucrurile o stârnesc.

Trupul nu se naşte fără *Dao*, viaţa nu străluceşte fără Virtute. A păstra trupul şi a sărăci viaţa, a întemeia Virtutea şi a-l înţelege

70. Unii comentatori chinezi consideră că aici „Maestrul" este Zhuangzi, iar alţii – că ar fi Laozi, fiindcă aceşti doi filozofi se caracterizează prin idei comune.

pe Dao – oare nu este aceasta Virtute Regală? Cât de vastă este! Deodată ţâşneşte, se agită pe neaşteptate şi cele zece mii de lucruri o urmează. Acesta se numeşte Om cu Virtute Regală.

Vede întunericul şi aude liniştea. În mijlocul întunericului, numai el vede zorile; în mijlocul liniştii, numai el aude armonia. În adâncul cel mai adânc pot fi lucruri; în spiritul cel mai spiritualizat poate fi sămânţa. El şi cele zece mii de lucruri se unesc. De vreme ce ajunge în Non-Existent, răspunde rugăminţilor lor. Vremurile se scurg, dar îşi impun normele: mare, mic, lung, scurt, înalt şi îndepărtat."

Pe când împăratul Huangdi rătăcea la nord de râul Chi, urcă pe o măgură din munţii Kunlun. La întoarcere, îşi pierdu Perla Misterioasă. Atunci îl trimise pe zeul Zhi s-o caute, dar acesta nu a găsit-o. Apoi îl trimise pe Li Zhu s-o caute, dar nici acesta nu a găsit-o. Apoi îl trimise pe Chigou s-o caute şi nici acesta nu a găsit-o. Atunci îl trimise pe Xiangwang s-o caute, iar acesta a găsit-o. Huangdi îşi spuse: „Ce ciudat! Tocmai Xiangwang s-o găsească!"

Maestrul împăratului Yao se numea Xu You. Maestrul lui Xu You se numea Nie Que. Maestrul lui Nie Que se numea Wang Ni. Maestrul lui Wang Ni se numea Pi Yi. Într-o zi, Yao îl întrebă pe Xu You: „Nie Que se poate armoniza cu Cerul? Eu i-aş cere lui Wang Ni să-l poftească aici." Xu You îi răspunse: „E primejdios! Faci rău Lumii Subcereşti! Nie Que acţionează ca un om. Este inteligent, ager, dibace şi iute. Prin firea sa îi depăşeşte pe ceilalţi oameni şi, prin urmare, ca om, răspunde Cerului. El înţelege să pună capăt greşelilor, dar nu le cunoaşte cauzele. Dar dacă s-ar potrivi Cerului, atunci i-ar conduce pe oameni fără să ţină seama de Cer. Corpul său şi-ar schimba forma, iar cunoaşterea sa venerabilă ar năvăli precum focul. Atunci ar sluji Începutul şi s-ar tulbura pentru lucruri; ar pieri în cele patru zări şi lucrurile i-ar răspunde; ar răspunde tuturor pe potrivă şi s-ar transforma împreună cu lucrurile, dar ar rămâne acelaşi pentru că este fără început. Deci, cum să ajungă să se potrivească Cerului? Deşi este aşa, are neam şi are strămoşi. Poate

fi părintele[71] tuturor, dar nu poate fi părintele părintelui[72] tuturor. Guvernarea lui ar stârni dezordine. Cel cu fața spre nord ar fi un dezastru, cel cu fața spre sud ar fi un tâlhar."

Odată, împăratul Yao inspecta ținutul Hua. Ofițerul de la frontiera ținutului Hua i se adresă: „O! Om Înțelept! Permiteți-mi să vă urez să aveți viață îndelungată!" Yao îi spuse: „Nu vreau!" „Să aveți bogății!" Yao răspunse: „Nu vreau!" „Să aveți mulți feciori!" Din nou Yao îi răspunse: „Nu vreau!" Ofițerul de la frontieră protestă: „Viață îndelungată, bogății, mulți feciori – astea-s dorințele oricui. Cum se face că numai tu nu le dorești?" Yao spuse: „Mulți feciori pricinuiesc multe temeri. Bogățiile pricinuiesc multe necazuri. Viața îndelungată pricinuiește multă rușine. Acestea trei nu pot hrăni Virtutea. De aceea le refuz." Ofițerul de la frontieră continuă: „La început vă consideram Om Înțelept. Acum sunteți doar Om Superior. De vreme ce zămislește zece mii de neamuri, Cerul trebuie să le dea și slujbe. De ce să te mai temi dacă numeroșilor feciori le dai slujbe? De ce să mai ai necazuri dacă împarți bogățiile cu oamenii? Așadar, Omul Înțelept sălășluiește ca prepelița, se hrănește ca puișorul. Pasărea umblă fără să lase urme și toate sunt din belșug. Dacă în Lumea Subcerească nu există *Dao*, Omul Înțelept își cultivă Virtutea și se retrage. După o mie de ani, dezgustat de lume, pleacă și se înalță printre Nemuritori. Încalecă norii albi și ajunge la lăcașul Suveranului Suprem. Dintre aceste trei nenorociri, nici una nu-l atinge, iar trupul său nu este vătămat niciodată. Atunci, de ce să-i fie rușine?" Ofițerul de la frontieră îl părăsi. Yao îl urmă, spunându-i: „Permiteți-mi să întreb..." Ofițerul de la frontieră replică: „Eu am plecat."

---

71. „Părinte" (*fu*) este o metaforă pentru „suveran" (*jun*), considerat a fi părintele poporului.

72. „Părintele părintelui" (*fu fu*), respectiv „suveranul suveranilor", este considerat a fi împăratul Yao.

Pe când împăratul Yao guverna Lumea Subcerească, Bocheng Zigao devenise prinţ vasal. Yao i-a cedat domnia lui Shun. Shun i-a cedat domnia lui Yu. Bocheng Zigao a refuzat să mai fie prinţ vasal şi a început să-şi are pământul. Când Yu se duse să-l vadă, acesta tocmai deşţelenea ogorul. Yu se grăbi să-l salute, făcând temenele. Când se ridică, i se adresă: „Odinioară, pe când Yao guverna Lumea Subcerească, tu, Învăţătorule, ai fost ridicat la rang de prinţ vasal. Yao i-a cedat domnia lui Shun. Shun mi-a cedat domnia mie, iar tu, Învăţătorule, ai refuzat să mai fii prinţ vasal şi acum ari pământul. Îndrăznesc să te întreb care-ţi sunt motivele." Zigao răspunse: „Odinioară, Yao guverna Lumea Subcerească. Nu răsplătea, dar poporul se îndemna la muncă; nu pedepsea, dar poporul se temea. Acum, Domnia Ta răsplăteşte şi pedepseşte, dar poporul nu mai ştie ce-i Omenia. Virtutea s-a pierdut, pedeapsa s-a înstăpânit şi de aici a început dezordinea vremurilor viitoare. De ce nu pleci? Nu mă opri din treabă!" Zigao se întoarse la aratul câmpului şi nu-l mai băgă în seamă.

La Începutul Începutului[73], Existentul şi Non-Existentul nu existau. Exista Nenumitul. Din el a apărut Unu. Exista Unu, dar nu avea formă. Faptul că lucrurile se pot naşte din el se numeşte Virtute. Ceea ce era fără formă s-a împărţit. Dacă este aşa, Inseparabilul se numeşte Destin. Repausul şi Mişcarea dau naştere lucrurilor. Faptul că lucrurile se împlinesc în raţiunea zămislirii lor se numeşte Formă. Forma şi Corpul protejează Spiritul. Faptul că fiecare îşi are rostul său se numeşte Fire. Firea se cultivă şi se întoarce la Virtute. Virtutea se desăvârşeşte şi se aseamănă Începutului. Asemănarea este într-adevăr Vid; Vidul este într-adevăr mare. Uneşte ciocul păsărilor cu ciripitul lor. Ciocul şi ciripitul se unesc aşa cum se unesc Cerul şi Pământul. Îngemănarea lor este Întunericul Întunecat. Este precum Neştiinţa; este precum Întunericul. Aceasta se numeşte Virtute Misterioasă. Se aseamănă Marii Supuneri.

---

73. Prin „Începutul Începutului" (*tai chu*) daoiştii indicau Suflul Primordial care a dat naştere Cerului, Pământului şi celor zece mii de lucruri.

Maestrul[74] i se adresă lui Lao Dan: „Oare există cineva care guvernează potrivit lui *Dao* ca şi cum l-ar lua drept opusul lui? Oare există cineva care consideră Posibil ceea ce este Imposibil şi Astfel ceea ce este Altminteri? Cel priceput în dezbateri[75] spune că distincţia dintre dur şi alb[76] este precum sălaşul suspendat. Dacă este aşa, atunci acel om poate fi numit Înţelept?" Lao Dan îi răspunse: „Aceştia se încătuşează în meşteşugurile lor, îşi ostenesc trupul şi îşi amărăsc inima. Câinele care prinde vulpi se întristează; maimuţele vin cu îndemânarea lor din pădurile de munte. Îţi spun ceea ce tu nu poţi auzi şi ceea ce tu nu poţi rosti. Toţi oamenii au cap şi picioare, dar sunt mulţi cei fără inimă şi fără auz. Cel care are formă nu poate nicicum să fie laolaltă cu cel fără formă şi fără înfăţişare. Mişcarea lor este oprire, moartea lor este viaţă; distrugerea lor este înălţare, iar el nu ştie de ce sunt aşa. Guvernarea este acţiunea oamenilor, dar el uită de lucruri, uită de Cer şi atunci se spune că uită de sine. Despre cel care uită de sine se spune că înţelege Cerul."

Când Jianglü Mian îl întâlni pe Ji Che, îi spuse: „Suveranul din regatul Lu mi-a zis: «Vă rog să-mi oferiţi învăţătura Domniei Voastre.» L-am refuzat şi nu m-am supus ordinului. În sfârşit, i-am spus că nu ştiu ce este corect şi ce nu. Te rog, Învăţătorule, să judeci ce l-am sfătuit. Adresându-mă Suveranului din regatul Lu, l-am învăţat: «Trebuie să fii respectuos şi chibzuit; să-i ridici pe cei care sunt drepţi şi loiali; să nu existe întortocheri şi secrete. Cine ar îndrăzni să nu se supună?»" Ji Che, hohotind de râs, îi răspunse: „Ca urmare, vorbele Învăţătorului privind virtutea imperială se aseamănă cu strădania călugăriţei de a opri roţile căruţelor cu piciorușele. Atunci, cu siguranţă, nu se ridică la înălţimea misiunii sale. În plus, dacă este aşa, el acţionează singur şi pune în pericol poziţia sa superioară.

---

74. Aici, termenul „Maestru" se referă la Confucius.

75. „Cel priceput în dezbateri" este, potrivit comentatorilor chinezi, dialecticianul Gongsun Long.

76. A se vedea *supra*, cap. II, nota 14.

Multe lucruri se vor îndepărta, iar mulțimea le va pierde urma." Tremurând de frică, Jianlü Mian spuse: „Nu sunt lămurit de vorbele tale, Învățătorule. Deși este așa, doresc ca Domnia Voastră să-mi dați învățătură." Ji Che îi răspunse: „Marele Înțelept guvernează Lumea Subcerească, răscolește inimile oamenilor, făcându-i să-și schimbe obiceiurile pentru a-i împlini învățătura, să-și mistuie inimile lor de hoți și toți să urmeze numai voința lui. Dacă acționează după firea sa, oamenii nu vor ști motivul acțiunii lor. Dacă este într-adevăr așa, cum se va răspândi printre oameni învățătura fraților mai mari Yao și Shun, și cum o vor venera frații lor mai mici? Dorind să li se asemene în virtute, își ostoiesc inima."

Zigong călătorise în Sud, în regatul Chu, și se întorcea în regatul Jin. Trecând pe la sud de râul Han, întâlni un bătrân care tocmai lucra în grădina de zarzavat. Își săpase drum ca să intre în fântână. Purtând în brațe ulciorul, ieșea și uda grădina. Mari îi erau truda și istovirea, dar mică răsplata. Zigong i se adresă: „Există o unealtă mecanică ce stropește o sută de rânduri într-o zi[77]. Mică va fi truda și mare răsplata. Oare Învățătorul nu ar dori s-o folosească?" Grădinarul își ridică privirea spre el și-i răspunse: „Cum este făcută?" Zigong îl lămuri: „Este o unealtă cioplită în lemn, grea în spate și ușoară în față. Scoate apă în șuvoi, atât de multă ca la inundații. Numele ei este *gao*." Grădinarul se schimbă la față de furie și spuse râzând: „Eu am auzit de la Maestrul meu următoarele: «Cine folosește unelte mecanice acționează mecanic. Cine acționează mecanic are inimă mecanică. Dacă în piept există inimă mecanică, atunci simplitatea și puritatea nu mai sunt depline, spiritul și viața nu mai sunt rânduite, iar *Dao* nu-l mai susține.» Știu prea bine unealta de care-mi vorbești, dar mă sfiesc s-o folosesc." Încurcat, Zigong se rușină. Își înclină capul și nu răspunse. După o vreme, Grădinarul

77. În perioada Zhou, pământul era lucrat în „sistemul fântână", respectiv împărțit în nouă pătrate. Am tradus prin „rânduri" cuvântul *xi*, care înseamnă „un lot pătrat de 50 de *mu* (1 *mu* = 6,6 ari sau 0,067 ha).

îl întrebă: „Fiule, ce-i cu tine?“ Zigong răspunse: „Sunt discipolul lui Kong Qiu.“ Grădinarul continuă: „Fiule, oare nu eşti vreun cărturar dintre aceia care se laudă că sunt asemenea înţelepţilor, că-i depăşesc pe cei mulţi, şi care cântă trist pe o singură coardă, făcând caz de renumele lor în Lumea Subcerească? Dacă-ţi vei da uitării spiritul şi sufletul, dacă-ţi vei distruge trupul, atunci te vei apropia. Dar dacă nu-ţi poţi guverna corpul, cum să guvernezi liber Lumea Subcerească? Du-te, fiule! Nu mă tulbura din treabă!“

Zigong păli de ruşine şi, pierzându-şi firea, nu se mai putu regăsi. Abia după ce merse treizeci de *li* îşi reveni. Discipolii săi îl întrebară: „Cine este cel pe care l-aţi întâlnit? Din ce motive la vederea lui Învăţătorul nostru s-a schimbat la faţă şi a pălit? Oare se sfârşeşte ziua fără să vă reveniţi?“ Zigong le răspunse: „La început consideram că în Lumea Subcerească există un singur Om Mare. Nu ştiam că mai există acest Învăţător. L-am auzit pe Învăţătorul meu spunând mereu că lucrurile se cer săvârşite şi răsplata se cere împlinită. A trudi puţin, dar a fi răsplătit din plin – acesta este *Dao* al Omului Înţelept. Acum sunt nedumerit. A-l respecta pe *Dao* este întregirea Virtuţii. Întregirea Virtuţii este întregirea Formei. Întregirea Formei este întregirea Spiritului. Întregirea Spiritului este *Dao* al Omului Înţelept. Acesta îşi poartă viaţa şi merge alături de ceilalţi oameni fără să ştie încotro. Este atât de vast în puritatea împlinită! Trebuie că inima acestui om uită răsplata, foloasele, isteţimea şi dibăcia. Un asemenea om, dacă este lipsit de hotărâre, nu este el însuşi; dacă este lipsit de inimă, nu acţionează. Deşi se foloseşte de lauda Lumii Subcereşti şi-i înţelege semnificaţia, o dispreţuieşte şi nu-i acordă importanţă. Deşi se foloseşte de ponegrirea Lumii Subcereşti şi uită semnificaţia ei, se pierde pe sine şi nu suferă. Ponegrirea şi lauda Lumii Subcereşti nu-i aduc nici câştig, nici pagubă. Acesta se numeşte Om cu Virtute Împlinită. Despre mine se spune că sunt precum mulţimea purtată de vânt.“

Zigong se întoarse în regatul Lu şi-i povesti totul lui Kongzi. Acesta îi spuse: „Acela este cel care se preface a cultiva măiestria Haosului Primordial. Îşi cunoaşte unitatea, dar nu-şi cunoaşte

dualitatea. Se guvernează înlăuntru, dar nu se guvernează în afară. Aşadar, Înţelegerea pătrunde Simplitatea, Non-Acţiunea se întoarce la Puritate. Trupul şi firea îi poartă spiritul. Aşa călătoreşte printre oamenii obişnuiţi. Cum de te mai sperie? Mai mult, cum putem noi cunoaşte măreţia Haosului Primordial?"

Zhun Mang se îndrepta spre Marele Vad din Răsărit, când îl întâlni pe Yuan Feng, pe ţărmul Mării de Răsărit. Yuan Feng i se adresă: „Încotro, Învăţătorule?" Zhun Mang răspunse: „Mă duc la Marele Vad." Yuan Feng îl întrebă: „De ce te duci?" Zhun Mang îi răspunse: „La Marele Vad se întâmplă ceva ciudat: apele curg în el, dar nu-l umplu; se revarsă din el, dar nu seacă. Mă duc în călătorie acolo." Yuan Feng îl mai întrebă: „Oare Învăţătorul nu se gândeşte să guverneze poporul? Aş vrea să-mi spuneţi ceva despre Guvernarea Înţeleaptă." Zhun Mang îi zise: „Guvernarea Înţeleaptă constă în a da slujbe fără a pierde din vedere însuşirile fiecăruia, în a alege şi a recomanda fără a pierde din vedere capacitatea fiecăruia. Fiecăruia i se stabileşte ce are de făcut după ce îi sunt studiate toate stările şi faptele. Când acţiunea şi vorbele vin de la sine, Lumea Subcerească se transformă. Mâna trudeşte, privirea ţintuieşte şi din cele patru zări nu este unul care să nu vină. Aceasta se numeşte Guvernare Înţeleaptă." Yuan Feng adăugă: „Aş vrea să aud despre Omul Virtuos." Zhun Mang îi spuse: „Omul Virtuos sălăşluieşte acolo unde nu există gând şi acţionează acolo unde nu există griji. Nu ascunde Adevărul şi Falsul, Frumuseţea şi Urâţenia. Între cele patru mări totul îi este de folos. Aceasta se numeşte «a fi bucuros». Dăruieşte totul. Aceasta se numeşte «a fi liniştit». Este îndurerat precum pruncul care şi-a pierdut mama. Este rătăcit precum călătorul care şi-a pierdut drumul. Oricâte bogăţii ar folosi, tot îi mai rămân, şi nu ştie de unde vin. Oricâtă băutură şi mâncare ar avea, tot îi ajung, şi nu ştie de unde provin. Aceasta se numeşte «chipul omului virtuos»." Yuan Feng îi mai ceru: „Aş vrea să aud despre Omul Spirit." Zhun Mang îi spuse: „Spiritul superior urcă în lumină, iar forma lui dispare. Aceasta se numeşte «Pustiu Luminos». Îşi isprăveşte Destinul şi-şi

sfârşeşte simţămintele. Cerul şi Pământul se bucură, iar cele zece mii de lucruri se topesc şi pier. Cele zece mii de lucruri redevin simţăminte. Aceasta se numeşte «Beznă Obscură».“

Men Wukui şi Chizhang Manji priveau armata regelui Wu. Chizhang Manji spuse: „Regele Wu nu este atât de bun precum conducătorul tribului You Yu; de aceea l-a lovit această năpastă.“ Men Wukui îl întrebă: „Oare în vremea când Lumea Subcerească era guvernată în pace domnea conducătorul tribului You Yu sau guvernarea lui a urmat dezordinii?“ Chizhang Manji răspunse: „Toţi oamenii doresc ca Lumea Subcerească să fie bine guvernată. Ce rost are să mai discutăm despre cum a acţionat conducătorul tribului You Yu? El a fost leac pentru rană. A aştepta să cheleşti ca să-ţi iei perucă, a aştepta să te îmbolnăveşti ca să chemi doctorul, a te purta ca fiu pios aducând doctoriile pentru a-ţi întrema tatăl, dar a i le oferi cu chip chinuit – de toate acestea Omul Înţelept se ruşinează. În vremea Virtuţii Desăvârşite nu era preţuit cel virtuos, nu era folosit cel capabil. Superiorul era ca ramurile din vârf; oamenii erau precum cerbii sălbatici. Erau drepţi şi cinstiţi, fără a şti ce este Dreptatea. Se iubeau unii pe alţii, fără a şti ce este Omenia. Erau adevăraţi, fără a şti ce este Loialitatea. Erau corecţi, fără a şti ce este Încrederea. Se agitau şi se foloseau unii de alţii, fără a se ajuta. Ca urmare, acţionau fără a lăsa urme, trudeau fără a se bucura de roade.“

Fiul pios nu-şi măguleşte părintele; demnitarul loial nu-şi linguşeşte suveranul. Aceasta este Desăvârşirea demnitarului şi fiului. Dacă fiul consideră corecte vorbele părintelui său şi bune acţiunile lui, atunci lumea îl va numi în mod obişnuit „fiu nedemn“. Dacă demnitarul consideră corecte vorbele suveranului şi bune acţiunile lui, atunci lumea îl va numi în mod obişnuit „demnitar nedemn“. Oare nu se ştie că ei trebuie să fie corecţi? Dacă cel pe care lumea obişnuită îl consideră corect devine corect, dacă cel pe care-l consideră bun devine bun, atunci nu se spune că este „Linguşitorul lui *Dao*“. Aşadar, obişnuinţele să fie oare mai demne de respect decât

părinții și mai demne de venerat decât suveranul? Dacă se numește pe sine „Om al lui *Dao*", atunci se mânie și se schimbă la față. Dacă se numește pe sine „Lingușitor", atunci se înfurie și se schimbă la față. Și totuși, până la sfârșitul vieții este Om al lui *Dao*, până la sfârșitul vieții este Lingușitor. Îmbină comparații cu vorbe meșteșugite și-i adună pe toți. Acesta pare să nu fi greșit niciodată. Își atârnă veșmintele, își rânduiește culorile, gesturile și înfățișarea[78], flatează o lume întreagă, dar nu este numit „Lingușitorul lui *Dao*". El acționează ca discipol al oamenilor, aprobă afirmația și negația, dar nu este considerat unul de-al lor. Prostia este desăvârșită. Cel care își cunoaște prostia nu este un Mare Prost. Cel care își cunoaște rătăcirea nu este un Mare Rătăcit. Marele Rătăcit nu se eliberează toată viața; Marele Prost nu se deșteaptă toată viața. Dacă trei oameni vor să ajungă într-un loc și unul este rătăcit, ei tot vor ajunge, căci cei rătăciți sunt puțini. Dacă doi sunt rătăciți, oricât s-ar strădui, nu ajung, căci rătăciții înving. Dar, în zilele noastre, întreaga Lume Subcerească este rătăcită. Deși eu caut drumul bun, nu-l găsesc. Oare nu-i trist?

Marea muzică nu pătrunde în urechea săteanului. Cântecele *Salcia frântă* și *Floarea strălucitoare* îi stârnesc hohote de râs. Ca urmare, vorbele alese nu se opresc în inimile oamenilor, vorbele desăvârșite nu se rostesc, iar vorbele obișnuite biruie. Cu doi rătăciți nu se ajunge nicăieri. În zilele noastre, întreaga Lume Subcerească este rătăcită. Chiar dacă eu caut drumul bun, oare se poate ajunge la el? A ști că nu se poate ajunge la el – dar a te sili să ajungi – este încă o rătăcire. Astfel, cel mai bine ar fi ca Lumea Subcerească să fie lăsată în voia ei și nu forțată. Dacă ea nu este forțată, cu cine îmi împart tristețea?

O femeie urâtă naște un prunc la miezul nopții și ia repede o făclie să-l vadă. Este tare nerăbdătoare, temându-se doar să nu-i semene.

---

78. Se face aluzie la Huangdi, care își rânduia ținuta și guverna Lumea Subcerească.

Dintr-un copac de o sută de ani se cioplesc vase de libații ornate cu verde și galben. Resturile sunt aruncate în groapă. Dacă se compară vasele de libații cu resturile din groapă, atunci se vede deosebirea dintre frumos și urât. Și unele, și altele și-au pierdut în egală măsură natura. Dacă sunt comparați Banditul Zhi, Zengzi și Shi Qiu, se vede deosebirea în înfăptuirea dreptății, dar ei și-au pierdut în egală măsură firea.

Mai mult, există cinci moduri de a-ți pierde firea. Unul spune că cele cinci culori stârnesc dezordine în văz, și atunci văzul nu mai este clar. Al doilea spune că cele cinci sunete stârnesc dezordine în auz, și atunci auzul nu mai este fin. Al treilea spune că cele cinci miresme invadează nasul, și atunci o durere cumplită apasă în mijlocul frunții. Al patrulea spune că cele cinci arome îmbâcsesc gura, și atunci gura își pierde gustul. Al cincilea spune că plăcerile și neplăcerile fac ca inima să alunece, și atunci firea plutește în vânt. Toate acestea cinci sunt nenorocirile vieții. Atunci, Yang Zhu și Mo Di încep să se străduiască pentru ceea ce ei consideră că este mulțumirea. Însă aceasta nu este ceea ce eu numesc „Mulțumire". Oare mulțumirea în durere poate fi considerată Mulțumire? Dacă este așa, turturica și bufnița, în coliviile lor, pot și ele să se simtă mulțumite. În plus, plăcerile și neplăcerile, sunetele și culorile ard înlăuntru. Cine poartă căciulă de blană și pălărie cu pană de bâtlan, cine flutură tăblițe și cingători de mătase[79] se leagă în afară. Înlăuntru este îndesat ca o cușcă de vreascuri. În afară este legat zdravăn cu sfori. Privind printre strânsori și legături, se simte mulțumit. Atunci, cu brațele legate și degetele în butuci, ca tigrul și leopardul închiși în sac și cușcă, acesta, răufăcătorul, se poate oare simți mulțumit?

---

79. În vechime, tăblițele și cingătorile de mătase erau însemne ale rangului, căci materialul din care erau făcute diferea în funcție de acesta. Astfel, împăratul avea tăblițe de jad, prinții vasali – tăblițe de fildeș, iar miniștrii și cărturarii – tăblițe de bambus.

CAPITOLUL XIII

Dao al Cerului

天道

Dacă *Dao* al Cerului se mişcă în voie, cele zece mii de lucruri se împlinesc. Dacă *Dao* al Împăratului se mişcă în voie, Lumea Subcerească se întoarce spre stăpân. Dacă *Dao* al Înţeleptului se mişcă în voie, întreaga ţară se supune. Cel care înţelege Cerul, care ajunge la Înţelepciune şi ale cărui şase limite şi patru anotimpuri sunt Virtutea împăraţilor şi regilor acţionează de la sine şi este pe deplin liniştit.

Liniştea Omului Înţelept nu se numeşte „Linişte". De vreme ce este bun, este liniştit. Cel căruia cele zece mii de lucruri nu ajung să-i tulbure inima este liniştit. Apa liniştită oglindeşte barba şi sprâncenele. Netezimea ei este perfectă. Marele Dulgher îşi ia de aici măsura. Apa liniştită pare a fi luminoasă, cu atât mai mult este spiritul. Cât de liniştită este inima Omului Înţelept! Este reflectarea Cerului şi Pământului. Este oglinda celor zece mii de lucruri. Aşadar, Vidul, Liniştea, Calmul, Indiferenţa, Tăcerea, Nemişcarea şi Non-Acţiunea sunt echilibrul Cerului şi Pământului, precum şi desăvârşirea lui *Dao* şi a Virtuţii.

De aceea, Împăratul, Regele şi Omul Înţelept îşi găsesc odihna acolo. Odihna este chiar Vidul. Vidul este chiar Plinul. Plinul este Ordinea. Vidul este chiar Liniştea. Liniştea este chiar Mişcarea. Mişcarea este chiar Mulţumirea. Liniştea este chiar Non-Acţiunea. Fiind Non-Acţiune, Demnitarul este cel care îşi asumă Responsabilităţile. Non-Acţiunea este chiar Bucuria Deplină. Cel pe deplin bucuros nu poate adăposti tristeţea şi nenorocirea. El trăieşte vreme îndelungată.

Prin urmare, Vidul, Liniştea, Calmul, Indiferenţa, Tăcerea, Nemişcarea şi Non-Acţiunea sunt originea celor zece mii de lucruri.

Când a înţeles acest lucru, împăratul Yao s-a aşezat cu faţa spre sud şi a devenit Suveran. Când a înţeles acest lucru, Shun s-a aşezat cu faţa spre nord şi a devenit Demnitar. Astfel, cel situat în plan superior primeşte virtutea împăratului, regelui şi Fiului Cerului, iar cel situat în plan inferior primeşte *Dao* al Înţeleptului Misterios şi al Regelui Simplu. Astfel, cine îşi părăseşte lăcaşul şi călătoreşte în voie este slujit de cărturarii fluviilor, mărilor, munţilor şi pădurilor. Datorită acestui lucru, cine acţionează susţine lumea. Atunci împlinirile sunt mari, renumele evident, iar Lumea Subcerească se unifică. De vreme ce este Linişte, devine Înţelept; de vreme ce este Mişcare, devine Rege; de vreme ce este Non-Acţiune, este venerat. Fiind simplu şi pur, în Lumea Subcerească nimeni nu se poate întrece cu el în frumuseţe. Aşadar, cine înţelege Virtutea Cerului şi Pământului se numeşte „Marea Origine". Acela este în armonie cu Cerul. De aceea, urmează deopotrivă Lumea Subcerească şi este în armonie cu omul. Armonia cu omul se numeşte „Bucuria Omului". Armonia cu Cerul se numeşte „Bucuria Cerului".

Zhuangzi spune:

„Învăţătorul meu! Învăţătorul meu!
Sfărâmi în bucăţele mici cele zece mii de lucruri,
dar nu eşti aprig.
Mărinimia ta se revarsă peste zece mii de generaţii,
dar nu eşti omenos.
Eşti mai vârstnic decât Antichitatea timpurie,
dar nu eşti longeviv.
Acoperi şi porţi Cerul şi Pământul,
sculptezi şi gravezi toate formele,
dar nu eşti îndemânatic."

Aceasta se numeşte „Bucuria Cerului".

De aceea, se spune: „Pentru cine cunoaşte Bucuria Cerului, viaţa este precum acţiunea Cerului, iar moartea este precum transformarea lucrurilor. Fiind nemişcare, identifică Virtutea cu principiul *Yin*. Fiind în mişcare, identifică valul cu *Yang*. De aceea, pentru cine cunoaşte Bucuria Cerului nu există mânia Cerului, nu există

reproşul oamenilor, nu există ataşamentul faţă de lucruri, nu există prigonirea duhurilor."

De aceea, se spune: „Mişcarea lui este Cerul, liniştea lui este Pământul. Fiind pe deplin hotărât în inima lui, domneşte în Lumea Subcerească. Duhul lui nu năpăstuieşte, spiritul lui nu istoveşte. Fiind pe deplin hotărât în inima lui, cele zece mii de lucruri i se supun. Aceasta înseamnă că prin Vid şi Linişte ajunge la Cer şi Pământ şi pătrunde în cele zece mii de lucruri. Aceasta se numeşte «Bucuria Cerului». Inima Omului Înţelept hrăneşte Lumea Subcerească. Aceasta este Bucuria Cerului."

Virtutea împăraţilor şi regilor are drept origine Cerul şi Pământul, drept stăpân Calea firească a lucrurilor, drept principiu Non-Acţiunea. Cine nu acţionează este slujit cu prisosinţă de Lumea Subcerească; cine acţionează este cu prisosinţă în slujba Lumii Subcereşti.

De aceea, oamenii din vechime preţuiau Non-Acţiunea. Dacă Superiorul nu acţionează şi nici Inferiorul nu acţionează, atunci Inferior şi Superior sunt egali în Virtute. Dacă Inferior şi Superior sunt egali în Virtute, atunci există Demnitar. Dacă Inferior şi Superior acţionează deopotrivă, atunci Superior şi Inferior sunt egali în *Dao*. Dacă Superior şi Inferior sunt egali în *Dao*, atunci nu există Stăpân. Superiorul trebuie să nu acţioneze şi să se slujească de Lumea Subcerească. Inferiorul trebuie să acţioneze şi să fie folosit de Lumea Subcerească. Acesta este *Dao* fără de schimbare. Astfel, în vechime, deşi cunoaşterea celui care domnea în Lumea Subcerească îmbrăţişa Cerul şi Pământul, el însuşi nu gândea. Deşi dezbaterea lui sculpta cele zece mii de lucruri, el însuşi nu vorbea. Deşi puterea lui răzbătea în toată ţara, el însuşi nu acţiona. Cerul nu produce, dar cele zece mii de lucruri se transformă. Pământul nu creşte, dar cele zece mii de lucruri se zămislesc. Împăraţii şi regii nu acţionează, dar Lumea Subcerească izbândeşte. De aceea, se spune: „Nimic nu este mai spiritualizat decât Cerul, nimic nu este mai bogat decât Pământul, nimic nu este mai măreţ decât împăratul şi regele." De asemenea, se mai spune: „Virtutea împăratului

şi regelui se aseamănă Cerului şi Pământului. În acţiunea lor de a conduce Cerul şi Pământul, de a goni din urmă cele zece mii de lucruri, aceştia folosesc *Dao* al noroadelor."

Originea se află în plan superior, sfârşitul se află în plan inferior. Simplitatea se vede la Suveran, diversitatea se vede la Demnitar. Deplasarea celor trei armate[80] şi a celor cinci arme este sfârşitul Virtuţii. Răsplata şi Sancţiunea, Folosul şi Dauna, legea celor cinci pedepse sunt sfârşitul Învăţăturii. Ritualul şi Cutuma, Măsura şi Socoteala, Forma şi Numele, Comparaţia şi Diversitatea sunt sfârşitul guvernării. Sunetele clopotelor şi tobelor, aspectul penelor şi flamurilor sunt sfârşitul muzicii. Bocetul şi lacrimile, însemnele de doliu[81] şi hainele de doliu[82] sunt sfârşitul durerii. Aceste cinci sfârşituri au nevoie de mişcarea spiritului esenţei şi de imboldul măiestriei inimii. Apoi urmează celelalte. Printre oamenii din vechime existau cei care le învăţaseră, dar nu le considerau primordiale.

Întâi este suveranul, apoi urmează demnitarul. Întâi este tatăl, apoi urmează fiul. Întâi este fratele mai mare, apoi urmează fratele mai mic. Întâi este cel vârstnic, apoi urmează cel tânăr. Întâi este bărbatul, apoi urmează femeia. Întâi este soţul, apoi urmează soţia. Aşadar, venerat şi umil, „întâi" şi „apoi" – aceasta este acţiunea Cerului şi Pământului. De aceea, Omul Înţelept îşi caută imaginea aici. Cerul este venerat, Pământul este umil – aceasta este poziţia spiritului şi inteligenţei. Întâi sunt primăvara şi vara, apoi urmează

---

80. În timpul dinastiei Zhou, Fiul Cerului dispunea de şase armate, iar principii vasali din regatele mari – de trei armate. O armată cuprindea 12 500 de oameni. În perioada Primăvară–Toamnă, regatele mari instituiseră trei armate. Astfel, în regatul Jin, ele se numeau Armata Superioară, Armata Medie şi Armata Inferioară. În regatul Chu, se numeau Armata de Mijloc, Armata de Dreapta şi Armata de Stânga. De asemenea, în regatele mici Wu, Lu şi Ji se organizaseră trei armate: superioară, medie şi inferioară.

81. Însemnele de doliu se purtau pe cap şi la brâu.

82. Hainele de doliu cuprind cinci categorii, în funcţie de relaţia de rudenie cu defunctul. Ele erau confecţionate din diverse tipuri de fibră naturală pentru fiecare categorie de veşmânt şi purtate diferite perioade de timp (între trei luni – pentru relaţia cea mai depărtată – şi trei ani – pentru rudele de gradul unu).

toamna şi iarna – aceasta este ordinea celor patru anotimpuri. Cele zece mii de lucruri se transformă; germinarea şi separarea capătă formă; înflorirea şi decăderea se succedă – aceasta este curgerea schimbării şi transformării. Prin urmare, Cerul şi Pământul au ajuns la spirit. Dacă în ordine se aşază venerat şi umil, „întâi“ şi „apoi“, cu atât mai mult există *Dao* al Omului. În templul strămoşilor se onorează rudele, la palat se onorează venerabilii, în sate şi districte se onorează vârsta, în afaceri se onorează priceperea. Aceasta este ordinea Marelui *Dao*. Cine discută despre *Dao*, dar neagă ordinea lui, îl neagă pe acel *Dao*. Cum să ajungă la *Dao* cel care vorbeşte despre el şi-l neagă?

Cei care în vechime înţelegeau Marele *Dao*, mai întâi înţelegeau Cerul, şi apoi *Dao* şi Virtutea. Odată înţelese *Dao* şi Virtutea, urmau Omenia şi Dreptatea. Odată înţelese Omenia şi Dreptatea, urmau Separarea şi Păstrarea. Odată înţelese Separarea şi Păstrarea, urmau Forma şi Numele. Odată înţelese Forma şi Numele, urmau Motivaţia şi Responsabilitatea. Odată înţelese Motivaţia şi Responsabilitatea, urmau Iertarea şi Îndepărtarea. Odată înţelese Iertarea şi Îndepărtarea, urmau Afirmaţia şi Negaţia. Odată înţelese Afirmaţia şi Negaţia, urmau Răsplata şi Pedeapsa. Odată înţelese Răsplata şi Pedeapsa, Prostia şi Cunoaşterea erau la locul potrivit. Nobleţea şi Umilinţa îşi găseau locul. Înţeleptul şi Prostul îşi foloseau simţămintele. Trebuiau să-şi deosebească puterile, trebuiau să-şi dovedească numele. Prin aceste principii de succesiune erau serviţi superiorii şi tot prin ele erau hrăniţi inferiorii. Cu ajutorul lor erau guvernate lucrurile şi tot cu ajutorul lor era cultivat trupul. Cunoaşterea şi Cugetarea nu erau folosite şi trebuiau să se întoarcă la Cer. Aceasta se numeşte „Marea Pace“ – desăvârşirea guvernării. De aceea, *Cartea*[83] spune: „Există Formă, există Nume.“ Deşi cei din vechime cunoşteau Forma şi Numele, nu le considerau primordiale.

83. Nu se ştie exact la ce *Carte* se face referire. Comentatorii chinezi arată că ar fi vorba despre una dintre cărţile daoiste.

Când cei din vechime discutau despre Marele *Dao*, la a cincea transformare puneau în discuţie Forma şi Numele, la a noua transformare vorbeau despre Răsplată şi Pedeapsă. Cine discută în grabă despre Formă şi Nume nu le cunoaşte originea. Cine discută în grabă despre Răsplată şi Pedeapsă nu le cunoaşte începutul. Cine vorbeşte renunţând la *Dao* şi discută împotrivindu-i-se este guvernat de ceilalţi. Cum se pot guverna oamenii? Cine discută în grabă Forma şi Numele, Răsplata şi Pedeapsa cunoaşte instrumentele guvernării, dar nu este cel care-l cunoaşte pe *Dao* al guvernării. Poate fi folosit în Lumea Subcerească, dar este nedemn de a folosi Lumea Subcerească. Acesta se numeşte „Maestru al Dezbaterii"; este omul unei singure idei. Cei din vechime aveau Ritualul şi Cutuma, Numărul şi Măsura, Comparaţia şi Diversitatea. Cu ajutorul lor, inferiorii îşi serveau superiorii, dar superiorii nu-şi hrăneau inferiorii.

Odinioară, Shun îl întrebă pe împăratul Yao: „Cum îşi foloseşte inima Regele Ceresc[84]?" Yao îi răspunse: „Eu nu dispreţuiesc prostimea şi nu-i abandonez pe săraci. Sunt îndurerat pentru cei care mor, laud copiii şi consolez nevestele. Aşa îmi folosesc inima." Shun comentă: „De frumos, este frumos, dar nu este măreţ." Yao îl întrebă: „Atunci, ce să fac?" Shun răspunse: „Când Cerul este virtuos, atunci apare tihna. Soarele şi luna strălucesc, iar cele patru anotimpuri se urmează la fel cum ziua şi noaptea au ordinea lor, cum norii se adună, iar ploaia cade." Yao spuse: „Cât sunt de tulburat! Domnia Voastră vă armonizaţi cu Cerul, eu mă armonizez cu oamenii."

Pentru cei din vechime, Cerul şi Pământul aveau măreţie, iar pentru împăraţii Huangdi, Yao şi Shun întrupau frumuseţea. Cum acţionau în vechime cei care domneau în Lumea Subcerească? Precum Cerul şi Pământul.

84. „Regele Ceresc" (*tian wang*) este Fiul Cerului; în acest caz, termenul este folosit ca apelativ pentru împăratul Yao.

Kongzi se îndrepta spre soare-apune să-şi aşeze la adăpost cărţile în biblioteca principelui din regatul Zhou.[85] Zilu îl sfătui: „Am auzit că la curtea principelui din Zhou de cărţile clasice se îngrijea Lao Dan, care a renunţat la slujbă şi s-a întors acasă. Dacă Maestrul doreşte să-şi pună la adăpost cărţile, atunci să încerce să se ducă acolo pentru a fi ajutat." Kongzi spuse: „Că bine zici!" S-a dus să-l vadă pe Lao Dan, dar acesta nu a fost de acord să-l ajute. Pentru a-l convinge, Kongzi i-a vorbit mult despre cele Douăsprezece Cărţi[86]. După ce l-a ascultat, Lao Dan îi spuse: „Sunt prea înşelătoare! Aş vrea să aud despre esenţa lor." Kongzi îi explică: „Esenţa lor se află în Omenie şi Dreptate." Lao Dan continuă: „Permite-mi să te întreb dacă Omenia şi Dreptatea sunt în firea oamenilor." Kongzi răspunse: „Desigur! Omul Superior, lipsit de Omenie, nu se împlineşte; lipsit de Dreptate, nu trăieşte. Omenia şi Dreptatea sunt într-adevăr în firea oamenilor. Cum ar putea fi altfel?" Lao Dan insistă: „Permite-mi să te întreb ce se numeşte Omenie şi Dreptate." Kongzi răspunse: „A fi atins în inimă de bucuria lucrurilor, a iubi în mod egal, fără egoism – acestea sunt simţămintele de Omenie şi Dreptate." Lao Dan încheie: „Vai! Vorbele-ţi din urmă aproape că înseamnă că a iubi în mod egal nu este deloc complicat, că a fi altruist este chiar a fi egoist. Maestre, se pare că tu doreşti să faci în aşa fel încât Lumea Subcerească să nu-şi piardă Păstorul. Atunci, Cerul şi Pământul îşi au propria statornicie; soarele şi luna îşi au propria lumină; astrele şi timpul îşi au propria ordine; păsările şi animalele îşi au propriile cete; ierburile şi arborii îşi au propria verticalitate. Maestre, tu acţionezi urmând Virtutea, te grăbeşti urmându-l pe *Dao* şi în sfârşit ajungi. Atunci de ce să susţii cu atâta înverşunare

85. Se pare că Kongzi dorea să-şi încredinţeze cărţile bibliotecii regale pentru a fi folosite de viitorii suverani în arta guvernării.

86. Cele „Douăsprezece Cărţi" cuprind cele şase cărţi clasice, respectiv *Shi jing* (*Cartea Poemelor*), *Li ji* (*Însemnări despre Rituri*), *Shu jing* (*Cartea Documentelor*), *Yue jing* (*Cartea Muzicii*), *Yi jing* (*Cartea Transformărilor*), *Chun qiu* (*Cronica regatului Lu*), la care se adaugă şase cărţi de comentarii.

Omenia şi Dreptatea, de parcă bătând tobele ţi-ai cere înapoi fiul pierdut? Vai! Maestre, tu tulburi firea oamenilor."

Când Shi Chengqi îl văzu pe Lao Dan, i se adresă: „Maestre, am auzit că tu eşti Om Înţelept. Am acceptat să bat cale lungă din dorinţa de a te întâlni. Am trecut o sută de popasuri, m-am ales cu răni la picioare, dar n-am îndrăznit să mă opresc din drum. Acum constat că Domnia Ta nu eşti Om Înţelept. Lângă vizuinile şobolanilor sunt resturi de legume, iar cel care le lasă acolo nu este omenos. Mâncarea crudă şi gătită nu se sfârşeşte dinaintea Domniei Tale, ci se adună fără măsură." Laozi rămase indiferent la cele auzite şi nu-i răspunse.

Shi Chengqi reveni a doua zi să-l vadă şi-i spuse: „Data trecută eu mi-am bătut joc de Domnia Ta, dar astăzi inima mea s-a îndreptat. Din ce cauză?" Laozi îl lămuri: „Eu însumi consider că m-am detaşat de ceea ce se numeşte Om Iscusit, Om Inteligent, Om Sfânt şi Om Înţelept. Odinioară, dacă mi-ai fi spus «bou», m-aş fi considerat bou; dacă mi-ai fi spus «cal», m-aş fi considerat cal. Dacă există o realitate, dar nu primeşte numele pe care i-l dau oamenii, ci un altul, atunci ea este în primejdie. Purtarea mea este una obişnuită. Eu nu mă port aşa de dragul purtării." Shi Chengqi se retrase în umbră. Apoi se apropie din nou şi-l întrebă cum să-şi cultive trupul. Laozi îi răspunse: „Chipul tău este mărginit; ochii tăi sunt goi; fruntea ta este bombată; gura ta este fioroasă; statura ta este potrivită. Semeni cu un cal înhămat, dar priponit. Te mişti, dar eşti reţinut. Când porneşti, eşti ca o săgeată. Cercetezi şi judeci. Cunoaşterea ta este Iscusinţă, dar priveşti multitudinea. Se poate socoti că toate acestea sunt neadevărate. Dacă la frontieră există un astfel de om, i se spune «hoţ»."

Maestrul[87] spuse: „Aşadar, *Dao* este atât de mare, că nu se sfârşeşte, este atât de mic, că nu se pierde. De aceea, cele zece mii

---

87. Comentatorii chinezi consideră că aici termenul „Maestru" se referă la Laozi.

de lucruri sunt depline. Este atât de vast, încât ia toate înfăţişările. Este atât de profund, încât nu poate fi explorat. Forma, Virtutea, Omenia şi Dreptatea sunt sfârşitul spiritului. Numai Omul Desăvârşit poate stabili aceasta. Deşi Omul Desăvârşit posedă lumea, nu este măreţ şi consideră zadarnică orice osteneală. Lumea Subcerească se zbuciumă, dar el nu se amestecă. Judecă fără părtinire şi nu caută foloase. Ajunge la Adevărul lucrurilor şi poate apăra originea lor. De aceea, el uită Cerul şi Pământul, pierde cele zece mii de lucruri, iar spiritul său nu-i stă împotrivă. Pătrunde în *Dao*, se armonizează în Virtute, abandonează Omenia şi Dreptatea, onorează Ritualul şi Muzica. Inima Omului Desăvârşit este atât de liniştită!"

Dao pe care toată lumea îl preţuieşte este în cărţi. Cărţile sunt numai cuvinte. În cuvinte există ceva de preţ. Ceea ce este de preţ în cuvinte este Ideea. Ideea provine din ceva. Acel ceva din care provine Ideea nu poate fi transmis în vorbe. Deoarece lumea preţuieşte vorbele, le transmite prin cărţi. Deşi lumea le preţuieşte, eu nu le socotesc demne de preţuire, căci ele sunt preţuite pentru ceva lipsit de preţ. Astfel, ceea ce este privit şi poate fi văzut reprezintă forma şi culoarea. Ceea ce este auzit şi poate fi ascultat reprezintă numele şi sunetul. Ce trist! În lume, oamenii consideră că forma, culoarea, numele şi sunetul sunt îndeajuns pentru a înţelege firea lucrurilor. De fapt, forma, culoarea, numele şi sunetul nu sunt îndeajuns pentru a înţelege firea lucrurilor. Prin urmare, cel ce cunoaşte nu vorbeşte, cel ce vorbeşte nu cunoaşte. Dar cum să ştie lumea că aşa este?

Ducele Huan citea în sala de sus în timp ce rotarul Pian rindeluia o roată în sala de jos. Lăsând ciocanul şi dalta, Pian urcă şi-l întrebă pe ducele Huan: „Îndrăznesc să vă întreb, Stăpâne, ce citiţi?" Ducele îi răspunse: „Cuvintele unor oameni înţelepţi." Pian mai întrebă: „Oare mai există acei oameni înţelepţi?" Principele îi răspunse: „Au murit." Pian încheie: „Aşadar, Stăpânul citeşte drojdia şi putregaiul

celor din vechime." Mânios, ducele Huan spuse: „Cum îşi permite un rotar să comenteze ce citeşte Suveranul? Îţi dau voie să te explici; dacă n-ai să fii în stare, atunci vei plăti cu viaţa." Rotarul Pian spuse: „Eu, supusul vostru, privesc lucrurile prin prisma slujbei mele. Când rindeluiesc pe îndelete, treaba este înceată, dar nu şi durabilă. Când dau năvală, treaba este grabnică, dar nu şi nimerită. Când rindeluiesc nici pe îndelete, nici dând năvală, munca îmi este la îndemână şi pe potriva inimii. Gura nu poate vorbi. Măiestria este cea care dăinuie. Eu nu-mi pot învăţa fiul şi nici fiul meu nu poate primi învăţătură de la mine. Deşi merg pe şaptezeci de ani, tot mai rindeluiesc roţi. Ceea ce oamenii din vechime nu au putut transmite a pierit. De aceea spun că Stăpânul citeşte numai drojdia şi putregaiul celor din vechime."

CAPITOLUL XIV

Mişcarea Cerului
天運

„Oare Cerul se mişcă, iar Pământul este nemişcat? Oare soarele şi luna îşi dispută locul? Cine le stăpâneşte? Cine le rânduieşte? Cine, statornic şi fără nici o treabă, le împinge şi le pune în mişcare? Să însemne oare că acesta este un mecanism ce nu poate fi oprit? Să însemne oare că acesta se mişcă şi se roteşte, dar nu se poate opri de la sine? Oare norii devin ploaie, iar ploaia devine nori? Cine face ploaia să cadă şi norii să se împrăştie? Cine, statornic şi fără nici o treabă, se bucură şi le stârneşte? Vântul se ridică la miazănoapte şi o dată bate spre soare-apune, o dată spre soare-răsare, învârtejindu-se deasupra. Cine-l suflă şi-l absoarbe? Cine, statornic şi fără nici o treabă, îl contopeşte într-o suflare? Îndrăznesc să întreb care este cauza tuturor acestora." Vrăjitorul Shao spuse: „Vino! Îţi voi explica! Cerul are şase limite şi cinci elemente. Împăraţii şi regii le respectau şi astfel guvernau. Dacă li se împotriveau, atrăgeau nenorociri. În cele nouă ţinuturi guvernarea se împlinea, Virtutea era deplină, iar pământul – luminat. Lumea Subcerească îi urma. Aceştia se numesc «Auguştii de odinioară»."

Într-o zi, Tang, mare intendent în timpul dinastiei Shang-Yin[88], îl întrebă pe Zhuangzi despre Omenie. Zhuangzi îi spuse: „Tigrul şi lupul sunt omenoşi." Tang întrebă: „Ce vreţi să spuneţi?" Zhuangzi răspunse: „Tată şi fiu se înrudesc unul cu altul, cum să fie lipsiţi

88. Dinastia Shang-Yin (≈ secolele XVI–XI î.e.n.) a fost întemeiată de Cheng Tang, care l-a înlăturat pe ultimul împărat al dinastiei Xia. Shang este şi numele domeniului clanului Yin din timpul dinastiei Shang-Yin.

de omenie?" Tang replică: „Permiteţi să întreb despre Omenia Desăvârşită." Zhuangzi răspunse: „Omenia Desăvârşită nu cunoaşte înrudirea." Marele intendent adăugă: „Eu am auzit acestea: «Unde nu există înrudire, nu este iubire. Unde nu există iubire, nu este Pietate Filială.» Oare se poate spune că Omenia Desăvârşită este lipsită de Pietate Filială?" Zhuangzi răspunse: „Nu-i deloc aşa, căci Omenia Desăvârşită este fără seamăn şi nu poate fi explicată numai prin Pietate Filială. Vorbele tale nici măcar nu ajung să lămurească sensul Pietăţii Filiale, darămite să-l depăşească. Prin urmare, cel care merge spre sud şi ajunge în oraşul Ying nu vede la nord muntele Ming. Cum aşa? Pentru că s-a depărtat de el. De aceea, se spune: «Îi este uşor celui care venerează să aibă Pietate Filială, dar îi este greu celui care iubeşte să aibă Pietate Filială. Îi este uşor celui care iubeşte să aibă Pietate Filială, dar îi este greu să-şi uite rudele. Oricui îi este uşor să-şi uite rudele, dar îi este greu să-şi facă rudele să-l uite. Oricui îi este uşor să-şi facă rudele să-l uite, dar îi este greu să uite Lumea Subcerească. Îi este uşor să uite Lumea Subcerească, dar îi este greu să facă Lumea Subcerească să-l uite.» Aşadar, Virtutea îi părăseşte pe împăraţii Yao şi Shun şi nu mai acţionează. Folosul şi Binefacerea se întind peste zece mii de generaţii, dar în Lumea Subcerească nimeni nu ştie acest lucru. Cum poţi explica Omenia şi Pietatea Filială doar suspinând adânc? Pietatea Filială, Respectul faţă de fratele mai mare, Omenia şi Dreptatea, Loialitatea, Încrederea, Hotărârea şi Onestitatea, toate acestea se străduiesc trudind pentru Virtute, dar nu sunt îndeajuns de numeroase. De aceea, se spune: «Nobleţea desăvârşită înlătură demnităţile din regat. Bogăţia desăvârşită înlătură averile din regat. Dorinţa desăvârşită înlătură renumele şi lauda. Datorită lui *Dao*, acestea nu se transformă.»"

Beimen Cheng i se adresă împăratului Huangdi: „Măria Ta faci să răsune melodia *Xianchi*[89] în pustiul Dongting. Când ascult înce-

89. *Xianchi* este numele unei melodii din vechime. În *Zhou li* (*Cartea Riturilor din Zhou*) se spune că a fost compusă de împăratul Yao, iar în *Li ji* (*Însemnări despre Rituri*) – de împăratul Huangdi.

putul, mă tem; când ascult partea a doua, mă lenevesc; când ascult finalul, mă îndoiesc. Cât sunt de tulburat! Cât sunt de pierdut! Nu mă mai regăsesc." Împăratul îl lămuri: „Te apropii de înţelegerea melodiei. Prima parte o interpretez potrivit oamenilor, o urmez potrivit Cerului, o cânt potrivit Ritualului şi Dreptăţii, o înalţ potrivit Purităţii Supreme. Mai întâi, muzica desăvârşită răspunde nevoilor oamenilor, se supune Principiului Cerului, se desfăşoară conform celor Cinci Virtuţi şi corespunde Firii. Apoi rânduieşte cele patru anotimpuri şi armonizează perfect cele zece mii de lucruri. Cele patru anotimpuri îşi urmează unul celuilalt, cele zece mii de lucruri se nasc unele după altele. Unul înfloreşte, unul decade. După civilizaţia înfloritoare vine dominaţia militară. Una este limpede, cealaltă este întunecoasă. *Yin* şi *Yang* se armonizează. Astfel se avântă şi strălucesc sunetele melodiei. Ele trezesc din amorţeala iernii insectele pe care eu le sperii cu tunete şi fulgere. Sfârşitul melodiei nu are coadă, începutul ei nu are cap. Unul moare, altul se naşte; unul se năruie, altul se ridică. Nu conteneşte să se schimbe şi totuşi Unu nu poate fi înfăţişat. De aceea te temi.

Partea a doua o interpretez potrivit armoniei dintre *Yin* şi *Yang*, o luminez cu strălucirea soarelui şi lunii. Sunetele ei sunt fie scurte, fie prelungi, fie slabe, fie acute. Schimbarea şi transformarea se unesc în Unu fără a se mărgini la statornicie şi permanenţă. Când ajung în vale, sunetele umplu valea. Când ajung în gol, umplu golul. Închizând orice crăpătură şi păstrând spiritul, sunt considerate măsura tuturor lucrurilor. Sunetele melodiei sunt mişcătoare şi vaste, iar sonoritatea ei este înaltă şi strălucitoare. De aceea, demonii şi spiritele îi apără profunzimea. Soarele, luna şi constelaţiile îi urmează ordinea. Uneori, eu opresc melodia într-un anumit punct, alteori, o las să curgă necontenit. Doresc s-o gândesc, dar n-o pot cunoaşte; doresc s-o privesc, dar n-o pot vedea; doresc s-o urmăresc, dar n-o pot ajunge. Astfel, mă opresc de bunăvoie în calea celor Patru Viduri[90] şi oftez, sprijinit de un palmier putred. Cunoaşterea

90. „Cele Patru Viduri" reprezintă universul în totalitatea sa.

văzului se sfârşeşte în ceea ce vrea să vadă; puterea slăbeşte în ceea ce vrea să urmărească, iar eu nu izbutesc să ajung. Trupul îmi este copleşit, şi atunci transformarea este completă. Transformarea ta este cauza lenevirii.

Ultima parte o interpretez cu sunete neobosite şi le armonizez cu ordinea naturii. De aceea, fiind atât de amestecate, se aseamănă cu sunetele ierburilor ce răsar, cu muzica pădurii lipsită de formă. Melodia se răspândeşte şi se mişcă fără a fi trasă. Întunericul profund nu răsună, se mişcă în nelimitat şi sălăşluieşte în obscuritatea adâncă. Unii o numesc moarte, alţii o numesc viaţă; unii o numesc fruct, alţii o numesc floare. Se desfăşoară, curge, se împrăştie, se mişcă şi nu se poate mărgini la sunetele obişnuite. Lumea, nedumerită de această melodie, îi cere lămuriri Omului Înţelept, căci acesta îi înţelege esenţa şi-i urmează destinul. Natura Cerului nu se dezvăluie, dar toate cele cinci simţuri[91] se pregătesc s-o primească. Aceasta se numeşte «Muzica Cerului». Fără vorbe, ea bucură inima. De aceea, conducătorul tribului You Yan[92] o elogia cu astfel de vorbe: «O ascult, dar nu-i aud sunetele. O privesc, dar nu-i văd forma. Umple cu totul Cerul şi Pământul. Învăluie perfect cele şase limite.» Tu ai dorit s-o asculţi, dar n-ai fost pregătit pentru ea. De aceea ai îndoieli. Muzica îşi are începutul în teamă, iar teama provoacă spiritele demonice. Eu interpretez destins această parte, iar destinderea atrage detaşarea. Melodia sfârşeşte în îndoială. Îndoiala atrage prostia, iar prostia îl atrage pe *Dao*. Atunci *Dao* poartă melodia şi se însoţeşte cu ea."

Odată, Kongzi călătorea spre soare-apune, spre regatul Wei. Yan Yuan îl întrebă pe Maestrul Jin: „Cum apreciezi acţiunea

---

91. Interpretările date în Antichitatea chineză celor „cinci simţuri" (*wu guan*) sunt diferite. Unii comentatori consideră că cele cinci simţuri sunt: auz, văz, gust, miros, simţ tactil, iar alţii identifică cele cinci simţuri cu cele cinci viscere.

92. Conducătorul tribului You Yan este, conform legendelor, împăratul mitic Shennong, identificat adesea cu Yandi.

Maestrului[93]?" Jin răspunse: „S-a zis cu Maestrul! Ce păcat!" Yan Yuan mai întrebă: „Cum aşa?" Maestrul Jin continuă: „Înainte de a fi aduşi ca ofrande, «câinii de paie»[94] sunt puşi în coşuri şi lădiţe de bambus, sunt înveliţi cu şervete brodate, iar «Reprezentantul Cadavrului» şi «Oficiantul Slujbei» postesc pentru a-i putea oferi. Apoi «câinii de paie» sunt aduşi drept ofrande. Trecătorii îi calcă pe capete şi spinări; secerătorii îi iau şi-i ard în cuptor. Dacă cineva i-ar lua şi i-ar pune din nou în coşuri şi lădiţe de bambus, i-ar acoperi cu şervete brodate, i-ar duce la locuinţa sa şi s-ar culca lângă ei, acela n-ar avea parte de vise frumoase, ci de nenumărate coşmaruri. Acum, la rândul său, Maestrul ia «câinii de paie» daţi drept ofrandă de Împăraţii legendari[95]. Îi adună pe discipoli, îi duce la locuinţa sa şi-i culcă lângă «câinii de paie». De aceea, copacul din regatul Song[96] a fost doborât. Maestrului i s-a şters urma în regatul Wei[97], iar viaţa i-a fost primejduită pe domeniile clanurilor Shang şi Zhou. Oare nu acesta este coşmarul lui? A fost încercuit între regatele Chen şi Cai. Şapte zile n-a mâncat mâncare gătită şi a fost între viaţă şi moarte.[98] Oare nu acesta este coşmarul lui?"

Pentru a călători pe apă, nimic nu-i mai de folos ca o barcă, iar pentru a călători pe uscat, nimic nu-i mai de folos decât o căruţă. Cel care foloseşte barca poate călători pe apă, dar dacă încearcă s-o

---

93. „Maestrul" este folosit aici cu referire la Kongzi.

94. „Câinii de paie" sunt păpuşi în formă de câine, făcute din paie, care, în timpul ceremoniilor, erau ofrande pentru zei.

95. Aici, Împăraţii legendari sunt Yao, Shun, Yu şi regele Tang.

96. Pe când era în regatul Song, Confucius şi-a adunat discipolii sub un copac mare. Cum Huan Tui, ministrul de război din regatul Song, îl ura de moarte, după plecarea lui a doborât copacul sub care a stat.

97. Confucius a trecut prin regatul Wei, dar locuitorii de acolo îl urau şi, de aceea, i-au şters urma.

98. Când regele Zhao din regatul Chu l-a invitat pe Confucius, acesta, împreună cu discipolii, a înnoptat în zona de frontieră dintre regatele Chen şi Cai. Cei din regatul Cai, văzându-i atât de mulţi, i-au luat drept hoţi şi au trimis soldaţi care i-au încercuit şapte zile. Lipsiţi de hrană, până la urmă unii au murit de foame.

împingă pe uscat, nu reuşeşte s-o urnească până moare. Oare trecutul şi prezentul nu sunt precum apa şi uscatul? Domeniile clanului Zhou şi regatul Lu nu sunt ca barca şi căruţa? Acum încerci să acţionezi în regatul Lu ca pe domeniile clanului Zhou, dar aceasta este ca şi cum ai împinge barca pe uscat. Te osteneşti, dar nu izbândeşti. Trebuie că eşti în mare pericol. Acela nu ştie că transmiterea a ceea ce este trecător trebuie să fie pe potriva lucrurilor şi să nu le distrugă.

Oare numai tu nu vezi cumpăna fântânii? Când este trasă, se apleacă; când este lăsată liberă, se ridică. Este trasă de om, nu ea trage omul. De aceea, plecându-se sau ridicându-se, nu greşeşte cu nimic faţă de om. Totuşi, ritualul, dreptatea, cutuma şi măsura celor Trei Auguşti şi Cinci Împăraţi nu sunt bune din aceleaşi motive, dar sunt bune în guvernare. Dacă se compară ritualul, dreptatea, cutuma şi măsura celor Trei Auguşti şi Cinci Împăraţi, acestea se aseamănă cu fructul păducelului mediteraneean, cu para, portocala şi grepfrutul – au gusturi diferite, dar sunt pe placul gurii. Ca urmare, ritualul, dreptatea, cutuma şi măsura se schimbă odată cu vremurile.

Acum, dacă luăm o maimuţă şi o îmbrăcăm în hainele ducelui Zhou, fără îndoială aceasta le va sfâşia şi nu se va linişti până nu va sfârşi cu ele. Cât priveşte diferenţa dintre trecut şi prezent, aceasta este la fel de mare ca diferenţa dintre maimuţă şi ducele Zhou.

Odinioară, Xi Shi, bolnavă de inimă fiind, îi privea încruntată pe săteni. Unei fete urâte din vecini i s-a părut foarte frumoasă. S-a întors acasă şi, la fel ca Xi Shi, îi privea încruntată pe săteni apăsându-şi pieptul cu mâinile. De cum o vedeau, bogaţii din vecini îşi ferecau bine porţile şi nu mai ieşeau din casă. De cum o vedeau, săracii îşi luau nevestele şi copiii şi fugeau de ea. Urâta ştia că este frumos să încrunţi sprâncenele, dar nu ştia de ce este frumos încruntatul. S-a zis cu Maestrul! Ce păcat!

Kongzi împlinise cincizeci şi unu de ani, dar încă nu auzise de *Dao*. Atunci se duse în Sud, în ţinutul Pei, să-l întâlnească pe Lao Dan. Acesta îl întâmpină: „Bine ai venit! Am auzit că eşti Virtuosul

din Nord. Ai ajuns la *Dao*?" Kongzi îi răspunse: „Încă nu." Laozi îl întrebă: „Unde l-ai căutat?" Kongzi spuse: „L-am căutat în măsură şi calcul, dar după cinci ani încă nu-l găsisem." Laozi întrebă din nou: „Şi unde l-ai mai căutat?" Kongzi răspunse: „L-am căutat în *Yin* şi *Yang*, dar după doisprezece[99] ani tot nu l-am găsit." Laozi îi replică: „Aşa-i. Dacă *Dao* ar putea fi oferit, atunci fiecare l-ar oferi suveranului său. Dacă *Dao* ar putea fi dăruit, atunci fiecare l-ar dărui rudelor. Dacă *Dao* ar putea fi transmis oamenilor de rând, atunci fiecare l-ar transmite fraţilor săi. Dacă *Dao* ar putea fi dat tuturor oamenilor, atunci fiecare l-ar da fiilor şi nepoţilor săi. Totuşi, aşa ceva nu se poate şi nici nu se poate să fie altfel. Cel care înlăuntru nu are stăpân nu se păstrează. Cel care în afară nu are rânduială nu acţionează. Ceea ce iese dinlăuntru nu este primit în afară. Omul Înţelept nu iese. Ceea ce intră din afară nu are stăpân înlăuntru. Omul Înţelept nu se ascunde. Numele este de folos tuturor. Nu se poate dobândi mai mult. Omenia şi Dreptatea sunt popasul unde Împăraţii legendari se pot opri pentru o noapte, dar nu pot locui vreme îndelungată. Cine le întâlneşte vrea mai mult. Omul Desăvârşit din Vechime îşi urma calea în Omenie, îşi afla găzduirea în Dreptate şi, astfel, călătorea liber în vid, se hrănea cu roadele câmpului simplităţii şi-şi găsea sălaş în Grădina Dăruită. Călătoria liberă este Non-Acţiune. Simplitatea este cultivare de sine. Darul nu se înstrăinează. Cei din vechime numeau aceasta «plutire naturală». Cel care consideră bogăţia drept adevăr nu poate renunţa la avuţie. Cel care consideră aparenţa drept adevăr nu poate renunţa la nume. Cel care îndrăgeşte autoritatea nu poate ceda puterea. Dacă pune mâna pe autoritate, se sperie. Dacă o pierde, se înstrăinează. Dar Unu nu le reflectă. Cei care-şi scrutează neodihna sunt oamenii pe care Cerul îi umileşte. Resentimentul şi Binefacerea, Luarea şi Darea, Mustrarea şi Învăţătura, Naşterea şi Uciderea – acestea opt sunt instrumentele îndreptării. Numai cel care urmează Marea Transformare fără nici o stavilă este în stare să le folosească. De

99. Doisprezece ani formează un ciclu *Yin–Yang*, iar prin înţelegerea principiilor *Yin–Yang* se ajunge la *Dao*.

aceea, se spune: «Cel care este drept îndreaptă.» Poarta Cerului nu se deschide pentru cel a cărui inimă acţionează împotriva firii."

Când Kongzi îl întâlni pe Lao Dan, îi vorbi despre omenie şi dreptate. Lao Dan îi spuse: „Dacă vânturi pleava, mijeşti ochii, iar Cerul, Pământul şi cele patru puncte cardinale îşi schimbă locul. Când ţânţarii şi insectele te pişcă, nu poţi dormi toată noaptea. Tot aşa, omenia şi dreptatea înveninează şi întristează inima. Nu există dezordine mai mare ca aceasta. Discipole, fă ca Lumea Subcerească să nu-şi piardă Puritatea. Mişcă-te în voie asemenea vântului şi Virtutea deplină se va instaura. Oare de ce te străduieşti atât, asemenea celui care bătând toba îşi cere înapoi fiul pierdut? Deci, chiar dacă nu se spală în fiecare zi, lebăda este albă. Chiar dacă nu se murdăreşte în fiecare zi, cerbul este negru. Puritatea negrului şi albului nu este îndeajuns pentru a fi luată în discuţie. Contemplarea numelui şi faimei nu este îndeajuns pentru mărire. Când izvorul seacă, peştii se adăpostesc în pământ, se scuipă unii pe alţii cu bale şi se stropesc unii pe alţii cu spumă. Nu se compară cu cei care se dau uitării în fluvii şi lacuri."

După această întâlnire cu Lao Dan, Kongzi s-a întors acasă şi trei zile nu a mai vorbit. Discipolii i s-au adresat: „Maestre, l-aţi văzut pe Lao Dan? Ce l-aţi sfătuit?" Kongzi le-a răspuns: „Am văzut acum în el Dragonul. Când Dragonul se adună, se întrupează; când se desfăşoară, devine ornament. Călăreşte norii şi aburii şi se hrăneşte cu *Yin* şi *Yang*. Am rămas fără grai, cu gura căscată. Ce-aş mai fi putut să-l sfătuiesc pe Lao Dan?"

Zigong spuse: „Omul Desăvârşit stă nemişcat precum «Reprezentantul Cadavrului» şi, în acelaşi timp, arată precum Dragonul. Deşi vocea sa este precum tunetul, este totuşi atât de profundă şi de liniştită. Oare se mişcă precum Cerul şi Pământul? Oare tu, Zigong, poţi ajunge să-l vezi?"

În cele din urmă, la sfatul lui Kongzi, Zigong s-a dus să-l vadă pe Lao Dan. Acesta tocmai voia să îngenuncheze în templu şi-l întâmpină, spunându-i în şoaptă: „Mi-a venit vremea să mă duc.

Ce-ai putea să mă înveţi?" Zigong răspunse: „În Lumea Subcerească, guvernarea celor Trei Auguşti şi a celor Cinci Împăraţi este diferită, dar ei se bucură de aceeaşi faimă. Cum se face că numai Domnia Ta consideri că nu sunt Oameni Înţelepţi?" Lao Dan continuă: „Fiule, apropie-te puţin! Ce numeşti tu «diferit»?" Zigong îi răspunse: „Împăratul Yao i-a cedat domnia lui Shun. Împăratul Shun i-a cedat domnia lui Yu. Împăratul Yu a recurs la forţă, iar regele Tang la armată. Regele Wen i s-a supus tiranului Zhou şi nu a îndrăznit să se răzvrătească. Regele Wu s-a revoltat împotriva tiranului Zhou şi a refuzat să i se supună. De aceea spun că sunt diferiţi." Lao Dan insistă: „Fiule, apropie-te puţin! Îţi voi explica guvernarea celor Trei Auguşti şi a celor Cinci Împăraţi în Lumea Subcerească. Odinioară, guvernarea împăratului Huangdi în Lumea Subcerească a făcut ca inimile oamenilor să fie una. Dacă cineva avea o rudă moartă şi n-o jelea, oamenii nu-l blamau. Guvernarea împăratului Yao în Lumea Subcerească a făcut ca inimile oamenilor să se apropie. Dacă cineva nu ţinea doliu pentru o rudă, oamenii nu-l blamau. Guvernarea împăratului Shun în Lumea Subcerească a făcut ca inimile oamenilor să se întreacă. Femeile însărcinate năşteau în luna a zecea, iar copilul de cinci luni putea vorbi.[100] Nici nu ajungea să râdă, când începea să-i cunoască pe oameni. Atunci oamenii au început să moară înainte de vreme. Guvernarea împăratului Yu în Lumea Subcerească a făcut ca inimile oamenilor să se schimbe. Oamenii aveau inimă, iar armatele se supuneau. Uciderea banditilor nu era considerată crimă. Oamenii erau de tot felul şi aşa era Lumea Subcerească. Ca urmare, pe pământ era mare spaimă şi atunci s-au ridicat confucianiştii şi moiştii. Ei au început să alcătuiască regulile de conduită care acum se regăsesc la fete şi neveste. Ce-ar mai fi de zis? Am să mai adaug doar că guvernarea celor Trei Auguşti şi a celor Cinci Împăraţi în Lumea Subcerească se numea guvernare, dar mare dezordine era! Cunoaşterea celor Trei Auguşti, în plan superior, se împotrivea luminii soarelui şi lunii; în plan inferior, despărţea esenţa muntelui

---

100. Conform tradiţiei chineze, femeia însărcinată năştea la paisprezece luni, iar copilul începea să vorbească la vârsta de doi ani.

de a apei, iar la mijloc înlătura rânduiala celor patru anotimpuri. Cunoaşterea lor învenina asemenea acului de scorpion şi ciupiturii vietăţii mărunte. Cei care nu ajung să-şi liniştească firea înnăscută par a se considera oameni înţelepţi. Nu sunt neruşinaţi? Lor nu le-a fost ruşine!" Zigong era atât de îngrozit, că nu-şi mai găsea locul.

Kongzi îi relată lui Lao Dan: „De multă vreme mă străduiesc să pun în ordine cele şase cărţi: *Cartea Poemelor*, *Cartea Documentelor*, *Însemnări despre Rituri*, *Cartea Muzicii*, *Cartea Transformărilor*, *Cronica regatului Lu*. Cine le ştie noima? Le-am vorbit celor şaptezeci şi doi de suverani despre *Dao* al Regilor de Odinioară şi despre urmele lăsate de guvernarea ducilor Zhou şi Shao. Nici măcar un suveran n-a dat semn că ar dori să se folosească de spusele mele. De ce oare? Din cauză că oamenilor le este greu să vorbească sau din cauză că le este greu să-l înţeleagă pe *Dao*?" Laozi îi răspunse: „Din fericire, n-ai întâlnit suveranul care să guverneze lumea. Cele şase cărţi sunt urmele lăsate de Împăraţii legendari. Cum de-au lăsat urme? Acum vorbele tale se aseamănă urmelor. Vezi, urma este lăsată de încălţări, dar cum să fie urma totuna cu încălţările? Bâtlanii albi se privesc unul pe altul fără ca pupilele lor să se mişte şi vântul dă viaţă. Muscoiul bâzâie în vântul care se ridică, iar musca îi răspunde în vântul care coboară şi vântul dă viaţă. Animalul mitologic *lei* este de la natură femelă şi mascul şi de aceea vântul dă viaţă. Firea nu poate fi schimbată, Destinul nu poate fi transformat, timpul nu poate fi oprit, *Dao* nu poate fi stăvilit. Dacă se ajunge la *Dao*, nu se poate ca sinele să nu existe. Se poate ca acela care se pierde aici să nu aibă sine."

Kongzi nu a mai ieşit din casă trei luni şi apoi s-a dus să-l vadă pe Lao Dan. Kongzi îi spuse: „Am ajuns la *Dao*! Corbul şi coţofana clocesc ouă, peştii îşi depun icrele, viespea se transformă. Când vine pe lume frăţiorul, fratele mai mare plânge. De multă vreme, fără să particip la transformare, acţionez ca om. Dacă fără să particip la transformare acţionez ca om, cum pot transforma oamenii?" Laozi îi răspunse: „Se prea poate ca tu să fi ajuns la *Dao*."

CAPITOLUL XV

Idei gravate

刻意

Gravarea ideii, preţuirea acţiunii, părăsirea lumii, diferenţierea obiceiurilor, discursul pretenţios, dispreţul şi ponegrirea sunt Înfumurare, sunt ceea ce iubesc învăţaţii din munţi şi văi, oamenii care neagă lumea, cei care, îmbătrâniţi, se aruncă în abisuri. Discutarea omeniei, dreptăţii, loialităţii şi încrederii, respectul şi cumpătarea, refuzul şi cedarea sunt Cultivare de Sine, sunt ceea ce iubesc învăţaţii din lumea obişnuită, oamenii care predau, cei care învaţă în călătorii şi în popasuri. Discutarea marilor merite, fixarea marelui renume şi a ritualurilor pentru suveran şi supus, îndreptarea superiorului şi inferiorului sunt Guvernare, sunt ceea ce iubesc învăţaţii de la curtea regală, oamenii care îşi venerează stăpânul şi îşi întăresc regatul, cei care se străduiesc să îşi întărească ţara. Apropierea de smârcuri şi iazuri, situarea în pustiuri vaste, pescuitul în voie sunt Non-Acţiune, sunt ceea ce iubesc învăţaţii fluviilor şi mărilor, oamenii care fug de lume, cei care trăiesc după bunul plac. Respiraţia cu gura deschisă, expirarea aerului greu şi inspirarea aerului proaspăt, gâfâitul ursului şi ciripitul păsării sunt Longevitate, sunt ceea ce iubesc învăţaţii care îşi dirijează respiraţia, oamenii care îşi hrănesc forma, cei care sunt la fel de longevivi ca Pengzu.

Prin urmare, cine se înalţă fără a grava idei se cultivă pe sine fără a avea merite şi renume, se desfată fără a avea râuri şi mări, trăieşte vreme îndelungată fără a-şi dirija respiraţia, uită absolut totul şi există absolut oriunde. El este indiferent şi fără limite, este urmat de tot ce este Frumos, este *Dao* al Cerului şi al Pământului, este Virtutea Omului Înţelept.

De aceea, se spune: „Liniştea, Singurătatea, Vidul şi Non-Acţiunea sunt tihna Cerului şi Pământului, sunt esenţa lui *Dao* şi a Virtuţii."

De aceea, se spune: „Omul Înţelept se odihneşte acolo. Dacă se odihneşte, atunci Tihna se transformă. Dacă Tihna se transformă, atunci este Linişte. Dacă prin transformare Tihna este Linişte, atunci tristeţea şi nenorocirea nu-l pot pătrunde, iar influenţele nefaste nu-l pot surprinde. De aceea, Virtutea lui este deplină, iar spiritul lui este neîntinat."

De aceea, se spune: „Viaţa Omului Înţelept este precum acţiunea Cerului. Moartea Omului Înţelept este precum transformarea lucrurilor. Fiind nemişcare, se aseamănă cu *Yin* în Virtute; fiind mişcare, se aseamănă cu *Yang* în vâltoare. Nu face ca fericirea să fie mai întâi; nu face ca nefericirea să fie la început. Simte şi apoi răspunde. Este forţat şi apoi se mişcă. Nu se opreşte şi apoi se înalţă. Părăseşte cunoaşterea şi problemele; urmează Principiul Cerului. Prin urmare, nu cunoaşte năpasta Cerului, nu cunoaşte osteneala lucrurilor, nu cunoaşte dispreţul oamenilor, nu cunoaşte reproşul duhurilor. Viaţa Omului Înţelept este precum plutirea, moartea lui este precum odihna. El nu-şi face gânduri, nu-şi face planuri. Este lumină, dar nu străluceşte. Este încrezător, dar nu aşteaptă nimic. Somnul lui este fără vise, trezirea-i fără tristeţe. Spiritul lui este pur, sufletul lui nu osteneşte. Fiind vid şi linişte, se uneşte cu Virtutea Cerului."

De aceea, se spune: „Jalea şi bucuria sunt decăderea Virtuţii. Veselia şi furia sunt greşeala lui *Dao*. Iubirea şi ura sunt pierderea Virtuţii. Prin urmare, inima nu cunoaşte nici tristeţe, nici bucurie – aceasta este Desăvârşirea Virtuţii. Unu nu se schimbă – aceasta este Desăvârşirea Nemişcării. Împotrivirea nu există – aceasta este Desăvârşirea Vidului. Unirea cu lucrurile nu există – aceasta este Desăvârşirea Tăcerii. Potrivnicia nu există – aceasta este Desăvârşirea Chintesenţei."

De aceea, se spune: „Trupul se trudeşte şi astfel îşi face rău. Esenţa se iroseşte fără încetare şi astfel se pierde. Pierderea este istovire. Prin natura ei, apa nu este tulbure, adică este limpede; nu se mişcă,

adică este netedă; dacă este stăvilită, atunci nu curge şi nici nu poate fi limpede – aceasta este imaginea Virtuţii Cerului."

De aceea, se spune: „Ce este pur nu se amestecă. Ce este nemişcare şi Unu se schimbă. Ce este tăcere nu acţionează. Ce este mişcare acţionează odată cu Cerul – acesta este *Dao* care hrăneşte Spiritul. Aşadar, cel care are sabie din regatele Gan sau Yue o păstrează în teacă şi nu îndrăzneşte s-o folosească – aceasta este Desăvârşirea Comorii. Esenţa şi Spiritul ajung în cele patru zări şi trec dincolo de ele. Nu au nici o limită. Deasupra se întâlnesc în Cer, dedesubt se încolăcesc în Pământ. Transformă şi dau naştere celor zece mii de lucruri şi nu se pot întrupa. Numele lor este asemenea cu al Împăratului[101]. Numai *Dao* al Purităţii şi Simplităţii păstrează Spiritul. Păstrându-l, nu-l pierde, şi împreună cu el formează Unu. Esenţa lui Unu pătrunde şi se armonizează cu Principiul Cerului."

O vorbă din popor spune: „Cei mulţi dau importanţă foloaselor, învăţaţii aleşi dau importanţă renumelui; oamenii virtuoşi apreciază hotărârea, oamenii înţelepţi preţuiesc Esenţa."

Aşadar, ceea ce nu se amestecă se numeşte „Simplitate"; ceea ce nu întinează Spiritul se numeşte „Puritate". Cine poate înţelege Puritatea şi Simplitatea se numeşte „Om Adevărat".

101. „Împăratul" este totuna cu „Împăratul Cerului" (*tian di*).

CAPITOLUL XVI

Îndreptarea firii
繕性

Cine își îndreaptă firea potrivit învățăturii obișnuite, urmărind să se întoarcă la începuturile sale, cine își tulbură dorințele cu gânduri obișnuite, urmărind să dobândească înțelepciunea – acela se numește „om ascuns și întunecat". Cei din vechime se guvernau potrivit normei lui *Dao* și-și hrăneau Cunoașterea cu Liniște. Cunoașterea a apărut, dar ei nu au acționat prin Cunoaștere – aceasta se numește „a hrăni Liniștea prin Cunoaștere". Cunoașterea și Liniștea se îmbină hrănindu-se reciproc, iar Armonia și Rațiunea apar de la natură. Prin urmare, Virtutea este Armonie, *Dao* este Rațiune. Virtutea cu toate înfățișările ei este Omenie, *Dao* cu toate Rațiunile sale este Dreptate. Dreptatea clarifică și lucrurile se apropie – aceasta este Fidelitate. Miezul pur și adevărat se întoarce la simțăminte – aceasta este Muzică. Încrederea acționează asupra înfățișării și trupului și se supune *Clasicelor* – aceasta este Ritual. Când Ritualul și Muzica acționează pretutindeni, Lumea Subcerească este în dezordine. Când cei din vechime se îndreptau, își tăinuiau virtutea. Atunci Virtutea nu neliniștea. Dacă neliniștea, lucrurile își pierdeau firea.

Cei din vechime se aflau în plin haos și atunci, laolaltă, au dobândit liniștea și-au ajuns să nu mai aibă dorințe. Așa era atunci. *Yin* și *Yang* erau în Armonie și în Liniște. Demonii și spiritele nu făceau rău. Cele patru anotimpuri își respectau ordinea. Cele zece mii de lucruri nu se vătămau și oamenii nu mureau înainte de vreme. Deși oamenii erau atoatecunoscători, nu-și foloseau Cunoașterea – aceasta se numește Unitate Desăvârșită. Așa era atunci. Nimeni nu acționa și totul era firesc.

Apoi Virtutea a decăzut. Atunci, împărații Suiren și Fuxi au început să acționeze în Lumea Subcerească. Ca urmare, lumea s-a supus, dar s-a pierdut Unitatea. Virtutea iarăși a decăzut. Atunci, împărații Shennong și Huangdi au început să acționeze în Lumea Subcerească. Ca urmare, oamenii s-au liniștit, dar s-a pierdut Supunerea. Virtutea a decăzut din nou. Atunci, împărații Tang[102] și Yu[103] au început să acționeze în Lumea Subcerească. Ei au început să guverneze țara și să instruiască poporul. Împrăștiau Puritatea și risipeau Simplitatea. *Dao* a fost părăsit și în schimb a fost folosită bunătatea. Virtutea a fost primejduită și a fost abordată acțiunea. Oamenii și-au abandonat firea și s-au supus inimii lor. S-au cunoscut unii pe alții, dar cunoașterea dobândită nu a fost de ajuns pentru a pune Lumea Subcerească pe un făgaș. Apoi au îmbogățit cunoașterea cu *Clasicele* și cu erudiția. *Clasicele* au distrus esența, iar erudiția a înecat inimile oamenilor. Atunci, ei au început să devină neîncrezători și nesupuși. Nu au mai putut să revină la firea și simțămintele lor, nici să se întoarcă la începuturile lor.

De aici se vede că lumea l-a pierdut pe *Dao* și *Dao* a pierdut lumea. Lumea și *Dao* s-au pierdut reciproc. Ce face ca omul care-l are pe *Dao* să apară în lume? Ce face ca lumea să apară în *Dao*? *Dao* nu poate să apară în lume, iar lumea nu poate să apară în *Dao*. Deși Omul Înțelept nu stă în adâncul pădurilor de munte, virtutea lui este ascunsă. Fiind ascunsă, nu se ascunde pe sine. În vechime, cel care era numit cărturar ascuns, fără să-și ascundă trupul, nu era văzut; fără să-și înghită vorbele, nu le rostea; fără să-și ascundă cunoașterea, n-o dezvăluia. Atunci se trăia în mare libertate. Dacă așa era în vremea aceea, cel care acționa din plin în Lumea Subcerească se întorcea la Unu, fără a lăsa urme. Dacă nu era așa în

102. Aici, Tang este un alt nume al împăratului legendar Yao. A se vedea rubrica **Yao** din „Glosar de personaje".

103. Aici, Yu este un alt nume al împăratului legendar Shun. A se vedea rubrica **Shun** din „Glosar de personaje".

vremea aceea, cel care sărăcea din plin Lumea Subcerească aştepta adâncindu-şi rădăcinile şi liniştea deplină. Acesta îl păstrează pe *Dao* al trupului.

În vechime, cel care-şi păstra trupul nu-şi îmbogăţea cunoaşterea prin dezbateri, nu sărăcea Lumea Subcerească prin cunoaştere, nu sărăcea virtutea prin cunoaştere. Singuratic, rămânea la locul lui şi se întorcea la firea sa. Oare cum mai acţiona? Aşadar, *Dao* nu este o acţiune măruntă. Cunoaşterea măruntă ruinează Virtutea. Acţiunea măruntă îl ruinează pe *Dao*. De aceea, se spune: „Corectează-te singur!“ Bucuria deplină înseamnă împlinirea intenţiei.

În vechime, era considerat împlinit nu cel care avea ranguri şi onoruri, ci acela care ajunsese la culmea bucuriei. În zilele noastre este considerat împlinit cel care a dobândit ranguri şi onoruri. Rangurile şi onorurile ţin de trup, nu de Fire şi Destin: se poate întâmpla să-ţi iasă în cale sau nu. Dacă vin, sosirea lor nu poate fi împiedicată. Dacă pleacă, nu pot fi oprite. De aceea, rangurile şi onorurile nu sunt motiv de îngâmfare, iar sărăcia şi greutăţile nu sunt motiv de decădere. Omul din vechime se bucura şi-ntr-un caz, şi-n celălalt; de aceea nu cunoştea tristeţea. În zilele noastre, omul este nefericit când îşi pierde rangurile şi onorurile. Aşa se face că, deşi a cunoscut bucuria, n-a putut să nu se piardă. De aceea, se spune: „Cel care-şi pierde sinele în lucruri şi-şi pierde firea în obişnuit se numeşte «om decăzut şi de nimic».“

CAPITOLUL XVII

Ape de toamnă
秋水

Când vine vremea apelor de toamnă, o sută de râuri se varsă în Huanghe. Puhoaiele sunt atât de mari, încât între țărmuri și ostroave nu se deosebește o vită de un cal. Bucuros, He Bo se desfată și socotește că toată frumusețea Lumii Subcerești îi aparține. Urmându-și curgerea, se îndreaptă spre Răsărit și ajunge la Marea de Nord[104]. Cu fața spre soare-răsare privește, dar nu vede capătul apelor. Atunci, He Bo își întoarce fața, își ridică privirea spre Ruo și i se adresează oftând: „O vorbă din popor spune: «Cel care a auzit vorbindu-se despre *Dao* într-o sută de feluri consideră că nimeni nu-i ca el.» Așa sunt eu. Odinioară, am auzit cum era știrbită faima lui Zhong Ni și nesocotită dreptatea lui Bo Yi. La început, n-am crezut. Acum îmi dau seama cât de vast sunteți. Dacă n-aș fi ajuns la poarta Domniei Tale, aș fi fost în primejdie. Multă vreme aș fi stârnit râsul tuturor învățaților."

Ruo de la Marea de Nord îl apostrofă: „Cu o broscuță de fântână nu se poate discuta despre mare; ea nu cunoaște decât golul fântânii. Cu o insectă de vară nu se poate discuta despre îngheț; ea nu cunoaște decât timpul verii. Cu un cărturar înfumurat nu se poate discuta despre *Dao*; el nu cunoaște decât învățătura lui. Acum tu îți ieși din matcă, privești marea cea mare și îți afli limitele. Se poate discuta cu tine despre Marea Rațiune. Dintre apele Lumii Subcerești, nici una nu-i atât de vastă precum marea. Zece mii de râuri se varsă în

---

104. Unii comentatori chinezi consideră că Marea de Nord este partea de nord a Mării de Răsărit. A se vedea și rubricile corespunzătoare din „Glosar de denumiri geografice".

ea. Nu se ştie când se vor opri, dar n-o umplu. Apele mării curg în Weilü. Nu se ştie când se vor opri, dar n-o golesc. Primăvara şi toamna n-o schimbă. Nu cunoaşte nici inundaţie, nici secetă. Eu, Ruo, cuprind râuri şi fluvii, dar nu pot fi măsurat şi nici nu sporesc datorită lor. Eu sunt asemenea Cerului şi Pământului şi primesc suflu de la *Yin* şi *Yang*. Mă aflu între Cer şi Pământ şi mă asemăn unei pietricele sau unui pomişor de pe un munte mare. Când văd cât de mărunt sunt, cum aş putea crede mai mult despre mine? Eu socotesc că întinderea dintre cele patru mări cuprinsă între Cer şi Pământ se aseamănă cu un muşuroi de furnici într-o mlaştină mare. Eu socotesc că Regatul de Mijloc[105], cuprins între cele patru mări, se aseamănă cu un bob de mei într-un hambar mare. Când se vorbeşte despre mulţimea lucrurilor se spune că sunt zece mii, iar Omul este unul dintre ele. În cele nouă ţinuturi oamenii sunt nenumăraţi. Printre cerealele şi plantele care cresc, printre bărcile şi căruţele care trec, Omul este doar unul. În comparaţie cu cele zece mii de lucruri, oare Omul nu este cât vârful firului de păr de pe corpul calului? Aici sfârşeşte acel ceva pe care cei Cinci Împăraţi l-au moştenit, pentru care cei Trei Regi s-au luptat, pentru care cei omenoşi s-au îngrijorat, pentru care dregătorii s-au trudit. Bo Yi este renumit fiindcă a respins acel ceva, Zhong Ni este considerat erudit pentru că a discutat despre el. Socotind că sunt măreţi, oare aceştia nu se aseamănă cu tine, care odinioară te mândreai cu apele tale?"

He Bo răspunse: „Dacă-i aşa, oare pot considera mari Cerul şi Pământul şi mic vârful firului de păr?" Ruo de la Marea de Nord îi replică: „Nu. Cât priveşte lucrurile, măsura este fără de sfârşit, timpul este fără oprire, împărţirea nu are statornicie, iar începutul şi sfârşitul nu au cauză. Ca urmare, Marea Cunoaştere observă lucrurile şi de departe, şi de aproape: chiar dacă sunt mărunte, nu le consideră puţine, chiar dacă sunt mari, nu le consideră multe, căci ştie că măsura lor este fără de sfârşit. Cunoaşterea înţelege trecutul şi prezentul şi de aceea nu se întristează din pricina timpului

105. „Regatul de Mijloc" este traducerea literală a termenului *Zhongguo*, care denumeşte China.

îndelungat şi nu caută timpul scurt, căci ştie că timpul este fără oprire. Cunoaşterea cercetează Plinul şi Vidul, şi de aceea nu se bucură de câştig şi nici nu se îngrijorează de pierdere, căci ştie că împărţirea nu are statornicie. Cunoaşterea înţelege drumul neted, şi de aceea viaţa nu-i aduce mulţumire, moartea nu-i aduce nefericire, căci ştie că începutul şi sfârşitul nu pot avea cauză.

Din câte văd eu, cunoaşterea omului nu se compară cu necunoaşterea lui, durata vieţii lui nu se compară cu cea anterioară naşterii. Cum foloseşte micimea desăvârşită şi caută să micşoreze hotarele măreţiei desăvârşite, stârneşte dezordine şi nu se poate împlini el însuşi. Cum să se ştie de aici că vârful firului de păr este îndeajuns pentru a stabili limita fineţii desăvârşite? Cum să se ştie că Cerul şi Pământul sunt îndeajuns pentru a micşora hotarele Măreției Desăvârşite?"

He Bo mai întrebă: „În lume, cei meşteri la vorbă spun că «Esența Desăvârşită nu are formă, iar Măreția Desăvârşită nu poate fi împrejmuită». Să fie adevărată această vorbă?" Ruo de la Marea de Nord răspunse: „Esența este micimea neînsemnată, Abundența este măreția vastă. Diferenţele sunt totdeauna pe potrivă. Ele există. Aşadar, Esenţa şi Grosolănia sunt limitate la ceea ce are formă. Ceea ce nu are formă nu poate fi împărţit prin socoteli. Ceea ce nu poate fi împrejmuit nu poate fi micşorat prin socoteli. Ceea ce poate fi discutat prin vorbe este grosolănia lucrurilor. Ceea ce poate fi transmis prin gânduri este esenţa lucrurilor. Ceea ce nu poate fi discutat prin vorbe, ceea ce nu poate fi transmis prin gânduri nu se limitează la Esenţă şi Grosolănie. Prin urmare, Omul Mare acţionează, dar nu le pricinuieşte rău celorlalți şi nici nu preamăreşte omenia şi binefacerile; acționează, dar nu se gândeşte la folos şi nici nu-i dispreţuieşte pe portari. Nu se luptă pentru bunuri şi bogății şi nici nu laudă refuzul şi renunţarea. Pentru treburile lui nu cere nimănui nimic, dar nici nu preamăreşte traiul prin propriile forţe. Nu dispreţuieşte lăcomia şi mârşăvia. El acţionează altfel decât omul obişnuit, dar nu ridică în slăvi deosebirile. Acţionează urmând mulţimea, dar nu dispreţuieşte elocinţa şi linguşeala. Rangurile şi onorurile lumii

nu sunt îndeajuns pentru a-l încuraja. Insulta şi ocara nu sunt îndeajuns pentru a-l ruşina. El ştie că Afirmaţia şi Negaţia nu pot fi distinse, că Micimea şi Mărimea nu pot fi delimitate. O vorbă spune: «Despre Omul cu *Dao* nu se aude nimic; Virtutea Desăvârşită nu se câştigă; Omul Mare nu are sine.» Prin aceste delimitări se ajunge la Desăvârşire."

He Bo mai întrebă: „Cum se pot deosebi Nobleţe şi Josnicie, Micime şi Mărime, când e vorba de ceea ce este în afara lucrurilor şi de ceea ce este înlăuntrul lor?" Ruo de la Marea de Nord răspunse: „Privind din perspectiva lui *Dao*, lucrurile nu au Nobleţe şi Josnicie. Privind din perspectiva lucrurilor, fiecare se consideră nobil, iar pe celălalt îl consideră josnic. Privite din perspectiva obişnuitului, Nobleţea şi Josnicia nu există în sine. Privind din perspectiva diferenţelor, pentru că ceea ce este mare este considerat aşa, între cele zece mii de lucruri nu este nici unul care să nu fie mare; pentru că ceea ce este mic este considerat aşa, între cele zece mii de lucruri nu este nici unul care să nu fie mic. Cel care ştie că Cerul şi Pământul sunt cât bobul de mei, cel care ştie că vârful firului de păr este cât o colină vede cât de mari sunt diferenţele. Privind din perspectiva meritului, pentru că Existentul este considerat aşa, între cele zece mii de lucruri nu este nici unul care să nu aibă Existenţă; pentru că Non-Existentul este considerat aşa, între cele zece mii de lucruri nu este nici unul care să nu aibă Non-Existenţă. Cel care ştie că Răsăritul şi Apusul se opun unul celuilalt, dar nu pot exista unul fără celălalt, stabileşte delimitarea meritelor. Privind din perspectiva semnificaţiei, pentru că ceea ce este astfel este considerat aşa, între cele zece mii de lucruri nu este nici unul care să nu fie astfel; pentru că ceea ce este altminteri este considerat aşa, între cele zece mii de lucruri nu este nici unul care să nu fie altminteri. Cel care ştie că împăratul Yao şi tiranul Jie îşi au fiecare propria natură, dar se neagă unul pe celălalt, vede purtarea semnificativă.

Odinioară, împăraţii Yao şi Shun şi-au cedat domnia, dar tot au rămas împăraţi. Zi Zhi şi regele Kuai şi-au cedat domnia, dar ţara a pierit. Tang şi Wu s-au luptat, dar au ajuns regi. Ducele Bai

a luptat, dar a fost nimicit. De aici se vede că ritualul luptei și cedării domniei, acțiunile împăratului Yao și tiranului Jie, noblețea și josnicia își au vremea lor.

Grinzile și căpriorii pot pătrunde într-un zid de apărare, dar nu pot astupa o gaură. Se spune că sunt unelte deosebite. Roibul de rasă aleargă în galop o mie de *li* într-o zi, dar, pus să prindă șoareci, nu se compară cu ratonul și nevăstuica. Despre aceștia se spune că au o iscusință deosebită. Noaptea, bufnița prinde în gheare purici și zărește vârful firului de păr. De cum mijesc zorile, se holbează, dar nu vede colinele și munții. Despre aceasta se spune că are o fire deosebită. O vorbă zice: «Cel care urmează Afirmația nesocotește Negația, cel care urmează Guvernarea nesocotește Dezordinea și nu înțelege Principiul Cerului și Pământului, și nici firea celor zece mii de lucruri.» Acela se poartă ca și cum ar urma Cerul nesocotind Pământul, ca și cum ar urma principiul *Yin* nesocotind principiul *Yang*. Acela nu poate înțelege nimic. Fiind astfel, când discută, nu renunță la ideea sa; dacă nu este prost, atunci este mincinos. Împărații și regii[106] și-au cedat domnia în condiții aparte, iar cele trei dinastii s-au succedat în condiții deosebite.

Cel care este în afara vremurilor sale și se opune obiceiurilor celorlalți este numit «uzurpator». Cel care este în pas cu vremurile sale și urmează obiceiurile celorlalți este numit «discipolul dreptății». Taci, He Bo! Tu nu cunoști categoriile de Noblețe și Josnicie, rânduirea Micimii și Mărimii!"

He Bo întrebă iarăși: „Dacă-i așa, de ce să acționez? De ce să nu acționez? Până la urmă, cum să fac? Să refuz sau să primesc? Să doresc sau să abandonez?"

Ruo de la Marea de Nord îi răspunse: „Ce este noblețea și ce este josnicia din perspectiva lui *Dao*? Acestea se numesc «reluare și opunere». Chiar dacă nu ești forțat, ești hotărât și te împotrivești lui *Dao*. Ce înseamnă puțin și ce înseamnă mult? Acestea se numesc «înlocuire și folosire». Chiar dacă nu ești Unu, acționezi și nu ești

106. „Împărații și regii" se referă la cei Cinci Împărați și la cei Trei Regi.

deopotrivă cu *Dao*. Fii aspru ca stăpânul unui regat care este lipsit de virtute. Fii blând ca Zeul Pământului, căruia îi aduci ofrande și care nu cunoaște fericirea. Fii vast ca nemărginirea celor patru zări, fără de hotare, care cuprinde cele zece mii de lucruri. Cine le susține și le apără? Aceasta se numește «nelimitare». Cele zece mii de lucruri sunt egale. Ce este scurt și ce este lung? *Dao* nu are început și nici sfârșit. Lucrurile se nasc și mor. Nu se susțin prin propria împlinire. Unu este vid, Unu este plin. Nu-și păstrează propria înfățișare. Anii nu se sfârșesc, timpul nu se oprește. Mișcarea și Creșterea, Plinul și Vidul, de cum sfârșesc, atunci încep. Aceasta se numește «metoda marii dreptăți și a dezbaterii rațiunii celor zece mii de lucruri». Viața lucrurilor este precum galopul cailor. Dacă nu există mișcare, nu se schimbă; dacă nu există timp, nu se strămută. Ce să faci? Ce să nu faci? Acceptă transformarea naturală."

He Bo își continuă șirul întrebărilor: „Ce este nobil în *Dao*?" Ruo de la Marea de Nord îi mai răspunse: „Cel care-l cunoaște pe *Dao* înțelege ce este Rațiunea. Cel care înțelege Rațiunea înțelege ce este Puterea. Cel care înțelege ce este Puterea nu este vătămat de lucruri. Pe cel cu Virtute Desăvârșită focul nu-l poate arde, apa nu-l poate îneca, gerul și arșița nu-l pot vătăma, păsările și animalele sălbatice nu-l pot ucide. Aceasta nu înseamnă că le disprețuiește. Se spune că acesta contemplă Liniștea și Primejdia; este liniștit în fața Nenorocirii și Fericirii; este atent la Depărtare și Apropiere și nu există nimic care să-l poată vătăma. De aceea, se spune: «Cerul se află înlăuntru, Omul se află în afară, iar Virtutea se află în Cer.» Cel care cunoaște acțiunea Omului își are originea în Cer și se situează în Virtute; ezitând, se îndoaie și se îndreaptă; se întoarce la ceea ce este esențial și vorbește despre limite."

He Bo mai întrebă: „Ce se numește «Cer»? Ce se numește «Om»?" Ruo de la Marea de Nord îi răspunse iarăși: „Vita și calul sunt patrupede – aceasta se numește «Cer». A pune frâie cailor și belciuge vitelor – aceasta se numește «Om». De aceea, se spune: «Nu te folosi de Om ca să distrugi Cerul, nu te folosi de Intenție ca să distrugi Destinul, nu te folosi de Virtute ca să aspiri la Renume.» Păstrează

totul cu grijă şi nu pierde nimic – aceasta se numeşte «întoarcerea la propriul adevăr».“

Monstrului Kui îi este milă de miriapod; miriapodului îi este milă de şarpe; şarpelui îi este milă de vânt; vântului îi este milă de ochi; ochiului îi este milă de inimă.

Monstrul Kui i se adresă miriapodului: „Eu merg sărind într-un picior. Nu sunt ca tine. Cum poţi să foloseşti singur atât de multe picioare?“ Miriapodul răspunse: „Ce ştii tu? Tu nu-l vezi pe cel care scuipă? Stropii mari sunt ca perlele, iar cei mici sunt ca picăturile de brumă; se amestecă, cad şi pot fi nenumăraţi. Eu mă mişc după datul meu natural, fără să ştiu de ce sunt aşa.“ Miriapodul îi spuse şarpelui: „Eu merg cu o mulţime de picioare. Cum să mă pot compara cu tine cel lipsit de picioare?“ Şarpele îl întrebă la rându-i: „Cum pot schimba datul natural care mă pune în mişcare? La ce mi-ar folosi picioarele?“ Şarpele îi spuse vântului: „Eu merg unduindu-mi şira spinării şi inelele, deci am formă. În schimb, tu te ridici vâjâind din Marea de Nord şi te năpusteşti vâjâind în Marea de Sud. Cum faci asta, de vreme ce n-ai formă?“ Vântul răspunse: „Aşa-i. Eu mă ridic vâjâind din Marea de Nord şi mă năpustesc în Marea de Sud. Fiind astfel, cine mă străpunge cu degetul mă învinge, iar cine mă calcă în picioare tot mă învinge. Deşi este aşa, doar eu pot frânge copacii groşi şi pot purta în zbor acoperişurile mari. Aşadar, Marea Victorie constă din a nu învinge prin lucrurile mărunte. Numai Omul Înţelept poate obţine Marea Victorie.“

Pe când Kongzi călătorea prin Kuang, o mulţime de oameni din regatul Wei[107] l-au încercuit, dar el n-a contenit să cânte din lăută. Zilu intră să-l vadă şi-l întrebă: „Maestre, cum de sunteţi atât de bucuros?“ Kongzi îi răspunse: „Hai să-ţi explic! De multă vreme fug de sărăcie, dar nu scap de ea – aşa este Destinul. De multă vreme

---

107. În text apare termenul Song. Comentatorii chinezi consideră că trebuie să fie o greşeală de transcriere, căci localitatea Kuang se afla în regatul Wei.

caut să înţeleg, dar nu izbutesc – aşa este Timpul. Pe vremea împăraţilor Yao şi Shun, în Lumea Subcerească nu existau săraci, dar nu pentru că oamenii ajunseseră la Cunoaştere. Pe vremea tiranilor Jie şi Zhou, în Lumea Subcerească nu existau oameni pătrunzători, dar nu pentru că-şi pierduseră Cunoaşterea. Împrejurările au potrivit lucrurile aşa.

A merge prin apă fără a fugi de crocodili şi dragoni – acesta este curajul pescarului. A merge pe pământ fără a fugi de rinoceri şi tigri – acesta este curajul vânătorului. A vedea moartea asemenea vieţii când săbiile se încrucişează în faţă – acesta este curajul soldatului aprig. A şti că cel sărac îşi are destinul lui, a şti că înţelegerea îşi are timpul ei, a înfrunta marile greutăţi fără teamă – acesta este curajul Omului Înţelept. Linişteşte-te, Zilu! Există o rânduială pentru destinul meu."

Nu după multă vreme, un comandant în zale intră să-şi ceară scuze şi-i spuse: „V-am luat drept Yang Hu. De aceea v-am încercuit. De vreme ce a fost o greşeală, permiteţi-mi să-mi cer scuze şi să mă retrag."

Gongsun Long i se adresă ducelui Mou din regatul Wei: „Când eram mic, am învăţat despre Calea Regilor de Odinioară. Când am crescut, am înţeles acţiunea Omeniei şi Dreptăţii, am armonizat asemănarea şi deosebirea, am separat dur de alb, Afirmaţia de Negaţie, Posibilul de Imposibil, am pus în dificultate ştiinţa celor o sută de şcoli[108], am epuizat dezbaterile tuturor oamenilor şi socoteam că am ajuns la Desăvârşire. Acum, auzind vorbele lui Zhuangzi, sunt uluit şi le găsesc ciudate. Nu ştiu dacă în această discuţie nu sunt pe măsura lui sau în cunoaşterea acestora nu mă asemăn lui. Nu mai pot să deschid gura. Îndrăznesc să vă întreb despre metoda lui."
Ducele Mou, aşezându-se bine în jilţ, oftă adânc. Ridică privirea spre cer şi-i răspunse râzând: „Oare numai tu nu ai auzit istorioara

108. „O sută de şcoli" reprezintă metafora folosită pentru a denumi toate şcolile şi curentele filozofice din perioada Regatelor Combatante.

Brotăcelului din fântâna dărăpănată şi a Broaştei țestoase din Marea de Răsărit? Într-o zi, Brotăcelul i se adresă Țestoasei: «Cât sunt de fericit! Ies şi sar pe ghizdurile fântânii, intru şi mă odihnesc pe marginea spărturilor din zidărie. Când mă arunc în apă, ea mă susține de subsuoară şi-mi ține bărbia deasupra. Când calc în noroi, mi se afundă picioarele şi-mi dispar gleznele. Privesc în urmă larvele de țânțari, crabii şi mormolocii, şi nimeni nu-i ca mine. În plus, a cuprinde apa dintr-o vale şi a avea bucuria de a ocupa o fântână dărăpănată – aceasta este Desăvârşirea. Maestre, de ce nu veniți să priviți?» Broasca țestoasă din Marea de Răsărit nu apucase să intre cu piciorul stâng, că genunchiul drept deja îi înțepenise. Atunci, retrăgându-se domol, îi vorbi Brotăcelului despre mare: «O cale lungă de o mie de *li* nu este de ajuns pentru a-i descoperi mărimea; o adâncime de mii de *ren*i nu este de ajuns pentru a-i afla profunzimea. Pe vremea împăratului Yu, în zece ani au fost nouă inundații, dar apele n-au crescut mai mult din această pricină. Pe vremea regelui Tang, în opt ani au fost şapte secete, dar malurile nu s-au surpat mai mult din această pricină. Aşadar, a se schimba, dar nu datorită timpului lung sau scurt, a creşte şi a se retrage, dar nu datorită apelor multe sau puține – aceasta este marea bucurie a Mării de Răsărit.» Auzind acestea, Brotăcelul din fântâna dărăpănată s-a speriat atât de tare, încât, uluit, şi-a pierdut firea.

Tot aşa, cel a cărui cunoaştere nu deosebeşte adevăr de fals doreşte să cerceteze vorbele lui Zhuangzi. Aceasta este ca şi cum ar pune un țânțar să poarte în spate un munte sau o râmă să fugărească Fluviul Galben. Desigur că aşa ceva nu este cu putință. Mai mult, cel a cărui cunoaştere nu distinge vorbele minunate îşi urmăreşte interesul de moment. Oare nu procedează el precum Brotăcelul din fântâna dărăpănată? Acela calcă Izvorul Galben şi se înalță la Cer, unde nu există nici miazăzi, nici miazănoapte. Nestânjenit de cele patru zări, se afundă în Nepătruns, unde nu există nici soare-răsare, nici soare-apune. El începe în Obscuritatea Misterioasă şi se întoarce în Marea Pătrundere. Acum, tu, fiind atât de uluit, vrei să studiezi acestea şi să le cercetezi prin dezbateri? Este ca şi cum ai privi pe

furiş cerul printr-un tub sau ai arăta pământul cu o sulă de cizmărie. Oare nu-i prea puţin? Pleacă! Oare numai tu nu ai auzit că toţi tinerii din Shouling învaţă să meargă în Handan? Până să dobândească obiceiurile acelui regat, le-au şi uitat pe ale lor şi se întorc întotdeauna în patru labe. Dacă nu pleci acum, îţi vei uita temeiul şi-ţi vei pierde învăţătura."

Rămas cu gura căscată, Gongsun Long o rupse la fugă.

Zhuangzi dădea la undiţă în râul Pu. Regele din Chu a trimis doi demnitari să-i prezinte salutul său. Aceştia i s-au adresat: „Regele doreşte să vă ocupaţi de guvernarea ţării." Zhuangzi, ţinându-şi undiţa, le răspunse fără să-i privească: „Am auzit că în regatul Chu există o broască ţestoasă sfântă care a murit acum trei mii de ani. Regele a pus-o într-un coş de bambus, a acoperit-o cu un ştergar şi a ascuns-o în vârful templului strămoşilor. Oare această broască ţestoasă a preferat să moară pentru ca să-i fie păstrată şi preţuită carapacea? Oare ar fi preferat să trăiască şi să-şi târâie coada în noroi?" Cei doi demnitari spuseră într-un glas: „Ar fi preferat să trăiască şi să-şi târâie coada în noroi." Zhuangzi replică: „Atunci plecaţi! Eu îmi voi târâi coada în noroi."

Pe când Huizi era ministru în regatul Liang, Zhuangzi se duse să-l vadă. Cineva îl avertiză pe Huizi: „Zhuangzi vine cu dorinţa de a vă înlocui în funcţia de ministru." Huizi s-a speriat. Trei zile şi trei nopţi l-a căutat pe Zhuangzi în toată ţara. Acesta, de cum a auzit, s-a dus să-l vadă şi l-a liniştit: „În Sud trăieşte o pasăre. Numele ei este Pasărea de Foc. Ai auzit de ea? Când Pasărea de Foc părăseşte Marea de Sud, zboară spre Marea de Nord. Dacă nu întâlneşte platani, nu se odihneşte; dacă nu găseşte seminţe de bambus, nu se hrăneşte; dacă nu găseşte izvoare de apă dulce, nu bea. Odată, pe când o bufniţă prindea în gheare un şoarece mort, Pasărea de Foc tocmai trecea pe acolo. Bufniţa a ridicat capul, a privit-o şi a ţipat ameninţător. Oare Domnia Ta doreşti să te foloseşti de regatul Liang şi să mă ameninţi?"

Zhuangzi şi Huizi se plimbau pe podul de pe râul Hao. Zhuangzi remarcă: „Albişorii se plimbă în largul lor – aceasta este bucuria peştelui.“ Huizi spuse: „Tu nu eşti peşte. Cum de cunoşti bucuria peştelui?“ Zhuangzi răspunse: „Tu nu eşti eu. De unde ştii că eu nu cunosc bucuria peştelui?“ Huizi grăi la rândul său: „Eu nu sunt tu şi, desigur, nu te cunosc. Tot la fel de sigur este că tu nu eşti peşte şi că nu cunoşti bucuria peştelui.“ Zhuangzi continuă argumentaţia: „Hai s-o luăm de la început! Tu ai spus: «Cum de cunoşti bucuria peştelui?» Mi-ai pus întrebarea ştiind că eu o cunosc. Eu o cunosc de la râul Hao.“

CAPITOLUL XVIII

Bucuria Desăvârşită

至 樂

Oare în Lumea Subcerească există bucurie desăvârşită sau nu? Oare există ceva care dă viaţă trupului sau nu? De ce acţionează? Pe ce se sprijină? Ce evită şi ce păstrează? De ce anume se apropie şi de ce se depărtează? De ce se bucură şi ce dispreţuieşte?

În Lumea Subcerească, toţi venerează bogăţia, nobleţea, longevitatea şi bunătatea; toţi se bucură de tihna trupului, de gustul savuros, de veşmintele minunate, de culorile încântătoare, de sunetele armonioase; toţi dispreţuiesc sărăcia, nimicnicia, moartea înainte de vreme şi ticăloşia; toţi se necăjesc când trupul nu se bucură de tihnă, când gura nu se bucură de gust savuros, când corpul nu se bucură de veşminte minunate, când ochiul nu se bucură de culori încântătoare, când urechea nu se bucură de sunete armonioase. Atunci îi cuprinde o mare tristeţe şi teamă. Ei îşi cultivă corpul. Ce prostie!

Bogatul se chinuie de zor să adune averi pe care nici măcar nu apucă să le isprăvească. El îşi cultivă corpul. Câtă aparenţă! Zi şi noapte, necontenit, nobilul se gândeşte şi cumpăneşte bunătatea şi răutatea. El îşi cultivă corpul. Câtă risipire! Omul se naşte şi odată cu el se naşte şi tristeţea. Omul longeviv, buimăcit, se întristează pentru că vreme îndelungată nu moare. Ce chin! El îşi cultivă corpul. Câtă îndepărtare!

În Lumea Subcerească, soldatul aprig este considerat bun, dar acest lucru nu este de ajuns pentru a-l menţine în viaţă. Eu nu ştiu dacă cel considerat bun este cu adevărat bun sau nu. Chiar dacă este considerat bun, acest lucru nu este de ajuns pentru a-l menţine în viaţă. Chiar dacă nu este considerat bun, acest lucru este de ajuns

pentru a-l menţine în viaţă. De aceea, se spune: „Dacă reproşul sincer nu este ascultat, supune-te şi nu lupta!“ Totuşi, Zixu a luptat, şi astfel şi-a distrus trupul. Dacă nu lupta, nici numele nu-i dăinuia. Oare a fost cu adevărat bun sau nu?

Cât despre ce fac oamenii de rând şi ce-i bucură, eu tot nu ştiu nimic. Oare Bucuria îi bucură cu adevărat sau nu? Eu observ că bucuria oamenilor de rând, plăcerile spre care gonesc cu toţii de parcă nu s-ar mai putea opri sunt ceea ce ei numesc „bucurie“. Însă pentru mine, aceasta nu este bucurie, dar nici lipsa bucuriei. Oare Bucuria există cu adevărat sau nu? Eu consider că Non-Acţiunea este Bucuria Adevărată, dar oamenii de rând o consideră Marele Chin. De aceea, se spune: „Bucuria Desăvârşită este lipsa bucuriei. Renumele Desăvârşit este lipsa renumelui.“ În Lumea Subcerească, Adevărul şi Falsul nu pot fi stabilite cu precizie. Cu toate acestea, Non-Acţiunea poate stabili Adevărul şi Falsul. Dacă Bucuria Desăvârşită menţine trupul în viaţă, numai Non-Acţiunea îi păstrează existenţa. Permiteţi-mi să încerc să explic acestea. Cerul nu acţionează, şi astfel este pur; Pământul nu acţionează, şi astfel este liniştit. Acestea două se armonizează reciproc prin Non-Acţiune, iar toate cele zece mii de lucruri se nasc prin transformare. Cât sunt de neclare şi tulburi! Nu apar de nicăieri! Cât sunt de tulburi şi neclare! Nu au nici o înfăţişare! Cele zece mii de lucruri sunt tot mai felurite şi se dezvoltă din Non-Acţiune. De aceea, se spune: „Cerul şi Pământul nu acţionează şi nu există nimic să nu facă. Ce om poate ajunge la Non-Acţiune?“

Când lui Zhuangzi i-a murit soţia, Huizi s-a dus să-i prezinte condoleanţe. Zhuangzi tocmai stătea cu picioarele răscrăcănate, bătea darabana într-un hârdău şi cânta. Huizi îl apostrofă: „Nu-i de ajuns că nu jeleşti moartea celei care a locuit cu tine, ţi-a crescut copiii şi a îmbătrânit lângă tine? Să baţi darabana în hârdău şi să mai şi cânţi e prea de tot!“ Zhuangzi îi răspunse: „Greşeşti! Imediat ce a murit, puteam oare să nu fiu îndurerat? Căutându-i originea, am constatat că la început nu avea viaţă. Nu numai că nu avea viaţă,

dar nu avea nici formă. Nu numai că nu avea formă, dar la început nu avea nici suflu. S-a amestecat în ceea ce era neclar şi tulbure şi, prin transformare, a căpătat suflu. Suflul, prin transformare, a căpătat formă. Forma, prin transformare, a căpătat viaţă. Acum, printr-o nouă transformare, a murit. Acestea se înlănţuie precum cele patru anotimpuri: primăvară, vară, toamnă, iarnă. Mai mult, pe când dormea liniştită în Casa Mare[109], eu o vegheam şi plângeam în hohote. Acum consider că în sfârşit am înţeles Destinul şi, de aceea, m-am potolit."

Unchiaşii Zhi Li şi Hua Jie contemplau colina Mingbo din pustiul muntelui Kunlun, unde sălăşluia împăratul Huangdi. Nu peste mult timp, lui Hua Jie i-a crescut o salcie în cotul stâng.[110] Părea tare speriat şi scârbit. Unchiaşul Zhi Li îl întrebă: „Ţi s-a făcut scârbă?" Unchiaşul Hua Jie îi răspunse: „Da' de unde! De ce să mi se facă scârbă? Viaţa este un lucru de împrumut. Împrumutând-o, omul se naşte, şi cel care se naşte este praf şi murdărie. Moartea şi viaţa sunt precum ziua şi noaptea. Mai mult, pe când eu şi cu tine contemplam transformarea, aceasta m-a ajuns. Şi atunci, cum să fiu scârbit?"

Pe când Zhuangzi se grăbea spre regatul Chu, a văzut pe marginea drumului o tigvă descărnată. Era uscată, dar îşi păstrase forma. A lovit-o cu cravaşa şi a întrebat-o: „Maestre, oare ai ajuns aşa pentru că ţi-ai pierdut raţiunea din prea multă poftă de viaţă sau pentru că te-ai ocupat cu distrugerea ţării, iar topoare şi securi te-au ucis? Ai ajuns aşa pentru că ai suferit de foame şi frig sau pentru că ţi-ai încheiat numărul anilor?" Şi spunând acestea, se opri, îşi făcu pernă din tigvă şi adormi. La miezul nopţii, tigva îi apăru în vis şi-i grăi: „Când mi-ai vorbit, păreai a fi un învăţat meşter la

109. „Casa Mare" reprezintă una dintre metaforele folosite pentru a desemna spaţiul cuprins între Cer şi Pământ.

110. Salcia, fiind un copac care creşte repede, simbolizează viaţa. Cum sicriele se fac din lemn, poate simboliza şi moartea.

vorbă. Am văzut în vorbele tale osteneala omului viu. După moarte, nimic din toate acestea nu mai există. Doreşti să asculţi ce-ţi spune un mort?“ Zhuangzi răspunse: „Da.“ Tigva continuă: „După moarte, în plan superior nu mai există stăpân, iar în plan inferior nu mai există supus. La fel, nu mai există modificările celor patru anotimpuri. Fiind în largul tău, ai primăveri şi toamne cât Cerul şi Pământul. Cu toate că regele domneşte, bucuria lui nu poate întrece bucuria celui mort deja.“ Zhuangzi, neîncrezător, întrebă: „Oare ai vrea să cer Destinului să-ţi întoarcă trupul la viaţă, să-ţi refacă oasele, carnea, muşchii şi pielea, să-ţi întoarcă tatăl, mama, soţia, copiii, ţinutul natal şi cunoaşterea?“ Încruntându-se şi strâmbând din nas, tigva răspunse: „Cum aş putea să renunţ la Bucuria Regească şi să mă întorc la truda celor vii?“

Când Yan Yuan[111] a plecat spre regatul Qi din Răsărit, Kongzi s-a arătat îngrijorat. Atunci, Zigong s-a ridicat de la masă şi i s-a adresat: „Maestre, îndrăznesc să te întreb de ce te-ai arătat îngrijorat când Hui[112] a plecat spre regatul Qi de la soare-răsare?“ Kongzi îi răspunse: „Ce bine că mă întrebi! Odinioară, Guanzi avea o vorbă care mi-a plăcut: «Într-un sat mic nu încape ceva mare; cu o frânghie scurtă nu se poate scoate apa dintr-o fântână adâncă.» Dacă aşa stau lucrurile, înseamnă că ceea ce e dat prin Destin se împlineşte, iar ceea ce e dat prin Formă se potriveşte. Nimic nu se pierde şi nici nu se câştigă. Eu mă tem că Hui va discuta cu principele din regatul Qi despre învăţătura împăraţilor Yao, Shun şi Huangdi şi-i va da greutate prin vorbele împăraţilor Suiren şi Shennong. Principele va căuta în sine miezul învăţăturii, dar nu-l va găsi. Cum nu-l va găsi, va deveni bănuitor. Devenind bănuitor, îl va omorî pe Hui. Mai mult, oare tu n-ai auzit istorioara despre o pasăre de mare care, odinioară, s-a oprit la marginea regatului Lu? Principele din

---

111. Aici Yan Yuan este Yan Hui. Yan Yuan provine din combinarea numelui şi supranumelui. A se vedea **Yan Hui** în „Glosar de personaje“.

112. Hui este Yan Hui. A se vedea **Yan Hui** în „Glosar de personaje“.

regatul Lu i-a ieşit în întâmpinare şi i s-a închinat cu respect în templu. I-a cântat melodia *Jiushao*[113], crezând că o bucură. I-a oferit mari sacrificii rituale[114], crezând că sunt o hrană potrivită. Uimită, pasărea a privit cu tristeţe. Nu a îndrăznit să mănânce nici o firimitură şi nici să bea vreo picătură. După trei zile a murit. Principele din regatul Lu a îngrijit pasărea cum se îngrijea pe el însuşi, nu cum se îngrijeşte o pasăre. Cel care îngrijeşte o pasăre cum se îngrijeşte pasărea se cuvine s-o lase să stea în pădurile umbroase, să rătăcească pe pământuri mlăştinoase, să plutească pe fluvii şi lacuri, să mănânce ţipari şi albişori, să se oprească şi să-şi găsească sălaş după rânduiala speciei. Pasărea nu suportă nici măcar să audă vorbele oamenilor, cum să suporte hărmălaia? Dacă melodiile *Xianchi*[115] şi *Jiushao* ar răsuna în pustiul Dongting, de cum le-ar auzi, păsările şi-ar lua zborul; de cum le-ar auzi, animalele ar lua-o la goană; de cum le-ar auzi, peştii s-ar cufunda în adâncuri. În schimb, oamenii, de cum le aud, se adună şi se privesc unii pe alţii. Dacă peştii sălăşluiesc în apă, trăiesc, dar dacă oamenii ar sălăşlui în apă, ar muri. Aceştia trebuie că se deosebesc unii de ceilalţi prin ceea ce iubesc şi urăsc, deci sunt diferiţi. De aceea, Înţeleptul de Odinioară nu unifica priceperile lor şi nu identifica preocupările lor. Când Numele se opreşte la Realitate, potrivirea este deplină. Aceasta se numeşte «înţelegerea ordinii şi menţinerea fericirii».“

Pe când Liezi mergea mâncând pe marginea drumului, văzu o tigvă de o sută de ani. Smulse ierburile dese din jur şi, arătând spre ea, spuse: „Numai eu şi cu tine ştim că odinioară n-ai murit şi nici nu te-ai născut. Oare într-adevăr eşti neliniştit? Oare într-adevăr eşti bucuros?“

---

113. Numele unei vechi melodii din vremea împăratului Shun.

114. La marile sacrificii rituale (*tai lao*) se ofereau trei feluri de carne: de vită, de oaie şi de porc.

115. Numele unei vechi melodii din vremea împăratului Yao.

Sămânţa ascunde în ea esenţa latentă. Când dă de apă, pleseşte. Când ajunge într-un loc mocirlos, devine muşchi de apă. Când creşte pe coline şi movile, devine pătlagină. Când pătlagina ajunge în pământ cu gunoi, devine «Piciorul Corbului». Rădăcinile de «Piciorul Corbului» devin larve de scarabeu, iar frunzele lui devin fluturi. Prin transformare, fluturii *xu* devin gângănii care trăiesc sub vatră. După înfăţişare parcă au năpârlit, iar numele lor este *qu duo.* După o mie de zile, gângania *qu duo* devine pasăre, iar numele ei este *gan yu gu*. Saliva păsării *gan yu gu* devine insecta *si mi*. Insecta *si mi* devine musculiţa de oţet. Insecta *yi lu* se naşte din musculiţa de oţet. Insecta *huang huang* se naşte din insecta *jiu you.* Insecta *jiu you* se naşte din larva de ţânţar. Larva de ţânţar se naşte din licurici. Licuriciul se naşte din planta *yang yi.* Planta *yang yi* se aseamănă cu bătrânul bambus fără muguri care dă naştere insectei *qing ning*. *Qing ning* dă naştere insectei *cheng.* Insecta *cheng* dă naştere calului. Calul dă naştere omului, iar omul se întoarce la mecanismul iniţial. Cele zece mii de lucruri provin din mecanismul iniţial şi toate se întorc la el.

CAPITOLUL XIX

Înțelegerea Vieții
達生

Cel care înţelege esenţa Vieţii nu se preocupă de ceea ce viaţa nu poate face. Cel care înţelege esenţa Destinului nu se preocupă de ceea ce cunoaşterea nu poate face. Cel care-şi hrăneşte trupul mai întâi foloseşte lucrurile. Totuşi, printre oameni, există unii care, deşi au lucruri din belşug, nu-şi hrănesc trupul. Cel care doreşte să-şi păstreze viaţa mai întâi trebuie să aibă grijă ca aceasta să nu părăsească trupul. Totuşi, printre oameni există unii în care viaţa moare, deşi ea nu le-a părăsit trupul. Venirea vieţii nu poate fi refuzată, plecarea ei nu poate fi oprită. Ce trist! Totuşi, oamenii de rând consideră că hrănirea trupului este de ajuns pentru a păstra viaţa. Dacă într-adevăr nu este de ajuns să-ţi hrăneşti trupul pentru a păstra viaţa, atunci ce merită făcut în lume? Este inevitabilă acţiunea celui care nu poate să nu acționeze, deşi nu merită să acţioneze. Pentru cel care nu doreşte să acţioneze asupra trupului nimic nu este mai bun decât părăsirea lumii. Cel care părăseşte lumea nu se mai osteneşte. Cel care nu se mai osteneşte este corect şi imparţial. Cel care este corect şi imparţial renaşte. Renăscând, moare. De ce se cuvine să fie părăsite treburile şi de ce se cuvine să fie abandonată viaţa? Cel care părăseşte treburile nu-şi mai trudeşte trupul. Cel care abandonează viaţa nu face nici un rău esenţei sale. Cel care-şi întregeşte forma se întoarce la Esenţă şi împreună cu Cerul devine Unu. Cerul şi Pământul sunt tatăl şi mama celor zece mii de lucruri. Când se unesc, devin Trup; când se risipesc, devin Început. Trupul şi Esenţa nu-şi fac rău. Aceasta se numeşte „capacitate de schimbare". Cum este Esenţă şi numai Esenţă, se întoarce şi se aseamănă Cerului.

Maestrul Liezi îl întrebă pe Yin, paznicul de la frontieră: „Omul Desăvârşit înoată sub apă şi nu se îneacă; merge prin foc şi nu se arde; se mişcă pe deasupra celor zece mii de lucruri şi nu se teme. Permiteți-mi să vă întreb cum poate face toate acestea?“ Yin, paznicul de la frontieră, îi răspunse: „Îşi păstrează suflul pur şi nu se foloseşte nici de cunoaştere, nici de îndemânare, nici de hotărâre şi nici de curaj. Stai jos! Îți voi explica. Tot ce are aspect, înfățişare, sunet şi culoare este lucru. Cum se distinge un lucru de altul? Cum poate un lucru să ajungă înaintea altuia, de vreme ce toate sunt numai formă şi culoare? Când lucrul prinde formă, se opreşte unde nu există transformare. Aşadar, cel care ajunge la aceasta se epuizează. Cum ar putea alte lucruri să-i țină calea? Acela sălăşluieşte în măsura potrivită, se ascunde în ordinea fără capăt, rătăceşte acolo unde este începutul şi sfârşitul celor zece mii de lucruri. Îşi unifică firea, îşi hrăneşte suflul şi creează lucrurile. Dacă este aşa, îşi păstrează întreagă natura sa cerească şi spiritul fără cusur. Cum ar putea lucrurile să-l atingă?

Prin urmare, când bețivul cade din căruță, se loveşte, dar nu moare. Oasele şi încheieturile lui sunt la fel cu ale celorlalți, dar el se răneşte altfel decât ceilalți. Spiritul său este întreg. Nu ştie când s-a urcat în căruță şi nici nu ştie când a căzut. Moartea şi viața, groaza şi teama nu pătrund în inima sa. De aceea, el se confruntă cu lucrurile fără să se teamă. Acela îşi găseşte deplinătatea în vin; cu atât mai mult şi-ar găsi-o în Cer. Omul Înțelept se ascunde în Cer. De aceea, nimic nu-l poate răni.

Cel care urmăreşte să se răzbune nu frânge săbiile Mo şi Gan. De aceea se consideră că acela care are inima plină de ură, dar nu se plânge de olanele luate de vânt, a atins echilibrul în Lumea Subcerească.

Aşadar, nu există dezordinea bătăliei, nu există pedeapsa uciderii. De aici porneşte *Dao*. Nu deschide Cerul Omului, ci deschide Cerul Cerului. Deschiderea Cerului serveşte Vieții; deschiderea Omului distruge Viața. Dacă nu ar disprețui Cerul, dacă nu ar neglija Omul, mulțimea s-ar apropia de Adevăr.“

Zhong Ni se ducea în regatul Chu. Pe când ieşea dintr-o pădure, văzu un cocoşat care prindea greieri de parcă-i culegea. Zhong Ni i se adresă: „Cât eşti de priceput! Oare ai vreo metodă anume de reuşeşti?" Cocoşatul îi răspunse: „Eu am o metodă. Cinci–şase luni m-am străduit să ţin una peste alta două biluţe fără să cadă, şi atunci nu mai scăpam decât greierii micuţi. Apoi m-am străduit să ţin una peste alta trei biluţe fără să cadă, şi atunci nu mai scăpam decât un greier din zece. După aceea, m-am străduit să ţin una peste alta cinci biluţe fără să cadă, şi acum parcă-i culeg. Eu îmi menţin corpul ca un ciot, iar braţele – ca ramuri de copac putred. Deşi Cerul şi Pământul sunt mari, iar cele zece mii de lucruri – numeroase, eu nu cunosc decât aripile de greier. Eu nu mă întorc, nu mă înclin şi nu schimb aripile de greier pe cele zece mii de lucruri. Atunci, cum să nu-i prind?" Kongzi, întorcându-se către discipoli, spuse: „Cine nu-şi risipeşte hotărârea îşi concentrează spiritul. Acelaşi lucru se poate spune şi despre venerabilul cocoşat."

Yan Yuan i se adresă lui Zhong Ni: „Odinioară, pe când treceam vâltoarea Shangshen, luntraşul strunea barca asemenea unui spiriduş. Eu l-am întrebat: «Oare oricine poate învăţa să strunească barca?» Luntraşul mi-a răspuns: «Desigur. Un bun înotător poate învăţa prin exerciţiu. Cât priveşte un scufundător, fără să fi văzut vreodată o barcă, o struneşte cu uşurinţă.» L-am întrebat de ce, dar nu mi-a mai răspuns. Îndrăznesc să vă întreb ce-a vrut să spună." Zhong Ni îi răspunse: „Un bun înotător, prin exerciţiu, poate uita de apă. Cât priveşte scufundătorul, acesta, fără să fi văzut vreodată o barcă, o struneşte cu uşurinţă, căci priveşte vâltoarea ca pe o colină şi răsturnarea bărcii ca mersul înapoi al căruţei. Nenumărate feluri de răsturnări şi mersuri înapoi i se înfăţişează, dar nu ajung să pătrundă în inima lui. Oriunde s-ar duce, nu are răgaz. Arcaşul care loveşte ţigla în zbor este îndemânatic. Arcaşul care loveşte cârligul în zbor este temător. Arcaşul care loveşte un galben în zbor este tulburat. Îndemânarea lor este aceeaşi, dar cel plin de falā preţuieşte aparenţele. Toţi cei care preţuiesc aparenţele sunt nepricepuţi înlăuntrul lor."

Când Tian Kaizhi îl întâlni pe ducele Wei din regatul Zhou, acesta îi spuse: „Am auzit că Zhu Shen se ocupă cu studierea vieții. Domnia Ta ai călătorit împreună cu el. Ce te-a învățat?" Tian Kaizhi răspunse: „Eu dădeam cu mătura și slujeam la poartă și în curte. Ce puteam să învăț de la el?" Ducele Wei insistă: „Maestre Tian, nu fi modest! Aș vrea să te ascult." Kaizhi grăi: „L-am auzit pe Învățător spunând: «Cel care se pricepe să-și hrănească viața este precum ciobanul cu oile – când vede că unele au rămas în urmă, le biciuie.»" Ducele Wei îl întrebă: „Ce vreți să spuneți?" Tian Kaizhi îi răspunse: „În regatul Lu exista cineva pe nume Shan Bao. Sălășluia în grote, bea numai apă și nu alerga după foloase, asemenea celorlalți. Deși mergea pe șaptezeci de ani, avea încă înfățișare de prunc. Din nefericire, i-a ieșit în cale un tigru flămând care l-a ucis și l-a mâncat. Tot în regatul Lu exista și cineva pe nume Zhang Yi. Se ducea la toate casele cu porți înalte și perdele atârnate[116]. Mergea pe patruzeci de ani, când se îmbolnăvi de fierbințeală și muri. Shan Bao s-a îngrijit de lăuntrul său, dar tigrul i-a mâncat trupul. Zhang Yi s-a îngrijit de trupul său, dar boala l-a distrus pe dinlăuntru. Nici unul dintre acești doi discipoli nu și-a biciuit urma. Zhong Ni a spus: «A te ascunde fără a intra, a te dezvălui fără a ieși, a te înălța copac drept în mijloc – acestea sunt cele trei mijloace care, odată atinse, îți aduc renume cu prisosință. Așadar, dacă dintre cei care se tem de drum este omorât unul din zece, atunci tată și fiu, frate mai mic și frate mai mare se avertizează unul pe altul și îndrăznesc să iasă din casă numai însoțiți de o gardă numeroasă. Oare nu aceasta este Înțelepciunea? Dar oamenii nu știu să renunțe exact la ceea ce le provoacă teamă: prețuirea așternutului și veșmintelor de dormitor, a îndeletnicirilor plăcute de a mânca și a bea. Aceasta este greșeala oamenilor.»"

„Oficiantul Slujbei" de invocare a strămoșilor, îmbrăcat în haine negre de ceremonie, se apropie de cocină și-i grăi porcului: „De ce

116. „Casele cu porți înalte și perdele atârnate" simbolizează familiile bogate și nobile din China. A vizita astfel de case era o dovadă de mondenitate.

urăşti moartea? Eu te voi hrăni trei luni, apoi voi posti zece zile şi mă voi curăţi trei. Îţi voi pune grumajii şi coapsele pe un pătul de stuf alb de pe masa de sacrificii. Oare atunci ai accepta să mori?"

Cine caută binele porcului ar spune: „Mai bine îl hrănesc cu pleavă şi borhot, dar îl las în cocina lui." Cine caută binele propriu cât trăieşte se bucură de onorurile trăsurii şi diademei, iar când moare are dreptul la catafalc împodobit şi la coşciug bogat. Cine vrea binele porcului îl părăseşte. Cine vrea binele propriu şi-l găseşte. De ce ar fi altfel pentru porc?

Pe când ducele Huan vâna în smârcuri, iar Guan Zhong îi mâna carul, văzu un demon. Ducele îl apucă de mână pe Guan Zhong şi-i spuse: „Ce vezi, onorabile Zhong?" Acesta îi răspunse: „Nimic." Ducele se întoarse la palat. Arăta ostenit şi fără vlagă. Nu după mult timp, căzu bolnav. Câteva zile nu ieşi din casă. Printre învăţaţii din regatul Qi era unul pe nume Huangzi Gao'ao. Acesta i se adresă: „Stăpâne, răul vine dinlăuntrul tău. Cum poate un demon să-ţi facă rău? Dacă suflul plin de mânie se împrăştie fără să se mai întoarcă, atunci nu este îndeajuns. De urcă fără să coboare, atunci oamenii ajung să iubească mânia. De coboară fără să urce, atunci oamenii ajung să iubească uitarea. Dacă nici nu urcă şi nici nu coboară, ci este în centrul trupului, chiar în inimă, atunci apare boala." Ducele Huan îl întrebă: „Dacă-i pe-aşa, atunci există demoni?" Acela răspunse: „Există. În adâncuri există demonul Lü. În vatră există demonul Ji. În gunoiul de la poartă sălăşluieşte demonul Leiting. La temelia de nord-est a casei ţopăie demonii Bei'a şi Walong. La temelia de nord-vest a casei sălăşluieşte demonul Yiyang. În apă există demonul Wangxiang. Pe coline există demonul Shen. Pe munţi există demonul Kui. În pustiuri există demonul Panghuang. În smârcuri există demonul Weishe." Ducele spuse: „Permiteţi-mi să vă întreb: ce formă are demonul Weishe?" Huangzi Gao'ao răspunse: „Demonul Weishe este gros cât butucul roţii, este lung cât oiştea carului, poartă haine purpurii şi bonetă roşie. Aşa este el! Urăşte huruitul căruţei, iar de-l aude, se ia cu mâinile de cap şi se înalţă. Cel care-l

vede este aproape un hegemon." Izbucnind în râs, ducele Huan spuse: „Pe ăsta l-am văzut!" Apoi, şi-a îndreptat hainele şi boneta şi s-a aşezat alături de Huangzi Gao'ao. Până să se sfârşească ziua, nici n-a băgat de seamă cum i-a trecut boala.

Ji Shengzi creştea cocoşi de luptă pentru rege[117]. După zece zile a fost întrebat: „Cocoşul este pregătit de luptă?" El a răspuns: „Încă nu. Este semeţ, dar fără forţă; se bazează pe Suflu." După alte zece zile, iar a fost întrebat, şi a răspuns: „Încă nu. Tot răspunde celorlalţi cocoşi ca ecoul şi umbra." După alte zece zile, iar a fost întrebat, şi a răspuns: „Încă nu. Acum are privirea iute şi este plin de Suflu." După alte zece zile, când iar a fost întrebat, a răspuns: „E pregătit de luptă. Deşi ceilalţi cocoşi strigă la el, el nu-şi mai schimbă înfăţişarea. Seamănă cu un cocoş de lemn. Virtutea lui este deplină. Ceilalți cocoşi nu îndrăznesc să i se împotrivească şi fug de el."

Kongzi se uita la cascada Lüliang, unde apa cădea de la o înălţime de treizeci de *reni*, iar stropii de apă se împrăştiau până la patruzeci de *li*. Broaştele ţestoase uriaşe, crocodilii, peştii de tot felul şi broscuţele nu puteau înota aici. Deodată, el a văzut un bărbat în cascadă. A crezut că se află la ananghie şi că va muri. Repede, şi-a trimis discipolii pe cursul apei să-l salveze. La vreo sută de paşi, l-a zărit cum iese din apă, îşi răsfiră părul şi se plimbă pe grind fredonând. Kongzi îl urmă şi i se adresă: „V-am crezut spirit, dar cercetându-vă constat că sunteți om. Permiteţi-mi să vă întreb dacă există vreo metodă pentru a merge pe apă?" Acela îi răspunse: „Nu. Eu nu am nici o metodă. Eu am început cu Începutul, am crescut cu Firea, m-am împlinit cu Destinul. Mă afund în vâltoare şi ţâşnesc cu valul. Urmez *Dao* al apei şi nu acţionez după voia mea. Aşa se face că merg pe apă." Kongzi îl întrebă: „Ce înseamnă «a începe cu Începutul, a creşte cu Firea şi a se împlini cu Destinul»?" Acela îi răspunse:

---

117. Unii comentatori chinezi consideră că aici „regele" este Xuan din regatul Zhou, iar alţii – că este unul dintre regii din Qi.

„M-am născut în inima muntelui şi-mi găsesc liniştea în inima muntelui. Acesta este «Începutul». Am crescut în apă şi-mi găsesc liniştea în apă. Aceasta este «Firea». Fără să ştiu de ce, consider că aşa este natural şi atât. Acesta este «Destinul».“

Zi Qing cioplea lemnul ca să facă ansambluri de clopote[118]. Cine vedea ansamblul gata se speria de parcă acolo erau demoni şi spirite. Ducele din regatul Lu, de cum văzu clopotele, îl întrebă: „Ce metodă foloseşti de le faci?“ Acela îi răspunse: „Sunt doar un meşter. Ce metodă ar trebui să am? Cu toate că-s un simplu meşter, am o metodă. Când mă pregătesc să fac un ansamblu de clopote, nu mai îndrăznesc să-mi risipesc suflul. Trebuie să postesc pentru a-mi linişti inima. După ce postesc trei zile, nu îndrăznesc să mă gândesc la mulţumire, răsplată, ranguri şi fericire. După ce postesc alte cinci zile, nu îndrăznesc să mă mai gândesc la ponegrire, laudă, dibăcie şi neîndemânare. După ce postesc încă şapte zile, încremenit, uit că am patru membre, formă şi corp. Atunci, pentru mine, nu mai există curtea princiară. Priceperile acestea s-au adunat, iar dezordinea din afară s-a risipit. Apoi intru în pădurea de pe munte şi privesc copacii. Forma şi trunchiul lor sunt desăvârşite şi văd în ele ansamblul de clopote. Apoi mă pun pe treabă. Dacă n-ar fi aşa, m-aş opri. Prin fire m-am unit cu Natura. De aceea se bănuieşte că aceste instrumente sunt făcute de spirite.“

Dongye Ji, mânând caii, se înfăţişă ducelui Zhuang. Îi făcea să meargă înainte şi înapoi de parcă erau traşi pe sfoară; îi făcea să se rotească la stânga şi la dreapta în cerc perfect. Ducele Zhuang se gândi că urmele lăsate de copitele cailor sunt de neîntrecut. Dongye Ji îi mai puse să facă o sută de întoarceri în agrafă şi să revină. Yan He, auzind ce se întâmplă la curte, intră să se uite şi spuse: „Caii

118. „Ansamblul de clopote“ este un instrument muzical din Antichitate format din mai multe clopote sculptate în lemn sau turnate în bronz, suspendate pe un suport. La acest instrument se cânta prin lovire.

lui Dongye Ji vor fi vlăguiţi." Ducele, liniştit, nu-i răspunse. După puţin timp, caii, vlăguiţi, s-au întors. Ducele îl întrebă pe Yan He: „Cum de-ai ştiut ce se va întâmpla?" Acesta-i răspunse: „Caii îşi istoviseră puterile, dar el tot îi mâna. De aceea am spus că vor fi vlăguiţi."

Lucrurile meşteşugite de Chui păreau făcute cu rigla şi compasul, iar degetele lui urmăreau transformarea lor fără a îngădui râvna. Spiritul său se împlinea în Unu şi nu punea oprelişti.

„A uita de picioare" – aceasta înseamnă a se potrivi cu încălţările. „A uita de şale" – aceasta înseamnă a se potrivi cu brâul. „A cunoaşte şi a uita Adevărul şi Falsul" – aceasta înseamnă a se potrivi cu inima. „A nu se schimba înlăuntru şi a nu se supune în afară" – aceasta înseamnă a se potrivi cu lucrurile şi cu îndeletnicirile. „A începe în potrivire, fără a cunoaşte nepotrivirea" – aceasta înseamnă a uita de potrivirea de a fi pe potrivă.

A fost odată un om pe nume Sun Xiu. Ajuns la maestrul Bian Qingzi, i se adresă: „Pe când locuiam în sat, nu se considera că nu mă cultiv; în vremuri de restrişte, nu se considera că nu sunt curajos. Totuşi, pe când lucram ogorul, n-am avut parte de recolte bogate, iar pe când îl slujeam pe suveran, n-am avut parte de ranguri. Am fost alungat din sat şi am fost izgonit din ţinut. Cu ce-am greşit faţă de Cer? Cum de-am avut parte de un asemenea destin?" Bianzi îi răspunse: „Oare numai tu n-ai auzit cum acţionează Omul Desăvârşit? Îşi uită ficatul şi fierea, nu-şi ia în seamă ochii şi urechile. Hoinăreşte liber, dincolo de praf şi murdărie, şi rătăceşte agale, fără nici o treabă. Aceasta se numeşte «a acţiona fără a aştepta nimic şi a forma fără constrângere». Când ai acţionat, tu ţi-ai etalat cunoaşterea pentru a-i speria pe proşti; ţi-ai cultivat corpul pentru a scoate în evidenţă josnicia celorlalţi; ţi-ai manifestat strălucirea ca şi cum ai purta pe umeri soarele şi luna. Ai ajuns la unitatea completă a corpului şi formei. Nu te-ai pierdut la jumătatea drumului în surditate, orbire, şchiopătare şi ologire. Tu te-ai însoţit cu ceilalţi oameni şi acum eşti fericit. Ce motiv mai ai să te plângi de Cer? Pleacă!"

Maestrul Sun Xiu plecă, iar maestrul Bian Qingzi intră în odaie. Se aşeză pentru câtva timp, ridică privirea spre Cer şi suspină. Un discipol îl întrebă: „Maestre, de ce suspini?“ Maestrul Bian îi răspunse: „Adineaori a fost Sun Xiu pe aici. I-am vorbit despre Virtutea Omului Desăvârşit. Mi-e teamă că l-am speriat şi că va ajunge să se îndoiască.“ Discipolul comentă: „Nu-i aşa. Oare vorbele lui Sun Xiu sunt adevărate? Oare vorbele Domniei Tale sunt false? Dacă sunt false, desigur că pot pune la îndoială Adevărul. Oare vorbele lui Sun Xiu sunt false? Oare vorbele Domniei Tale sunt adevărate? Este limpede că se îndoia atunci când a venit. Cu ce-aţi greşit?“ Maestrul Bian îi răspunse: „N-ai dreptate. Odinioară, o pasăre s-a oprit la marginea regatului Lu. Suveranul s-a bucurat. A pus să fie pregătite mari sacrificii rituale, crezând că-i aduce ofrande potrivite, şi să-i fie cântată melodia *Jiushao*, crezând că o bucură. Atunci, pasărea s-a întristat, a privit totul cu uimire, n-a îndrăznit nici să bea, nici să mănânce. Despre acela se spune că a îngrijit pasărea cum se îngrijea pe sine. În schimb, cel care îngrijeşte pasărea cum se îngrijeşte o pasăre se cuvine s-o lase să-şi găsească adăpost în pădurile umbroase, să plutească pe fluvii şi lacuri, să se hrănească cu peştişori şi apoi să se odihnească în voie. Acum Sun Xiu este o persoană cu puţine cunoştinţe şi puţină experienţă. I-am vorbit despre Virtutea Omului Desăvârşit. Aceasta este ca şi cum aş plimba şoarecii cu trăsura şi aş bucura prepeliţele cu muzică de clopote şi tobe. Cum ar fi cu putinţă să nu se sperie?“

CAPITOLUL XX

Copacul de pe munte
山木

Într-o zi, pe când rătăcea prin munţi, Zhuangzi văzu un copac mare cu coroană bogată. Un pădurar se opri lângă el, dar nu-l tăie. Întrebat de ce l-a cruţat, pădurarul răspunse: „Nu-i bun de nimic." Zhuangzi comentă: „Tocmai pentru că nu are nici o înzestrare, acest copac ajunge să-şi sfârşească zilele date de Cer." Maestrul ieşi din pădure şi poposi în casa unui vechi prieten. Acesta, de bucurie, porunci unei slugi să taie o gâscă şi s-o gătească. Sluga îl întrebă: „Pe care s-o tai: pe cea care gâgâie sau pe cea care nu gâgâie?" Stăpânul îi răspunse: „Pe cea care nu gâgâie."

A doua zi, discipolii i se adresară lui Zhuangzi: „Tocmai pentru că nu avea nici o înzestrare, ieri, copacul de pe munte a rămas să-şi sfârşească zilele date de Cer. Tocmai pentru că nu avea nici o înzestrare, astăzi, gâsca stăpânului a fost tăiată. Maestre, ce poziţie aţi adopta?" Râzând, Zhuangzi le răspunse: „Aş adopta poziţia dintre înzestrare şi neînzestrare. Cine se situează pe această poziţie aparent se apropie de adevăr, dar, de fapt, greşeşte. De aceea, inevitabil, oboseşte. Cel care urmează *Dao* şi Virtutea călătoreşte liber şi nu este astfel. Nu se laudă şi nu ponegreşte. Acum e ca un dragon, acum e ca un şarpe. Se transformă odată cu timpul şi acţionează fără dorinţă. Acum se ridică, acum coboară; se măsoară cu armonia, călătoreşte liber în preajma strămoşului celor zece mii de lucruri şi, tratând fiecare lucru drept lucru, nu este tratat de lucruri drept lucru. Atunci, cum poate ca odată ajuns aici să obosească? Aceasta este legea lăsată de împăraţii Shennong şi Huangdi. Nu este tot aşa pentru cel care se opreşte la cele zece mii de lucruri şi la transmiterea

principiilor morale[119]. Pentru acesta, îmbinarea este separare, împlinirea este distrugere, cinstea este umilire, respectul este ponegrire, acţiunea energică este pagubă, măiestria este viclenie, neputinţa este înşelăciune. Cum se poate ca odată ajuns aici să mai stăruie? Ce trist! Discipoli, ţineţi minte ce vă spun: numai al lui este lăcaşul lui *Dao* şi al Virtuţii."

Yi Liao, din sudul oraşului, îl întâlni pe principele din regatul Lu. Acesta părea trist. Maestrul din sudul oraşului îl întrebă pe suveran: „De ce sunteţi trist?" Principele răspunse: „Eu am învăţat calea Regilor de Odinioară şi am cultivat meşteşugul Suveranilor de Altădată[120]. Eu am onorat demonii şi am venerat oamenii virtuoşi. I-am socotit apropiaţi şi i-am urmat fără să mă îndepărtez nici o clipă. Totuşi, n-am scăpat de nenorocire. De aceea sunt trist." Maestrul din sudul oraşului spuse: „Stăpâne, chiar nu vă pricepeţi să înlăturaţi nenorocirile. Vulpea cu coada stufoasă şi leopardul cu blana pătată poposesc în pădurile de munte, se furişează în vizuinile adânci şi sunt liniştiţi. Umblă noaptea, rămân în culcuşuri ziua şi sunt precauţi. Chiar dacă sunt înfometaţi şi însetaţi, stau ascunşi şi se stăpânesc. Înainte de revărsatul zorilor îşi caută hrana pe malurile lacurilor şi fluviilor şi sunt hotărâţi. Cu toate acestea, nu scapă de nenorocirea căderii în plasă şi prinderii în capcană. Care este vina lor? Blana lor frumoasă le aduce această pacoste. Regatul Lu nu-i oare precum pielea ta, Stăpâne? Aş dori ca Stăpânului să-i fie cu putinţă să-şi despice trupul, să-şi părăsească pielea, să-şi golească inima şi să-şi uite dorinţele pentru a călători în pustiul fără oameni.

În Nan Yue există un târg care se numeşte «Regatul Virtuţii Întemeiate». Locuitorii lui sunt neştiutori şi simpli, sunt rareori

119. „Principiile morale" (*ren lun*) se referă la cele cinci tipuri de relaţii interumane stabilite de Confucius drept norme sociale supreme: relaţia stăpân–supus, părinte–fiu, soţ–soţie, frate mai mare–frate mai mic, prieteni.

120. „Suveranii de Altădată" sunt ducele Zhou şi Bo Qin. Referitor la cele două personaje, a se vedea rubricile corespunzătoare din „Glosar de personaje".

egoişti şi au puţine dorinţe. Ştiu să lucreze, dar nu ştiu să pună deoparte. Dăruiesc, dar nu cer răsplată. Nu ştiu la ce-i bună dreptatea şi nu ştiu unde duc ritualurile. Acţionează nebuneşte şi nesăbuit şi calcă în picioare Marea Lege. Se bucură când se naşte cineva, se duc la înmormântare când moare cineva. Eu aş dori ca Stăpânului să-i fie cu putinţă să-şi părăsească ţara, să renunţe la obiceiuri, să-l urmeze pe *Dao* şi să se îndrepte într-acolo."

Suveranul comentă: „Drumul într-acolo este lung şi primejdios. Trebuie să străbat fluvii şi munţi. Eu n-am nici barcă, nici trăsură. Cum să merg?" Maestrul din sudul oraşului răspunse: „Stăpâne, nu fi înfumurat, nu-ţi păstra locuinţa, şi aşa îţi vei face trăsură." Suveranul comentă din nou: „Drumul într-acolo este întunecat, lung şi pustiu. Cine să-mi fie însoţitor? N-am nici ce mânca, nici ce bea. Cum să izbutesc să ajung?" Maestrul din sudul oraşului îl apostrofă: „Cheltuieşte mai puţin, stăpâneşte-te şi, chiar dacă nu vei avea merinde din belşug, vor fi de ajuns. După ce vei trece singur prin vaduri de fluvii, vei pluti pe mare. Când vei scruta zările, nu-i vei vedea malurile. Vei merge tot mai departe şi nu-i vei cunoaşte marginile. Cei care te vor însoţi se vor întoarce cu toţii de la mal, iar Domnia Ta vei fi departe.

Aşadar, cel care stăpâneşte oamenii osteneşte, cel care este stăpânit de oameni este trist. De aceea, împăratul Yao nu a stăpânit oamenii şi nici nu a fost stăpânit de oameni. Aş dori să vă îndepărtez oboseala şi să vă înlătur tristeţea, iar Domnia Voastră singur să călătoriţi împreună cu *Dao* în regatul Marii Nemărginiri.

Nişte oameni trec râul într-o barcă pătrată[121]. Deodată, zăresc o barcă goală ce vine în derivă să se ciocnească de a lor. Deşi sunt iuţi din fire, nu se mânie. Dacă ar fi cineva în barca în derivă, atunci ei ar striga la el s-o îndepărteze. Dacă ar striga o dată şi n-ar fi auziţi, ar mai striga o dată. Dacă tot n-ar fi auziţi, ar mai striga şi a treia

121. „Barca pătrată" (*fang zhou*) este un tip de barcă formată din două jonci unite pe laturi, folosită în perioada Regatelor Combatante pentru transportul mărfurilor şi persoanelor. Stabilitatea şi capacitatea de transport erau mai mari decât în cazul unei bărci obişnuite.

oară. Atunci trebuie că ar urma potop de cuvinte grele. Înainte nu erau mânioşi, dar acum sunt. Înainte nu era nimeni în barcă, dar acum este cineva. Dacă cineva se poate goli de sine pentru a călători în lume, cine l-ar putea vătăma?"

Beigong She, în numele ducelui Ling din regatul Wei, a adunat taxele ca să poată face clopote muzicale. Apoi a ridicat un altar dincolo de zidurile oraşului. După trei luni, a atârnat şi clopotele cu sunete grave, şi pe cele cu sunete înalte. Când le-a văzut, Qing Ji, fiul regelui, l-a întrebat: „Maestre, cum v-aţi priceput să le faceţi?" Beigong She i-a răspuns: „Cu gândurile adunate n-am avut îndrăzneala să fac nimic. Am auzit o vorbă: «Odată ce-ai isprăvit de gravat, odată ce-ai isprăvit de şlefuit, revino la simplitate!» Prostia stă în Necunoaştere, descumpănirea stă în Mărginire. Oare reunirea stă în Confuzie? Eu îi conduc pe cei ce pleacă şi-i întâmpin pe cei ce vin. Nu-i împiedic pe cei ce vin, nu-i opresc pe cei ce pleacă. Urmându-i pe unii, sunt tiranic, supunându-i pe alţii, sunt slugarnic, şi atunci fiecare dă după putinţa sa. De aceea, de dimineaţă până seara am adunat taxele şi n-am întâmpinat nici o împotrivire. Prin urmare, mult mai mult va obţine cel care este pe Marea Cale."

Kongzi era încercuit între regatele Chen şi Cai. Şapte zile nu a avut mâncare gătită. Venerabilul Ren se duse să-l consoleze şi-l întrebă: „Maestre, eşti pe moarte?" Kongzi îi răspunse: „Da." Ren mai întrebă: „Maestre, deteşti moartea?" Kongzi răspunse: „Da." Ren îi spuse: „Voi încerca să-ţi prezint o cale pentru a scăpa de moarte. La Marea de Răsărit trăieşte o specie de păsări pe nume Yidai[122]. Ele se poartă precum păsările obişnuite. Zboară domol, de parcă ar fi fără putere. Când zboară în stol, se conduc şi se ajută între ele. Când înnoptează, se strâng unele lângă altele. Când înaintează, nici una nu îndrăzneşte să fie prima. Când se retrag, nici una

---

122. Yidai este considerată a fi o specie de rândunică, dar poate fi şi o pasăre misterioasă despre care nu se ştie mare lucru.

nu îndrăzneşte să fie ultima. Când se hrănesc, nici una nu îndrăzneşte să guste prima, căci trebuie să-şi aştepte rândul. De aceea, nici una nu poate fi alungată din stol şi nici vătămată. Aşa scapă de nenorocire.

Copacul drept este doborât primul; fântâna cu apă dulce este secată prima. Maestrul doreşte să-şi etaleze cunoaşterea pentru a-i speria pe proşti, să-şi cultive trupul pentru a scoate la lumină josnicia celorlalţi, să acţioneze strălucind de parcă ar purta pe umeri soarele şi luna. De aceea nu scapă de moarte.

Odinioară, l-am auzit pe un om împlinit[123] spunând: «Cel care se laudă nu are merite; cel ale cărui merite se împlinesc decade; cel al cărui renume se împlineşte este pierdut.» Cine se poate dezbăra de merite şi renume ca să se întoarcă printre cei mulţi? Metoda lui înfăptuieşte, dar nu sălăşluieşte în lumină. Virtutea lui acţionează, dar nu-şi află locul în renume. Este atât de simplu şi obişnuit, încât se aseamănă unui nebun. Îşi şterge urmele, renunţă la putere şi nu acţionează pentru merite şi renume. Prin urmare, nu-i dojeneşte pe oameni, şi nici oamenii nu-l dojenesc pe el. Despre Omul Desăvârşit nu se aude nimic. Maestre, cum de te bucură renumele?"

Kongzi îi răspunse: „Ai făcut bine că mi-ai vorbit astfel." S-a depărtat de însoţitorii săi, şi-a părăsit discipolii şi a fugit în mlaştinile mari. Şi-a pus haine grosolane şi a mâncat ghindă şi castane. De se nimerea între animale sălbatice, acestea nu se împrăştiau; de se nimerea între păsări, acestea nu se risipeau. Păsările şi animalele sălbatice nu-l detestau. Cu atât mai puţin l-ar detesta oamenii!

Într-o bună zi, Kongzi i se adresă maestrului Sanghu: „Am fost alungat de două ori din regatul Lu. A fost doborât copacul sub care am stat în regatul Song. Mi-au fost şterse urmele în regatul Wei. Am fost la mare strâmtoare pe domeniile clanurilor Shang şi Zhou. Am fost încercuit între regatele Chen şi Cai. De atâtea ori am avut parte de nenorociri, încât rudele şi însoţitorii s-au îndepărtat tot mai mult,

---

123. Sintagma „un om împlinit" (*da cheng zhi ren*) se referă la Laozi.

iar discipolii şi prietenii s-au împrăştiat tot mai mult. De ce oare?" Maestrul Sanghu îi răspunse: „Oare numai Domnia Voastră nu aţi auzit despre fuga locuitorilor din regatul Jie? Când Lin Hui a fugit, a aruncat o bucată de jad de o mie de galbeni şi şi-a luat în spate pruncul. Cineva l-a întrebat: «Pruncul nu-i la fel de preţios ca jadul şi-i mai greu de purtat. De ce, când ai fugit, ai aruncat bucata de jad de o mie de galbeni şi ai luat în spate pruncul?» Lin Hui i-a răspuns: «Jadul îmi este pe potrivă numai datorită folosului, însă pruncul îmi aparţine de la natură.» Deci, cei care-şi sunt pe potrivă datorită folosului se părăsesc unii pe alţii la necaz, sărăcie, nenorocire, suferinţă şi vătămare. Cei care-şi aparţin unii altora de la natură rămân împreună la necaz, sărăcie, nenorocire, suferinţă şi vătămare. Aşadar, între a fi împreună şi a se părăsi unii pe alţii este un drum lung. Mai mult, prietenia Omului Superior este fadă ca apa; prietenia Omului de Rând este dulce ca mustul. Omul Superior este fad datorită apropierii; Omul de Rând este dulce datorită îndepărtării. Aceia care-şi sunt pe potrivă fără vreun motiv se despart fără nici un motiv." Kongzi comentă: „Am să vă ascult sfatul cu respect." Apoi s-a întors acasă mergând încet şi cu un aer pierdut. A întrerupt studiul şi a abandonat cărţile. Discipolii nu-l mai salutau cu plecăciuni, dar dragostea lor a sporit.

Într-o altă zi, Sanghu i-a vorbit iarăşi: „Când împăratul Shun era pe moarte, i-a transmis Adevărul urmaşului său, Yu, spunându-i: «Ai grijă! Forma nu este cât potriveala, Simţămintele nu sunt cât Supunerea. Cine se potriveşte nu părăseşte; cine se supune nu osteneşte. Cine nu părăseşte şi nu osteneşte nici nu cere podoabe pentru îngrijirea trupului. Cine nu cere podoabe pentru îngrijirea trupului nici nu se îngrijeşte de lucruri.»"

Odată, purtând haine peticite, din pânză grosolană, şi încălţări legate de picior, Zhuangzi trecu pe la regele din Wei. Acesta îl întrebă: „Cum se face că eşti la capătul puterilor?" Zhuangzi îi răspunse: „Sunt sărac, nu sunt la capătul puterilor. Când un învăţat are principii morale, dar nu le poate aplica, atunci este la capătul puterilor. Când

hainele sunt ponosite şi încălţările rupte, atunci este sărac, dar nu la capătul puterilor. Aceasta înseamnă că nu este împotriva timpului său. Oare numai Domnia Ta nu ai văzut maimuţa zburătoare? Ea ajunge în stejari, calpe şi arbori de camfor, înşfacă lianele şi ramurile şi domneşte vreme îndelungată între ele. Nici măcar arcaşii Pang Mang sau Yi n-o pot zări. Când ajunge printre cudranii ţepoase, jujubi, portocali pitici şi chitri, merge cu băgare de seamă şi priveşte în toate părţile. La fiecare mişcare tremură de spaimă. Acestea se întâmplă nu pentru că muşchii şi oasele şi-au pierdut vioiciunea şi supleţea, ci pentru că împrejurările nu-i sunt prielnice ca să-şi arate abilitatea. Cum să-mi doresc să nu fiu la capătul puterilor, acum, când mă aflu între un superior întunecat şi un ministru dezordonat? Tot aşa, lui Bi Gan i-a fost scoasă inima. Asta-i urmarea."

Kongzi era încercuit între regatele Chen şi Cai. Şapte zile n-a pus gura pe mâncare gătită. Stătea sprijinit cu mâna stângă de un copac uscat, iar cu dreapta bătea tactul cu o nuia uscată şi fredona cântecul zeului Biao. Avea instrumentele muzicale ale zeului Biao, dar nu avea talentul lui. Avea vocea lui, dar nu putea lua prima şi a treia notă. Sunetul copacului şi glasul omului găsesc rezonanţă în inimile oamenilor. Yan Hui, drept, cu mâinile împreunate pentru salut, îl aţintea cu privirea. Zhong Ni se temu că Hui, care-l preţuia, îl va preamări şi, din iubire pentru el, va fi îndurerat. De aceea, i se adresă: „Hui, este uşor să nu suferi din pricina răului produs de Cer, dar este greu să nu suferi din pricina favorurilor oferite de oameni. Nu există început fără sfârşit. Om şi Cer sunt Unu. Aşadar, cine este cel care cântă acum?" Hui răspunse cu o întrebare: „Îndrăznesc să vă întreb ce înseamnă «este uşor să nu suferi din pricina răului produs de Cer»?" Zhong Ni îl lămuri: „Foamea, setea, frigul şi arşiţa, piedicile şi îngrădirile de tot felul sunt acţiunea Cerului şi Pământului, sunt curgerea care mişcă lucrurile. Aceasta înseamnă că eu mă trec împreună cu toate. Dacă un demnitar nu îndrăzneşte să-şi părăsească stăpânul, iar calea pe care o urmează este cea a demnitarului, atunci cu atât mai mult va sluji Cerului." Yan Hui mai întrebă:

„Ce înseamnă «este greu să nu suferi din pricina favorurilor oferite de oameni»?“ Zhong Ni îi răspunse: „Cel care-şi începe slujba de demnitar pătrunde peste tot. Rangurile şi bogăţiile vin necontenit, dar aceste câştiguri nu se datorează meritelor personale. Destinul vine din afară. Omul Superior nu este bandit, Omul Virtuos nu este hoț. Cum să doresc să dobândesc aceste lucruri? O vorbă spune: «Nu există pasăre mai înţeleaptă ca rândunica.» Ea nu priveşte spre locuri care nu-i sunt pe plac. Chiar dacă-i cade grăunța din cioc, o lasă acolo şi pleacă. Deşi se teme de oameni, trăieşte în preajma lor şi-şi face cuib acolo.“ Yan Hui puse încă o întrebare: „Ce înseamnă «nu există început fără sfârşit»?“ Zhong Ni îi răspunse: „Cele zece mii de lucruri se transformă, dar nu se ştie ce le stârneşte. Cum să se ştie unde este începutul? Cum să se ştie unde este sfârşitul? Nu este decât de aşteptat şi atât.“ Yan Hui mai întrebă: „Ce înseamnă că «Om şi Cer sunt Unu»?“ Zhong Ni îi răspunse: „Existenţa omului este un dat al Cerului. Existența Cerului este tot un dat al Cerului. Neputința omului de a avea Cerul este un dat al Firii. Deşi viața-i trece şi se sfârşeşte, Omul Înțelept este liniştit.“

Zhuang Zhou rătăcea prin pădurea Diaoling, când a zărit o coțofană ciudată venită dinspre miazăzi. Lărgimea aripilor ei era de şapte *chi*, iar mărimea ochilor – de un *cun*. Pasărea atinse fruntea lui Zhou şi se ascunse în pădurea de castani. Zhuang Zhou se întrebă în sinea lui: „Ce pasăre o fi asta? Cu aripi atât de mari nu se poate înălţa, cu ochi atât de mari nu poate vedea?“ Țopăi cu poalele veşmântului suflecate şi cu arcul pregătit. Îl lăsă jos, căci văzu o cicadă care, găsindu-şi un adăpost umbros, uită de trupul ei; alături o călugăriţă se acoperise cu o pană, urmărind s-o înhaţe, dar uită de forma ei; coțofana ciudată, urmărindu-le, se grăbi să profite de ele, dar, văzând prada, uită de realitatea ei. Zhuang Zhou, temător, îşi spuse iarăşi în sinea sa: „Vai! Fiinţele se vânează unele pe altele, iar două specii îşi pricinuiesc neplăceri.“ Îşi abandonă arcul şi se întoarse. Pădurarul îl goni cu vorbe grele. Zhuang Zhou intră în casă şi timp de trei luni nu mai ieşi.

Într-o zi, Lin Qie se duse la Maestru şi-l întrebă: „Maestre, de ce de atâta vreme n-aţi mai ieşit?“ Zhuang Zhou îi răspunse: „Atent la formă, mi-am uitat trupul. Am privit în apa mocirloasă, dar mi s-a tulburat privirea în adâncul limpede. De altfel, am auzit de la Învăţătorul[124] meu acestea: «Cine vrea să înţeleagă obiceiurile unui loc, să-i respecte legile.» Acum, rătăcind prin Diaoling, am uitat de trupul meu. Coţofana ciudată mi-a atins fruntea şi, rătăcind în pădurea de castani, a uitat de realitatea ei. Pădurarul m-a luat drept un ticălos. De aceea n-am mai ieşit.“

Pe când maestrul Yang Zhu mergea spre regatul Song, înnoptă la un han. Hangiul avea două concubine. Una era frumoasă, cealaltă – urâtă. Urâta era preţuită, pe când frumoasa era dispreţuită. Maestrul Yang Zhu a întrebat care este motivul. Un băiat de la han îi răspunse: „Frumoasa este aşa de la natură, dar eu nu-i ştiu frumuseţea. Urâta este aşa de la natură, dar eu nu-i ştiu urâţenia.“ Maestrul Yang le spuse discipolilor: „Ţineţi minte aceste vorbe: «Poartă-te cu Virtute, dar nu-ţi preţui propria virtute, şi oriunde vei merge vei fi iubit.»“

124. Cu privire la semnificaţia termenului „Învăţător“, părerile exegeţilor chinezi sunt împărţite. Unii consideră că aici îl indică pe Laozi, alţii – pe Zhang Sanggong, iar alţii – chiar pe Kongzi.

CAPITOLUL XXI

Tian Zifang

田 子 方

Pe când discuta cu principele Wen din regatul Wei, Tian Zifang îl tot lăuda pe Xi Gong. Principele Wen îl întrebă: „Xi Gong este învățătorul tău?" Zifang îi răspunse: „Nu. Este din același ținut cu mine. Când vorbește despre *Dao*, de cele mai multe ori are dreptate. De aceea îl tot laud." Principele Wen îl mai întrebă: „Așadar, n-ai nici un învățător?" Zifang îi răspunse: „Ba am." Principele continuă cu întrebările: „Cine este învățătorul tău?" Zifang răspunse: „Dongguo Shunzi." Principele Wen mai puse o întrebare: „Dacă-i pe-așa, de ce nu l-ai lăudat niciodată?" Zifang îi răspunse: „El este un Om Adevărat. Are chip de om, dar spiritul lui aparține Cerului. Este lipsit de sine, dar rămâne adevărat. Este pur și reunește în el toate lucrurile. Când ceilalți sunt lipsiți de *Dao*, el are o atitudine chibzuită, îi lămurește, și astfel gândurile lor rele se risipesc. Cum să-mi permit să-l laud?"

Zifang ieși. Uluit, principele Wen n-a mai scos nici un cuvânt până la sfârșitul zilei. A doua zi, i-a chemat înaintea sa pe demnitari și i-a anunțat: „Cât de departe este Zifang! Acesta este Omul Înțelept cu Virtute deplină. La început, eu consideram că vorbele înțelepte, acțiunea Omeniei și Dreptății reprezintă perfecțiunea. Dar acum am auzit despre învățătorul lui Zifang. Trupul meu s-a eliberat și nu mai dorește să se clintească; gura mea este ferecată și nu mai dorește să vorbească. Tot ceea ce am învățat eu este fără rost. Pentru mine, regatul Wei a ajuns să fie într-adevăr un obstacol."

Pe când Wen Bo Xuezi se îndrepta spre regatul Qi, a făcut un popas în regatul Lu. Niște localnici i-au cerut să-i primească. Wen

Bo Xuezi spuse: „Nu pot. Am auzit că oamenii superiori din Regatul de Mijloc[125] înţeleg în ce constau Ritualul şi Dreptatea, dar ştiu prea puţine despre inimile oamenilor. Eu nu doresc să-i primesc." Apoi Wen Bo Xuezi ajunse în regatul Qi. La întoarcere, se opri din nou în regatul Lu. Iarăşi cei de aici i-au cerut să-i primească. Wen Bo Xuezi le transmise: „Când m-am dus spre regatul Qi, mi-au cerut să-i primesc; acum iarăşi cer să-i primesc. Sunt sigur că au vreun motiv anume." A ieşit să primească oaspeţii, iar când s-a întors, a suspinat. A doua zi, din nou i-a primit pe oaspeţi şi iarăşi a suspinat la întoarcere. Servitorul său îl întrebă: „De ce de fiecare dată după ce primiţi oaspeţi suspinaţi când reveniţi?" Wen Bo Xuezi îi răspunse: „Ţi-am spus că oamenii din Regatul de Mijloc înţeleg în ce constau Ritualul şi Dreptatea, dar ştiu prea puţine despre inimile oamenilor. Cei pe care i-am primit până acum au intrat şi au ieşit respectând întocmai regulile din vechime. Sunt liniştiţi asemenea dragonului şi tigrului. Ei m-au dojenit precum îşi dojenesc fiii şi mi-au vorbit aşa cum vorbeşte un părinte. De aceea am suspinat."

Zhong Ni îl văzu pe Wen Bo Xuezi, dar nu-i vorbi. Zilu îl întrebă pe Zhong Ni: „Maestre, doreaţi de multă vreme să-l întâlniţi pe Wen Bo Xuezi. Acum, când l-aţi întâlnit, de ce nu i-aţi vorbit?" Zhong Ni îi răspunse: „Când privirea lui s-a oprit asupra mea, am văzut că ajunsese la *Dao*. De aceea nu i-am mai putut vorbi."

Yan Yuan i se adresă lui Zhong Ni: „Maestre, când păşiţi, păşesc şi eu; când alergaţi, alerg şi eu; când goniţi din răsputeri, gonesc şi eu din răsputeri; când vă năpustiţi de stârniţi praful, rămân în urmă privindu-vă." Maestrul îl întrebă: „Ce vrei să spui cu asta?" Yan Yuan răspunse: „Maestre, când păşiţi, păşesc şi eu; când vorbiţi, vorbesc şi eu; când alergaţi, alerg şi eu; când dezbateţi o problemă, o dezbat şi eu; când goniţi din răsputeri, gonesc şi eu din răsputeri; când vorbiţi despre *Dao*, vorbesc şi eu despre *Dao*, dar când vă năpustiţi de stârniţi praful, rămân în urmă privindu-vă. Căpătaţi încrederea

125. În acest caz, expresia „Regatul de Mijloc" se referă la regatul Lu.

celorlalţi fără să vorbiţi; sunteţi alături de toată lumea fără să luaţi partea cuiva anume. Nu aveţi vreun talent deosebit, dar oamenii se înghesuie în faţa Domniei Voastre fără a şti de ce. Asta-i tot." Zhong Ni, lămurit, îi spuse: „Se cuvine să cercetăm toate acestea mai atent! Nimic nu este mai dureros decât moartea spiritului, nici măcar moartea trupului. Soarele se ridică la răsărit şi coboară la apus. Cele zece mii de lucruri îl urmează. Văzul şi mersul se împlinesc după ce soarele răsare. Răsăritul soarelui înseamnă viaţă, apusul soarelui înseamnă moarte. Tot aşa se întâmplă şi cu cele zece mii de lucruri. Naşterea şi moartea lor depind de răsăritul şi apusul soarelui. De când mi-am primit forma, o păstrez neschimbată până la sfârşitul vieţii. Asemenea celorlalte lucruri, mă mişc neîncetat zi şi noapte şi nu ştiu cum mi se va sfârşi viaţa. Firesc, lucrurile capătă formă, dar nu ştiu ce le pregăteşte Destinul. Tot aşa îmi trec şi mie zilele. Toată viaţa eu şi cu tine ne-am fost alături, dar tu pierzi din vedere acest lucru. Oare nu-i dureros? Tu ai văzut numai aparenţele care s-au manifestat. Pentru mine, acestea deja nu mai există. Dar tu cauţi să le vezi în continuare, considerând că ele mai există. Aceasta este ca şi cum ai cere să vezi cai pe drumul pustiu şi în manejul gol. Tu ai uitat de mult că te-am slujit, iar eu am uitat de mult că m-ai slujit. Dacă este aşa, de ce eşti îndurerat? Chiar de m-ai uitat pe mine cel de odinioară, rămâne totuşi ceea ce este de neuitat în mine."

Când Kongzi se duse să-l vadă pe Lao Dan, acesta tocmai se spălase pe cap şi se pregătea să-şi usuce şuviţele lungi şi rare. Aplecat spre pământ, părea că nu mai este om. Atunci Kongzi se retrase şi-l aşteptă să-şi termine treaba. După puţin timp, înfăţişându-i-se lui Lao Dan, spuse: „Am avut oare vederea tulbure sau să cred ce văd? Adineaori trupul tău, Maestre, era precum un copac scorburos şi uscat. Mi s-a părut că ai părăsit această lume şi ţi-ai găsit locul în singurătate." Lao Dan îi răspunse: „Inima mea a călătorit la originea lucrurilor." Kongzi îl întrebă: „Ce vreţi să spuneţi?" Lao Dan îi răspunse: „Inima mea este atât de uimită, încât nu poate cunoaşte; gura mea este atât de încleştată, încât nu poate vorbi. Am să încerc

să discut cu tine despre toate acestea. *Yin* desăvârşit este culmea frigului, *Yang* desăvârşit este culmea arşiţei. Culmea frigului provine din Cer, culmea arşiţei provine din Pământ. Cele două se întrepătrund şi, armonizându-se, dau naştere lucrurilor. Este ceva care le ordonează, dar nimeni nu i-a văzut forma. Creşterea şi descreşterea, plinul şi golul, întunericul şi lumina se modifică odată cu soarele şi se transformă odată cu luna. Legea aceasta acţionează în fiecare zi, dar nimeni nu i-a văzut meritele. Viaţa are unde să încolţească, moartea are unde să se întoarcă. Începutul şi sfârşitul se succedă necontenit, dar nimeni nu le cunoaşte capătul. Dacă n-ar fi aşa, atunci cine ar fi originea acestora?"[126] Kongzi mai spuse: „Permiteţi-mi să vă întreb dacă se poate călători acolo unde este Originea lucrurilor." Lao Dan răspunse: „Cine împlineşte această călătorie atinge Frumuseţea Desăvârşită şi Bucuria Desăvârşită. Cine atinge Frumuseţea Desăvârşită şi călătoreşte acolo unde este Bucuria Desăvârşită se numeşte Om Desăvârşit." Kongzi continuă: „Aş dori să aud câte ceva despre această cale." Lao Dan spuse: „Erbivorele nu se îmbolnăvesc dacă-şi schimbă păşunea; animalele acvatice nu se îmbolnăvesc dacă-şi schimbă balta. Ele fac schimbări mărunte, dar nu-şi pierd trăsăturile proprii. Fericirea, Mânia, Tristeţea, Bucuria nu pătrund în inimile lor. Aşadar, în Lumea Subcerească, cele zece mii de lucruri sunt Unu. Cel care ajunge la unitatea Lumii Subcereşti se contopeşte cu ea. Atunci, pentru el, cele patru membre şi o sută de oase sunt praf şi murdărie, iar moartea şi viaţa, sfârşitul şi începutul sunt precum ziua şi noaptea. Nimic nu-l poate tulbura. Mai mult, cum să-i pese de câştig şi pagubă, de fericire şi nefericire? Se lipseşte de titluri dregătoreşti ca şi cum s-ar scutura de noroi şi praf. El ştie că trupul său este mai de preţ decât aceste titluri. Ceea

---

126. Una dintre trăsăturile definitorii ale gândirii chineze, binaritatea, reprezentată de interdependenţa compensatorie dintre componente, potrivit căreia creşterea unui element determină descreşterea celuilalt, se concretizează prin contrabalansarea contrariilor, care nu numai că nu se exclud, ci se presupun şi îşi caută echilibrul armonizându-se. Acestei legi i se supun toate perechile de contrarii: început/sfârşit, viaţă/moarte, plin/gol, zi/noapte etc.

ce este preţios sălăşluieşte în sine şi nu se pierde prin schimbare. Totodată, cele zece mii de transformări nu au sfârşit. Cine să se necăjească pentru aceasta? Cel care acţionează potrivit lui *Dao* se eliberează." Kongzi insistă: „Virtutea Domniei Voastre se armonizează cu Cerul şi Pământul, şi totuşi folosiţi vorbe desăvârşite pentru a vă cultiva inima. Care dintre suveranii din vechime a putut scăpa de cultivarea inimii?" Lao Dan răspunse: „Greşeşti. Curgerea apei este un dat natural. Virtutea Omului Desăvârşit este la fel. El nu-şi cultivă virtutea, iar lucrurile nu-l pot părăsi. Înălţimea Cerului este un dat natural, lăţimea Pământului este un dat natural, strălucirea soarelui şi lunii este un dat natural. Atunci, de ce ar mai fi cultivată Virtutea?"

Kongzi ieşi. După ce-i povesti lui Yan Hui discuţia cu Lao Dan, continuă: „Cât priveşte cunoaşterea lui *Dao*, sunt precum o musculiţă de oţet. Dacă n-ar fi fost Maestrul să-mi dezvăluie toate acestea, n-aş fi aflat întreaga măreţie a Cerului şi Pământului."

Când Zhuangzi se întâlni cu ducele Ai[127] din regatul Lu, acesta i se adresă: „În regatul Lu sunt mulţi cărturari, dar puţini au vreo metodă." Zhuangzi spuse: „În regatul Lu sunt puţini cărturari." Uimit, ducele Ai îl întrebă: „Peste tot în regat întâlneşti oameni îmbrăcaţi precum cărturarii. Cum poţi spune că sunt puţini?" Zhuangzi îi răspunse: „Din câte am auzit, cărturarii care poartă bonetă rotundă cunosc rânduiala Cerului, cei care poartă încălţări pătrate cunosc forma Pământului, iar cei care-şi atârnă medalion de jad la cingătoare îşi fac datoria cum se cuvine. Om Superior este cel care are o metodă proprie, nu cel care-şi face straie specifice. Acela nu are neapărat o metodă proprie. Dacă Domnia Ta, duce, eşti convins că greşesc, de ce nu dai un decret în întregul regat în care să se spună

---

127. Menţionăm că Zhuangzi era contemporan cu regele Hui din regatul Wei şi cu regele Wei din regatul Qi, din perioada Regatelor Combatante. Ca urmare, a trăit cu mai bine de o sută de ani după ducele Ai din regatul Lu. De aceea, dialogul nu are decât o valoare simbolică. A se vedea rubricile respective din „Glosar de personaje".

«Cine nu are metodă proprie, dar își face straie specifice, va fi pedepsit cu moartea»?" Atunci, ducele Ai dădu un asemenea decret, iar în cinci zile în tot regatul nimeni n-a mai îndrăznit să poarte haine de cărturar. Numai un bătrân îmbrăcat astfel stătea la poarta ducelui. Pe dată acesta a pus să-l cheme și l-a întrebat despre guvernarea țării. Bătrânul a dat nenumărate interpretări și soluții, dar tot n-a isprăvit ce avea de spus. Zhuangzi i se adresă ducelui Ai: „În regatul Lu există un singur cărturar. Oare se poate spune că sunt mulți?"

Baili Xi nu prețuia rangurile și onorurile. De aceea, creștea vite, iar vitele lui erau grase. Aceasta l-a făcut pe ducele Mu din regatul Qin să nu țină seama de situația lui umilă și să-i încredințeze guvernarea. Conducătorul tribului You Yu nu punea preț pe viață și moarte. De aceea, a fost vrednic să-i influențeze pe oameni.

Suveranul Yuan din regatul Song a cerut să i se deseneze harta țării. Atunci, s-au adunat repede toți maeștrii cartografi. Au primit instrucțiunile, s-au înclinat în fața Suveranului și au rămas pe loc. Și-au umezit pensulele, apoi și-au preparat tușul. Jumătate dintre ei au rămas afară. Mai târziu, a sosit un cartograf, mergând alene, fără grabă. Când și-a primit instrucțiunile, s-a înclinat în fața Suveranului, dar nu a rămas, ci s-a întors la coliba lui. Ducele a trimis pe cineva să vadă ce face. Acela își scosese hainele și se așezase gol cu picioarele încrucișate. Suveranul spuse: „Prea bine! Acesta este un cartograf adevărat."

Pe când regele Wen vizita ținutul Zang, a văzut un bătrân pescar[128] care pescuia fără să pescuiască. Nu-și ținea undița în apă ca să prindă pește, ci ca să stea nemișcat. De-ndată, regele Wen a dorit să-l înalțe în rang și să-i încredințeze guvernarea, dar s-a temut că acest lucru va stârni neliniște în rândul familiei sale și al marilor

---

128. Este vorba despre Lü Shang din regatul Qi, de la începutul dinastiei Zhou. A se vedea rubrica **Lü Shang** în „Glosar de personaje".

demnitari. Apoi s-a gândit să renunţe, ca să pună capăt neliniştilor sale, dar nu a suportat ideea că poporul va fi lipsit de bunăvoinţa Cerului. De aceea, în zori, li s-a adresat marilor prefecţi aflaţi în slujba lui: „Astă-noapte am visat un om bun, tuciuriu şi bărbos, călare pe un cal pag, cu copite pe jumătate de culoare roşu-aprins, care mi-a strigat: «Încredinţează-i bătrânului din Zang guvernarea, şi poporului tău îi va fi bine!»" Toţi marii prefecţi s-au înclinat respectuos: „Este fostul Suveran." Regele Wen le-a spus: „Dacă-i pe-aşa, atunci să consultăm sorţii[129]!" Toţi marii prefecţi au protestat: „De porunca fostului Suveran, chiar regele însuşi trebuie să asculte. La ce bun să mai consultăm sorţii?" Atunci, regele Wen îl căută pe bătrânul din Zang şi-i oferi guvernarea.

În trei ani, canoanele şi legile n-au fost schimbate, nici ordine noi n-au fost emise. Atunci, regele Wen călători din nou prin ţară. Văzu că ofiţerii de rang superior care făcuseră numai rele se risipiseră care încotro, înalţii funcţionari nu-şi mai arogaseră noi merite şi nimeni nu mai îndrăznise să introducă în ţară noi unităţi de măsură pentru cereale[130]. Ofiţerii de rang superior care făcuseră numai rele se risipiseră care încotro pentru că erau în armonie cu superiorii lor. Înalţii funcţionari nu-şi mai arogaseră noi merite pentru că aptitudinile lor erau pe măsura îndatoririlor. Nimeni nu îndrăznea să introducă în ţară noi unităţi de măsură pentru cereale pentru că principii vasali nu erau duplicitari. Când văzu toate acestea, regele Wen îl consideră pe bătrânul din Zang un mare maestru şi, întorcându-se cu faţa spre nord, îl întrebă: „Oare metoda ta de guvernare ar putea fi aplicată în întreaga Lume Subcerească?" Bătrânul din Zang se întunecă la chip şi nu răspunse nimic. Şovăind, el se retrase. În

129. Expresia „a consulta sorţii" este traducerea verbului *bu*, care înseamnă „a ghici voinţa Cerului". Divinaţia se realiza folosind carapace de broască ţestoasă. Încălzită la foc, aceasta plesnea. Prin descifrarea crăpăturilor, se interpreta voinţa Cerului.

130. Sintagma „unităţi de măsură pentru cereale" corespunde în limba chineză termenului *yu*, care desemnează echivalentul a 16 sau 40 de oboroace de cereale.

dimineața acelei zile mai era la Curte, dar seara dispăru. Până la sfârșitul vieții, nu s-a mai auzit nimic de el. Yan Yuan i se adresă lui Zhong Ni: „Se pare că regele Wen era un rege bun. De ce s-a folosit de vis?“ Zhong Ni îi răspunse: „Taci! Nu mai scoate nici o vorbă! Regele Wen era perfect. Cum de-l vorbești de rău? El n-a făcut decât să-și urmeze scopul.“

Lie Yukou trăgea cu arcul în fața lui Bohun Wuren. Întindea coarda arcului, slobozind săgeată după săgeată. Când slobozea săgețile, ținea pe cot un vas cu apă și, de îndată ce zbura o săgeată, alta îi urma. Apoi punea alta care era lansată. În tot acest răstimp stătea nemișcat ca o statuie. Bohun Wuren îi spuse: „Acest exercițiu de tras cu arcul este într-adevăr o demonstrație de măiestrie, nu un exercițiu al unui nepriceput. Aș vrea să urc împreună cu tine pe vârful unui munte. Dacă îți pui piciorul pe o stâncă abruptă sub care se deschide un hău de 100 de *reni*, mai poți să tragi cu arcul?“ De cum își termină vorba, Wuren porni să urce pe vârful muntelui. Când puse piciorul pe o stâncă abruptă sub care se deschidea un hău de 100 de *reni*, se întoarse cu spatele și se dădu înapoi. Când ajunse cu tălpile pe jumătate deasupra prăpastiei, se înclină în fața lui Yukou și-l pofti să vină la el. Yukou se prosternă în fața lui, cu sudoarea șiroindu-i până la călcâie. Bohun Wuren glăsui: „Omul Desăvârșit scrutează cerul albastru, se afundă în Izvoarele Galbene[131], se avântă în depărtare către cele opt limite ale lumii, dar spiritul și suflul nu i se schimbă. Dacă acum ți-e atât de teamă, că ți se rotesc ochii în cap de disperare, înseamnă că în sinea ta ai simțit pericolul.“

Jian Wu i se adresă lui Sun Shu'ao: „Ai fost de trei ori prim-ministru, dar nu te-ai fălit cu titlul. Tot de atâtea ori ai fost înlăturat, dar nu te-ai întristat câtuși de puțin. La început, m-am îndoit de Domnia Ta, dar acum constat cât de firească îți este respirația. Cum faci de ești singurul care-și folosește inima?“ Sun Shu'ao îi răspunse:

---

131. Izvoarele Galbene simbolizează lumea subterană, fiind totodată considerate locul în care se duc spiritele morților.

„Prin ce-i întrec eu pe ceilalți? Când am primit acel post, n-am putut refuza; când am fost înlăturat, nu m-am putut împotrivi. Eu consider că obținerea și pierderea unui post nu depind de mine, și de aceea nu m-am întristat câtuși de puțin. Asta-i tot. Prin ce-i întrec pe ceilalți? Nici nu știu dacă acel post era pentru altul sau pentru mine. Dacă era pentru altul, atunci era pierdut pentru mine; dacă era pentru mine, atunci era pierdut pentru altul. Acum sunt tot mai nehotărât și tot mai confuz. Cum aș mai avea răgazul să mă gândesc la prețuirea sau la disprețul oamenilor?" Auzind acestea, Zhong Ni le spuse discipolilor săi: „Omul Adevărat din vechime nu poate fi blamat de atotcunoscători, nu poate fi dus la pierzanie de femeile frumoase, nu poate fi jefuit de bandiți, nu poate fi prieten cu Fuxi și Huangdi. Viața și moartea sunt probleme importante, dar nu i-au schimbat felul de a fi. Atunci, cum l-ar putea schimba rangurile și onorurile? Fiind astfel, spiritul lui străbate munții mari fără a întâmpina opreliști, se afundă în izvoarele adânci fără a se uda, poate ocupa cele mai umile posturi fără a fi lipsit de putere. Umple Cerul și Pământul și, cu cât dă mai mult, cu atât are mai mult."

Regele din regatul Chu[132] și suveranul din principatul Fan ședeau la taifas. După o vreme, curtenii din preajma regelui au spus: „Principatul Fan este distrus de trei ori." Suveranul din Fan a comentat: „De vreme ce eu exist, faptul că principatul Fan este distrus nu este de ajuns pentru a-i zdrobi existența. Din moment ce eu exist, dacă distrugerea principatului Fan nu este de ajuns pentru a-l zdrobi, atunci nici existența regatului Chu nu va fi de ajuns pentru a-i garanta existența. Privind lucrurile din această perspectivă, nici principatul Fan nu a început încă să fie distrus, nici regatul Chu nu a început încă să existe."

---

132. Aici, regele din regatul Chu trebuie să fie regele Wen.

CAPITOLUL XXII

Cunoaşterea călătorea în Nord
知北遊

Pe când Cunoaşterea călătorea în Nord, spre Apele Misterioase[133], urcă pe Colina Ascunsă şi deodată se întâlni cu Numele Non-Acţiunii. Cunoaşterea i se adresă Numelui Non-Acţiunii: „Aş dori să vă pun mai multe întrebări. La ce să meditez şi la ce să mă gândesc pentru a-l cunoaşte pe *Dao*? Unde să sălăşluiesc şi cui să mă supun pentru a-mi găsi tihna în *Dao*? Pe cine să urmez şi pe ce drum să apuc pentru a ajunge la *Dao*?" La aceste trei întrebări Numele Non-Acţiunii nu răspunse. Nu numai că nu dădu nici un răspuns, dar nici nu ştiu ce să răspundă.

De vreme ce Cunoaşterea nu obţinu nici un răspuns, se îndreptă spre Apele Limpezi din Sud şi urcă pe Colina Neîndoielii, unde îl văzu pe Cocoşatul Nebun. Cunoaşterea îi puse aceleaşi întrebări. Cocoşatul Nebun răspunse: „A! Ştiu! Am să-ţi răspund." Dar când voi să rostească ceva, nu mai ştiu ce să spună.

De vreme ce Cunoaşterea nu obţinu nici un răspuns, se îndreptă spre Palatul Împăratului, unde îl întâlni pe împăratul Huangdi şi-i puse aceleaşi întrebări. Acesta îi răspunse: „Nu medita la nimic, nu te gândi la nimeni, şi atunci vei începe să-l cunoşti pe *Dao*. Nu sălăşlui nicăieri, nu te supune nimănui, şi atunci vei începe să-ţi găseşti tihna în *Dao*. Nu urma pe nimeni, nu apuca pe nici un drum, şi atunci vei ajunge la *Dao*."

Cunoaşterea îl mai întrebă pe împăratul Huangdi: „Acum noi ştim toate acestea, dar ceilalţi doi nu le ştiu. Cine are dreptate şi

---

133. „Apele Misterioase", „Colina Ascunsă", „Numele Non-Acţiunii", „Apele Limpezi", „Colina Neîndoielii", „Cocoşatul Nebun" nu reprezintă toponime sau nume de personaje, ci denumiri simbolice specifice gândirii daoiste.

cine nu?“ Împăratul Huangdi îi răspunse: „Numele Non-Acțiunii are dreptate, Cocoşatul Nebun lasă impresia că ştie, iar noi doi, la urma urmei, nu ne apropiem de adevăr. Aşadar, cel care ştie nu vorbeşte, cel care vorbeşte nu ştie. De aceea, Omul Înțelept cultivă învățătura fără vorbe. *Dao* nu poate fi transmis prin vorbe, iar la Virtute nu se poate ajunge. Omenia poate acționa, Dreptatea poate dăuna, iar Ritualul poate înşela. O vorbă spune: «De se pierde *Dao*, urmează Virtutea; de se pierde Virtutea, urmează Omenia; de se pierde Omenia, urmează Dreptatea; de se pierde Dreptatea, urmează Ritualul. Ritualul este un simplu ornament pentru *Dao* şi este începutul dezordinii.» O altă vorbă spune: «Cel care acționează în numele lui *Dao*, pe zi ce trece acționează tot mai puțin, până când, în cele din urmă, ajunge la Non-Acțiune. Non-Acțiunea înseamnă că nimic nu rămâne nefăcut.» Acum tu acționezi asupra lucrurilor şi doreşti să te întorci la Origini. Oare nu este greu? Este uşor, dar numai pentru Omul Mare. Viața este urmarea morții, moartea este începutul vieții. Oare cine cunoaşte legea care le guvernează? Viața omului este concentrare de suflu. Concentrarea de suflu aduce viața, risipirea de suflu aduce moartea. De ce să fiu neliniştit dacă moartea şi viața se urmează una pe cealaltă? De aceea, cele zece mii de lucruri sunt Unu. Ceea ce este considerat frumos pare minunăție şi mister; ceea ce este considerat urât pare împuțiciune şi putreziciune. Împuțiciunea şi putreziciunea se transformă iarăşi în minunăție şi mister; minunăția şi misterul se transformă iarăşi în împuțiciune şi putreziciune. Se spune: «În Lumea Subcerească, totul este un singur suflu. De aceea, Omul Înțelept prețuieşte Unu.»“

Cunoaşterea îi spuse împăratului Huangdi: „Eu l-am întrebat pe Numele Non-Acțiunii, dar nu mi-a răspuns. Nu numai că nu mi-a dat nici un răspuns, dar nici n-a ştiut ce să-mi răspundă. L-am întrebat pe Cocoşatul Nebun, dar, deşi a vrut să-mi spună, nu mi-a spus. Nu numai că n-a rostit nimic, deşi a dorit să-mi spună, dar a uitat răspunsul. Apoi te-am întrebat pe Domnia Ta, care ştii răspunsul. Cum de nu te apropii de Adevăr?“ Împăratul Huangdi spuse: „Numele Non-Acțiunii are dreptate să nu răspundă, pentru

că nu ştie; Cocoşatul Nebun lasă impresia că ştie, pentru că a uitat răspunsul; noi doi, la urma urmei, nu ne apropiem de Adevăr, pentru că-l ştim." Auzind acestea, Cunoaşterea se gândi că Huangdi ştia ce vorbeşte.

Cerul şi Pământul au măreţie şi frumuseţe, dar nu vorbesc; cele patru anotimpuri urmează legea naturală, dar nu discută; cele zece mii de lucruri au împlinire şi noimă, dar nu spun nimic. Omul Înţelept îşi are obârşia în frumuseţea Cerului şi Pământului şi înţelege noima celor zece mii de lucruri. De aceea, Omul Desăvârşit din vechime nu acţionează, Marele Înţelept nu întreprinde nimic. Aceasta înseamnă a contempla Cerul şi Pământul. Acum, ei ajung la esenţă şi împreună cu întregul univers cunosc cele o sută de transformări[134]. Lucrurile mor sau se nasc, sunt pătrate sau rotunde, dar nu-şi cunosc originile. Dacă este aşa, cele zece mii de lucruri au existat din vechime până în zilele noastre. Între cele şase puncte cardinale se cuprinde vastitatea, dar ea nu poate ieşi din *Dao*. Puful de toamnă este mic, dar aşteaptă ca *Dao* să-i împlinească forma. În Lumea Subcerească, toate lucrurile apar şi dispar, îşi modifică forma neîncetat până la sfârşitul vieţii. *Yin*, *Yang* şi cele patru anotimpuri se succedă, urmându-şi fiecare rânduiala. Acum par că se cufundă în obscuritate, dar încă există; acum par că se pierd fără de formă, dar încă au spirit. Cele zece mii de lucruri se hrănesc de aici, dar nu cunosc legea care le guvernează. Aceasta se numeşte Rădăcina Originară şi prin ea se poate contempla Cerul.

Nie Que îl întrebă pe Pi Yi despre *Dao*. Acesta îi răspunse: „Dacă-ţi îndrepţi forma şi-ţi concentrezi privirea, atunci armonia Cerului va veni la tine. Dacă-ţi atragi cunoaşterea şi-ţi concentrezi calităţile, atunci spiritul va veni la tine. Virtutea îţi va fi frumuseţea,

---

134. Expresia „o sută de transformări" (*bai hua*) este o metaforă prin care se arată că totul în Univers este în continuă mişcare şi transformare, fie că este de natură materială, fie că este de natură spirituală.

iar *Dao* îți va fi sălașul. Atunci, privirea ta va fi precum a unui vițel nou-născut, iar tu nu vei căuta să afli de ce este așa." Nu-și termină vorba, că Nie Que căzu într-un somn adânc. Încântat peste măsură, Pi Yi se îndepărtă, fredonând un cântecel:

„Trupu-i este precum trunchiul uscat,
Inima-i este precum cenușa moartă.
Adevărată este cunoașterea lui,
Căci nimic nu caută să afle.
Nedeslușit și tulbure el este.
Lipsit de inimă fiind,
Cu nimeni nu se sfătuiește.
Ce fel de om este acesta?"

Împăratul Shun îl întrebă pe înțeleptul Cheng: „Oare *Dao* poate fi dobândit și păstrat?" Cheng îi răspunse: „Trupul tău nu-ți aparține, cum ai putea să-l dobândești și să-l păstrezi pe *Dao*?" Shun mai întrebă: „Dacă trupul meu nu-mi aparține, atunci cui aparține?" Cheng îi răspunse: „Aceasta este forma pe care ți-au încredințat-o Cerul și Pământul. Viața ta nu-ți aparține. Ea este armonia pe care ți-au încredințat-o Cerul și Pământul. Firea și destinul nu-ți aparțin. Ele sunt supunerea pe care ți-au încredințat-o Cerul și Pământul. Fiii și nepoții nu-ți aparțin. Ei sunt urma pe care ți-au încredințat-o Cerul și Pământul. De aceea, mergi fără să știi încotro te îndrepți, locuiești fără să știi unde ți-e sălașul, mănânci fără să știi ce gust are mâncarea. Puterea Cerului și Pământului este suflul *Yang*. Ce poate fi dobândit și păstrat?"

Kongzi i se adresă lui Lao Dan: „Maestre, astăzi avem un scurt răgaz, așa că îndrăznesc să te întreb despre Desăvârșitul *Dao*." Lao Dan îi răspunse: „Purifică-te prin post și retrage-te din lume, limpezește-ți inima, curăță-ți spiritul și înfrânează-ți cunoașterea. Deși *Dao* este atât de profund încât este greu să vorbești despre el, îți voi spune câte ceva.

Strălucirea se naşte din tenebre, formele se nasc din ceea ce e lipsit de formă, iar spiritul se naşte din *Dao*. Forma îşi are originea în esenţă, iar cele zece mii de lucruri apar asemenea formei. De aceea, fiinţele cu nouă orificii se nasc din embrion, iar fiinţele cu opt orificii se nasc din ou. *Dao* vine fără a lăsa urme, se duce fără a avea limite, nu are porţi şi nici lăcaş, iar măreţia lui este pe măsura Universului. Cel care ajunge aici are braţe puternice, gânduri şi dorinţe sincere şi pătrunzătoare, auz fin şi văz clar. El îşi foloseşte inima fără s-o ostenească şi răspunde lucrurilor fără nici o constrângere. Dacă n-ar fi *Dao*, Cerul n-ar fi înalt, Pământul n-ar fi lat, soarele şi luna nu s-ar roti, iar cele zece mii de lucruri n-ar fi din belşug. Acesta este *Dao*! Mai mult, cine ştie multe de fapt nu ştie nimic; cine discută de fapt nu este priceput. Omul Înţelept se depărtează de aceştia. Omul Înţelept ocroteşte tot ce se măreşte atât de mult încât nu mai poate fi mărit şi se micşorează atât de mult încât nu mai poate fi micşorat. Acesta este tot atât de profund ca marea; este tot atât de înalt ca muntele. Sfârşitul lui este un nou început. Poartă şi cumpăneşte cele zece mii de lucruri, dar nu se isprăveşte niciodată şi, fiind în afara acestora, este *Dao* al Omului Superior. Toate cele zece mii de lucruri îşi au obârşia în el, dar nu-l isprăvesc. Acesta este *Dao*!"

În Regatul de Mijloc trăia un om care nu era nici bun, nici rău. Sălaşul său era între Cer şi Pământ. Acum este om, dar se va întoarce la strămoşi. Privite din perspectiva originii, vietăţile sunt concentrare de suflu. Ce diferenţă este între cele care au viaţă lungă şi cele care mor înainte de vreme? Nu este vorba decât de o clipă. Ce merită să fie luat de bun şi ce merită să fie luat de rău în acţiunile împăratului Yao şi ale tiranului Jie?

Roadele pomilor şi ierburilor au noima lor. Chiar dacă relaţiile sociale[135] sunt mai complicate, oamenii se apropie unii de alţii. Omul Înţelept se loveşte de aceste relaţii, dar nu le respinge; le depăşeşte, dar nu le susţine. A se armoniza cu lucrurile şi a le răspunde este

135. Este vorba despre „principiile morale" (*ren lun*) confucianiste. A se vedea *supra*, capitolul XX, nota 119.

Virtute; a se uni cu lucrurile şi a le răspunde este *Dao*. Mulţi împăraţi şi mulţi regi s-au ridicat astfel.

Între Cer şi Pământ, viaţa omului este precum mânzul alb care trece printr-o spărtură în zid – într-o clipă a şi dispărut. Viaţa se scurge pe neaşteptate, asemenea apei, se transformă, şi toate lucrurile apar; este din belşug, limpede, şi toate lucrurile dispar. De-acum s-au transformat şi au căpătat viaţă, iarăşi s-au transformat şi au murit. Vietăţile se întristează, oamenii se lamentează. Cu toţii ies din teaca lor naturală şi cad din apărătoarea lor naturală. Câtă confuzie! Câtă supunere! Sufletul[136] se duce, iar trupul îl urmează. Aceasta este Marea Întoarcere.

Forma lipsită de formă este fără-forma formei. Toţi oamenii ştiu că aşa este şi nu vor ajunge la cunoaşterea lui *Dao* nici de s-ar strădui. Toţi oamenii discută despre aceasta, dar, după ce au ajuns la cunoaşterea lui *Dao*, nu mai discută. Dacă discută, înseamnă că încă nu au ajuns la cunoaşterea lui *Dao*. Nici măcar cei mai ageri nu-l întâlnesc pe *Dao*. Discuţia nu face cât tăcerea. *Dao* nu poate fi auzit. Ascultatul nu face cât înfundatul urechilor. Acesta este Marele Câştig.

Maestrul Dongguo îl întrebă pe Zhuangzi: „Unde se află ceea ce tu numeşti *Dao*?" Zhuangzi îi răspunse: „Nicăieri." Maestrul Dongguo insistă: „Să vedem cât e de mare, şi atunci vom putea şti." Zhuangzi spuse: „Este cât furnica." Maestrul Dongguo întrebă: „Oare poate fi mai mic?" Zhuangzi îi răspunse: „Poate fi cât bobul de mei." Maestrul Dongguo mai puse o întrebare: „Oare poate fi chiar mai mic?" Zhuangzi răspunse iarăşi: „Cât firul de praf." Maestrul Dongguo continuă şirul întrebărilor: „Oare poate fi şi mai mic?" Zhuangzi răspunse din nou: „Cât urma de urină." Atunci, maestrul Dongguo nu mai întrebă nimic. Zhuangzi îl apostrofă: „De fapt, întrebările tale nu ajung la miezul problemei."

---

136. Potrivit tradiţiei chineze, sufletul este format din două elemente, *hun* – sufletul senzitiv, care după moarte se duce în ceruri, şi *po* – sufletul vegetativ, care după moarte se duce în lumea subpământească.

Inspectorul Huo îl întrebă pe intendentul pieţei cum se încearcă pulpa de porc[137] şi află că trebuie călcată cu piciorul. Nu este nimic ieşit din comun. Aşa nu scapă nimic. Aşa este Desăvârşitul *Dao*. Tot aşa este şi Marea Vorbă. Există trei nume diferite pentru aceeaşi realitate: Complet, Universal, Atotcuprinzător. Ele denumesc Unu.

Dacă izbutim să rătăcim prin Palatul de Niciunde, să ne contopim cu Universul şi să discutăm cu el, nu vom ajunge niciodată la vreun sfârşit. Dacă izbutim să ajungem la Non-Acţiune, vom fi nepăsători şi calmi, liniştiţi şi puri, armonioşi şi liberi. De-acum, voinţa este vidă. Nu se îndreaptă undeva anume şi nici nu ştie unde va ajunge. Se duce şi vine şi nici nu ştie unde se va opri. Chiar eu însumi mă duc şi vin şi nu ştiu unde-mi este sfârşitul. Rătăcesc în Vastitate. Marea Cunoaştere pătrunde aici, dar nu ştiu unde sfârşeşte. Ceea ce face lucrurile lucruri nu are limită în lucruri, iar faptul că lucrurile au limită se numeşte „limita lucrurilor". Limita Nelimitatului este nelimitatul limitei, este *Dao*.

Dao se numeşte plin şi gol, prăpădire şi scădere. *Dao* face ca plinul şi golul să nu fie nici plin, nici gol. *Dao* face ca prăpădirea şi scăderea să nu fie nici prăpădire, nici scădere. *Dao* face ca începutul şi sfârşitul să nu fie nici început, nici sfârşit. *Dao* face ca reunirea şi risipirea să nu fie nici reunire, nici risipire.

E Hegan şi Shen Nong învăţau împreună sub îndrumarea bătrânului Long Ji. Shen Nong şedea pe scăunel, cu uşile închise, şi dormea în plină zi. E Hegan deschise uşa, intră şi spuse: „Bătrânul Long a murit." De unde şedea pe scăunel, Shen Nong îşi luă bastonul şi se ridică. Deodată, bastonul căzu, iar Shen Nong pufni în râs şi spuse: „Cerul ştie cât sunt eu de vulgar, leneş, arogant şi înclinat spre rău. De aceea, Maestrul s-a lepădat de mine şi iată că a murit. Maestrul nu mai perorează discursurile lui lipsite de sens. De acum s-a dus!"

---

137. În China antică, vânzătorii de porci testau cât de gras este un porc tăiat călcând pe pulpa animalului. Metoda era folosită deoarece această parte se îngraşă cel mai greu.

Venit să prezinte condoleanţe, Yan Gang auzi acestea şi spuse: „Când Maestrul este întruparea lui *Dao*, oamenii superiori din Lumea Subcerească depind de el. Cât priveşte desluşirea lui *Dao*, Maestrul vostru nu ajunsese nici măcar la vârful pufului de toamnă, şi din zecile de mii de fărâme nu atinsese nici măcar una. Se pare că a ştiut să-şi ascundă discursurile lipsite de sens, iar acum a murit. Cu atât mai mult poate cel care este întruparea lui *Dao*. Îl priveşti, dar nu are formă; îl asculţi, dar nu are glas. Cel care le vorbeşte oamenilor despre *Dao* îl numeşte Obscurul Misterios. De aceea, a vorbi despre *Dao* înseamnă a-l tăgădui pe *Dao*."

Marea Puritate întrebă Nesfârşitul: „Oare tu îl cunoşti pe *Dao*?" Nesfârşitul îi răspunse: „Nu-l cunosc." Atunci, Marea Puritate puse aceeaşi întrebare Non-Acţiunii, care-i răspunse: „Îl cunosc pe *Dao*." Marea Puritate mai întrebă: „*Dao* pe care-l ştii are şi vreo lege?" Non-Acţiunea răspunse: „Are." Marea Puritate întrebă din nou: „În ce constă această lege?" Non-Acţiunea răspunse: „Eu ştiu că *Dao* poate fi preţuit, poate fi dispreţuit, poate fi adunat, poate fi risipit. Aceasta este tot ceea ce ştiu despre legea lui *Dao*."

Ţinând cont de aceste vorbe, Marea Puritate i se adresă Celui-Fără-Început: „Nesfârşitul spune că nu-l cunoaşte pe *Dao*, iar Non-Acţiunea că-l cunoaşte. Cine are dreptate şi cine nu?" Cel-Fără-Început răspunse: „A nu-l cunoaşte pe *Dao* înseamnă a fi profund, a-l cunoaşte pe *Dao* înseamnă a fi superficial. A nu-l cunoaşte pe *Dao* înseamnă a fi înlăuntru, a-l cunoaşte pe *Dao* înseamnă a fi în afară."

Atunci, Marea Puritate ridică privirea, oftă şi adăugă: „Prin urmare, a nu cunoaşte înseamnă a cunoaşte, iar a cunoaşte înseamnă a nu cunoaşte. Cine cunoaşte Cunoaşterea care nu cunoaşte?" Cel-Fără-Început îi răspunse: „*Dao* nu poate fi auzit; dacă este auzit, nu este el. *Dao* nu poate fi văzut; dacă este văzut, nu este el. *Dao* nu poate fi explicat; dacă este explicat, nu este el. Oare cine ştie că forma lipsită de formă este cea care dă naştere formei? *Dao* nu trebuie numit." Cel-Fără-Început continuă: „Cel care răspunde la întrebările despre *Dao* nu-l cunoaşte. Cel care totuşi întreabă despre *Dao* nici nu a auzit de el. Despre *Dao* nu se poate întreba, iar dacă

se pun întrebări, nu se poate răspunde. A pune întrebări despre ceva de neîntrebat înseamnă a întreba despre ceva limitat. A răspunde la ceva de nerăspuns înseamnă a fi pe dinafară. Cine este pe dinafară primeşte întrebări despre ce este limitat. Acesta, în afară, nu percepe Universul, iar înlăuntru, nu cunoaşte Marele Început. De aceea, el nu trece munţii Kunlun şi nu călătoreşte în Marele Vid."

Lumina Strălucitoare întrebă Non-Existentul: „Oare Maestrul există? Oare el nu există?" Lumina Strălucitoare nu primi nici un răspuns, dar privi cu atenţie înfăţişarea Maestrului şi văzu cum acesta se afundă şi se pierde în gol. La sfârşitul zilei, îl privi, dar nu-l mai văzu, îl ascultă, dar nu-l mai auzi, îl apucă, dar nu-l mai prinse. Lumina Strălucitoare îşi spuse: „Este desăvârşit! Oare cine poate ajunge aici? Eu pot înţelege Existentul şi Non-Existentul, dar nu pot înţelege non-existenţa Non-Existentului. Maestrul a ajuns să fie non-existenţa Existentului. Ce să fac ca să ating această desăvârşire?"

Cel care bătea paftale pentru Marele Mareşal ajunsese la optzeci de ani, dar nu-şi pierduse încă nici o fărâmă din măiestria sa. Marele Mareşal i se adresă: „Eşti cu adevărat priceput! Ai vreo metodă anume?" Maestrul îi răspunse: „Am o metodă. La douăzeci de ani, îmi plăcea să bat paftale. Nu vedeam nimic în celelalte lucruri. Când nu băteam paftale, nu mă interesa nimic. Cel care se concentrează asupra unui lucru nu este tulburat de nimic altceva. După vreme îndelungată, ajunge la măiestrie, şi cu atât mai mult respinge orice altceva. Oare ce nu depinde de această metodă?"

Ran Qiu îl întrebă pe Zhong Ni: „Oare se poate şti ce era înainte ca Cerul şi Pământul să existe?" Zhong Ni îi răspunse: „Se poate. Trecutul seamănă cu prezentul." Ran Qiu nu mai avu ce să întrebe şi se retrase.

A doua zi, Ran Qiu îl întâlni din nou pe Zhong Ni şi-i spuse: „Deunăzi v-am întrebat dacă se poate şti ce era înainte ca Cerul şi Pământul să existe şi mi-aţi spus că se poate, de vreme ce trecutul

seamănă cu prezentul. Atunci eram lămurit, dar astăzi sunt confuz. Îndrăznesc să vă întreb ce aţi vrut să spuneţi." Zhong Ni îi explică: „Ieri erai lămurit, căci spiritul tău a fost cel care a primit mai întâi vorbele mele. Acum eşti confuz, căci nu spiritul este cel care caută răspuns. Nu există trecut, nici prezent. Nu există început, nici sfârşit. Dacă n-ar fi existat niciodată copii şi nepoţi, oare ar putea să existe acum?" Ran Qiu nici nu apucă să rostească vreo vorbă, că Zhong Ni continuă: „Asta e. Nu mai ai ce răspunde. Moartea nu se naşte datorită vieţii, viaţa nu moare datorită morţii. Oare moartea şi viaţa depind una de alta? Fiecare lucru îşi are propriul corp. Oare ceea ce era înainte de naşterea Cerului şi Pământului era lucru? Ceea ce face ca lucrurile să fie lucruri nu este lucru. Lucrurile care apar nu pot preceda celelalte lucruri, căci există altele asemenea lor, iar asemenea acestora au existat altele, şi asta continuă la nesfârşit. Tot aşa, dragostea Omului Înţelept faţă de oameni nu cunoaşte sfârşit şi urmează aceleaşi principii."

Yan Yuan i se adresă lui Zhong Ni: „Cândva v-am auzit spunând că «nu există nimic de dat şi nimic de primit». Îndrăznesc să vă cer lămuriri despre această idee." Zhong Ni îi răspunse: „Oamenii din vechime se transformau pe dinafară, dar nu se transformau pe dinăuntru. Oamenii din zilele noastre se transformă pe dinăuntru, dar nu se transformă pe dinafară. Cel care se transformă împreună cu lucrurile este asemenea cu Unu care nu se transformă. Este liniştit şi când se transformă, şi când nu se transformă; este liniştit şi atunci când urmează calea naturală împreună cu toate lucrurile. Pentru el nimic nu este de prisos.

Împăratul Xiwei avea ţinuturile sale, împăratul Huangdi avea grădinile sale, conducătorul tribului You Yu avea palatele sale, regii Tang şi Wu aveau casele lor, principele înţelept avea oamenii săi.[138]

---

138. Este specific gândirii chineze, spre deosebire de gândirea europeană, să pornească de la elementul de maximă generalitate pentru ca, urmând un vector descendent şi arborescent, să ajungă la elemente particulare, concrete. Ca urmare, „ţinuturile", „grădinile", „palatele", „casele" nu reprezintă spaţii

Dacă maeştrii confucianişti şi moişti îşi armonizează afirmaţiile şi negaţiile, oare nu cu atât mai mult o vor face oamenii de rând? Omul Înţelept îşi află lăcaşul printre lucruri, dar nu le face rău. Tot aşa, lucrurile nu-i pot face rău celui care nu face rău lucrurilor. Numai cel care nu face niciodată rău acţionează şi, împreună cu ceilalţi oameni, poate dărui şi primi."

Munţi şi păduri! Coline şi văi! Câtă bucurie îmi face vederea voastră! Bucuria nici nu s-a sfârşit bine, că tristeţea îi ia locul. Eu nu mă pot opune apariţiei bucuriei şi tristeţii, nici nu pot opri dispariţia lor. Ce trist! Pentru lucruri, omul este ca un han: ştie ceea ce i se întâmplă, dar nu ştie ceea ce nu i se întâmplă. El ştie cum să facă lucruri pe care le poate face, dar nu face lucruri pe care nu le poate face. Niciodată nu va putea scăpa de necunoaştere şi neputinţă. Şi totuşi, există cei care se străduiesc să scape de ceea ce este fără scăpare. Poţi să nu-i compătimeşti? Vorba desăvârşită alungă vorbele, acţiunea desăvârşită alungă acţiunile. A fi limitat la cunoaşterea a ceea ce poate fi cunoscut – aceasta este într-adevăr lipsă de profunzime.

---

concrete, ci noţiuni simbolice cu ajutorul cărora, făcând apel la factorul spaţial, autorul vrea să evidenţieze atât îndepărtarea, în timp, de principiul unic, *Dao*, cât şi îngrădirea tot mai mare a libertăţii de simţire şi acţiune în spiritul legilor naturii.

CAPITOLUL XXIII

Gengsang Chu
庚桑楚

Printre discipolii lui Lao Dan exista unul pe nume Gengsang Chu, care ajunsese la o cunoaştere parţială a Căii Maestrului. De aceea, el îşi avea sălaşul în Nord, pe muntele Weilei. Şi-a alungat slujitorii care erau remarcabili şi înţelepţi, şi-a îndepărtat concubinele care erau blânde şi omenoase. Rămase să locuiască împreună cu oameni neciopliţi şi simpli şi să fie servit de oameni trândavi şi neîndemânatici. Au trăit cu toţii aşa vreme de trei ani şi în tot acest răstimp cei de pe muntele Weilei au cunoscut o mare prosperitate. Localnicii îşi spuneau unii altora: „La început, când Gengsang a venit, l-am considerat foarte diferit de noi. Acum, dacă stăm zi de zi să socotim binefacerile lui, vedem că nu sunt de ajuns; dacă le socotim de-a lungul anilor, vedem că sunt din belşug. Oare nu este aproape un Om Sfânt? De ce nu l-am asemăna cu «Reprezentantul Cadavrului» şi nu l-am venera ca pe Zeul Pământului şi Zeul Agriculturii?" Auzind acestea, Gengsang Chu s-a întors cu faţa spre sud, fără să dea vreo explicaţie. Discipolilor săi li s-a părut ciudat. Gengsang Chu îi lămuri: „Discipoli, ce găsiţi ciudat la mine? Când suflul primăverii se face simţit, toate plantele răsar. De cum se înstăpâneşte toamna, toate roadele sunt bune de cules. Atâta timp cât *Dao* al Cerului acţionează, cum ar putea primăvara şi toamna să nu fie aşa? Am auzit că Omul Desăvârşit locuieşte între cei patru pereţi ai încăperii sale asemenea mortului închis în tumul, iar oamenii, înnebuniţi, nu ştiu încotro s-o apuce. Acum, aceşti oameni mărunţi de pe muntele Weilei doresc cu ardoare să-mi aducă ofrande şi să mă aşeze printre sfinţi. Dar oare sunt eu un model? Eu încă nu sunt pe deplin lămurit de vorbele lui Lao Dan." Discipolii îl contraziseră:

„Nu-i aşa. Într-un râuleţ obişnuit un peşte mare nu are loc să se zbenguie, dar albişorii şi ţiparii se simt în largul lor. Pe o colină de câţiva paşi un animal mare nu are unde să se ascundă, dar vulpea vicleană găseşte că acesta este locul cel mai potrivit. De altfel, încă din vremea împăraţilor Yao şi Shun sunt veneraţi sfinţii, li se acordă demnităţi celor capabili, sunt daţi drept exemplu cei buni şi îndemânatici. De ce-ar face altfel oamenii de pe muntele Weilei? Aşadar, Maestre, se cuvine să-i ascultaţi." Maestrul Gengsang Chu replică: „Apropiaţi-vă, discipolii mei! O sălbăticiune care înhaţă o căruţă este uriaşă, dar dacă părăseşte muntele, nu scapă de nenorocirea plasei şi capcanei. Dacă un peşte care înghite o barcă eşuează pe ţărm ieşind din apă, furnicile îi pot provoca multă suferinţă. Aşadar, păsările şi sălbăticiunile nu dispreţuiesc înălţimile, peştii şi broaştele ţestoase nu dispreţuiesc adâncimile. Omul care-şi păstrează depline forma şi viaţa îşi ascunde trupul. De aceea, nu dispreţuieşte adâncimile şi depărtările. Asta-i tot. De altfel, de ce şi-ar merita cei doi Maeştri[139] numele şi laudele? Aceştia, în discursurile lor, sunt atât de necugetaţi, încât ar putea să dărâme ziduri şi metereze unde să lase să crească ierburi căţărătoare şi scaieţi; discursurile lor sunt ca şi cum cineva şi-ar descâlci numai acele şuviţe de păr pe care le-ar alege pentru codiţe sau ar găti mâncarea numai din boabe de orez numărate. Cum pot fi aceste lucruri spre binele oamenilor? Dacă sunt promovaţi cei virtuoşi, atunci oamenii se nimicesc unii pe alţii. Dacă sunt angajaţi cunoscătorii, atunci oamenii se tâlhăresc unii pe alţii. Aceste nenumărate lucruri nu sunt îndeajuns pentru a-i face pe oameni mai generoşi. Oamenii se străduiesc din răsputeri pentru foloase. De aceea, există fii care-şi ucid părinţii, demnitari care-şi ucid suveranul, bandiţi care jefuiesc toată ziua şi oameni care dau spargeri în miezul zilei. Eu vă spun vouă că Marea Dezordine îşi află originea în vremea împăraţilor Yao şi Shun, iar urmele ei dăinuie

---

139. „Cei doi Maeştri" la care se referă Gengsang Chu sunt împăraţii legendari Yao şi Shun.

şi după o mie de generaţii. Din cauza ei, peste o mie de generaţii trebuie că vor mai exista oameni care se vor mânca unii pe alţii."

Nanrong Chu se îndreptă în scaun cu respect şi glăsui: „Se pare că vârsta mea e cam înaintată. Ce metodă aş putea adopta pentru a-ţi urma învăţătura?" Gengsang Chu îi răspunse: „Păstrează-ţi forma neştirbită, străduieşte-te să ai grijă de viaţa ta şi nu lăsa gândurile să te frământe. Dacă vei proceda aşa timp de trei ani, atunci vei putea urma învăţătura mea." Nanrong Chu insistă: „Ochii au toţi aceeaşi formă, şi de aceea eu nu ştiu să-i deosebesc, însă orbii nu pot vedea. Urechile au toate aceeaşi formă, şi de aceea eu nu ştiu să le deosebesc, însă surzii nu pot auzi. Inimile au toate aceeaşi formă, şi de aceea eu nu ştiu să le deosebesc, însă smintiţii nu se pot stăpâni. Forma mea este aceeaşi cu a ta, dar să nu existe oare nici o diferenţă între noi? Eu încerc să te înţeleg, dar nu izbutesc. Acum eu repet vorbele tale: «Păstrează-ţi forma neştirbită, străduieşte-te să ai grijă de viaţa ta şi nu lăsa gândurile să te frământe.» Eu mă ostenesc să descopăr Calea, dar vorbele tale mi-au ajuns doar la urechi." Maestrul Gengsang Chu încheie: „Nu mai am ce-ţi zice. Se spune că albinuţele nu se pot transforma în gărgăriţe, găinuşele din regatul Yue nu pot cloci ouă de lebădă, în schimb găinuşele din regatul Lu pot s-o facă. Găinuşele sunt toate la fel, dar virtuţile lor nu sunt câtuşi de puţin asemănătoare. Dacă unele pot cloci ouă mari, iar altele nu, aceasta înseamnă că înzestrarea unora este mai mare, iar a celorlalte este mai mică. Înzestrarea mea este prea mică şi nu este de ajuns pentru a te transforma. De ce nu te duci în Sud să-l vizitezi pe Laozi?"

Nanrong Chu îşi luă merinde din belşug şi porni la drum. După şapte zile şi şapte nopţi ajunse la Laozi. Acesta îl întâmpină: „Vii din partea lui Gengsang Chu?" Nangrong Chu răspunse: „Da." Laozi îl întrebă: „De ce-ai venit cu aşa o mulţime de oameni?" Nanrong Chu privi speriat în urma sa. Laozi continuă: „Oare chiar nu ştii despre ce vorbesc?" Nanrong Chu plecă ruşinat capul, îl ridică şi spuse cu un oftat: „Am uitat ce să vă răspund şi de aceea mi s-au

răzleţit întrebările." Laozi îl întrebă: „Ce vrei să spui?" Nanrong Chu îi răspunse: „Dacă nu ştiu, oamenii spun că sunt un monument de prostie; în schimb, dacă ştiu, îmi plâng de milă. Dacă sunt neomenos, atunci îi fac pe oameni să sufere; în schimb, dacă sunt omenos, ei îmi pricinuiesc suferinţă. Dacă sunt nedrept, îi rănesc pe ceilalţi; în schimb, dacă sunt cu dreptate, ei îmi pricinuiesc supărare. Cum să pot scăpa de aceste gânduri? Aceste trei probleme îmi dau mare bătaie de cap. La sugestia Învăţătorului meu, Gengsang Chu, am venit să vă întreb ce să fac." Laozi îi spuse: „Puţin mai devreme te-am privit în ochi şi te-am desluşit. Acum, vorbele tale confirmă ce-am văzut. Eşti atât de departe de învăţătură, de parcă ţi-ai fi pierdut părinţii şi ai încerca să-i scoţi din mare cu o undiţă. Te-ai rupt de oameni. Cât eşti de tulburat! Vrei să te întorci la natura adevărată, dar nu ai nici o metodă să ajungi acolo. Eşti vrednic de toată mila."

Nanrong Chu ceru permisiunea să se întoarcă la han. Acolo adună ceea ce era bun şi îndepărtă ceea ce era rău. Timp de zece zile fu nespus de trist. Apoi se duse din nou să-l vadă pe Laozi. Acesta i se adresă: „Te-ai curăţat. Ce trist! Totuşi înlăuntrul tău pare să mai mocnească răul. Nu lăsa frământările din afară să te neliniştească, ci fii stăpânit şi închide-te înlăuntrul tău. Nu lăsa frământările dinlăuntrul tău să iasă la iveală, ci fii stăpânit şi închide-te în afară. Cel care este frământat înlăuntru şi în afară nu poate stăpâni *Dao* şi Virtutea. Mai mult, cum ar putea acţiona în spiritul lui *Dao* cel care se îndepărtează de el?" Nanrong Chu comentă nedumerit: „Când un sătean s-a îmbolnăvit, ceilalţi s-au interesat de boala lui. Dacă a putut vorbi despre boala lui, atunci înseamnă că nu era grav bolnav. Când te-am întrebat despre Marele *Dao*, a fost ca şi cum aş fi luat medicamente care mi-au agravat boala. Aş dori să aud câte ceva despre regulile de păstrare a vieţii şi atât." Laozi îl lămuri: „Regulile de păstrare a vieţii sunt următoarele:

să-l poţi cuprinde pe Unu şi să nu-l pierzi niciodată;

să ştii ce este fast şi ce este nefast fără a consulta sorţii şi vrăjitoarele;

să te poţi opri la timp;

să poţi renunţa la orice;
să poţi lăsa deoparte greutăţile celorlalţi;
să cauţi să cunoşti problemele tale;
să poţi fugi de tentaţii;
să poţi fi simplu;
să poţi redeveni prunc.

Toată ziua pruncul ţipă, dar nu răguşeşte. Armonia sa este desăvârşită. Toată ziua îşi strânge mânuţele pumn şi nu le mai desface. Astfel îşi adună puterile. Toată ziua îşi ţine privirea aţintită într-un loc, dar nu clipeşte. Încă nu trăieşte în afară. Merge fără a şti încotro se îndreaptă. Stă pe loc fără a şti ce face. Este în armonie cu lucrurile din jur şi se împlineşte asemenea lor. Acestea sunt regulile de păstrare a vieţii şi atât."

Nanrong Chu întrebă: „Dacă-i pe-aşa, oare aceasta este Virtutea Omului Desăvârşit?" Laozi îi răspunse: „Nu, căci aceasta nu reprezintă decât dezgheţul şi dezmorţirea. Omul Desăvârşit, asemenea celorlalţi, adună roadele pământului şi Bucuria Cerului. Nu se lasă tulburat nici de oameni, nici de lucruri, nici de foloase, nici de pagube. Nu face lucruri ciudate asemenea celorlalţi; nu face planuri asemenea celorlalţi; nu acţionează asemenea celorlalţi. Uşor se duce şi la fel se întoarce. Acestea sunt regulile de păstrare a vieţii şi atât." Nanrong Chu mai întrebă: „Dacă-i pe-aşa, oare aceasta este Desăvârşirea?" Laozi îi răspunse: „Nu. Eu ţi-am spus mai devreme regula «să poţi redeveni prunc». Pruncul se mişcă fără a şti ce face; merge fără a şti încotro se îndreaptă. Trupul său este precum ramurile unui copac uscat, iar inima sa este precum cenuşa moartă. Pe cel care este astfel nu-l loveşte nici o nenorocire, nici nu-l ajunge fericirea. Pentru el nu există nici nenorocire, nici fericire. Atunci, cum ar putea exista dezastrul oamenilor?"

Cel care statorniceşte în el Marea Linişte răspândeşte lumina Cerului. În cel care răspândeşte lumina Cerului oamenii văd omul, iar lucrurile văd lucrul. Cel care s-a cultivat ca om este acum neschimbător. Oamenii vin să locuiască la cel neschimbător, iar Cerul

îl ajută pe acesta. Cei la care oamenii vin să locuiască sunt numiţi Oamenii Cerului. Cel pe care Cerul îl ajută este numit Fiul Cerului. Cel care învaţă învaţă ce nu poate fi învăţat; cel care face face ce nu poate fi făcut; cel care discută discută ce nu poate fi discutat. Cunoaşterea se opreşte acolo unde nu poate cunoaşte şi aceasta este Desăvârşirea. Dacă există cineva care nu este tocmai aşa, pe acela roata Cerului îl distruge.

Cel care foloseşte mulţimea de lucruri şi urmează natura lor se dezbară de gânduri, dă viaţă minţii sale, îşi respectă sinele şi înţelege sinele celorlalţi. Dacă este aşa, o mulţime de rele ajung la el, dar toate sunt de la Cer, nu de la oameni. Ele nu sunt de ajuns pentru a-i tulbura împlinirea şi nu pot pătrunde în Altarul Spiritului. Altarul Spiritului are ceva de păstrat, dar el nu ştie ce este de păstrat şi nu poate păstra. Dacă el nu-şi vede sinceritatea, ci numai manifestarea, atunci nici o manifestare nu este necesară. Lucrurile pătrund înlăuntrul său, dar nu rămân acolo, şi fiecare este o nouă pierdere. Pe cel care face rău la lumina zilei oamenii îl prind şi-l pedepsesc cu moartea; pe cel care face rău în umbra nopţii demonii îl prind şi-l pedepsesc cu moartea. Cel care-i înţelege pe oameni şi pe demoni poate acţiona singur. Cel care se pune de acord cu sinele său acţionează în Fără-de-Nume; cel care se pune de acord cu ce este dincolo de sine urmăreşte să risipească totul. Cel care acţionează în Fără-de-Nume este lumină; cel care urmăreşte să risipească totul este Negustor. Oamenii văd eforturile acestuia de a părea că este cel mai bun. Lucrurile vin la cel care le foloseşte până la epuizare. Cel care foloseşte lucrurile cu uşurinţă nu-şi găseşte înlăuntrul său loc nici pentru sine. Atunci cum ar putea găsi loc pentru ceilalţi? Cel care înlăuntrul său nu găseşte loc pentru ceilalţi nu are pe nimeni apropiat. Cel care nu are pe nimeni apropiat curmă orice relaţie cu oamenii. Nu există armă mai crudă decât voinţa, nici măcar săbiile Mo şi Ye. Nu există bandiţi mai mari decât *Yin* şi *Yang* – între Cer şi Pământ nimeni nu le scapă. Dar nu *Yin* şi *Yang* fac rău oamenilor, ci inimile lor fac ca *Yin* şi *Yang* să acţioneze astfel.

De cum acţionează, *Dao* împarte, împlineşte şi distruge. Ceea ce este urât se află în împărţire; împărţirea lui *Dao* duce la complinire. Ceea ce este urât se află în complinire; existenţa lui *Dao* duce la complinire. Prin urmare, cine pleacă şi nu se mai întoarce se dezvăluie în chip de demon. Despre cine pleacă şi ajunge la capăt se spune că a ajuns la moarte. Cine îşi păstrează realitatea, deşi se distruge, este totuna cu demonul. Cine îşi păstrează forma se aseamănă celui fără formă şi este statornic. Cine se naşte nu are început; cine moare nu are orificii; cine îşi păstrează realitatea nu are lăcaş; cine îşi păstrează eternitatea nu are început şi sfârşit. Cel care se naşte, fără a avea orificii, îşi păstrează realitatea. Cel care-şi păstrează realitatea, fără a avea lăcaş, este spaţiul; cel care-şi păstrează eternitatea, fără a avea început şi sfârşit, este timpul. Există viaţă, există moarte, există apariţie, există dispariţie. Apare şi dispare fără să i se vadă forma – aceasta se numeşte „Poarta Cerului". „Poarta Cerului" este Non-Existent. Cele zece mii de lucruri apar din Non-Existent. Existentul nu poate prin Existent să facă Existentul. Trebuie să apară din Non-Existent, iar Non-Existentul este identic cu sine însuşi. Omul Înţelept se ascunde aici.

Cunoaşterea Oamenilor din vechime ajunsese la Desăvârşire. Dar ce înseamnă aceasta? Unii considerau că la început nu a existat nimic. Aceasta este Cunoaşterea Desăvârşită. Completă fiind, nu-i mai puteau adăuga nimic. Alţii considerau că la început a existat ceva. Ei luau viaţa drept distrugere şi moartea drept întoarcere la Origini. Aici se oprea distincţia pe care o făceau ei. Alţii spuneau că la început se afla Non-Existentul, apoi a apărut viaţa, iar după viaţă moartea.[140] Ei considerau Non-Existentul drept cap, viaţa drept şira spinării şi moartea drept noadă. Eu mi-l fac prieten pe cel care ştie să păstreze unitatea dintre Existent şi Non-Existent, dintre viaţă şi moarte. Deşi acestea trei[141] sunt diferite, provin totuşi dintr-o

---

140. Problema raportului Existent/Non-Existent este dezbătută şi în cap. II.

141. Textul nu este foarte clar. Unii comentatori chinezi sunt de părere că sintagma „acestea trei" (*san zhe*) se referă la Non-Existent, viaţă şi moarte, iar alţii – la opiniile exprimate de cele trei grupuri.

familie comună. Familiile Zhao şi Jing purtau însemne nobiliare, iar clanul Jia[142] îşi folosea fieful. Ei nu erau la fel.

Viaţa este întuneric. Când se conturează, se spune că s-a schimbat. Cine încearcă să exprime această schimbare nu reuşeşte s-o lămurească. Oricum, există ceva ce nu poate fi cunoscut. Cel care aduce ofrande la marea ceremonie de sacrificii după solstiţiul de iarnă are provizii din belşug. Poate să le împartă, dar tot aşa poate să nu le împartă. Cel care vizitează o casă se plimbă peste tot, prin dormitoare şi prin sala unde sunt păstrate tăbliţele strămoşilor[143], iar apoi se retrage în apartamentul său. Acţionează în virtutea faptului că totu-i schimbător. Permiteţi-mi să discut despre schimbare. Schimbarea ia Viaţa drept început, iar Cunoaşterea drept maestru. Dacă-i aşa, Adevărul şi Falsul se multiplică, iar rezultatul constă în faptul că există nume şi realitate. Dacă-i aşa, oricine se poate proclama stăpân şi-i poate sili pe oameni să-l ia drept model. Dacă-i aşa, moartea poate deveni modelul de urmat. Astfel, ei consideră utilul drept deşteptăciune, iar inutilul drept prostie; consideră reuşita drept fală, iar nereuşita drept ruşine. Oamenii de azi preţuiesc schimbarea Adevărului şi Falsului. Prin aceasta ei se aseamănă cu greierele şi porumbelul[144].

Când în piaţă cineva calcă pe picioare pe altcineva, îşi cere scuze. Când fratele mai mare îl calcă pe picioare pe fratele mai mic, îi adresează vorbe de alinare. Când părintele îl calcă pe picioare pe fiu, nu rosteşte nici un cuvânt. De aceea, se spune: „Ritualul Desăvârşit nu face deosebire între oameni, Dreptatea Desăvârşită nu face deosebire între fiinţe, Cunoaşterea Desăvârşită nu face deosebire

---

142. Zhao, Jing şi Jia reprezintă numele a trei clanuri importante din regatul Chu.

143. În China, casa se compunea dintr-un ansamblu arhitectonic în care se distingeau clădiri pentru dormitoarele bărbaţilor, dormitoarele femeilor, dormitoarele slugilor, bucătării, săli de primire, sala unde se păstrau tăbliţele strămoşilor etc.

144. Se face referire la greierele şi porumbelul din cap. I.

între planuri, Omenia Desăvârşită nu recunoaşte înrudirea, Încrederea Desăvârşită înlătură plata."

Pune capăt pornirilor dezordonate ale voinţei, eliberează-te de greşelile inimii, lasă deoparte istovirea Virtuţii, pătrunde dincolo de obstacolele care te împiedică să ajungi la *Dao*! Bogăţie şi fericire, onoare şi grandoare, renume şi profit – acestea şase stârnesc pornirile dezordonate ale voinţei. Liniştea şi mişcarea, înfăţişarea şi raţiunea, răsuflarea şi gândurile – acestea şase fac inima să greşească. Ura şi dorinţa, bucuria şi mânia, durerea şi plăcerea – acestea şase istovesc Virtutea. Îndepărtarea şi apropierea, obţinerea şi dăruirea, cunoaşterea şi priceperea – acestea şase împiedică înţelegerea lui *Dao*. Cel pe care toate aceste douăzeci şi patru de elemente nu-l impresionează este drept în inima lui. De vreme ce este drept, este liniştit. De vreme ce este liniştit, este luminos. De vreme ce este luminos, este vid. De vreme ce este vid, nu acţionează, dar nu există nimic care să nu fie făcut.

Dao este respectarea Virtuţii. Viaţa este strălucirea Virtuţii. Firea este substanţa vieţii. Mişcarea firii se numeşte „Acţiune". „Acţiunea" falsă se numeşte „Pierdere". Cunoaşterea este continuitate. Cunoaşterea este iscodire. Cel care ştie nu poate cunoaşte totul, aşa cum cel care se uită cruciş nu poate vedea totul. Mişcarea inevitabilă se numeşte „Virtute". Mişcarea existentă datorită omului se numeşte „Guvernare". Aceste două nume par opuse unul altuia, dar în realitate se află în armonie.

Arcaşul Yi este iscusit în a nimeri ţinta cea mai mică, dar este nepriceput în a-i opri pe oameni să-l mai elogieze. Omul Înţelept este iscusit în ceea ce priveşte Cerul, dar este nepriceput în ceea ce-i priveşte pe oameni. Numai Omul Deplin poate fi iscusit în ceea ce priveşte Cerul şi priceput în ceea ce-i priveşte pe oameni. Numai insecta poate fi insectă, căci numai insecta îşi poate păstra natura cerească. Omul Deplin urăşte Cerul, urăşte natura cerească a omului. Prin urmare, ce sunt eu: Cer sau om?

Când o pasăre trece prin faţa arcaşului Yi, acesta trebuie că o nimereşte. Cât este el de maiestuos! Dacă Lumea Subcerească ar fi o colivie, atunci pasărea n-ar avea cum să scape. De aceea, regele Tang l-a închis pe demnitarul Yi Yin, făcându-şi-l bucătar, iar ducele Mu din regatul Qin l-a închis pe Baili Xi, cumpărându-l pe cinci piei de oaie. Totuşi, nimeni nu poate fi închis fără încuviinţarea lui.

Cel pedepsit cu tăierea picioarelor respinge veşmintele împodobite, căci oamenii n-ar avea ochi pentru ele. Un răufăcător urcă pe orice înălţime, căci nimic nu-l mai sperie, şi nu-i pasă de moarte şi viaţă. Cel care primeşte fără să ofere nimic îi uită pe ceilalţi. Prin urmare, cel care-i uită pe ceilalţi este considerat Om al Cerului. De aceea, el este respectat, dar nu se bucură; este dispreţuit, dar nu se mânie. Numai cel care se confundă cu armonia Cerului este astfel. Cel care lasă deoparte Mânia nu este mânios, căci mânia provine din lipsa de mânie. Cel care lasă deoparte Acţiunea nu acţionează, căci acţiunea provine din Non-Acţiune. Cel care doreşte Liniştea îşi domoleşte suflul. Cel care doreşte perfecţiunea spirituală îşi urmează inima. El acţionează cu toată forţa. Cel care doreşte să ajungă la *Dao* se însoţeşte cu Inevitabilul. Inevitabilul este *Dao* al Omului Înţelept.

CAPITOLUL XXIV

Xu Wugui
徐無鬼

Nü Shang îi mijloci lui Xu Wugui o întrevedere cu principele Wu din regatul Wei. De cum îl văzu, acesta îl îmbărbătă pe Xu Wugui spunându-i: „Deşi eşti bolnav din cauza muncii trudnice în pădurile de munte, până la urmă ţi-ai permis să mă vizitezi." Xu Wugui replică: „Ba, dimpotrivă, se cuvine ca eu să vă îmbărbătez. Ce motiv ai avea Domnia Ta să mă îmbărbătezi? Dacă-ţi vei împlini toate poftele şi dorinţele, îţi vei spori simpatiile şi antipatiile. Atunci firea şi destinul îţi vor fi în suferinţă. Dacă-ţi vei reprima poftele şi dorinţele, îţi vei înfrâna simpatiile şi antipatiile. Atunci urechile şi ochii tăi vor fi în suferinţă. Eu sunt cel care trebuie să te îmbărbăteze. Ce motiv ai avea Domnia Ta să mă îmbărbătezi?" Întristat, principele Wu nu mai spuse nimic.

După o vreme, Xu Wugui continuă: „Voi încerca să-ţi prezint părerea mea despre câini. Cei de rasă inferioară nu vor decât să se îmbuibe – aceasta este virtute de vulpe. Cei de rasă medie par că privesc soarele, iar cei de rasă superioară par să uite de ei înşişi. Am însă o părere mai bună despre cai decât despre câini. După mine, caii ale căror linii drepte se supun sforii, ale căror linii curbe se supun cârligului, ale căror forme pătrate se supun echerului şi ale căror forme rotunde se supun compasului sunt cai buni pentru regat, dar nu sunt precum caii buni pentru Lumea Subcerească.[145] Caii buni pentru Lumea Subcerească au calităţi desăvârşite: par neliniştiţi, par leneşi, par că s-au pierdut pe ei înşişi. Dacă sunt

---

145. Potrivit comentatorilor chinezi, linia dreaptă (*zhi*) ar reprezenta dinţii, linia curbă (*qu*) – spinarea, forma pătrată (*fang*) – capul, forma rotundă (*yuan*) – ochii.

astfel, zvâcnesc din turmă, gonesc lăsând în urma lor doar praful şi nu mai ştiu unde se află." Principele Wu, bucuros nevoie mare, izbucni în râs.

Când Xu Wugui ieşi, Nü Shang îi spuse: „Cum se face că numai Domnia Ta ai fost în stare să-l bucuri pe Stăpânul meu? Eu, ca să-mi bucur Stăpânul, mai întâi îi dau pilde din *Cartea Poemelor*, *Cartea Documentelor*, *Însemnări despre Rituri* şi *Cartea Muzicii*, iar apoi îi dau pilde din cartea *Plăcuţa de Aur* şi din cele şase cărţi de artă militară[146]. I-am dat soluţii care i-au adus nenumărate succese, dar Stăpânul nu a izbucnit niciodată în râs. Cum se face că Domnia Ta ai izbutit ca prin sfaturile tale să-mi bucuri astfel Stăpânul?" Xu Wugui răspunse: „Eu i-am expus părerea mea despre câini şi cai." Nü Shang întrebă: „Doar atât?" Xu Wugui spuse: „Oare n-ai auzit povestea bărbatului exilat din regatul Yue? Plecase din ţară de mai multe zile şi tare s-a mai bucurat când a întâlnit pe cineva cunoscut. Plecase din ţară de zece luni şi tare s-a mai bucurat când a întâlnit pe cineva pe care-l mai întâlnise odinioară. După un an, tare s-a mai bucurat când a întâlnit pe cineva care semăna cu oamenii din ţara lui. De altminteri, cu cât trecea mai mult timp, cu atât mai profund se gândea la cei de acasă. Cel care fuge în deşert şi-şi duce zilele acolo unde tufele de scaieţi şi iarba nebunilor năpădesc cărările făcute de jderi şi nevăstuici tare se mai bucură când aude paşi răsunând. Cu atât mai mult s-ar bucura să audă în preajmă râsetele fraţilor şi părinţilor săi. De multă vreme în preajma Stăpânului nu a mai fost nimeni care să-l facă să izbucnească în râs şi să-i amintească vorbele Oamenilor Adevăraţi."

() Când Xu Wugui îl vizită pe principele Wu, acesta i se adresă: „Trăieşti în pădurile de munte, te hrăneşti cu ghinde şi castane şi te mulţumeşti cu tot felul de ierburi. De multă vreme nu mi-ai mai fost oaspete. Oare acum te-a adus aici bătrâneţea, dorinţa de a gusta din vinurile şi bucatele mele sau ai venit pentru a aduce, ca şi mine,

---

146. Cele şase cărţi de artă militară şi cartea *Plăcuţa de Aur* fac parte din *Zhou shu* (*Istoria dinastiei Zhou*).

fericire acestui ţinut?" Xu Wugui îi răspunse: „Eu m-am născut într-o familie modestă şi săracă. Niciodată n-am îndrăznit să mă desfăt cu vinurile şi bucatele Stăpânului. Am venit doar să te îmbărbătez." Stăpânul îl întrebă: „Cum aşa? De ce să mă îmbărbătezi?" Xu Wugui îi răspunse: „Se cuvine să-mi îmbărbătez Stăpânul în ceea ce priveşte trupul şi sufletul." Principele Wu mai întrebă: „Ce vrei să spui?" Xu Wugui răspunse: „Cerul şi Pământul îi hrănesc pe toţi la fel. Cel care se ridică în societate nu se poate considera superior, cel care se plasează pe treapta de jos a societăţii nu se poate considera inferior. Domnia Ta, stăpânul a zece mii de rădvane, amărăşti poporul din întreaga ţară ca să-ţi satisfaci propriile plăceri, dar sufletul tău nu încuviinţează o asemenea purtare. Prin urmare, sufletul tău iubeşte armonia şi urăşte discordia. Discordia este boală. De aceea se cuvine să te îmbărbătez. Cum se face că numai asupra ta s-a abătut această boală?" Principele Wu spuse: „De multă vreme doream să te întâlnesc. Eu doresc să-mi manifest iubirea faţă de popor, să acţionez cu dreptate şi să demobilizez armata. Oare crezi că se poate?" Xu Wugui răspunse: „Nici gând! Iubirea faţă de popor este începutul nenorocirii poporului. Demobilizarea armatei prin acţiuni drepte este începutul creării unei armate. Dacă pe viitor vei acţiona astfel, nu vei izbuti. Toate împlinirile minunate sunt instrumente ale răului. Deşi vei acţiona cu omenie şi dreptate, vei fi şi mai făţarnic. Forma creează într-adevăr forme; împlinirea stârneşte într-adevăr lauda de sine; schimbările provoacă într-adevăr războaie cu celelalte regate. Stăpâne, nu-ţi ţine soldaţii grupaţi în turnurile de pază şi nici nu-ţi purta caii la altarul din palat. Nu-ţi ascunde lăcomia în virtute, nu cuceri oamenii prin viclenie, prin planuri ascunse sau cu armele. Dacă ucizi soldaţii şi populaţia din alte ţări şi le iei pământurile pentru a-ţi satisface dorinţele trupului şi sufletului, atunci nu mai ştii ce este bun şi ce este rău în lupta ta, nici în ce constă victoria. Dacă trebuie să acţionezi şi să-ţi cultivi sinceritatea în inimă, supune-te naturii Cerului şi Pământului, fără s-o încalci, şi atunci poporul va scăpa de ameninţarea cu moartea. De ce-ai vrea să demobilizezi armata?"

Huangdi se duse să-l vadă pe Dakui de pe muntele Juci. Fang Ming îi era vizitiul, Chang Yu îi şedea în dreapta[147], Zhang Ruo şi Xi Peng mergeau înaintea cailor, iar Kun Hun şi Gu Ji mergeau în urma carului. Ajunşi în câmpia Xiangcheng, cei şapte înțelepţi se rătăciră şi nu era nimeni prin preajmă de la care să afle drumul bun. Deodată întâlniră un flăcăiandru care păştea caii şi-l întrebară de drum: „Ştii încotro se află muntele Juci?" El răspunse: „Ştiu." Huangdi mai întrebă: „Ştii unde locuieşte Dakui?" Flăcăiandrul răspunse: „Ştiu." Huangdi observă: „Ce ciudat e flăcăiandrul ăsta! Nu numai că ştie încotro se află muntele Juci, dar ştie şi unde locuieşte Dakui. Permite-mi să te întreb despre cel care guvernează Lumea Subcerească." Flăcăiandrul îi răspunse: „Acela este ca mine. Ce-i aşa mare scofală? Când eram mic, călătoream între cele şase limite şi deodată mi s-a tulburat privirea. Un bătrân m-a învăţat: «Mână carul soarelui şi călătoreşte în câmpia Xiangcheng.» Acum, m-am mai vindecat puţin şi iarăşi călătoresc dincolo de cele şase limite. Tot aşa este şi cel care guvernează Lumea Subcerească. Mai mult ce să facă?" Împăratul Huangdi remarcă: „Într-adevăr, guvernarea Lumii Subcereşti nu este treaba ta. Cu toate acestea, permite-mi să te întreb despre guvernarea Lumii Subcereşti." Flăcăiandrul refuză să răspundă, dar împăratul Huangdi îi puse din nou aceeaşi întrebare. Flăcăiandrul îi răspunse: „Oare cel care guvernează Lumea Subcerească se deosebeşte de cel care paşte caii? Înlătură numai ceea ce face rău cailor lui." La auzul acestor vorbe, împăratul Huangdi îl salută prosternându-se la pământ, îl numi Maestru Ceresc şi se retrase.

Dacă e lipsit de transformările gândurilor şi reflecţiilor, Cunoscătorul nu se bucură. Dacă e lipsit de ordinea discursului şi expunerii, Oratorul nu se bucură. Dacă e lipsit de obiectul reproşurilor

---

147. Huangdi călătorea într-un car de luptă cu două roţi, în care vizitiul stătea în stânga lui, iar pentru contragreutate, în dreapta stătea o a treia persoană, de regulă un lăncier.

şi insultelor, Examinatorul nu se bucură. Toţi aceştia sunt îngrădiţi de limitele impuse de lucruri.

Cel care atrage atenţia lumii se ridică la curte; cel care guvernează bine poporul se bucură de onoruri şi ranguri; cel care este plin de forţă învinge greutăţile; cel care este plin de curaj înfruntă nenorocirea; cel care este soldat de carieră se bucură să meargă la luptă; cel care este sihastru caută să-şi păstreze renumele; cel care se ocupă de legi şi norme caută să-şi extindă guvernarea; cel care este adeptul ritualurilor şi învăţăturii caută să le respecte forma; cel care este adeptul Omeniei şi Dreptăţii preţuieşte împlinirea lor.

Agricultorul care nu-şi cultivă pământul nu-şi merită numele; negustorul care nu are mărfuri nu-şi merită numele. Dacă oamenii de rând au treabă de dimineaţă până seara, se îndeamnă la muncă. Dacă artizanii au priceperea de a folosi instrumente şi ustensile, atunci prosperă. Dacă banii şi bogăţiile nu se adună, atunci avarul se întristează. Dacă autoritatea şi puterea nu sporesc, atunci ambiţiosul se mâhneşte. Discipolul care are putere asupra lucrurilor se bucură de schimbare. Când se iveşte prilejul, nu se poate ca aceştia să nu acţioneze. Ei îşi urmează drumul, aşa cum anotimpurile se succedă într-un an şi nu caută să se schimbe. Ei îşi conduc trupul şi firea, se cufundă în cele zece mii de lucruri şi până la sfârşitul vieţii nu-şi mai revin. Păcat!

Zhuangzi spuse: „Dacă un arcaş care nimereşte ţinta fără a ochi este numit arcaş bun, atunci oare se poate ca toţi arcaşii din Lumea Subcerească să fie precum Yi?“ Huizi confirmă: „Se poate.“ Zhuangzi continuă: „Dacă în Lumea Subcerească nu există un singur Adevăr, iar fiecare-şi afirmă propriul adevăr, atunci oare se poate ca toţi oamenii din Lumea Subcerească să fie precum împăratul Yao?“ Huizi confirmă din nou: „Se poate.“ Zhuangzi mai spuse: „Dacă-i pe-aşa, atunci adepţii lui Confucius[148], ai lui Mo Di, ai lui Yang Zhu şi ai

148. Unii comentatori chinezi consideră că termenul *ru*, care desemnează şcoala confucianistă şi pe care l-am tradus prin „Confucius“, se referă la filozoful Zheng Huan.

lui Bing, împreună cu tine, alcătuiesc cinci şcoli. Care dintre acestea este cea adevărată? Este posibil să fie ca în povestea lui Lu Ju? Un discipol de-al acestuia spunea: «Eu am dobândit Calea Maestrului. Pot face să fiarbă apa dintr-un tripod în plină iarnă, iar în plină vară să îngheţe.» Lu Ju i-a răspuns: «Este firesc să faci elemente *Yang* folosind elemente *Yang* şi să faci elemente *Yin* folosind elemente *Yin*. Aceasta nu este calea mea. Am să-ţi arăt în ce constă calea mea.» Acestea fiind zise, a acordat la fel două lăute şi a lăsat una în sala de primire, iar pe cealaltă în iatac. Când a ciupit prima coardă la una din lăute, aceeaşi coardă a celeilalte a răsunat. Când a ciupit a treia coardă la una din lăute, aceeaşi coardă a celeilalte a răsunat. La fel a fost cu toate sunetele diapazonului. Dar dacă ar fi schimbat acordajul unei singure corzi, atunci cele cinci note nu s-ar mai fi potrivit. Dacă ar fi ciupit această coardă, toate cele douăzeci şi cinci de corzi ar fi vibrat. Oare asta n-ar fi începutul disonanţei şi sfârşitul armoniei? Oare nu-i aşa şi cu cele cinci şcoli?" Huizi răspunse: „Acum, adepţii lui Confucius, ai lui Mo Di, ai lui Yang Zhu şi ai lui Bing se angajează cu mine în dezbateri, se resping unii pe alţii prin vorbe, se reduc la tăcere unii pe alţii prin răcnete, dar încă nu au reuşit să demonstreze că eu greşesc. Atunci la ce bun comparaţia făcută?" Zhuangzi argumentă: „Cineva din regatul Qi şi-a abandonat fiul la cei din regatul Song şi i-a poruncit paznicului să nu-l ocrotească. A cerut în schimb boluri şi vase, pe care le-a legat cu grijă într-un pachet. Altcineva şi-a cerut fiul pierdut, fără să treacă hotarele propriului ţinut. Există atâtea feluri de a pierde! Cineva din regatul Chu, trăgând la han, s-a oprit la portar. În puterea nopţii, pe când nu era nici ţipenie de om, s-a luat la luptă cu barcagiul. Faptul că nu a putut părăsi ţărmul a fost deajuns pentru a-i stârni mânia."

Pe când Zhuangzi însoţea un convoi funerar, trecu pe lângă mormântul lui Huizi. Întorcând capul, i s-a adresat însoţitorului său: „A fost odată în oraşul Ying cineva care modela lutul şi, când un strop cât o aripă de muscă i-a sărit pe vârful nasului, l-a pus pe dulgherul Shi să i-l îndepărteze. Dulgherul Shi a învârtit o dată securea, stârnind o boare de vânt şi vâj... a îndepărtat stropul de

noroi, fără să-i rănească nasul. Omul din oraşul Ying nu şi-a pierdut cumpătul. Auzind acestea, suveranul Yuan din regatul Song l-a chemat pe dulgherul Shi şi i-a spus: «Arată-mi şi mie măiestria ta!» Dulgherul Shi i-a răspuns: «Odinioară am putut îndepărta stropul de noroi, dar materialul pe care am lucrat a murit de multă vreme.» De când Huizi a murit, nu-l mai am pe cel pe care-l consideram materialul meu de lucru şi nu mai am cu cine discuta."

Când Guan Zhong căzu bolnav, ducele Huan se interesă de sănătatea lui: „Venerabile Guan Zhong, eşti foarte bolnav. Nici nu pot spune mai mult. Dacă boala ta se va agrava, cui aş mai putea să-i încredinţez guvernarea ţării?" Guan Zhong răspunse cu o întrebare: „Cui v-ar plăcea s-o încredinţaţi?" Ducele răspunse: „Lui Bao Shuya." Guan Zhong îi spuse: „Nu se poate. El este un om liniştit, pur şi un cărturar eminent. Nu se apropie de cei care nu sunt ca el. Mai mult, când aude de greşelile altora, nu le uită toată viaţa. Dacă-l puneţi să guverneze ţara, în plan superior vă va contrazice, iar în plan inferior se va împotrivi oamenilor. Nu după mult timp, îşi va atrage pedeapsa din partea Domniei Voastre." Ducele mai întrebă: „Atunci cine este potrivit?" Guan Zhong răspunse: „Dacă nu se poate altfel, atunci numiţi-l pe Xi Peng. Este un astfel de om încât în plan superior uită de sine, iar în plan inferior nu-i părăseşte pe oameni. Îi este ruşine că nu e pe măsura împăratului Huangdi şi îi este milă de cei care nu sunt ca el. Cel care-şi împarte virtutea cu alţii este numit Om Înţelept; cel care-şi împarte averea cu alţii este numit Om Virtuos. Cel care prin Virtute se apropie de oameni nu reuşeşte niciodată să-i câştige; cel care prin Virtute se coboară la nivelul oamenilor reuşeşte întotdeauna să-i câştige. Nu aude multe lucruri care se petrec în ţară; nu vede multe lucruri care se petrec în casă. Dacă nu se poate altfel, atunci numiţi-l pe Xi Peng."

Pe când regele din regatul Wu[149] călătorea de-a lungul Fluviului Albastru, urcă pe Muntele Maimuţelor. Zărindu-l, maimuţele se

---

149. Despre regele din regatul Wu n-am găsit date.

împrăştiară, fugiră speriate şi se ascunseră în adâncul pădurii. Rămase doar una care-i dădea târcoale, sărind din ram în ram pentru a-şi arăta măiestria. Regele slobozi o săgeată, dar maimuța o prinse din zbor. Atunci, regele porunci suitei să pornească pe urmele maimuței şi să tragă asupra ei. Maimuța fu prinsă şi ucisă. Regele se întoarse spre prietenul lui, Yan Buyi, şi-i spuse: „Această maimuță s-a fălit cu măiestria ei, s-a încrezut în iscusința ei arătându-şi dispretul față de mine. De aceea şi-a aflat sfârşitul. Păzeşte-te! Nu te lăuda cu însuşirile tale!" După ce Yan Buyi se întoarse acasă, şi-l luă pe Dong Wu drept maestru pentru a-şi îndrepta firea. Renunță la plăceri şi refuză să se mai arate. După trei ani, toată lumea din regat îl lăuda.

Nanbo Ziqi, şezând rezemat pe un scaun, privea cerul şi respira liniştit. Yan Chengzi intră şi, văzându-l, i se adresă: „Maestre, sunteți deasupra tuturor. Fără îndoială, corpul poate fi asemenea ciotului uscat, iar inima asemenea cenuşii moarte."

Nanbo Ziqi comentă: „Odinioară trăiam într-o grotă de munte. Aşa era atunci. Suveranul Tian He m-a văzut o dată şi toată lumea din regatul Qi l-a felicitat de trei ori. A trebuit să-i ies înainte ca să afle de mine. A trebuit să am ceva de vânzare ca el să cumpere. Dacă nu aş fi existat, cum ar fi putut afla de mine? Dacă nu aş fi avut nimic de vânzare, ce-ar fi putut cumpăra? Vai! Îl plâng pe acela care se pierde pe sine. De asemenea, îl plâng pe acela care-i plânge pe alții. Şi iarăşi îl plâng pe acela care-l plânge pe cel care-i plânge pe alții. Dar eu mă depărtez de toate acestea pe zi ce trece."

Când Zhong Ni ajunse în regatul Chu, regele îi oferi o cupă de vin. Sun Shu'ao stătea în picioare, ținând în mâini cupa. Yiliao din Shinan, ridicând cupa de vin, făcu închinăciunea şi glăsui: „Oamenii din vechime rosteau o cuvântare la o asemenea ocazie." Zhong Ni comentă: „Eu am auzit despre cuvântarea fără vorbe, dar n-am vorbit niciodată despre ea. Pot s-o fac acum: Yiliao din Shinan a învârtit bilele în mână, iar adversitățile dintre cele două case s-au

risipit[150]. Sun Shu'ao s-a culcat liniştit, ţinând în mână un evantai, iar cei din capitală au aruncat armele. Eu mi-aş dori să am un bot lung de trei *chi*."

Sun Shu'ao şi Yiliao din Shinan s-au gândit la *Dao* care nu este *Dao*, iar Zhong Ni s-a gândit la dezbaterea fără vorbe. De aceea, Virtutea se regăseşte în unitatea lui *Dao*, iar vorba se odihneşte în Necunoaşterea care cunoaşte. Aceasta este Desăvârşirea. Virtutea nu poate reuni unitatea lui *Dao*, dezbaterea nu poate susţine Necunoaşterea care cunoaşte. Că-i dat de confucianişti sau de moişti, numele tot rău este. De aceea, marea nu respinge apele care curg spre răsărit[151] – aceasta este desăvârşirea Măreţiei. Omul Înţelept cuprinde laolaltă Cerul şi Pământul. Faptele sale bune se fac simţite peste tot în Lumea Subcerească, dar el nu ştie cine este. Cel care a trăit fără ranguri şi onoruri şi a murit fără să primească nume postum, nu a adunat averi şi nu a lăsat un renume în urma lui – acesta se numeşte „Om Mare".

Un câine nu este considerat bun pentru că latră tare; un om nu este considerat virtuos pentru că rosteşte vorbe de duh. Aşadar, pentru a fi mare nu este de ajuns să te consideri mare. Cu atât mai mult, cum ar putea fi considerat virtuos? A fi mare înseamnă a fi complet. Nimic nu se compară cu Cerul şi Pământul. Ce le mai trebuie lor ca să fie mari şi complete? Cel care cunoaşte Măreţia şi Complinirea nu cere nimic, nu pierde nimic, nu părăseşte nimic şi nu se schimbă prin lucruri. Se întoarce în sine, dar nu se sfârşeşte. Îi urmează pe cei din vechime, dar numele lui nu se pierde. Aceasta este sinceritatea Omului Mare.

---

150. Între familia ducelui Bai şi familia lui Sima Ziqi din regatul Chu exista un conflict de interese. Ducele Bai urmărea să-l omoare pe Sima Ziqi, iar pentru a fi sigur de izbândă a încercat să-l atragă de partea lui pe Yiliao, care era considerat un cavaler foarte puternic. Deoarece Yiliao nu a acceptat, ducele Bai a renunţat la planul său, iar conflictul dintre cele două familii s-a stins de la sine.

151. În China, majoritatea apelor curgătoare se îndreaptă de la apus spre răsărit.

Ziqi avea opt fii. Într-o zi, îi alinie pe toţi în faţa lui, îl chemă pe Jiufang Yin şi-i porunci: „Cercetează fizionomia fiilor mei şi spune-mi căruia dintre ei i-a fost hărăzit binele." Jiufang Yin zise: „Lui Kun i-a fost hărăzit binele." Tulburat şi totodată bucuros, Ziqi îl întrebă: „Ce-i este hărăzit?" Jiufang îi răspunse: „Kun va sta la aceeaşi masă cu suveranul regatului până la sfârşitul zilelor lui." Distrus, Ziqi izbucni în plâns şi mai întrebă: „De ce să ajungă fiul meu la aşa ceva?" Jiufang Yin îi răspunse: „Când cineva stă la aceeaşi masă cu suveranul regatului, binele se face simţit până la a treia generaţie. Oare nu cu atât mai mult îl simt părinţii? Acum, auzind acestea, Domnia Ta ai izbucnit în plâns. Aceasta înseamnă că te împotriveşti fericirii fiului tău. Fiului îi este hărăzit binele, iar tatălui nu." Ziqi mai puse o întrebare: „Yin, ce te face să crezi că lui Kun îi este hărăzit binele? Numai vin şi carne va pune în gură, dar ce te face să crezi că ştii de unde provin? Eu n-am fost niciodată cioban, dar o oaie a fătat în ungherul din partea de sud-vest a casei[152]. Mie nu mi-a plăcut niciodată vânătoarea, dar o prepeliţă şi-a clocit ouăle în ungherul din partea de sud-est a casei. Cum să nu fiu uimit? Când eu şi fiul meu călătorim, călătoria noastră este între Cer şi Pământ. Eu şi fiul meu ne căutăm bucuria în Cer; eu şi fiul meu ne căutăm hrana în Pământ. Eu şi fiul meu nu facem afaceri, eu şi fiul meu nu urzim planuri, eu şi fiul meu nu facem nimic ciudat. Eu şi fiul meu ne bucurăm de sinceritatea Cerului şi Pământului şi nu deranjăm pe nimeni. Eu şi fiul meu ne eliberăm în Unu şi nu stârnim dezordine. Acum, desigur, există răsplata obişnuită a lumii. Acolo unde există manifestări ciudate, trebuie să existe şi acţiuni ciudate. Dacă este să se împlinească vorba ta, atunci nu este vina fiului meu şi nici a mea, ci este Destinul dat de Cer. De aceea plâng eu."

Nu după mult timp, Kun a fost trimis în regatul Yan. Pe drum a fost prins de bandiţi. Ar fi fost greu să-l vândă dacă era întreg, şi

---

152. Ungherul din partea de sud-vest a casei (*ao*) reprezintă partea cea mai puţin luminată, cea mai favorabilă odihnei, şi de aceea era locul destinat stăpânului casei. Totodată, era şi locul unde se aduceau ofrande zeilor.

atunci s-au gândit să-i taie un picior, ca să-l schimbe mai uşor. Ca urmare, i-au tăiat piciorul şi l-au vândut în regatul Qi, unde a ajuns să fie paznic la conacul ducelui Qu[153]. Aşa se face că până la sfârşitul vieţii a mâncat carne.

Când Nie Que îl întâlni pe Xu You, îl întrebă: „Ce vrei să faci?" Xu You îi răspunse: „Vreau să fug din calea împăratului Yao." Nie Que mai întrebă: „De ce vorbeşti aşa?" Xu You răspunse: „Grija deosebită a împăratului Yao faţă de ceilalţi este Omenie. Mă tem să nu se facă de râs în Lumea Subcerească. În viitor, oamenii se vor mânca unii pe alţii. Acum oamenii se adună cu uşurinţă. Dacă le oferi iubire, răspund cu afecţiune. Dacă le oferi avantaje, vor veni la tine. Dacă le oferi renume, se simt încurajaţi. Dacă le oferi ceva ce nu le place, se vor îndepărta de tine. Iubirea şi avantajul provin din Omenie şi Dreptate. Cei care resping Omenia şi Dreptatea sunt puţini, cei care profită de Omenie şi Dreptate sunt mulţi. Deci actele de omenie şi dreptate sunt lipsite de sinceritate, fiind folosite drept instrumente de către oamenii lacomi. Cum nu se poate cuprinde dintr-o privire universul, tot aşa nici guvernarea nu aduce foloase Lumii Subcereşti. Prin urmare, împăratul Yao ştie că Omul Virtuos este de folos Lumii Subcereşti, dar nu ştie cât rău îi provoacă. Numai Omul Virtuos, aflat în afară, ştie aceasta.

Există cei înfumuraţi, există cei docili şi există cei încovoiaţi de povară. Se spune că cei înfumuraţi învaţă vorbele unui singur maestru. De vreme ce sunt înfumuraţi, fiecare se bucură în sinea lui şi consideră că îşi este sieşi suficient, dar nu ştie că lucrurile încă nu au început să existe. De aceea, sunt consideraţi înfumuraţi. Cei docili sunt precum păduchii porcului: aleg locurile cu ţepi rari şi păr lung drept palate vaste şi grădini mari; aleg încheieturile copitelor, curbura spinării, spaţiul dintre mamele, coapsele şi picioarele drept iatacuri liniştite şi locuri prielnice. Ei nu ştiu că într-o dimineaţă măcelarul va ridica braţul, va aranja paiele, le va

153. Despre ducele Qu n-am găsit date.

da foc, iar ei vor fi pârliţi cu toţii odată cu porcul. De aceea, cei docili rătăcesc prin tot regatul şi sunt numiţi docili. Cei încovoiaţi de povară sunt precum Shun. Carnea de oaie nu îndrăgeşte furnicile, dar furnicile îndrăgesc carnea de oaie. Carnea de oaie are un iz specific. Faptele lui Shun au şi ele un iz specific, dar poporul se bucură de ele. Cu toate că şi-a schimbat în trei rânduri capitala şi a ajuns în pustiul Teng, o sută de mii de familii l-au urmat. Auzind despre virtutea lui Shun, împăratul Yao l-a făcut stăpân peste un ţinut arid şi i-a poruncit: «Îţi ofer acest ţinut mlăştinos ca să-l umpli de roade.» Shun a primit ţinutul arid. S-a gârbovit de ani, iuţeala minţii i-a slăbit, dar nu a putut să se retragă. Astfel sunt cei consideraţi încovoiaţi de povară.

Ca urmare, Oamenilor Spirit nu le place ca mulţimea să ajungă la ei. Dacă mulţimea ajunge la ei, atunci nu mai există Armonie; dacă nu mai există Armonie, atunci nu mai există nici un Folos. De aceea, nu există nimeni care să le fie foarte apropiat şi nu există nimeni care să le fie foarte străin. Îşi poartă virtutea, îşi dezvăluie armonia şi astfel se supun Lumii Subcereşti. Aceştia se numesc Oameni Adevăraţi. Ei se leapădă de cunoaşterea furnicii, primesc planurile peştelui şi se leapădă de ideile oii. Ei privesc atât cât ochii pot vedea, ascultă atât cât urechile pot auzi şi gândesc atât cât inima poate cuprinde. Cei care sunt astfel sunt liniştiţi ca oglinda lacului, iar transformarea lor urmează legea universală."

Omul Adevărat din vechime se poartă cu oamenii după legile Cerului şi nu înţelege Cerul potrivit legilor oamenilor. Pentru Omul Adevărat din vechime viaţa este câştig, iar moartea pierdere; dar şi moartea este câştig, iar viaţa pierdere. Leacurile sunt de fapt omagul, lujerul de mandarin sălbatic, creasta cocoşului şi păstrăvii de fag.[154] La vremea potrivită, fiecare devine împărat. Cum se poate explica acest lucru prin vorbe? Cu trei mii de soldaţi înarmaţi, Gou

---

154. Aceste leacuri sunt folosite la vindecarea reumatismului, a bolilor cardiovasculare, la potolirea setei, cât şi pentru asigurarea longevităţii. Fiecare dintre aceste leacuri are rolul principal în vindecarea unei boli.

Jian s-a oprit în munții Kuaiji. Numai ministrul Zhong a știut că ceea ce pare pierdut poate fi păstrat; numai ministrul Zhong n-a știut să-și salveze viața.

Se spune că ochii bufniței au însușirile necesare, iar picioarele cocorului au măsura potrivită. Dacă i s-ar scurta picioarele, cocorul s-ar întrista. De aceea, se spune că, atunci când vântul suflă peste râu, apa scade; când soarele strălucește peste râu, apa iarăși scade. Chiar dacă vântul și soarele s-ar însoți în acțiunea lor asupra râului, el tot n-ar seca, căci izvoarele-i sunt nesecate, iar curgerea-i este continuă. Prin urmare, apa se însoțește cu pământul și astfel dăinuie, umbra se însoțește cu omul și astfel dăinuie, lucrurile se însoțesc unele cu altele și astfel dăinuie. De aceea, vederea pătrunzătoare dăunează ochilor, auzul fin dăunează urechilor, gândul iscoditor dăunează inimii. Toate priceperile tăinuite dăunează. Când răul apare, nu mai poate fi îndreptat și nenorocirea sporește necontenit. Întoarcerea la simplitatea naturală se face cu mare efort, iar roadele se văd după multă vreme. Și totuși oamenii consideră aceste priceperi drept o comoară. Oare nu e trist? Așadar, există țări care pier, neamuri care dispar, și nimeni nu știe de ce este așa.

Piciorul se sprijină pe pământ cât îi este călcătura. Deși călcătura este mică, piciorul este susținut de pământul necălcat și urmează vastitatea. Cunoașterea omului este măruntă. Deși este măruntă, este susținută de ceea ce nu cunoaște și urmează ceea ce se numește Cunoașterea Cerului. Cunoașterea este Marele Unu, Cunoașterea este Marele *Yin*, Cunoașterea este Marele Ochi, Cunoașterea este Marea Egalitate, Cunoașterea este Marea Lege, Cunoașterea este Marea Încredere, Cunoașterea este Marea Tihnă. Aceasta este Desăvârșirea. Marele Unu o înțelege, Marele *Yin* o explică, Marele Ochi o privește, Marea Egalitate o urmează, Marea Lege o întrupează, Marea Încredere o cercetează, Marea Tihnă o guvernează. Sfârșitul este Cerul, urmarea este Iluminarea, *Yin* este Pivotul, Începutul este Acela[155]. El explică Desăvârșirea, dar pare că n-o explică; o cunoaște,

155. Considerăm că termenul „Acela" se referă la Dao.

dar pare că n-o cunoaşte; n-o cunoaşte, dar urmează s-o cunoască. El se întreabă dacă Desăvârşirea este limitată sau este nelimitată. Dezordinea este reală. Din vechime şi până acum, nu s-a schimbat şi nu poate dăuna. Atunci cum se poate să nu se spună că există Marea Înălţare? Cum de nimeni nu se întreabă despre aceasta? De ce există îndoială? Prin neîndoială explică îndoiala şi se întoarce la neîndoială. Acesta venerează Marea Neîndoială.

CAPITOLUL XXV

Zeyang

則陽

Pe când Zeyang călătorea prin regatul Chu, Yi Jie îi vorbi regelui despre el, dar acesta nu dori să-l primească. Atunci Yi Jie se retrase. Când Zeyang îl întâlni pe Wang Guo, i se adresă: „Maestre, de ce nu i-aţi pomenit regelui despre mine?" Wang Guo îi răspunse: „Eu nu sunt la fel de bun precum Gongyue Xiu." Zeyang îl întrebă: „Ce fel de om este Gongyue Xiu?" Wang Guo îi răspunse: „Iarna pescuieşte trionicşi cu darda în Fluviul Albastru; vara se odihneşte într-un lăstăriş la poalele muntelui. Trecătorilor care-l întreabă ce face acolo le răspunde: «Acesta este sălaşul meu.» Dacă Yi Jie nu a reuşit să te prezinte regelui, cu atât mai puţin aş fi izbutit eu, care nici nu mă compar cu el. Aşa se poartă Yi Jie – nu are virtute, dar are cunoaştere. El nu se supune spiritului său, dar are relaţii de prietenie solide şi se lasă încântat de bogăţii şi onoruri. Nu face nimic în numele virtuţii, ci numai ca să distrugă. Cel degerat va gândi că a venit primăvara dacă-şi pune o haină subţire; cel copleşit de căldură va gândi că se întoarce iarna dacă suflă vântul rece. Regele din Chu are un comportament maiestuos şi aspru, iar cu cei care greşesc este nemilos ca un tigru. Cum ar îndrăzni să-l tulbure cineva care nu este nici linguşitor iscusit, nici model de virtute?

Trăind în sărăcie, Omul Înţelept îi face pe cei ai casei să uite de lipsuri; trăind în bogăţie, îi face pe regi şi duci să uite de ranguri şi onoruri şi să devină umili. Cât priveşte lucrurile, el se bucură laolaltă cu ele. Cât priveşte oamenii, el se bucură de capacitatea lor de a înţelege lucrurile, dar îşi păstrează propria fire. De aceea, deşi nu vorbeşte, împrăştie armonie în jurul său. El se reuneşte cu ceilalţi oameni şi-i face să se schimbe. Relaţia potrivită dintre tată

şi fiu se regăseşte în fiecare casă, iar o casă armonioasă răspândeşte linişte. El este în inimile oamenilor, dar cât de departe este de ei! De aceea vă spuneam să vă bizuiţi pe Gongyue Xiu."

Omul Înţelept desluşeşte ordinea lumii, contopeşte totul într-un întreg, dar nu-şi cunoaşte natura intrinsecă. El acţionează potrivit menirii sale şi consideră Cerul drept maestru. Oamenii îl urmează şi-l numesc „Înţelept". Cum să-şi găsească locul un om preocupat de cunoaştere şi cu acţiuni mărunte? Celui care este frumos din naştere oamenii îi dau oglinda. Dacă nu-i spun că este frumos, nu ştie că este mai frumos decât ceilalţi. Fie că ştie de frumuseţea lui, fie că nu ştie, fie că aude că este frumos, fie că nu aude, el se poate bucura de frumuseţe până la sfârşitul vieţii, iar oamenii nu încetează niciodată să-l aprecieze. Frumuseţea este natura sa intrinsecă. Omul Înţelept îi iubeşte pe oameni, iar oamenii îl numesc „Înţelept". Dacă nu-i spun că este Înţelept, el nu ştie că-i iubeşte pe oameni. Fie că ştie că-i iubeşte, fie că nu ştie, fie că aude că-i iubeşte, fie că nu aude, el tot îi iubeşte pe oameni până la sfârşitul vieţii, iar oamenii se simt mereu în siguranţă. Iubirea de oameni face parte din natura lui intrinsecă.

Cine îşi revede locurile natale se bucură nespus. Chiar dacă măguri şi movile le-au acoperit, chiar dacă ierburi şi copaci le-au năpădit şi n-a mai rămas aproape nimic din ce-a fost odinioară, el tot se bucură. Cu atât mai mult se bucură să vadă ce-a văzut cândva, să audă ce-a auzit cândva. Totul este asemenea teraselor suspendate la zece stânjeni spre a fi admirate de toţi.

Regele Ran Xiang se află în centrul cercului şi îşi continuă devenirea. Asemenea lucrurilor, nu are început, nu are sfârşit, nu are dimensiuni, nu are durată. El participă la transformarea firească a lucrurilor, dar, identificându-se cu Unu, nu se mai transformă. De ce n-ar mai fi aşa? Prin urmare, el consideră Cerul drept maestru, dar nu reuşeşte să-l aibă drept maestru, şi se însoţeşte cu lucrurile. Cum consideră el că-şi poate îndeplini îndatoririle? Pentru Omul

Înțelept nu există Cer, nu există oameni, nu există început, nu există lucruri. El urmează vremurile, fără a se opri vreodată. Ceea ce el urmează se împlineşte şi nu are cusur. Cum altfel s-ar putea armoniza cu acestea?

Regele Tang îl luă pe portarul Deng Heng în slujbă la curte ca să-i fie maestru. El şi-a urmat maestrul, dar nu s-a împiedicat de sfaturile lui. Aşa a izbutit să facă lucrurile să-şi urmeze împlinirea. Pentru că a acționat astfel, slujbaşul şi-a câştigat renumele. Renumele împlinit şi legile bune îşi au fiecare propria expresie.

Zhong Ni a pus capăt planurilor sale şi a devenit maestru. Rong Cheng remarcă: „Fără zile nu există ani, fără înlăuntru nu există în afară."

Odinioară, regele Ying din Wei încheie un tratat cu Tianhou Mou, dar acesta îl încălcă. Regele Ying se mânie şi trimise un om să-l ucidă.

Când auzi acest lucru, Gongsun Yan se ruşină şi-i spuse regelui Ying: „Domnia Ta eşti stăpânul a zece mii de care de luptă şi trimiți un om de rând să te răzbune. Te rog să-mi dai comanda a două sute de mii de soldați ca să-l atac pe Tianhou Mou în numele tău. Am să-i iau poporul în sclavie şi am să-ți aduc vitele şi caii lui. Voi face să-l ardă un foc lăuntric până-i vor ieşi bube pe spinare. Apoi voi face aşa un prăpăd în țara lui, de va fugi înspăimântat. Am să-l biciuiesc până am să-i rup oasele."

Când auzi acestea, Jizi se ruşină şi-i grăi regelui Ying: „Noi am ridicat metereze de zece stânjeni, iar munca a fost astfel împlinită. Dacă încerci să le distrugi, va fi o lovitură pentru cei care le-au construit. Acum Domnia Ta te bizui pe faptul că armata nu s-a mai ridicat la luptă de şapte ani. Gongsun Yan îi zăpăceşte pe oameni. Nu se cade să-i dai ascultare."

Când auzi acestea, Huazi se ruşină şi glăsui: „Cel care te sfătuieşte să ataci regatul Qi îi zăpăceşte pe oameni; cel care te sfătuieşte să nu ataci regatul Qi îi zăpăceşte şi el pe oameni; cel care spune că-i zăpăceşte pe oameni fie că ataci, fie că nu, deopotrivă îi

zăpăceşte pe oameni." Suveranul îl întrebă: „Dacă aşa stau lucrurile, ce să fac?" Huazi răspunse: „Domnia Ta se cuvine să cauţi doar Calea, şi atât."

Când auzi acestea, Huizi îl aduse pe Dai Jinren la regele Ying. Dai Jinren îl întrebă: „Domnia Ta, Stăpâne, ştii oare ce este acela un melc? " Regele răspunse: „Ştiu." Dai Jinren continuă: „Pe cornul stâng al melcului se află ţinutul neamului Chu, pe cornul drept al melcului se află ţinutul neamului Man. Aceste două neamuri îşi dispută tot timpul teritorii. Lasă în urma lor zeci de mii de cadavre, apoi se retrag spre miazănoapte, dar după cincisprezece zile se întorc." Suveranul mai întrebă: „Oare aceasta nu este vorbărie goală?" Dai Jinren îi răspunse: „Permite-mi să-ţi dezvălui înţelesul vorbelor mele. Domnia Ta consideri că există limite dincolo de cele şase puncte cardinale?" Suveranul spuse: „Nu." Dai Jinren continuă: „Domnia Ta ştii să-ţi laşi inima să călătorească în Nelimitat. Dar atunci când te întorci în lumea noastră, oare nu ţi se pare că aceasta nu există?" Suveranul răspunse: „Ba da." Dai Jinren argumentă mai departe: „În lumea noastră există regatul Wei. În regatul Wei există capitala Liang. În Liang există regele. Rege, oare este vreo diferenţă între tine şi regele populaţiei Man?" Suveranul răspunse: „Nu." Oaspetele ieşi, iar suveranul rămase buimăcit, de parcă s-ar fi pierdut pe sine. De cum ieşi oaspetele, Huizi intră să-l vadă pe stăpânul său. Acesta remarcă: „Oaspetele este un om mare! Omul Înţelept nu-i este pe măsură." Huizi spuse: „Când cineva suflă într-un flaut, iese un sunet prelung; când cineva suflă în inelul din plăseaua sabiei, iese doar un sunet slab. Împăraţii Yao şi Shun sunt preţuiţi de oameni, dar cinstirea lor în faţa lui Dai Jinren este asemenea sunetului slab."

Când Kongzi se duse în regatul Chu, înnoptă într-un han din Yi Qiu, unde se vindea terci. Toţi cei din casa vecină se urcaseră cu mic, cu mare pe acoperiş. Zilu întrebă: „De ce s-au adunat oamenii aceia acolo?" Zhong Ni răspunse: „Ei toţi sunt servitorii unui om înţelept. Acesta se pierde în mulţime, se ascunde la hotare. Vocea lui este pierită, dar voinţa lui este fără margini. Deşi gura lui grăieşte,

inima lui nu vorbeşte niciodată. De vreme ce el se depărtează de lume, inima lui detestă să i se alăture. El este cel care dispare. Oare acesta nu este Yiliao din Shinan?" Zilu ceru permisiunea să se ducă să-l cheme. Kongzi îl apostrofă: „Încetează! El ştie că sunt lămurit în privinţa lui, că am sosit în regatul Chu, şi crede că-l voi convinge pe rege să-l primească. Mai mult, el socoteşte că sunt un bun orator. Dacă este aşa, se ruşinează chiar şi să asculte vorbele unui bun orator. Cu atât mai mult s-ar sfii să dea ochii cu suveranul. Cum de crezi că va rămâne acolo?" Totuşi, Zilu se duse să-l viziteze, dar casa lui era pustie.

Zhang Wu, paznicul de la frontieră, îi spuse lui Zi Lao: „Se cuvine ca Suveranul să nu fie grosolan în exercitarea guvernării şi să nu fie dur în conducerea poporului. Odinioară, am semănat cereale. La arat m-am purtat grosolan cu pământul. Atunci, roadele lui au fost la fel de grosolane, pe măsura muncii mele. La plivit m-am purtat dur cu pământul. Atunci, roadele lui au fost la fel de dure, pe măsura muncii mele. În anul următor, am schimbat metoda: am făcut brazdă adâncă şi am grăpat cu grijă. Atunci, recoltele au fost din belşug, aşa că până la sfârşitul vieţii voi mânca pe săturate."

Când auzi acestea, Zhuangzi observă: „În zilele noastre, mulţi oameni îşi tratează corpul şi inima precum spunea paznicul de la frontieră. Ei fug de datul lor ceresc, îşi părăsesc firea, îşi distrug simţămintele, îşi pierd spiritul, şi astfel acţionează ca toţi ceilalţi. De aceea, cei care se poartă grosolan cu firea lor atrag nenorocirile şi o lasă pradă buruienilor. Când buruienile încep să crească, par să-mi susţină trupul, dar de fapt îmi distrug firea. Atunci apar confuzia şi înnegurarea, iar buruienile nu mai au pe unde să iasă. Infecţii purulente îşi fac de cap în corpul meu, iar febra interioară mă îneacă în sudoare."

Într-o zi, Bo Ju, care învăţa cu Lao Dan, i se adresă: „Maestre, permite-mi să călătoresc în Lumea Subcerească." Lao Dan îl mustră: „Încetează! Toată Lumea Subcerească seamănă cu locul acesta." Bo Ju ceru din nou permisiunea să călătorească. Atunci, Lao Dan

îl întrebă: „Unde vrei să mergi mai întâi?“ Bo Ju răspunse: „Voi începe cu regatul Qi.“ Ajuns în Qi, Bo Ju văzu cadavrul unui condamnat la moarte. Se strădui să-l îndrepte, își desfăcu mantia de curtean și-l acoperi. Implorând Cerul, el rostea printre lacrimi: „Maestre! Maestre! În Lumea Subcerească există mari nenorociri, iar tu le-ai îndurat cel dintâi. Se spune: «Să nu furi! Să nu ucizi!» Când gloria și rușinea sunt întemeiate, iese la iveală răul. Când averile și bogățiile sporesc, iese la iveală lupta. Acum, se întemeiază răul în om și se-ncinge lupta între oameni. Omul sărac și chinuit trudește fără răgaz. Cum să obțină tot ceea ce dorește neîncetat?“

Suveranii din vechime considerau că împlinirile li se datorează supușilor, iar neîmplinirile li se datorează lor înșile; considerau că dreptatea li se datorează supușilor, iar nedreptatea li se datorează lor înșile. De aceea, dacă o singură făptură își pierdea viața, ei se retrăgeau și-și făceau reproșuri. Astăzi nu mai este așa. Suveranii își ascund bunurile, dar proștii nu știu asta; sporesc obligațiile supușilor și-i pedepsesc dacă nu le îndeplinesc; le impun poveri grele supușilor și-i condamnă dacă nu le pot duce; își trimit supușii departe și-i pedepsesc cu moartea dacă nu ajung. Când oamenii simt că-i lasă puterile, își îmbrobodesc stăpânii cu minciuni. Pe zi ce trece, minciunile se întețesc. Cum ar putea nobilii și supușii să nu le îngăduie? Prin urmare, cine nu are destulă forță minte; cine nu are destulă cunoaștere înșală; cine nu are destule averi fură. Atunci, cine poate fi învinuit de hoție și jaf?

Qu Boyu mergea pe șaizeci de ani și se schimbase de șaizeci de ori. De cum rostea un adevăr, imediat îl respingea ca fiind fals. Nu știa dacă adevărul pe care-l rostea astăzi nu este ceea ce negase timp de cincizeci și nouă de ani.

Cele zece mii de lucruri se nasc din ceva, dar nimeni nu le-a văzut originea; ies pe undeva, dar nimeni nu a văzut vreo poartă. Toți oamenii respectă ceea ce se poate cunoaște prin Cunoaștere, dar nimeni nu știe că temelia Cunoașterii se află în Necunoaștere, de unde începe Cunoașterea. Nu poate fi numită aceasta Marea

Îndoială? Gata! Gata! Nu se poate scăpa de aici! Ceea ce numim afirmaţie chiar este Afirmaţie?

Zhong Ni se adresă marilor istoriografi Da Tao, Bo Changqian şi Xi Wei: „Ducele Ling din regatul Wei se îneca în băutură, se deda plăcerilor şi nu se mai îngrijea de guvernarea ţării. Ocupat cu vânătoarea, nu mai lua parte la întrunirile celorlalţi principi. De ce-l consideraţi Duce Spiritual[156]?“ Da Tao răspunse: „Tocmai pentru că era aşa.“ Bo Changqian răspunse: „Ducele Ling avea trei soţii şi se îmbăia cu tustrele în aceeaşi scăldătoare. Într-o zi, Shi Qiu, venit să discute treburi de guvernare, a intrat în sala de baie, a luat un veşmânt de mătase şi l-a ajutat pe duce să se acopere. Ducele era uşuratic din fire şi-i plăceau excesele, dar, când întâlnea un om virtuos, îl trata cu respect. De aceea este considerat Duce Spiritual.“ Xi Wei răspunse la rândul lui: „Când ducele Ling a murit, au fost consultaţi sorţii cu privire la locul de îngropăciune. Mormântul familiei s-a dovedit a nu fi de bun augur. Sorţii au arătat că este de bun augur ca ducele să fie înmormântat în Shaqiu. De aceea, oamenii au săpat acolo o groapă cam de un stânjen şi au dat peste un sicriu de piatră. L-au spălat şi l-au examinat. Au descoperit o inscripţie gravată care spunea: «Nu-i pentru urmaşii tăi! Ducele Ling va fi înmormântat aici.» Aşadar, ducele Ling era considerat de multă vreme un om spiritual. Dar cum puteau şti ceilalţi doi aceste lucruri?“

Cunoaşterea Limitată îl întrebă pe Marele Acord Universal: „Ce înseamnă «vorbele cătunului»?“ Marele Acord Universal răspunse: „Cătunul reuneşte zece familii şi o sută de oameni şi le respectă obiceiurile şi tradiţiile. Îmbinată, marea lor diversitate formează un întreg, iar întregul se risipeşte într-o mare diversitate. Acum, dacă

---

156. În spusele lui Confucius intervine un joc de cuvinte. Termenul *ling* are mai multe semnificaţii: „mag“, „spiritual“, „fericit“ etc. Numele Ling, purtat de ducele din Wei, este un titlu postum stabilit de istoriografi, potrivit tradiţiei chineze.

îți arăt cele o sută de părți ale unui cal, nu-ți dai seama ce este un cal. Dar când ai în fața ochilor un cal înhămat și vezi cele o sută de părți reunite, spui: «Uite calul!» De aceea, colinele și munții se formează din straturi suprapuse de pământ, și astfel se înalță; Fluviul Albastru și Fluviul Galben se formează adunând râurile, și astfel sporesc; Omul Mare reunește în sine diversitățile, și astfel devine universal. De vreme ce este stăpân pe sine, nu este influențat de ceea ce vine din afară; de vreme ce este corect, ceilalți nu resping ceea ce vine dinlăuntrul lui. Cele patru anotimpuri își au fiecare vremea lor, iar Cerul nu-l favorizează pe nici unul. Ca urmare, anii se împlinesc. Cele cinci dregătorii își au fiecare propriile însărcinări, dar suveranul n-o favorizează pe nici una dintre ele. Ca urmare, regatul este guvernat. Cărturarii, militarii și oamenii mari nu sunt favorizați nicicum. Ca urmare, Virtutea este completă. Cele zece mii de lucruri diferă prin rostul lor, dar *Dao* este imparțial cu toate. Ca urmare, este fără de nume. Cel fără de nume nu acționează. Deși nu acționează, nu există nimic care să rămână nefăcut. Timpul are început și sfârșit, lumea cunoaște schimbarea și transformarea, iar fericirea și nefericirea se succedă necontenit. Desăvârșitul, având ceva de înlăturat, are și ceva de primit. De aici provin aspectele diferite; unde există ceva corect, există și ceva greșit. Tot astfel, într-o mlaștină mare cresc o mulțime de plante, iar munții mari sunt în egală măsură suport pentru arbori și stânci. Aceasta este ce se înțelege prin «vorbele cătunului».“

Cunoașterea Limitată întrebă: „Dacă-i pe-așa, atunci e de ajuns să le numești *Dao*?“ Marele Acord Universal răspunse: „Nu-i așa. Dacă ar fi să numărăm lucrurile, ele nu sunt numai zece mii, dar folosim expresia «cele zece mii de lucruri» pentru a denumi multitudinea. Ca urmare, Cerul și Pământul sunt forme mari, *Yin* și *Yang* sunt energii mari, iar *Dao* este universal. Datorită mărimii sale îl numim *Dao*. Acesta este numele lui și nu are cu ce să fie comparat. Din acest punct de vedere, a argumenta este ca și cum ai încerca să-l compari cu termenii «câine» și «cal». Atunci *Dao* s-ar îndepărta prea mult de sine.“

Cunoaşterea Limitată mai întrebă: „Cum au apărut cele zece mii de lucruri care există între cele patru puncte cardinale şi cele şase limite?“ Marele Acord Universal răspunse: „*Yin* şi *Yang* se luminează unul pe altul, se acoperă unul pe altul, se guvernează unul pe altul. Cele patru anotimpuri se înlocuiesc unul pe altul, se nasc unul din altul, se distrug unul pe altul. Astfel se înalţă o punte între dorinţă şi ură, îndepărtare şi apropiere; astfel există laolaltă feminin şi masculin, despărţire şi unire. Siguranţa şi primejdia se transformă una în cealaltă, fericirea şi nefericirea se nasc una din cealaltă, lentoarea şi graba se modelează una pe cealaltă, reunirea şi risipirea se împlinesc una pe cealaltă. Aceste nume şi realităţi pot fi consemnate; aceste esenţe şi subtilităţi pot fi notate. Supunerea şi ordinea îşi au fiecare noima lor, starea şi mişcarea se folosesc una pe alta. De cum se epuizează, revin; de cum sfârşesc, reîncep. Acestea sunt proprietăţile lucrurilor. Descrierile în cuvinte şi puterea de înţelegere a cunoaşterii sunt cel mai înalt nivel atins de fiinţe şi nimic mai mult. Omul care-l înţelege pe *Dao* nu caută sfârşitul lucrurilor şi nici nu le cercetează originea. Aici se opresc dezbaterile oamenilor.“

Cunoaşterea Limitată continuă: „Ji Zhen considera că la început nu a fost nimeni care să acţioneze; Jiezi considera că la început a fost cineva care a acţionat. Care dintre aceste două păreri se apropie de natura lucrurilor şi care reflectă în mod greşit legile naturale?“ Marele Acord Universal îi răspunse: „Cocoşul cântă şi câinele latră – aceasta este ceea ce omul cunoaşte. Deşi există Marea Cunoaştere, transformările naturale nu pot fi explicate în cuvinte, şi nici întâmplările nu pot fi prevăzute. Dacă se despică firul în patru şi se analizează aceste lucruri, se ajunge la ceva atât de mic, încât nu mai are formă, sau la ceva atât de mare, încât nu mai poate fi cuprins. «Cineva a acţionat» şi «Nimeni nu a acţionat» sunt două păreri care rămân ancorate în lumea lucrurilor şi sfârşesc prin a fi greşite. Părerea că «Cineva a acţionat» ilustrează realitatea, iar părerea că «Nimeni nu a acţionat» ilustrează vidul. A avea nume şi a avea realitate – acesta este temeiul lucrurilor. A nu avea nume şi a nu avea realitate – acesta este vidul lucrurilor. Putem vorbi despre ele, le putem gândi, dar,

cu cât vorbim mai mult, cu atât ne îndepărtăm mai mult de esenţa lor. Apariţia nu poate fi evitată, dispariția nu poate fi împiedicată. Apariţia şi dispariția nu sunt atât de depărtate una de cealaltă precum par, dar rostul lor nu poate fi perceput. Părerea că «Cineva a acţionat» şi părerea că «Nimeni nu a acționat» sunt presupuneri izvodite din îndoială.

Dacă cercetez originea Principiului, constat că se îndreaptă spre Nelimitat; dacă mă străduiesc să-i cunosc sfârşitul, constat că se îndreaptă spre Necontenit. Nelimitatul şi Necontenitul nu pot fi cuprinse în cuvinte, şi au acelaşi principiu fundamental ca şi lucrurile. Părerea că «Cineva a acționat» şi părerea că «Nimeni nu a acționat» sunt începutul vorbirii; ele încep şi se sfârşesc odată cu lucrurile.

Dao nu poate fi exprimarea Existentului, şi nici Existentul nu poate fi exprimarea Non-Existentului. I se spune *Dao* pentru că aşa a fost numit. Părerea că «Cineva a acționat» şi părerea că «Nimeni nu a acționat» nu reprezintă decât o latură nesemnificativă a realităţii. Ce legătură să aibă cu Marele *Dao*? Dacă vorbele ar fi de ajuns, atunci într-o singură zi l-am epuiza pe *Dao*. Dacă vorbele nu ar fi de ajuns, atunci într-o singură zi am epuiza lucrurile. *Dao* este forma supremă a lucrurilor. Vorba şi tăcerea nu sunt de ajuns pentru a-l descrie. Fără vorbe, fără tăcere, dezbaterea este tot limitată."

CAPITOLUL XXVI

Lucrurile din afară
外物

Lucrurile rele care vin din afară nu pot fi ocolite. De aceea, Guan Longfeng a fost pedepsit cu moartea, Bi Gan a fost spintecat, Ji Zi a înnebunit, E Lai a fost ucis, tiranii Jie şi Zhou au pierit.

Orice stăpân îşi doreşte demnitari loiali, dar loialitatea nu înseamnă neapărat sinceritate. De aceea, Wu Yuan a fost aruncat în Fluviul Albastru, Chang Hong a murit în regatul Shu, iar oamenii i-au păstrat sângele, care, după trei ani, s-a transformat în jad.

Orice părinte îşi doreşte pietatea filială a copiilor săi, dar pietatea filială nu înseamnă neapărat iubire. De aceea, Xiao Ji s-a întristat, iar Zeng Shen a fost îndurerat.

Dacă două bucăţele de lemn sunt frecate una de cealaltă, iau foc. Dacă metalul este ţinut în foc, se topeşte şi curge. Dacă *Yin* şi *Yang* acţionează dezordonat, Cerul şi Pământul cunosc Marea Spaimă. De aici se stârnesc tunetul şi trăsnetul. Dacă din mijlocul apei se iscă focul, pădurea de salcâmi[157] arde. Prins între bucurie şi tristeţe, omul nu are scăpare. Neliniştea nu se împlineşte; inima pare suspendată între Cer şi Pământ. Îndurerat şi trist, omul este copleşit. Dacă folosul şi paguba se lovesc între ele, un foc mare se iscă şi arde armonia dintre oameni. Lumina rece a lunii nu poate nicicum învinge focul arzător din inimă. Astfel, rămâne doar dezamăgirea, iar *Dao* se pierde.

---

157. Considerăm că în acest fragment se face referire la cele cinci elemente (apă, foc, lemn, metal, pământ) şi la modul în care ele interacţionează.

Cum familia lui era săracă, Zhuang Zhou se duse la principele Jian He să împrumute nişte cereale. Principele Jian He îi spuse: „De acord. De cum strâng impozitele, îţi dau trei sute de galbeni. Eşti mulţumit?“ Roşu la faţă de mânie, Zhuang Zhou răspunse: „Ieri, pe când veneam pe drum, am auzit că mă strigă cineva. Am întors capul şi am văzut un crap pe făgaşul roţilor. Eu l-am întrebat: «Hei, peştişorule, ce faci aici?» El mi-a zis: «Eu sunt Ministrul Valurilor la curtea Mării de Răsărit. Aveţi cumva un oboroc de apă, ca să scap şi eu cu viaţă?» Eu i-am răspuns: «Uite ce-i, mă duc acum în sud, la regii din Wu şi Yue. Apoi am să întorc apele Fluviului din Apus ca să-ţi vină în întâmpinare. Eşti mulţumit?» Roşu la faţă de mânie, crapul mi-a replicat: «Eu mi-am părăsit mediul natural şi nu-mi mai găsesc locul. Am nevoie de un oboroc de apă ca să scap cu viaţă. Dacă-mi vorbeşti aşa, atunci mai bine caută-mă în zori pe taraba cu peşte uscat.»“

Fiul ducelui din regatul Ren şi-a făcut un cârlig mare de pescuit, i-a pus un fir lung şi negru, a mai luat cincizeci de bivoli drept momeală, s-a aşezat pe Muntele Kuaiji şi a aruncat undiţa în Marea de Răsărit. Zi după zi a dat la peşte, dar timp de un an n-a prins nimic. În cele din urmă, un peşte mare a muşcat momeala. A tras de cârligul mare, s-a zbătut şi s-a cufundat în adâncuri. Apoi, deodată a ieşit la suprafaţă şi a bătut din aripioare, de a ridicat valuri înspumate cât munţii. Apa mării vuia năprasnic, de parcă urlau spirite şi demoni, iar groaza s-a răspândit pe o distanţă de o mie de *li*. Fiul ducelui din regatul Ren a scos peştele din apă, l-a despicat şi l-a pus la uscat. De la răsărit de fluviul Zhe până la nord de munţii Cangwu, toată lumea s-a săturat mâncând din acel peşte. De atunci, generaţie după generaţie de învăţăcei cu talente neînsemnate au tot povestit cu uimire această întâmplare. Dacă cineva ar lua un băţ cu fir subţire şi s-ar duce pe malul apei, ar prinde albişori şi plevuşcă, dar i-ar fi greu să prindă un peşte mare. Tot astfel, cine se împodobeşte cu vorbe mărunte pentru a dobândi ranguri înalte este departe de Marea Înţelegere. Aşadar, cine n-a auzit niciodată

povestea fiului ducelui din regatul Ren va fi departe de a putea participa la guvernare.

Nişte tineri cărturari, cunoscători ai *Cărţii Poemelor* şi ai *Însemnărilor despre Rituri*, deschideau un mormânt. Maestrul li se adresă: „La răsărit se luminează de ziuă. Ce faceţi?" Tinerii cărturari răspunseră: „Încă nu i-am desfăcut poalele hainei şi tunica. În gură ţine o perlă. Într-adevăr, în *Cartea Poemelor* se spune: «Grâul verde crud creşte pe coline şi prin văi.» Dacă a trăit fără să-şi facă vreodată pomană cu cineva, cum de ţine o perlă în gură după moarte?" Atunci, tinerii cărturari l-au apucat pe mort de păr, l-au tras de barbă, l-au lovit în bărbie cu un ciocan şi i-au descleştat uşor fălcile, ca să nu strice perla.

Pe când un discipol al lui Lao Laizi umbla după vreascuri, îl întâlni pe Zhong Ni. Întors acasă, îi zise Maestrului: „E cineva acolo cu bustul scobit şi cu picioare scurte, cocârjat, cu urechile crescute mult în spate şi a cărui privire pare să cuprindă cele patru zări. Eu nu ştiu din ce neam face parte." Lao Laizi îi spuse: „Este Kong Qiu. Invită-l aici." Când Zhong Ni intră, Lao Laizi i se adresă: „Qiu, lasă deoparte îngâmfarea şi aerul de atoateştiutor! Numai aşa vei deveni om superior." Zhong Ni făcu o plecăciune şi se retrase. Apoi, tulburat, se schimbă la faţă şi întrebă: „Aşa îmi voi putea îndeplini misiunea?" Lao Laizi îi răspunse: „Tu nu înduri relele din vremea ta, cu atât mai puţin vei fi preocupat de nenorocirile din vremurile care vor veni. Oare eşti aşa pentru că ţi-ai înăbuşit sărăcia sau pentru că nu ţi-ai împlinit planurile? Cine vrea să-i bucure pe alţii este dispreţuitor şi va purta această ruşine toată viaţa. Aşa se poartă un om mediocru. El îi atrage pe oameni prin renume şi-i leagă pe oameni prin interese ascunse. Mai mult, el îl laudă pe împăratul Yao şi-l condamnă pe tiranul Jie. Este mai rău decât cel care-i uită pe amândoi şi este zgârcit cu laudele. Cine se opune firii cu siguranţă este rănit; cine tulbură firea cu siguranţă este pierdut. Omul Înţelept este nehotărât şi confuz în acţiunea şi în reuşita lui. Cum face el? Aşa se poartă el. Până la urmă, eşti un îngâmfat."

În miez de noapte, suveranul Yuan din regatul Song visă un om cu părul despletit și răvășit, care-l spiona prin ușa întredeschisă și care-i mărturisea: „Eu vin din abisurile Zailu. Am fost trimis de fluviul Qing pe meleagurile Spiritului Fluviului.[158] Pescarul Yu Ju m-a prins."

Când se trezi, suveranul Yuan puse pe cineva să-i tălmăcească visul. Acesta îi spuse: „Este broasca țestoasă sfântă." Stăpânul întrebă: „Există vreun pescar pe nume Yu Ju?" Servitorii răspunseră: „Există." Stăpânul porunci: „Chemați-l pe Yu Ju la curte!"

A doua zi, Yu Ju se înfățișă la curte. Stăpânul îl întrebă: „Ce-ai pescuit?" Pescarul răspunse: „În năvodul meu s-a prins o broască țestoasă albă. Carapacea ei măsoară cinci *chi*." Stăpânul îi ceru: „Adu-mi țestoasa ta!"

Când i-a fost adusă țestoasa, suveranul Yuan a vrut s-o omoare, dar și s-o lase în viață. Cum se îndoia în inima lui, a consultat sorții. Răspunsul a fost: „Omoară țestoasa și folosește-o în divinație! Va fi de bun augur!" Atunci slujitorii au despicat-o, au făcut șaptezeci și două de găuri în carapace și nici un bețișor de coada-șoricelului[159] nu a căzut rău.

Zhong Ni comentă: „Broasca țestoasă sfântă a putut să-i apară în vis suveranului Yuan, dar nu a putut scăpa de năvodul lui Yu Ju. Datorită cunoașterii ei i s-au putut face șaptezeci și două de găuri în carapace și nici un bețișor de coada-șoricelului nu a căzut rău, dar țestoasa nu a putut scăpa de nenorocirea de a-i fi scoase măruntaiele. Dacă este așa, atunci Cunoașterea este, într-o oarecare măsură, îngustă, iar Spiritul este, într-o oarecare măsură, limitat. Chiar dacă cineva ar avea o cunoaștere perfectă, oamenii tot ar ticlui împotrivă-i. Peștele nu se teme de năvod, dar se teme de pelican. Dacă se părăsește cunoașterea mică, atunci va străluci cunoașterea mare; dacă

---

158. Spiritul Fluviului este He Bo. A se vedea rubrica **He Bo** din „Glosar de personaje".

159. În vechime, nici o acțiune importantă nu era începută fără consultarea sorților. Una dintre metodele de divinație, bazată pe *Yi jing* (*Cartea Transformărilor*), folosea 72 de bețișoare din planta numită coada-șoricelului.

se părăseşte bunătatea rafinată, atunci îşi va face loc bunătatea naturală. Ca să poată vorbi, un prunc nou-născut nu are nevoie de un maestru bun, ci e de ajuns să fie în preajma celor care grăiesc."

Huizi i se adresă lui Zhuangzi: „Vorbele tale sunt fără folos." Zhuangzi replică: „De ştii ce este fără folos, poţi începe să vorbeşti despre folos. Pământul este lung şi lat, dar îi este de folos omului numai cât îl străbate cu piciorul. Crezi însă că pământul i-ar mai fi de vreun folos dacă s-ar surpa de la picioarele lui până la Izvoarele Galbene[160]?" Huizi răspunse: „Nu." Zhuangzi comentă: „Atunci este cât se poate de limpede că nefolositorul este de folos."

Zhuangzi dădu învăţătură: „Oare cineva care este capabil să călătorească are şi libertatea de a nu călători, iar cineva care nu este capabil să călătorească are şi libertatea de a călători? Voinţa omului se ascunde în tulburare, acţiunea lui se pierde în nehotărâre. Oh! El nu-şi asumă Cunoaşterea perfectă şi Virtutea profundă. Se împiedică şi cade, dar nu renunţă. Fuge ca vântul, fără să privească înapoi. Faptul că poate fi o dată suveran şi altă dată supus este trecător, căci, în lumea schimbătoare, nimic nu este de dispreţuit. De aceea, se spune: «Omul Desăvârşit nu lasă urme.»

A preţui vremurile de odinioară şi a dispreţui prezentul – aceasta este atitudinea învăţaţilor. În plus, cine n-ar fi tulburat în inima sa dacă ar analiza prezentul din perspectiva vremurilor împăratului Xiwei? Ca urmare, numai Omul Desăvârşit poate călători prin lume fără să rătăcească drumul şi-i poate urma pe ceilalţi fără să se piardă pe sine. Din învăţătura lor nu-şi însuşeşte nimic; le respectă ideile, dar nu devine unul de-al lor."

Ochiul este înzestrat pentru a vedea, urechea este înzestrată pentru a auzi, nasul este înzestrat pentru a mirosi, gura este înzestrată pentru a gusta, inima este înzestrată pentru a cunoaşte, Cunoaş-

---

160. Izvoarele Galbene reprezintă o metaforă pentru locul în care se duce sufletul (*po*) după moarte.

terea este înzestrată cu Virtute. Nu este de dorit să fie închisă Calea; dacă este închisă, atunci se pierde; dacă se pierde şi nu se mai sfârşeşte, atunci nu mai poate fi urmată. Dacă nu mai poate fi urmată, atunci apar toate relele.

Toate fiinţele care au cunoaştere depind de respiraţie. Dacă respiraţia nu este regulată, nu este vina Cerului. Cerul îşi ţine deschise căile de comunicare zi şi noapte, dar omul, dimpotrivă, şi le închide. Pântecul are goluri perechi, iar inima are călătoria sa cerească. Dacă nu există destul spaţiu în casă, atunci între noră şi soacră se iscă ceartă. Dacă inima nu-şi mai urmează călătoria ei cerească, atunci cele şase căi de comunicare se împiedică unele pe celelalte.

Marile păduri, colinele şi munţii sunt de bun augur pentru om. Tot astfel, spiritele nu-l pot învinge. Virtutea se răspândeşte prin Renume; Renumele se răspândeşte prin violenţă. Planurile se hotărăsc prin vorbe, Cunoaşterea apare prin luptă, vreascurile apar când pădurea este îngrijită, slujbele dregătoreşti dau roade prin mulţimea de reguli.

Dacă primăvara plouă la momentul potrivit, vegetaţia devine luxuriantă şi începe pregătirea uneltelor agricole. Dintre plantele plivite, mai mult de jumătate cresc din nou şi nu se ştie de ce este aşa.

Calmul şi liniştea sunt bune pentru refacerea bolnavului. Frecatul ochilor este bun pentru cel vârstnic. Odihna este bună pentru a pune capăt zelului. Cu toate acestea, numai cel ostenit se străduieşte să procedeze astfel. Cel trândav este înspăimântat de aceste lucruri şi nu pune întrebări despre ele. De aceea, Omul Înţelept îndreaptă Lumea Subcerească. Omul Spirit este înspăimântat de aceasta şi nu pune întrebări. Omul Virtuos îndreaptă vremurile. Omul Înţelept este înspăimântat de acestea şi nu pune întrebări. Omul Superior îndreaptă regatul. Omul Virtuos este înspăimântat de acesta şi nu pune întrebări. Omul de rând se supune vremurilor, iar Omul Superior este înspăimântat de acestea şi nu pune întrebări.

Cuiva de la Poarta de Răsărit i-a murit o rudă apropiată. Din pricina suferinței, a slăbit foarte mult. De aceea i s-a acordat rangul de funcționar-şef. Mulți alți oameni din satul lui au slăbit, ba jumătate dintre ei chiar au murit, dar tot nu au primit ranguri.

Împăratul Yao i-a oferit lui Xu You guvernarea Lumii Subcereşti, dar acesta a fugit. Regele Tang i-a oferit lui Wu Guang guvernarea Lumii Subcereşti, dar acesta s-a mâniat. Auzind acestea, Ji Ta şi-a luat discipolii şi s-a oprit cu ei pe malul râului Kuan, unde principii l-au consolat timp de trei ani. Din aceeaşi pricină Shentu Di şi-a găsit moartea în râu.

Năvodul este o unealtă de prins peşte. De cum e prins peştele, năvodul este dat uitării. Plasa este o unealtă de prins iepuri. De cum e prins iepurele, plasa este dată uitării. Vorba este o unealtă de prins idei. De cum e prinsă ideea, vorba este dată uitării. Cum să-l găsesc pe omul care a dat uitării vorbele şi să stau de vorbă cu el?

CAPITOLUL XXVII

Vorbe pline de miez

寓言

Din zece vorbe, nouă sunt pline de miez. Din zece vorbe, şapte sunt importante. Însă vorbe nestatornice apar mereu şi se armonizează potrivit Măsurii Cerului.

Din zece vorbe, nouă sunt pline de miez, căci se întemeiază pe lucrurile din afară. Tatăl nu intervine în favoarea fiului său, pentru că este mai de preţ lauda altcuiva decât cea a propriului părinte. Nu este vina lui, ci a celorlalţi. Oamenii acceptă păreri asemănătoare cu ale lor şi le resping pe cele diferite. Consideră adevărată asemănarea şi neadevărată deosebirea.

Din zece vorbe şapte sunt importante, căci au fost rostite de bătrânii noştri, de Învăţători. Dar aceste vorbe nu sunt canoane şi reguli şi nu au nici început, nici sfârşit. Numai bătrânii noştri le-au rostit, iar ei nu ne mai pot fi Învăţători. Au fost oameni, dar nu-i putem considera Învăţători, căci nu aveau *Dao* al Omului. Au fost oameni, dar, neavând *Dao* al Omului, au fost numiţi oameni din vechime.

Vorbe nestatornice apar mereu şi se armonizează potrivit Măsurii Cerului. Deoarece au fost rostite nechibzuit, cu trecerea anilor şi-au pierdut vigoarea. Cine nu vorbeşte este rânduit. Rânduiala şi vorba nu sunt pe potrivă. Vorba şi rânduiala nu sunt pe potrivă. De aceea, se spune: „Nu rosti nici o vorbă!" Cine vorbeşte fără vorbe vorbeşte până la sfârşitul vieţii şi nici măcar nu încearcă să vorbească. Cine nu vorbeşte până la sfârşitul vieţii nici măcar nu încearcă să nu vorbească. Există un început şi atunci totul este posibil. Există un început şi atunci totul este imposibil. Există un început şi atunci totul este natural. Există un început şi atunci totul este nenatural.

În ce constă naturalul? Naturalul constă în natural. În ce constă nenaturalul? Nenaturalul constă în nenatural. În ce constă posibilul? Posibilul constă în posibil. În ce constă imposibilul? Imposibilul constă în imposibil. Cu siguranţă, orice lucru are ceva care este natural, orice lucru are ceva care este posibil. Nu există lucru care să nu fie natural, nu există lucru care să nu fie posibil. De n-ar fi vorbele nestatornice care apar mereu şi se armonizează potrivit Măsurii Cerului, cine le-ar cunoaşte veşnicia?

Toate cele zece mii de lucruri îşi au originea în seminţe de forme diferite care se perpetuează necontenit. Începutul şi sfârşitul lor sunt ca un cerc şi nimeni nu cunoaşte legea succesiunii lor. Aceasta se numeşte Egalitatea Cerului. Egalitatea Cerului este Măsura Cerului.

Zhuangzi i se adresă lui Huizi: „Kongzi mergea pe şaizeci de ani şi se schimbase de şaizeci de ori. De cum rostea un adevăr, imediat îl respingea ca fiind fals. Nu ştia dacă adevărul pe care-l rostea astăzi nu era tocmai ceea ce negase timp de cincizeci şi nouă de ani."

Huizi comentă: „Kongzi şi-a dat toată silinţa ca să slujească Cunoaşterea."

Zhuangzi îi spuse: „Kongzi a renunţat la această metodă, aşa că hai să nu mai vorbim despre ea. De altfel, Kongzi afirma: «Omul îşi primeşte înzestrarea de la Marea Sursă, şi trebuie s-o păstreze în spiritul său toată viaţa.» Cine respectă măsura când cântă, cine respectă modelele retoricii când vorbeşte, cine face expuneri mai întâi despre câştig şi dreptate, iar apoi despre bine şi rău, adevăr şi fals, acela slujeşte numai nevoile materiale ale oamenilor. Atunci Kongzi i-a făcut pe oameni să se supună de bunăvoie, să nu îndrăznească să se opună regulilor, şi a instaurat liniştea în Lumea Subcerească. Gata! Gata! Cum aş putea să mă compar cu el?"

Zengzi a fost în două rânduri funcţionar şi tot de două ori inima lui s-a schimbat. El a povestit: „Când am ajuns funcţionar prima dată, părinţii mei trăiau şi, deşi primeam numai trei *fu* de cereale, eram fericit. Apoi, când am preluat slujba a doua oară, primeam

trei mii de *zhong*, dar, nemaiavând cu cine să-i împart, am devenit nespus de trist." Discipolii l-au întrebat pe Zhong Ni: „Despre Zengzi se poate spune că nu-i păsa câtuşi de puţin de averea neamului său?" Zhong Ni le răspunse: „Ba-i păsa. Dacă nu i-ar fi păsat, de ce ar mai fi fost mâhnit? Dacă n-ar fi fost mâhnit, ar fi socotit că cei trei *fu* şi cei trei mii de *zhong* sunt precum bâtlanul şi ţânţarul care trec prin faţa lui."

Yan Cheng Ziyou i se adresă lui Dongguo Ziqi: „După ce ţi-am ascultat vorbele, în primul an am fost ca un sălbatic, în al doilea an am fost supus, în al treilea an am înţeles sensul vorbelor tale, în al patrulea an m-am simţit ca unul dintre cele zece mii de lucruri, în al cincilea an oamenii veneau la mine să le dau învăţătură, în al şaselea an Spiritul a pătruns în mine, în al şaptelea an natura mea cerească s-a împlinit, în al optulea an n-am mai ştiut nici de moarte, nici de viaţă, în al nouălea an m-am unit cu Marele Mister. Prin acţiunea sa, cel care trăieşte se îndreaptă către moarte. Te sfătuiesc să fii liniştit, căci, oricum, într-o bună zi vei muri. Moartea îşi are cauza ei, dar viaţa este principiu luminos şi nu are nici o cauză. Oare chiar aşa este? Cum se poate ajunge aici? Cum se poate să nu se ajungă aici? Cerul are legile astrelor, Pământul are sălaşul oamenilor. Cum să li se afle cauza? Dacă nimeni nu le cunoaşte sfârşitul, cum de nu au Destin? Dacă nimeni nu le cunoaşte începutul, cum de au Destin? Dacă pot să-şi corespundă, cum de nu există Spirit? Dacă nu pot să-şi corespundă, cum de există Spirit?"

Umbra Umbrei[161] întrebă Umbra: „Mai devreme îţi plecai capul, iar acum ţi-l ridici; mai devreme aveai părul prins în vârful capului, iar acum ţi-e răvăşit; mai devreme şedeai, iar acum te-ai ridicat; mai devreme mergeai, iar acum te-ai oprit. Care este pricina?" Umbra îi răspunse: „Ia mai taci! Ce întrebare lipsită de importanţă! Eu exist

---

161. *Cf. supra*, cap. II, p. 70, un dialog asemănător între Umbra Umbrei şi Umbră.

fără a şti de ce. Sunt precum găoacea greierului, precum pielea lepădată de şarpe. Mă asemăn lor, dar nu sunt totuna cu ele. Cu focul şi lumina apar, cu întunericul şi noaptea dispar. Oare existenţa mea depinde de ceva care are formă? Oare existenţa a ceea ce are formă depinde de altceva? Dacă forma vine, vin şi eu; dacă forma se îndepărtează, mă îndepărtez şi eu. Dacă forma este puternică şi strălucitoare, atunci şi eu sunt puternică şi strălucitoare. Cum de mă întrebi despre ceva care este puternic şi strălucitor?"

Yang Ziju se îndrepta spre miazăzi, către Pei. Lao Dan călătorea spre soare-apune, către regatul Qin. La jumătatea drumului au ajuns cam în acelaşi timp în regatul Liang. Atunci, Yang Ziju s-a dus să-l vadă pe Laozi. L-a găsit stând în drum, cu privirea aţintită către Cer. Laozi îi spuse cu un oftat: „La început, credeam că poţi fi educat, dar acum nu mai cred." Yang Ziju nu răspunse.

Ajunşi la han, Yang Ziju îi oferi lui Laozi apă să-şi spele mâinile şi să-şi clătească gura, ştergar şi pieptene. Apoi, îşi scoase încălţările la intrare, se târî în genunchi până în faţa lui Laozi şi-i spuse: „Mai devreme, am dorit, Maestre, să vă rog să mă lămuriţi, dar aţi plecat, căci nu aveaţi răgaz. De aceea, nici n-am îndrăznit să zic ceva. Acum aveţi răgaz şi îndrăznesc să vă întreb unde greşesc." Laozi îi răspunse: „Ai o privire de om mândru şi îngâmfat. Cine să stea lângă tine? Marea Puritate este precum ruşinea, prisosul de virtute este nevrednic." Ruşinat, Yang Ziju se schimbă la faţă şi spuse: „Ascult cu respect învăţătura Domniei Tale."

Când Yang Ziju a intrat prima dată în han, cei de acolo veniră cu toţii în întâmpinarea lui. Hangiul veni cu rogojina, iar hangiţa – cu ştergarul şi pieptănul. Ceilalţi oaspeţi de la han s-au retras de pe rogojină, iar bucătarul s-a depărtat de cuptor. Mai târziu, după discuţia cu Laozi, când Yang Ziju s-a întors la han, ceilalţi oaspeţi s-au luptat cu el pentru rogojină.

CAPITOLUL XXVIII

Cedarea guvernării

讓王

Împăratul Yao a vrut să-i cedeze guvernarea Lumii Subcereşti sihastrului Xu You, dar acesta nu a primit. Apoi, a vrut să i-o cedeze sihastrului Zi Zhou Zhifu. Acesta îi spuse: „Aş putea deveni Fiul Cerului, dar am fost atins de o boală grea care mă tulbură. Acum mă ocup de tratarea ei şi n-am răgazul necesar să mă dedic guvernării Lumii Subcereşti." Oare cel care consideră guvernarea Lumii Subcereşti drept cel mai important lucru, dar nu-şi riscă sănătatea pentru ea, ar face-o pentru altceva? Numai celui căruia nu-i pasă de Lumea Subcerească i se poate încredinţa guvernarea ei.

Împăratul Shun a vrut să-i cedeze guvernarea Lumii Subcereşti sihastrului Zi Zhou Zhibo, dar acesta l-a refuzat spunându-i: „Eu am fost atins de o boală grea care mă tulbură. Acum mă ocup de tratarea ei şi n-am răgazul necesar să mă dedic guvernării Lumii Subcereşti." Aşadar, deşi guvernarea Lumii Subcereşti este un lucru de mare valoare, el nu a acceptat-o în schimbul vieţii sale. În aceasta constă diferenţa dintre cel care a ajuns la *Dao* şi oamenii obişnuiţi.

Împăratul Shun a vrut să-i cedeze guvernarea Lumii Subcereşti sihastrului Shan Juan, dar acesta i-a spus: „Eu sălăşluiesc între Cer şi Pământ; în zilele de iarnă mă îmbrac în piele şi puf, în zilele de vară mă îmbrac în pânză de sac. Primăvara cultiv pământul şi folosesc doar forţa braţelor mele; toamna culeg roadele, iar trupul meu are destulă vreme pentru odihnă şi hrană. Când soarele răsare, sunt la lucru; când soarele apune, mă odihnesc. Călătoresc liber între Cer şi Pământ, iar inima mea este pe deplin mulţumită. De ce aş guverna Lumea Subcerească? Ce trist! Domnia Ta nu mă cunoşti." Acestea fiind zise, Shan Juan a refuzat oferta împăratului Shun, l-a părăsit, s-a retras în inima munţilor şi nimeni n-a mai ştiut de el.

Împăratul Shun a vrut să-i cedeze guvernarea Lumii Subcereşti prietenului său, ţăran din Shi Hu. Acesta îi zise: „Oh, cât de încovoiată îţi e spinarea pentru un învăţat atât de semeţ şi puternic precum te crezi![162] Shun, cred că nu ai ajuns la Virtutea perfectă." Apoi, bărbatul şi-a încărcat avutul în spate, femeia lui şi-a pus oalele pe cap, şi-au luat copiii de mână, au plecat cu toţii pe mare şi, până la sfârşitul zilelor, nu s-au mai întors.

Marele rege Danfu locuia în regatul Bin, atacat mereu de barbarii Di[163]. Le-a oferit barbarilor piei şi ţesături, dar ei nu le-au primit; le-a oferit câini şi cai, dar ei nu i-au primit; le-a oferit perle şi pietre preţioase, dar ei nu le-au primit. Barbarii Di doreau numai pământuri. Marele rege Danfu spuse: „Nu mai suport să fiu părtaş la faptul că, deşi locuiesc laolaltă, fratele mai mare îşi omoară fratele mai mic, iar părintele îşi omoară fiul. Voi toţi străduiţi-vă să locuiţi aici. Care este diferenţa între a fi supuşii mei şi a fi supuşii barbarilor Di? În plus, am auzit că nu-i bine ca în schimbul hranei să le faci rău celor pe care-i hrăneşti." Acestea fiind zise, şi-a luat toiagul şi beţişoarele şi dus a fost. Oamenii s-au adunat şi l-au urmat. Apoi au întemeiat un nou regat la poalele muntelui Qi. Prin urmare, despre marele rege Danfu se poate spune că este capabil să onoreze viaţa. Cei care sunt capabili să onoreze viaţa, chiar dacă sunt nobili şi bogaţi, nu-şi vatămă trupul pentru hrană; chiar dacă sunt umili şi săraci, nu-şi ostenesc trupul pentru câştig. Cei din zilele noastre care ocupă funcţii înalte şi sunt copleşiţi cu onoruri, pentru că nu vor să le piardă, preţuiesc câştigul şi uită uşor de propria viaţă. Oare nu este aceasta o mare greşeală?

De trei generaţii, oamenii din regatul Yue îşi omorau suveranul. Prinţul moştenitor Sou a încercat să scape de nenorocire şi a fugit să se ascundă în grota Dan. Atunci, regatul Yue a rămas fără suveran. Oamenii l-au căutat pe prinţul moştenitor Sou, dar nu l-au găsit.

---

162. Expresia „încovoiată îţi e spinarea" arată faptul că împăratul Shun a făcut eforturi pentru a-şi impune guvernarea, fapt ce dovedeşte că el nu a ajuns la Virtute (*de*) în sens daoist.

163. Di era numele unei populaţii nomade din nordul Chinei.

În cele din urmă, l-au aflat în grota Dan, însă el n-a vrut să iasă. Ca să-l forțeze să vină afară, oamenii din regatul Yue au afumat grota cu pelin, ba i-au adus şi trăsura regală. Prinţul moştenitor Sou a apucat hamurile, a urcat în trăsură, a ridicat ochii spre Cer şi, cu un suspin, a spus: „Stăpâne! Stăpâne! Oare numai pe mine mă puteai alege?" Prinţul nu detesta faptul de a fi suveran, ci nenorocirile pe care le suportă suveranul. Oamenii din regatul Yue şi-l doreau suveran pe prinţul moştenitor Sou tocmai pentru că el nu-şi sacrifica viaţa pentru a domni.

Regatele Han şi Wei îşi disputau o fâşie de pământ. Maestrul Huazi s-a dus să-l vadă pe principele Zhaoxi. Acesta arăta foarte trist, şi atunci maestrul Huazi i se adresă: „Acum, să presupunem, stapâne, că în fața Domniei Tale s-ar afla gravată cartea guvernării lumii, iar cartea ar spune: «Cine mă va lua cu mâna stângă îşi va pierde mâna dreaptă. Cine mă va lua cu mâna dreaptă îşi va pierde mâna stângă. Dar cine mă va lua, trebuie că va guverna lumea.» Oare eşti de acord să iei cartea?" Principele Zhaoxi îi răspunse: „N-o iau." Maestrul Huazi spuse: „Foarte bine! După cum se vede, cele două braţe sunt mai de preţ pentru tine decât guvernarea lumii, iar trupul e mai de preţ pentru tine decât cele două braţe. Regatul Han este mult mai puţin important decât guvernarea lumii, iar fâşia de pământ pentru care te lupţi acum cu regele din Wei este şi mai puţin importantă decât regatul Han. Totuşi, până acum, te-ai neliniştit şi ţi-ai pus viaţa în primejdie pentru nimic." Principele Zhaoxi încheie: „Că bine zici! Mulţi m-au povăţuit, dar n-am auzit niciodată asemenea vorbe." Se poate spune că Maestrul Huazi ştie ce este de preţ şi ce nu.

Suveranul din regatul Lu, auzind că Yan He a ajuns la cunoaşterea lui *Dao*, şi-a trimis un emisar să se înfăţişeze înaintea lui cu daruri de mătase. Yan He stătea la poarta umilei sale locuinţe, îmbrăcat cu haine de cânepă, şi îşi hrănea vaca. Când trimisul suveranului din regatul Lu ajunse acolo, Yan He îi ieşi în întâmpinare.

Trimisul îl întrebă: „Aceasta este casa lui Yan He?“ Yan He îi răspunse: „Da.“ Trimisul îi oferi darurile de mătase. Yan He îi spuse: „Mă tem că n-ai înţeles bine. Mai întreabă o dată, ca să nu greşeşti.“ Trimisul se întoarse din drum, să se asigure că a înţeles bine, dar când reveni nu-l mai găsi pe Yan He. Despre cei asemenea lui Yan He se spune că într-adevăr dispreţuiesc bogăţiile şi onorurile.

De aceea, se spune: „Esenţa lui *Dao* este folosită pentru guvernarea trupului; rămăşiţele lui *Dao* sunt folosite pentru guvernarea regatului; gunoiul lui *Dao* este folosit pentru guvernarea Lumii Subcereşti.“ De aici se observă că truda împăraţilor şi regilor nu reprezintă mai nimic în lucrarea Omului Înţelept şi nu duce la împlinirea trupului şi la hrănirea vieţii. Suveranii de rând din zilele noastre îşi pun în primejdie trupul şi îşi abandonează viaţa pentru a râvni la lucruri de nimic. Oare nu e trist? Ori de câte ori Omul Înţelept acţionează, el trebuie să analizeze motivaţiile acţiunii sale şi modul în care acţionează. Acum să presupunem că există un om ca acela care a folosit perla principelui din Sui pentru a lovi o vrabie aflată la o mie de *ren*i distanţă. Toţi au râs de el. De ce oare? A folosit un lucru preţios pentru a obţine un lucru de nimic. Oare viaţa nu este mai de preţ decât perla principelui din Sui?

Maestrul Liezi sărăcise şi arăta înfometat. Un oaspete la curtea ministrului Zi Yang din regatul Zheng i-a vorbit acestuia despre Liezi: „Lie Yukou este un cărturar care a ajuns la cunoaşterea lui *Dao*. Locuieşte în acest regat, dar este sărac lipit pământului. Nu cumva nu vă plac cărturarii?“ Imediat, Zi Yang a trimis un slujbaş la Liezi ca să-i ducă de mâncare. Când Maestrul Liezi l-a văzut pe trimisul suveranului, l-a salutat cu două plecăciuni, dar a refuzat darul. Trimisul plecă, iar Liezi intră în casă. Soţia lui îl privi şi, apăsându-se cu mâna pe piept, spuse: „Am auzit că nevasta şi copiii celui care a ajuns la cunoaşterea lui *Dao* se bucură de viaţă uşoară şi plăceri. Numai noi suntem flămânzi. Voind să-şi îndrepte greşeala, Suveranul ne-a trimis de-ale gurii, dar tu nu ai primit darul. Acesta să fie oare destinul nostru?“ Maestru Liezi îi răspunse râzând: „Stăpânul

nu mă cunoaşte personal. Mi-a trimis de mâncare pentru că cineva i-a vorbit frumos de mine. Într-o zi va ajunge să mă pedepsească pentru că cineva mă va vorbi de rău. De aceea, n-am primit darul." În cele din urmă, pentru că duceau o viaţă grea, locuitorii din Zheng l-au ucis pe Zi Yang.

Când regele Zhao din Chu şi-a pierdut ţara şi a plecat în bejenie, măcelarul Yue l-a urmat. Când regele Zhao şi-a recâştigat ţara, a avut grijă să-i răsplătească pe cei care-l urmaseră. A venit şi rândul măcelarului Yue, care i-a spus trimisului regal: „Când Măritul Rege şi-a pierdut ţara, eu mi-am pierdut prăvălia; când Măritul Rege şi-a redobândit ţara, eu mi-am redobândit prăvălia. Eu deja mi-am recâştigat rangul şi onorurile. De ce trebuie să mai fiu răsplătit?" Atunci regele i-a transmis: „Insist să-ţi primeşti răsplata." Măcelarul Yue i-a răspuns prin trimisul regal: „Nu din vina mea Măritul Rege şi-a pierdut ţara; de aceea, n-am avut îndrăzneala să mă supun pedepsei cu moartea. Nu datorită mie Măritul Rege şi-a recăpătat ţara; de aceea, n-am îndrăzneala să mă consider demn de răsplată." Atunci, regele porunci: „Să mi se înfăţişeze!" Măcelarul Yue îi transmise Suveranului: „Potrivit legilor din regatul Chu, se cuvine să ai merite însemnate pentru a ţi se face onoarea să fii primit de rege. Cunoaşterea mea nu a fost îndeajuns pentru a-l ajuta să-şi păstreze ţara, iar curajul nu mi-a fost îndeajuns pentru a mă lăsa omorât de cuceritori. Când armata din regatul Wu a intrat în oraşul Ying, m-am temut pentru viaţa mea şi am fugit din calea cuceritorilor. N-am avut alt motiv ca să-l urmez pe Măritul Rege. Acum, Măritul Rege doreşte să încalce legea şi cutumele şi să mă primească. Nu aceasta este metoda mea de a mă face cunoscut în Lumea Subcerească." Regele îi ceru lui Ziqi, ministrul de război: „Măcelarul Yue ocupă o poziţie umilă, dar are perfectă dreptate în tot ce spune. Ziqi, oferă-i în numele meu unul dintre cele trei ranguri onorifice." Măcelarul Yue replică: „Ştiu că cei care deţin ranguri onorifice sunt mai avuţi decât mine, cu toată prăvălia mea. Venitul lor de zece mii de oboroace este mai mare decât venitul meu de măcelar. Cum aş putea eu să fiu avid de ranguri şi onoruri şi să aduc atingere bunului

renume al stăpânului meu? Nu îndrăznesc să accept răsplata, ci vreau să mă întorc la prăvălia mea." Ca urmare, nu a primit răsplata.

Yuan Xian trăia într-o colibă micuță din regatul Lu. Printre paiele de pe acoperiș creșteau tot felul de plante, ușa făcută din ierburi nu era întreagă și crengi de dud îi serveau drept balamale. Două ulcioare sparte înfipte în perete țineau loc de ferestre, iar o pânză grosolană le acoperea. Prin acoperiș trecea ploaia, așa că era ud pe jos. Yuan Xian stătea drept și cânta acompaniindu-se la lăută.

Îmbrăcat cu o robă de mătase violet și cu o tunică albă pe deasupra, lăfăindu-se într-o caleașcă mare de nu intra pe uliță, Zigong se duse să-l vadă pe Yuan Xian. Acesta îi ieși în întâmpinare la poartă. Purta o bonetă din paie pe cap, era încălțat cu papuci scâlciați de-i ieșeau călcâiele și se sprijinea într-un baston de mărăcine. Zigong i se adresă: „Vai, Maestre, cât sunteți de bolnav!" Yuan Xian îi spuse: „Am auzit că a nu avea averi înseamnă a fi sărac; a avea învățătură, dar a nu acționa, înseamnă a fi bolnav. Acum sunt sărac, nu bolnav." Zigong se retrase rușinat. Yuan Xian continuă râzând: „A acționa de ochii lumii, a fi prieten cu toți din jur, a învăța pentru a deveni cineva, a-i învăța pe alții pentru a-ți atinge propriile interese, a ascunde răul în spatele Omeniei și Dreptății, a folosi trăsuri somptuoase – toate acestea sunt lucruri pe care nu le suport."

Zengzi locuia în regatul Wei. Purta haină din cânepă, fără față de mătase, era buhăit, iar mâinile și picioarele îi erau pline de bătături. De trei zile nu mai făcuse focul și de zece ani nu-și mai făcuse nici un rând de haine. Dacă-și îndrepta boneta pe cap, i se rupea panglica; dacă-și sufleca mânecile, i se vedeau coatele; dacă-și punea încălțările, îi ieșeau călcâiele din ele. Își târâia papucii, dar cânta ode din vremea dinastiei Shang-Yin[164] cu o voce care umplea Cerul și Pământul, de parcă ar fi cântat o orchestră de clopote și pietre muzicale. Fiul Cerului nu și l-a putut face ministru, iar principii nu și l-au putut face prieten. De aceea, se spune: „Cel care-și cultivă

164. *Cf. supra*, cap. XIV, nota 88.

voinţa îşi uită trupul; cel care-şi cultivă trupul îşi uită interesul; cel care a ajuns la *Dao* îşi uită inima.

Kongzi i se adresă lui Yan Hui: „Hui, vino să discutăm! Familia ta este săracă, iar casa ta este umilă. De ce nu vrei să devii funcționar?“ Yan Hui răspunse: „Nu doresc să devin funcționar. Pământul pe care-l am dincolo de zidurile oraşului măsoară cincizeci de pogoane şi este de ajuns pentru a mă hrăni; pământul pe care-l am în oraş măsoară zece pogoane şi este de ajuns pentru a mă îmbrăca. Să cânt la tobă şi la țiteră îmi ajunge ca să-mi fac o plăcere. Să învăț despre *Dao* al Maestrului este de ajuns ca să-mi fac o bucurie. De aceea, nu doresc să devin funcționar.“ Schimbat la față de emoție, Kongzi replică: „Hui, ce idee minunată! Am auzit că acela care ştie ce-i este de ajuns nu se mai osteneşte pentru câştig; acela care ştie să se descopere pe sine nu se teme de nici o pierdere; acela care izbuteşte să-şi cultive sinele nu se ruşinează de faptul că nu are nici un rang. De multă vreme răspândesc această învățătură, dar abia acum o văd împlinită datorită ție. Aceasta este mulțumirea mea.“

Ducele Mu din regatul Wei, senior de Zhongshan, i se adresă înțeleptului Zhanzi: „Trupul meu se află deasupra mărilor şi fluviilor, dar inima mea a rămas în palatul din regatul Wei. Ce să fac?“ Zhanzi îi răspunse: „Pune preț pe viață! Cine pune preț pe viață dispreţuieşte câştigul.“ Mu, senior de Zhongshan, comentă: „Deşi ştiu acest lucru, nu mă pot stăpâni.“ Zhanzi zise: „Dacă nu te poți stăpâni, atunci urmează-ți pornirea interioară şi nici un rău nu te va atinge. Despre cel care nu se poate stăpâni, dar se străduieşte să nu-şi urmeze pornirea interioară, se spune că suferă înzecit. Oamenii care suferă înzecit nu au viață lungă.“ Mu, din regatul Wei, era un senior care deținea zece mii de care de luptă. Lui îi era mai greu decât unui cărturar sărac să trăiască în grote. Deşi nu a ajuns la *Dao*, se poate spune că avea dorința de a-l cunoaşte.

Pe când Kongzi era încercuit între regatele Chen şi Cai, şapte zile n-a mâncat mâncare gătită, ci doar supă de legume fără orez. Arăta

obosit, dar totuşi cânta în casă, acompaniindu-se la lăută. În vreme ce Yan Hui culegea legume, Zilu şi Zigong i s-au adresat: „Maestrul a fost din nou alungat din regatul Lu, i s-a şters urma în regatul Wei, a fost doborât copacul sub care s-a odihnit în regatul Song, a fost în primejdie pe domeniile clanurilor Shang şi Zhou, iar acum este încercuit între regatele Chen şi Cai. Dacă cineva l-ar omorî, nu ar fi pedepsit; dacă cineva l-ar călca în picioare, nu ar fi oprit, iar el cântă necontenit, acompaniindu-se cu lăuta şi tobele. Cum poate un Om Superior să fie atât de lipsit de ruşine?" Yan Hui nu a dat nici un răspuns, ci a intrat în casă şi i-a povestit totul lui Kongzi. Acesta a pus deoparte lăuta şi a spus cu un oftat: „Zilu şi Zigong sunt oameni simpli. Cheamă-i aici. Am să vorbesc eu cu ei." Cei doi intrară, iar Zilu i se adresă lui Kongzi: „Aşadar, se poate spune că eşti sărac." Kongzi replică: „Ce vorbă-i asta? Despre Omul Superior care l-a înțeles pe *Dao* se spune că este priceput; despre cel sărac în *Dao* se spune că este sărac. Eu am îmbrățişat *Dao* al Omeniei şi Dreptății şi îndur nenorocirile unei lumi aflate în dezordine. Cum se poate spune că sunt sărac? Dacă mă cercetez bine, nu sunt sărac în *Dao*; dacă mă confrunt cu greutățile, nu-mi pierd Virtutea. Când vin zilele reci, ninge şi dă înghețul, atunci descopăr prospețimea pinilor şi chiparoşilor.[165] Primejdiile care mă pasc aici, între regatele Chen şi Cai, sunt pentru mine o adevărată fericire." Cum îşi încheie vorba, Kongzi îşi luă lăuta şi începu să cânte. Zilu înşfăcă un scut şi se puse pe dansat. Zigong exclamă: „Eu nu ştiam cât de sus este Cerul şi cât de jos este Pământul!"

Cei din vechime care ajunseseră la *Dao* se bucurau la fel de mult şi de greutăți, şi de împliniri. Datorită bucuriei, nu ştiau ce sunt greutățile şi nici împlinirile. De vreme ce ei ajunseseră la *Dao* şi Virtute, greutățile şi împlinirile îşi urmau unele altora precum frigul şi arşița, vântul şi ploaia. De aceea, Xu You şi-a găsit bucuria pe

---

165. În ediția veche din Jiangnan, în continuare apare următoarea frază: „Ducele Huan şi-a dobândit palatul, ducele Wen a dobândit conducerea, iar regele Yue a dobândit munții Kuaiji."

malul sudic al râului Ying, iar Gong Bo se desfăta pe muntele Gongshou.

Împăratul Shun a vrut să-i cedeze guvernarea Lumii Subcereşti prietenului său din Nord, Wuzhai, dar acesta îi spuse: „Cât eşti de ciudat, stăpâne! Ai locuit în mijlocul câmpurilor cultivate, te-ai plimbat pe la poarta împăratului Yao şi tot nu eşti mulţumit. Acum vrei să arunci asupra mea josnicia faptelor Domniei Tale. Mi-e ruşine să te văd în faţa ochilor." Prin urmare, se aruncă în prăpastia Qinling.

Când regele Tang se pregătea să-l atace pe tiranul Jie, îi ceru sfatul înţeleptului Bian Sui. Acesta îi zise: „Nu este treaba mea." Tang îl întrebă: „Cu cine să mă sfătuiesc?" Bian Sui îi răspunse: „Nu ştiu."

Atunci, regele Tang se duse să-i ceară sfatul înţeleptului Wu Guang. Acesta îi zise: „Nu este treaba mea." Tang îl întrebă: „Cu cine mă pot sfătui?" Wu Guang îi răspunse: „Nu ştiu." Tang mai întrebă: „Ce fel de om este Yi Yin?" Wu Guang îi răspunse: „Este destul de puternic pentru a îndura mizeriile lumii. Altceva nu mai ştiu despre el."

Regele Tang urmă sfatul lui Yi Yin şi-l atacă pe tiranul Jie. Îl ucise şi se gândi să-i cedeze domnia înţeleptului Bian Sui. Acesta îl refuză, spunând: „Dacă după ce te-ai sfătuit cu mine tot l-ai atacat pe tiranul Jie, trebuie că mă consideri un bandit. Dacă după ce l-ai învins pe tiranul Jie îmi cedezi mie domnia, trebuie că mă consideri un om lacom. M-am născut în vremuri tulburi, iar un om lipsit de principii vine pentru a doua oară să arunce asupra mea ruşinea faptelor sale. Nu mai pot îndura să te ascult." Acestea fiind zise, Bian Sui se aruncă în apele râului Chou.

Apoi, regele Tang se gândi să-i cedeze guvernarea înţeleptului Wu Guang şi-i spuse: „Înţeleptul urzeşte planuri de stăpânire, războinicul le duce la îndeplinire, iar omul plin de omenie preia domnia. Aceasta este calea celor din vechime. Maestre, de ce să nu acceptaţi domnia?" Wu Guang îl refuză, spunând: „Înlăturarea suveranului nu este un act de Dreptate, uciderea supuşilor nu este un act de Omenie, şi nici nu este cinstit să te bucuri de avantaje când oamenii sunt copleşiţi de greutăţi. Eu am auzit o vorbă: «Nu accepta favoruri

de la cel lipsit de Dreptate; nu călca pe pământul ţării lipsite de *Dao*.» Aşadar, cum aş putea primi o asemenea onoare? Nu mai pot îndura să te văd." Apoi luă un bolovan în spinare, se aruncă în râul Lu şi se înecă.

Odinioară, în vremurile de început ale dinastiei Zhou, în Guzhu trăiau doi cărturari, pe nume Bo Yi şi Shu Qi. Odată, pe când discutau, unul dintre ei spuse: „Am auzit că la soare-apune trăieşte cineva care pare să fi ajuns la *Dao*. Hai să mergem la el!" Când ajunseră la miazăzi de muntele Qi, regele Wu, care auzise de ei, îl trimise pe Dan, fratele lui mai mic, să facă legământ solemn cu ei. Dan li se adresă: „Veţi primi averi cât se cuvine rangului doi şi dregătorii de rangul întâi. Să pecetluim legământul cu sânge de vită şi să-l îngropăm[166]." Cei doi se priviră şi-i răspunseră râzând: „O! Ce ciudat! Aceasta nu este ceea ce noi considerăm a fi *Dao*."

Odinioară, pe când guverna Lumea Subcerească, Shennong aducea ofrandele la timp, cu tot respectul cuvenit, fără să aştepte răsplata Cerului. Îşi trata supuşii cu loialitate şi încredere, fără să aştepte nimic în schimb. Cârmuia din plăcerea de a cârmui şi impunea ordinea din plăcerea de a impune ordinea. El nu se împlinea ruinându-i pe ceilalţi, nu se ridica în rang umilindu-i pe ceilalţi, nu căuta câştigul când ceilalţi se aflau la ananghie.

Acum, după ce a văzut dezordinea provocată de neamul Yin, neamul Zhou[167] s-a grăbit să-şi instituie guvernarea. Superiorii uneltesc, iar supuşii sunt corupţi. Neamul Zhou îşi menţine puterea prin forţa armelor. Sacrifică vite pentru a pecetlui legăminte de credinţă. Îşi preaslăveşte acţiunile pentru a face pe plac mulţimii. Taie şi spânzură, numai să obţină câştig. Astfel, înlocuieşte dezordinea cu tirania. Am auzit că învăţaţii din vechime nu fugeau de

166. Obiceiul străvechi era ca la încheierea unui legământ solemn să se sacrifice o vită, iar contractanţii să se ungă cu sânge la colţurile gurii. Totodată, legământul scris era şi el mânjit cu sânge şi îngropat sub altarul de sacrificiu.

167. Neamul Yin reprezintă dinastia Shang-Yin; neamul Zhou – dinastia Zhou. Textul face referire la succesiunea celor două dinastii.

slujbe în vremuri de bună guvernare şi nu se agăţau de slujbe în vremuri tulburi. Acum, Lumea Subcerească s-a cufundat în beznă, iar virtutea neamului Zhou se stinge. Decât să ne umplem de noroi slujind neamul Zhou, mai bine ne ţinem deoparte şi rămânem puri în acţiunile noastre."

Cei doi fraţi au plecat spre miazănoapte şi au ajuns la munţii Shouyang, unde au murit de foame. Există oameni ca Bo Yi şi Shu Qi, care refuză bogăţiile şi onorurile. Nu fac câtuşi de puţin rău în numele principiilor alese. Singura lor bucurie este hotărârea, nu slujirea lumii. Acesta este idealul moral al celor doi cărturari.

CAPITOLUL XXIX

Banditul Zhi
盜跖

Kongzi şi Ji din Liuxia erau prieteni. Fratelui mai mic al lui Ji i se zicea Banditul Zhi. Acesta era urmat de o bandă de nouă mii de oameni şi împreună făceau prăpăd prin Lumea Subcerească. Invadau teritoriile princiare şi atacau casele ofiţerilor şi familiilor înstărite. Le goneau oamenilor vitele şi caii, le luau femeile şi fetele. Lacomi să obţină cât mai mult, nu-şi iertau nici rudele, nu-şi cruţau nici părinţii, nici fraţii, şi nici nu mai aduceau ofrande strămoşilor. Când treceau printr-un ţinut, în regatele mari, gărzile păzeau zidurile, iar în regatele mici, oamenii îşi apărau casele. Toată populaţia suferea din pricina lor.

Într-o zi, Kongzi îi spuse lui Ji din Liuxia: „Tatăl este cel care trebuie să-şi instruiască fiii; fratele mai mare este cel care trebuie să dea învăţătură fraţilor mai mici. Dacă tatăl nu-şi poate instrui fiii, iar fratele mai mare nu poate da învăţătură fraţilor lui mai mici, atunci nu va mai fi preţuită relaţia dintre tată şi fiu, frate mai mare şi frate mai mic.[168] Acum, Domnia Ta eşti cărturarul cel mai talentat din vremea noastră, iar fratele tău mai mic este Banditul Zhi. El pricinuieşte mari suferinţe în Lumea Subcerească, iar Domnia Ta nu-i poţi da învăţătură. Mi-e ruşine de ruşinea ta! Te rog să-mi îngădui să vorbesc cu el în locul tău." Ji din Liuxia replică: „Domnia Ta spui că tatăl este cel care trebuie să-şi instruiască fiii; fratele mai mare este cel care trebuie să dea învăţătură fraţilor mai mici. Dacă fiul nu ascultă de instruirea tatălui, iar fratele mai mic nu se supune

168. Este vorba despre două dintre cele cinci principii morale (*ren lun*) din sistemul confucianist. A se vedea, *supra*, cap. XX, nota 119.

învățăturii fratelui mai mare, atunci ce ar putea face chiar un orator priceput ca Domnia Ta? În plus, Zhi este un om cu o inimă năvalnică precum apa țâşnind din izvor şi cu o minte aprigă precum un vârtej de vânt. Este de ajuns de puternic pentru a ține piept duşmanilor şi destul de priceput în discursuri pentru a ascunde răul. Se bucură atunci când oamenii i se supun, se înfurie atunci când i se opun şi îi suduie uşor pe oameni. Maestre, nu te duce la el!"

Kongzi nu-i dădu ascultare. Cu Yan Hui drept vizitiu, iar Zigong în dreapta lui, se duse să-l vadă pe Banditul Zhi. Acesta tocmai găsise la miazăzi de munții Taishan un loc de odihnă pentru banda care-l urma. În timp ce oamenii lui tocau ficat de om ca să-i pregătească o gustare, Kongzi coborî din trăsură, i se înfățişă gardianului care anunța oaspeții şi-i grăi: „Sunt Kong Qiu, din regatul Lu şi am auzit despre principiile de dreptate ale comandantului vostru." Apoi, se plecă de două ori respectuos în fața gardianului. Acesta intră la stăpân şi-i transmise vorbele lui Kongzi. La auzul lor, Banditul Zhi se mânie atât de tare, încât ochii i se aprinseră ca stelele, părul zbârlit îi ridică boneta şi glăsui: „Oare acesta nu este fățarnicul de Kong Qiu din regatul Lu? Spune-i din partea mea următoarele: «Tu te foloseşti de numele regilor Wen şi Wu ca să născoceşti vorbe şi discursuri; porți o bonetă împletită din multe rămurele şi te încingi cu o cingătoare din coaste de vită. Rosteşti potop de vorbe mincinoase. Nu ari ca să te hrăneşti, nu țeşi ca să te îmbraci. Îți toceşti buzele şi-ți bați gura, pretinzând că deții Adevărul şi Falsul, pentru a-i tulbura pe regii din Lumea Subcerească şi a-i face pe cărturari să nu se mai întoarcă la originile lor. Te foloseşti de principiile pietății filiale şi dragostei frățeşti pentru a-ți căuta norocul la curțile principilor, bogătaşilor şi nobililor. Păcatele tale sunt mari şi nespus de grave. Întoarce-te degrabă! De nu, voi avea şi ficatul tău la masa care mi se pregăteşte.»"

Kongzi îi trimise un alt mesaj, prin care preciza: „Eu mă bucur de prietenia lui Ji şi doresc să intru în cortul comandantului." Gardianul care anunța oaspeții transmise mesajul, iar Banditul Zhi ordonă: „Adu-l la mine!"

Kongzi intră în grabă, refuză să se aşeze pe rogojină, se dădu un pas înapoi şi-l onoră cu două plecăciuni pe Banditul Zhi. Acesta, mânios, îşi întinse picioarele şi îşi puse sabia la îndemână. Cu ochii strălucind de furie şi cu o voce ameninţătoare ca de tigru, i se adresă: „Vino încoace, Kong Qiu! Dacă ceea ce-mi spui este pe placul meu, vei trăi; dacă nu, vei muri." Kongzi începu să vorbească: „Am auzit că în toată Lumea Subcerească există trei virtuţi. Potrivit celei dintâi, trebuie să te naşti şi să creşti mare, să fii atât de bun şi frumos, încât să nu ai pereche, iar oricine te vede, fie el tânăr sau bătrân, nobil sau umil, să se bucure de tine. Potrivit celei de-a doua, trebuie să cuprinzi cu înţelepciunea ta Cerul şi Pământul, să poţi vorbi despre orice cu elocinţă. Potrivit celei de-a treia, trebuie să fii atât de viteaz şi hotărât, încât să-i aduni pe toţi într-o armată pe care s-o conduci. Oricine posedă măcar una dintre aceste virtuţi poate sta cu faţa spre miazăzi şi îşi poate spune Singuraticul[169]. Acum, tu, comandante, reuneşti toate cele trei virtuţi. Eşti înalt de opt picioare şi două degete, faţa şi ochii îţi strălucesc, buzele tale sunt de un roşu aprins, dinţii tăi sunt ca nişte şiraguri de perle, vocea ta răsună precum clopotul, şi totuşi ţi se spune Banditul Zhi. Mi-e ruşine de ruşinea ta şi nu pot fi de acord cu tine. Dacă tu, comandante, ai bunăvoinţa de a mă asculta, îţi cer permisiunea să merg ca trimis al tău, la miazăzi, la curţile regilor din Wu şi Yue, la miazănoapte, la curţile regilor din Qi şi Lu, la soare-răsare, la curţile regilor din Song şi Wei, şi la soare-apune, la curţile regilor din Jin şi Chu. Îi voi face să construiască pentru tine un oraş în care să se poată stabili câteva zeci de mii de familii şi care să fie înconjurat de un zid lung de mai multe sute de *li*. Atunci vei deveni principe. Împacă-te cu Lumea Subcerească, pune capăt luptelor, eliberează-ţi oştenii, îngrijeşte-te de fraţii tăi şi împreună cu ei adu ofrande tuturor strămoşilor. Aşa acţionează un om înţelept şi un cărturar talentat; aceasta este dorinţa Lumii Subcereşti."

Mânios, Banditul Zhi replică: „Vino încoace, Kong Qiu! Numai oamenii de rând, proşti şi josnici, cred că cineva îi poate îndrepta

169. „Singuraticul" (*gu*) era un termen metaforic pe care suveranul îl folosea pentru a vorbi despre sine.

oferindu-le un câştig şi-i poate controla cu vorba. Acum, faptul că sunt bine făcut şi chipeş, iar oamenii se bucură când mă văd, se datorează virtuţilor moştenite de la părinţii mei. Crezi că dacă nu mă lăudai tu nu ştiam şi singur acest lucru? Mai mult, am auzit că aceluia căruia îi place să te laude în faţă îi place şi să te vorbească de rău pe la spate. Tu îmi promiţi un oraş mare, cu mulţi locuitori. Aceasta înseamnă că doreşti să mă îndrepţi oferindu-mi un câştig şi să mă tratezi ca pe un om de rând. Dar cât timp ar putea dura stăpânirea mea? Nici cel mai mare oraş nu este cât Lumea Subcerească. Împăraţii Yao şi Shun au stăpânit Lumea Subcerească, dar urmaşii lor n-au avut pământ nici cât să înfigă un ac. Regii Tang şi Wu au domnit fiecare ca Fiu al Cerului, dar descendenţii lor au fost înlăturaţi şi nimiciţi. Oare toate acestea nu au fost pricinuite de setea lor de câştig? Mai mult, eu am auzit că în vechime păsările şi animalele erau multe, iar oamenii erau puţini. Pentru a se feri de ele, oamenii locuiau în cuiburi; cât era ziua de lungă adunau ghinde şi castane, iar noaptea dormeau în copaci. De aceea, au fost numiţi «oamenii din cuiburi». În vechime, oamenii nu ştiau să se îmbrace. Vara adunau vreascuri ca să aibă cu ce se încălzi iarna. De aceea, au fost numiţi «oamenii care ştiu cum să rămână în viaţă». În vremea împăratului Shennong, oamenii se culcau liniştiţi şi se trezeau mulţumiţi. Îşi cunoşteau mamele, dar nu-şi cunoşteau taţii. Locuiau laolaltă cu cerbii şi căprioarele. Arau ca să mănânce, ţeseau ca să se îmbrace. Nu-şi făceau rău nicicum. Aceasta era vremea Virtuţii Desăvârşite. Dar împăratul Huangdi nu a putut duce mai departe această virtute. Când s-a luptat cu Chi You pe câmpia Zhuolu, a curs sânge pe mai bine de o sută de *li*. Când Yao şi Shun au devenit împăraţi, au instituit rangurile demnitarilor. Regele Tang şi-a alungat suveranul, iar regele Wu l-a omorât pe regele Zhou. De atunci încoace, cei puternici îi oprimă pe cei slabi, iar cei mulţi îi chinuie pe cei puţini. De la regii Tang şi Wu încoace, toţi urmaşii au stârnit dezordine. Acum, tu cultivi Calea regilor Wen şi Wu şi te îngrijeşti de discursul elocvent din Lumea Subcerească pentru a da învăţătură generaţiilor viitoare. Cu roba ta tivită şi cu centura ta strânsă, cu vorbele tale meşteşugite şi cu acţiunile ipocrite îi păcăleşti pe regii

din Lumea Subcerească pentru a obține de la ei bogății și onoruri. Nu există bandit mai mare ca tine. De ce nu-ți spune lumea ție Banditul Qiu, ci îmi spune mie Banditul Zhi?

L-ai încântat pe Zilu cu vorbe mieroase și l-ai făcut să te urmeze. L-ai convins să-și scoată boneta lui amenințătoare, să-și lase deoparte sabia lungă și să primească învățătură de la tine. În Lumea Subcerească toți spuneau: «Kong Qiu poate opri violența și poate pune capăt răului.» Zilu a dorit să-l omoare pe suveranul din regatul Wei, dar n-a reușit. Drept urmare, corpul lui a fost pus în saramură și atârnat la poarta de răsărit a regatului Wei. Astfel, învățătura ta nu s-a împlinit. Oare tu te poți numi cărturar de talent și Om Înțelept? Ai fost de două ori alungat din regatul Lu, ți s-a șters urma în regatul Wei, ai sărăcit în regatul Qi și ai fost încercuit între regatele Chen și Cai. Nu-i loc pentru tine în Lumea Subcerească. Învățătura ta este o nenorocire, căci a făcut ca Zilu să fie pus în saramură. Nu este bună nici pentru tine, nici pentru alții, și atunci cum să mai fie demnă de prețuire?

Dintre personalitățile vremurilor de demult, nu-i nimeni precum împăratul Huangdi. Totuși, el nu a putut să-și păstreze virtutea deplină și a luptat pe câmpia Zhuolu. Atunci a curs sânge pe mai bine de o sută de *li*. Împăratul Yao nu a fost bun părinte[170]; Shun a fost lipsit de pietate filială; împăratul Yu a paralizat parțial; regele Tang l-a izgonit pe suveranul său; regele Wu l-a doborât pe regele Zhou; regele Wen a fost întemnițat la Youli. Lumea îi înalță în slăvi pe acești șapte învățați. Dacă este să discutăm despre ei, observăm că și-au tulburat sinele de dragul câștigului și s-au căznit să se împotrivească firii lor înnăscute. Cât de rușinoasă le este conduita!

Printre cei pe care lumea îi consideră cărturari virtuoși se numără Bo Yi și Shu Qi. Ei au refuzat să fie stăpâni în Guzhu și au murit de foame pe muntele Shouyang. Trupurile lor au rămas neîngropate. Bao Jiao s-a fălit cu purtarea sa, a denigrat lumea, dar a murit strângând în brațe un copac. Shentu Di a criticat greșelile suveranului,

---

170. Afirmația se referă la faptul că împăratul Yao nu l-a numit drept succesor pe fiul său nevrednic, ci i-a lăsat domnia ginerelui și ministrului său, Shun.

dar nu a fost ascultat; atunci a luat un bolovan în spate şi s-a aruncat în râu, devenind hrană pentru peşti şi broaşte ţestoase. Jie Zitui ajunsese la loialitatea desăvârşită. El şi-a tăiat o bucată din coapsă pentru a-l hrăni pe ducele Wen. Mai târziu însă ducele i-a întors spatele. Jie Zitui s-a mâniat rău şi l-a părăsit. A murit ars de viu, strângând în braţe un copac. Wei Sheng şi-a dat întâlnire cu o fată sub un pod, dar tânăra nu a venit. Când apele au crescut, el tot nu a plecat, şi a murit înecat strângând în braţe un picior al podului. Moartea acestora şase nu se deosebeşte cu nimic de moartea câinilor sfârtecaţi, a porcilor luaţi de ape sau a cerşetorilor care au pierit cu tigva milei în mână. Toţi s-au dezbărat de renume şi au murit uşor. Au uitat de principiul primordial al cultivării vieţii îndelungate.

Printre cei pe care lumea îi consideră miniştri loiali nu-i nici unul precum Bi Gan şi Wu Zixu. Wu Zixu s-a aruncat în Fluviul Albastru, iar lui Bi Gan i-a fost smulsă inima din piept. Aceştia doi erau consideraţi miniştri loiali, dar au sfârşit prin a ajunge de râsul Lumii Subcereşti. Dacă privim astfel lucrurile, atunci Wu Zixu şi Bi Gan nu sunt demni de preţuire.

Revenind la cele discutate, dacă tu, Kong Qiu, te-ai gândit să-mi vorbeşti despre lucruri legate de demoni, atunci află că nu le pot cunoaşte; dacă te-ai gândit să-mi vorbeşti despre lucruri legate de oameni, atunci află că nu mai e nimic de spus, căci le ştiu pe toate prea bine. Acum, îţi voi vorbi eu despre simţămintele oamenilor. Ochii doresc să vadă culorile, urechile doresc să asculte sunetele, gura doreşte să încerce aromele, voinţa doreşte să se împlinească. Viaţa omului este de cel mult o sută de ani, o viaţă mai scurtă numără optzeci de ani, iar una şi mai scurtă – numai şaizeci. Dacă dăm deoparte perioadele de boală şi slăbiciune, de jelire şi doliu după cineva apropiat, de tristeţe şi nenorocire, atunci într-o lună nu sunt mai mult de patru, cinci zile în care omul să poată râde. Cerul şi Pământul sunt fără sfârşit, dar numai moartea are o vreme când vine. Comparată cu Nesfârşitul, viaţa este precum săritura calului de rasă peste râpă. Cel care nu se poate bucura şi nici nu-şi poate cultiva viaţa dată de Cer nu-l poate înţelege pe *Dao*. Pleacă degrabă! Întoarce-te de unde ai venit şi nu mai spune nimic! Învăţătura ta

este rătăcitoare şi necugetată, falsă şi zadarnică. Nu poate împlini Adevărul. Ce să mai discutăm?“

Kongzi se înclină de două ori şi plecă în grabă. Ieşi pe poartă şi se urcă în trăsură. De trei ori a încercat să apuce hăţurile, dar n-a reuşit. Ochii îi erau împăienjeniţi, iar faţa – lividă. Şi-a aplecat capul şi s-a sprijinit de bara din faţă, căci nu mai putea nici să respire. S-a întors în regatul Lu şi, de cum a trecut de poarta de răsărit a capitalei, s-a întâlnit cu Ji din Liuxia. Acesta i se adresă: „Iată-vă! Nu v-am văzut de atâtea zile. După cum arată caii şi trăsura, aţi făcut drum lung. Nu-i aşa că aţi fost să-l vedeţi pe fratele meu, Zhi?“ Kongzi ridică privirea spre cer şi îngăimă cu un suspin: „Aşa-i!“ Ji din Liuxia îl întrebă: „Nu-i aşa că Zhi v-a contrazis, precum v-am avertizat?“ Kongzi răspunse: „Aşa-i! Sunt ca şi cum m-aş fi vindecat fără să fi fost bolnav. M-am grăbit să mângâi un tigru pe cap şi să-i împletesc mustăţile. Era cât pe ce să nu scap din ghearele lui.“

Zizhang îl întrebă pe Man Goude: „De ce nu acţionezi potrivit normelor? Unde nu există normă, nu există nici încredere; unde nu există încredere, nu există nici slujbe publice; unde nu există slujbe publice, nu există nici câştig. De aceea, dacă se ţine seama de renume şi câştig, principiile de Omenie şi Dreptate există cu adevărat. Dacă vreun cărturar respinge renumele şi câştigul şi se întoarce să privească în inima sa, atunci acesta va acţiona zi de zi potrivit normelor.“ Man Goude replică: „Cel fără de ruşine se îmbogăţeşte; cel de încredere este remarcabil. Prin urmare, cel renumit şi bogat este lipsit de ruşine şi inspiră încredere. Dacă se ţine seama de renume şi câştig, încrederea există cu adevărat. Dacă vreun cărturar respinge renumele şi câştigul şi se întoarce să privească în inima sa, atunci acesta va acţiona potrivit normelor şi va îmbrăţişa Cerul.“ Zizhang comentă: „Odinioară, tiranii Jie şi Zhou erau onoraţi ca Fii ai Cerului, iar bogăţia lor era Lumea Subcerească. Astăzi, dacă i-ai spune unei slugi: «Vă purtaţi ca Jie şi Zhou!», s-ar ruşina şi ar fi nemulţumită în sinea ei, căci orice om de rând îi dispreţuieşte pe tirani. Zhong Ni şi Mo Di erau săraci, ca orice om de rând. Astăzi, dacă i-ai spune unui prim-ministru: «Vă purtaţi ca Zhong Ni şi Mo Di!», s-ar schimba imediat

la față și ar spune că nu se consideră demni de o asemenea onoare, căci cărturarii sunt sinceri și prețuiți. Ca urmare, chiar dacă ești Fiul Cerului, se poate să nu fii prețuit, și chiar dacă ești om de rând, se poate să nu fii disprețuit. Deosebirea dintre a fi prețuit și a fi disprețuit se află în frumusețea sau urâțenia conduitei fiecăruia." Man Guode spuse: „Banditul mărunt este aruncat în închisoare, Marele Bandit este făcut principe, iar la poarta acestuia trăiesc cărturarii care propovăduiesc principiile de Omenie și Dreptate. Odinioară, ducele Huan, Xiaobai, și-a ucis fratele mai mare, a luat-o de soție pe cumnata lui, și totuși Guan Zhong a acceptat să-i devină prim-ministru. Tian Chengzi și-a ucis stăpânul, i-a furat regatul, și totuși Kongzi a acceptat să primească în dar suluri de mătase de la el. Teoretic, cărturarii disprețuiau astfel de oameni, dar în practică se plecau în fața lor. Astfel, era o luptă cumplită între vorbele și faptele cărturarilor. Oare putea fi împiedicată această luptă? În cărțile din vechime se spune: «Unul este rău. Unul este bun. Cel împlinit devine conducător, cel neîmplinit rămâne ultimul dintre oameni.»"

Zizhang își continuă ideea: „Dacă nu acționați potrivit normelor, atunci între rudele apropiate și cele îndepărtate nu mai există relații etice, între nobil și umil nu mai există dreptate, între vârstnici și tineri nu mai există respectul ierarhiei. Oare vor mai putea fi deosebite cele cinci relații etice[171] și cele șase poziții sociale[172]?" Mao Goude replică: „Împăratul Yao și-a ucis fiul cel mare[173], împăratul Shun și-a îndepărtat fratele mai mic din partea mamei[174]. Acestea să fie relațiile dintre rudele apropiate și cele îndepărtate? Regele Tang l-a

---

171. În privința celor cinci relații etice, opiniile sunt împărțite. Unii comentatori chinezi consideră că este vorba despre descendența filială, respectiv de la străbunic până la strărstrănepot; alții consideră că este vorba despre cei cinci reglatori ai universului: anul, luna, ziua, constelațiile și calendarul.

172. Cele șase poziții sociale sunt: suveran, demnitar, tată, fiu, soț, soție.

173. Împăratul Yao și-a ucis fiul cel mare pentru că a hotărât să-i lase tronul ginerelui său, Shun.

174. Împăratul Shun i-a oferit fratelui mai mic din partea mamei spre administrare un fief în Youbei și, în acest sens, se poate spune că l-a îndepărtat.

izgonit pe tiranul Jie, regele Wu l-a ucis pe tiranul Zhou. Aceasta să fie dreptatea pentru cel nobil şi cel umil? Regele Ji a acţionat în favoarea sa, ducele Zhou şi-a ucis fraţii mai mari[175]. Aceasta să fie ierarhia între vârstnici şi tineri? Confucianiştii propovăduiesc vorbe înşelătoare, moiştii propovăduiesc iubirea universală. Aceasta să fie deosebirea dintre cele cinci relaţii etice şi cele şase poziţii sociale? Mai mult, Domnia Ta urmăreşti să dobândeşti renume, iar eu urmăresc să obţin foloase. În realitate, renumele şi foloasele nu se armonizează cu raţiunea şi nici nu se pot regăsi în *Dao*. Acum îţi voi vorbi pe şleau: Omul de rând se sacrifică pentru bogăţii, omul superior se sacrifică pentru renume. De aceea, ei sunt diferiţi prin modul în care-şi schimbă simţămintele şi-şi modifică firea. Totodată, se aseamănă prin faptul că ajung să respingă ceea ce trebuie făcut, dar se sacrifică pentru ceea ce nu trebuie făcut. De aceea, se spune: «Nu acţiona ca om de rând, întoarce-te şi regăseşte-ţi natura cerească! Nu acţiona ca om superior, ci urmează Principiul Cerului! Fie că acţionezi incorect, fie că acţionezi corect, urmează Pivotul Cerului! Spre oricare din cele patru zări ai privi, te transformi odată cu timpul. Fie că afirmi, fie că negi, stăpâneşti resortul universului. Singur îţi împlineşti gândurile şi călătoreşti împreună cu *Dao*. Nu respinge acţiunile pe care trebuie să le faci, nu încerca să-ţi cauţi dreptatea, căci te vei pierde. Nu alerga după bogăţii, nu te sacrifica pentru împlinire, căci vei fi respins de Cer.»

Lui Bi Gan i-a fost smulsă inima din piept, lui Zixu i-au fost scoşi ochii. Loialitatea le-a adus nenorocirea. Kong Cel Drept a depus mărturie împotriva tatălui său[176], Wei Sheng a murit înecat. Sinceritatea le-a adus suferinţa. Baozi s-a uscat în picioare, Shenzi nu

---

175. Ducele Zhou, la ordinul regelui Cheng, i-a ucis pe fraţii săi mai mari, Guan şi Cai, care, geloşi pe poziţia sa de regent al regelui Cheng, îl îndemnaseră pe Wu Geng la revoltă.

176. Se face aluzie la *Analecte*, paragraful 13.18, în care este redată o discuţie între Confucius şi ducele She referitoare la relaţia tată–fiu: „Prinţul She, vorbind cu Maestrul Kong, îi spune: «La noi este un om drept poreclit 'cel de neclintit'. Când tatăl lui a furat o oaie, el s-a dus şi l-a pârât.» Maestrul răspunde: «La noi,

s-a putut apăra. Integritatea le-a adus nenorocirea. Kongzi nu şi-a văzut mama murind, Kuangzi nu şi-a văzut tatăl murind. Dreptatea le-a cauzat pierderea. Acestea sunt povestiri transmise din generaţie în generaţie, care ne arată cum se străduiau cărturarii să-şi pună de acord faptele cu vorbele. De aceea, s-au supus nenorocirii şi au avut parte de suferinţă."

Nemulţumitul i se adresă Cunoaşterii Armonioase: „Printre oameni nu există nici măcar unul care să nu se zbată pentru renume şi să nu caute câştigul. Dacă cineva este bogat, atunci ceilalţi se înghesuie în preajma lui. De cum se înghesuie în preajma lui, i se pleacă înainte. Aceasta înseamnă că-l preţuiesc. Astfel, cel bogat, care îi vede pe ceilalţi plecându-se înaintea sa şi preţuindu-l, îşi prelungeşte viaţa, îşi găseşte liniştea şi se bucură de simţăminte. Acum, numai tu nu gândeşti aşa. Oare nu ai destulă cunoaştere sau nu ai forţa să acţionezi? De aceea, te străduieşti să ai o atitudine corectă şi nu uiţi niciodată să te porţi astfel." Cunoaşterea Armonioasă replică: „Cel bogat şi nobil, contemporan cu ceilalţi şi care locuieşte pe aceleaşi meleaguri cu ei, se consideră a fi cărturarul care se dezbară de moravurile comune şi se ridică deasupra lumii. Acela nu respectă nici un principiu. De aceea, el cercetează vremurile trecute şi prezente, deosebeşte Adevărul de Fals. Se schimbă asemenea oamenilor de rând, dă deoparte ceea ce este cel mai important, respinge ceea ce este cel mai demn de respect şi consideră că aşa se cuvine. Oare astfel nu se depărtează de calea prin care-şi prelungeşte viaţa, îşi găseşte liniştea şi se bucură de simţăminte? Boala îl mâhneşte, sănătatea îl bucură, dar acestea nu au nici o influenţă asupra trupului său; tremură de teamă, saltă de bucurie, dar acestea nu au nici o influenţă asupra minţii sale. Reacţionează astfel, dar nu ştie de ce. Poate fi nobil ca Fiul Cerului, bogăţia lui poate fi Lumea Subcerească, dar

---

cei drepţi sunt astfel: tatăl îşi apără fiul şi fiul îşi apără tatăl. În asta constă corectitudinea»" (Confucius, *Analecte*, traducere din limba chineză veche, studiu introductiv, tabel cronologic, note şi comentarii de Florentina Vişan, Humanitas, Bucureşti, 1995, p. 219).

nu poate scăpa de nenorociri." Nemulţumitul încercă să conchidă: „Prin urmare, bogăţia îi poate oferi omului toate avantajele, tot ce e frumos, precum şi cea mai mare influenţă. Omul Desăvârşit nu le poate obţine, Omul Înţelept nu le poate atinge. Cel bogat foloseşte forţa şi curajul vitejilor pentru a-şi dovedi puterea şi măiestria; foloseşte cunoaşterea şi poveţele sfetnicilor pentru a-şi dovedi inteligenţa şi judecata; foloseşte virtuţile servitorilor credincioşi pentru a-şi dovedi înţelepciunea şi bunătatea. Deşi nu domneşte peste nici un regat, este sever ca un suveran. Ba mai mult, sunetele, culorile, aromele şi puterea îi bucură mintea, fără să fi învăţat despre ele, iar trupul îşi găseşte de la sine liniştea în ele. Aşadar, pentru a dori şi a urî, pentru a evita şi a căuta nu e nevoie de maestru, căci acestea sunt în firea omului. Deşi toţi în Lumea Subcerească mă blamează, cine ar renunţa de bunăvoie la toate acestea?"

Cunoaşterea Armonioasă îi răspunse: „Cel care ştie acţionează în favoarea oamenilor de rând, fără a se opune totuşi propriei măsuri. Prin urmare, dacă acţiunea lui este mulţumitoare, el nu se mai implică în vreo luptă. Dacă nu există nici un motiv de luptă, nu caută nimic. Dacă acţiunea lui nu este mulţumitoare, atunci caută, se luptă în toate părţile, dar nu se consideră lacom. Dacă are prea mult, refuză prisosul. Chiar dacă respinge guvernarea Lumii Subcereşti, nu se socoteşte integru. Integritatea şi lăcomia nu sunt impuse din afară, ci sunt date de măsura în care cel ce ştie este înzestrat cu ele. Chiar dacă are puterea Fiului Cerului, nu se făleşte cu nobleţea lui în faţa oamenilor de rând. Chiar dacă bogăţia lui este Lumea Subcerească, nu-i umileşte pe ceilalţi cu averea lui. El socoteşte nenorocirile ce ar putea apărea şi se gândeşte cum să facă faţă consecinţelor care ar putea dăuna firii sale. De aceea, el refuză orice i se oferă, dar nu pentru că ar umbla după onoruri şi fală.

Pe vremea când Yao şi Shun erau împăraţi, domnea Armonia, nu pentru că erau omenoşi cu Lumea Subcerească, ci pentru că nu voiau să-şi facă rău prin măreţia lor. Sihaştrii Shan Juan şi Xu You puteau obţine domnia în Lumea Subcerească, dar au refuzat-o nu din modestie, ci pentru că nu voiau să-şi facă rău prin

îndeletnicirile lor. Toţi aceştia au profitat de ceea ce îi avantaja şi au respins ceea ce le dăuna, iar Lumea Subcerească i-a numit «oameni virtuoşi». Aşadar, se poate ca ei să fi fost astfel, dar nu se bucurau de renume şi laude."

Nemulţumitul comentă: „Aceia au ţinut la renumele lor, şi atunci şi-au chinuit trupul, s-au lipsit de plăceri şi s-au hrănit frugal atât cât să se ţină în viaţă. Prin aceasta, se aseamănă cu cel ţintuit la pat de boală vreme îndelungată, dar care nu poate să-şi dea duhul."

Cunoaşterea Armonioasă îi explică: „Echilibrul este Fericire. Prisosul dăunează. Chiar aşa stau lucrurile, mai ales când există bogăţie cu prisosinţă. Cel bogat îşi delectează urechile cu sunete de clopot, tobă, fluier şi flaut şi îşi desfată gura cu savoarea cărnii şi a băuturilor. Aşadar, îşi satisface dorinţele şi uită de treburile lui – aceasta se poate numi «Dezordine». Se cufundă atât de mult în plăceri, încât pare că urcă pe munte încovoiat de poveri – aceasta se poate numi «Amărăciune». De tânjeşte după avere, obţine consolarea; de tânjeşte după putere, obţine osteneala. De se complace în repaus, se îneacă în el; de-şi ţine trupul în desfătări, insultă – aceasta se poate numi «Boală». În dorinţa de a fi bogat şi de a obţine câştigul, adună atât de mult, încât pierde măsura, dar nu lasă nimic altora. Chiar dacă se îneacă în bogăţii, nu renunţă la nimic – aceasta se poate numi «Ruşine». Adună averi, dar nu le foloseşte; le ţine la piept, dar nu le dă drumul. Inima lui e copleşită de mâhnire, dar tot vrea să adune mai mult şi nu se poate opri – aceasta se poate numi «Tristeţe». În casă se teme de hoţii care jefuiesc, pe drum se teme de răul provocat de bandele de tâlhari. În casă bântuie peste tot, pe drum nu îndrăzneşte să meargă singur – aceasta se poate numi «Teamă». Aşadar, Dezordinea, Amărăciunea, Boala, Ruşinea, Tristeţea şi Teama sunt relele supreme din Lumea Subcerească. Cel bogat le dă pe toate uitării şi nu stă să se gândească la ele. Când îl ajunge nenorocirea, în zadar va cere firii sale vlăguite să folosească toate bogăţiile pentru o zi lipsită de griji, că nu va izbuti. De aceea, caută renumele, dar nu-l primeşte; caută avantajele, dar nu le dobândeşte. Vai de cel care îşi înlănţuie gândurile şi îşi sfâşie trupul pentru a ajunge aici!"

CAPITOLUL XXX

Despre săbii

說劍

Odinioară, regele Wen din regatul Zhao îndrăgea duelurile. Spadasinii se înghesuiau la poarta lui şi peste trei mii îi erau oaspeţi. Zi şi noapte se luptau în faţa lui. Mai bine de o sută de oameni mureau sau erau răniţi în fiecare an, dar regelui îi plăceau luptele şi nu se mai sătura de ele. Aşa au trecut trei ani. Ţara a slăbit, iar principii au început să comploteze împotriva regelui. Îngrijorat, Kui[177], prinţul moştenitor, şi-a convocat sfetnicii şi le-a propus: „Dau o mie de galbeni celui care-l va convinge pe rege să pună capăt duelurilor." Sfetnicii i-au spus: „Numai Zhuangzi poate avea sorţi de izbândă." Atunci, prinţul moştenitor a trimis un sol să-i ofere lui Zhuangzi o mie de galbeni. Acesta nu a acceptat oferta, dar a venit împreună cu solul şi, când a fost primit de prinţul moştenitor, îl întrebă: „Înălţimea Ta, ce te pot învăţa eu de mi-ai oferit o mie de galbeni?" Prinţul moştenitor îi răspunse: „Am auzit că eşti un înţelept luminat. Am fost onorat să-ţi ofer o mie de galbeni pentru serviciile pe care urma să ţi le cer. De vreme ce nu ai primit darul, cum să mai îndrăznesc să-ţi cer ceva?" Zhuangzi replică: „Am auzit că ceea ce doreşte prinţul moştenitor să fac este să pun capăt bucuriei şi plăcerii regelui. Dacă prin vorbele mele mă opun dorinţelor marelui rege şi totodată nu împlinesc voinţa Domniei Tale, atunci voi fi pedepsit cu moartea. La ce mi-ar mai folosi galbenii? Însă, dacă prin vorbele mele îl conving pe marele rege şi astfel împlinesc voinţa

177. Este posibil ca numele prinţului moştenitor să fi fost scris greşit, folosindu-se semnul Kui în loc de Hui, sau să fie vorba despre un personaj imaginar, întrucât succesorul regelui Huiwen din regatul Zhao a fost Dan, cunoscut drept regele Xiaocheng.

Domniei Tale, ce-aş putea cere suveranului din regatul Zhao şi să nu capăt?" Prinţul moştenitor îi răspunse: „Ai dreptate. Dar ai grijă că regele nostru nu-i primeşte decât pe spadasini." Zhuangzi îl linişti: „Prea bine! Şi mie îmi place să mânuiesc sabia." Prinţul moştenitor îl avertiză: „Toţi spadasinii pe care regele nostru îi primeşte au părul încâlcit, bărbi zbârlite, bonete căzute, legate cu panglici lungi şi grosolane, haine cu poale mai scurte la spate. Tot timpul se holbează şi îşi găsesc greu cuvintele. Doar pe aceştia îi iubeşte regele. Acum, Maestre, dacă doreşti să fii primit la rege în haine de cărturar, misiunea ta nu va avea sorţi de izbândă." Zhuangzi îi spuse: „Atunci te rog pe Domnia Ta să-mi faci veşminte de spadasin."

Hainele au fost gata în trei zile. Apoi Zhuangzi a fost primit de prinţul moştenitor şi împreună i s-au înfăţişat regelui. Acesta i-a aşteptat cu sabia scoasă din teacă. Zhuangzi a intrat în sala de primire cu paşi măsuraţi şi nu s-a înclinat în faţa regelui. Regele îl întrebă: „Ce doreşti să mă înveţi de te-a adus aici prinţul moştenitor?" Zhuangzi îi răspunse: „Am auzit că Măriei Tale îi plac spadasinii. De aceea, m-am înfăţişat regelui cu sabia." Regele îl mai întrebă: „Ce minunăţii ar mai putea face sabia ta?" Zhuangzi îi răspunse: „Dacă sabia mea întâlneşte un om la fiecare zece paşi, nici unul nu rămâne în picioare pe o distanţă de o mie de *li*." Regele se bucură nespus la auzul acestor vorbe şi exclamă: „În Lumea Subcerească nu-i nimeni să-ţi ţină piept!" Zhuangzi spuse: „Un spadasin ca mine îşi dezvăluie vidul, îşi atrage adversarul oferindu-i un avantaj, nu se grăbeşte să atace, dar loveşte primul. Aş dori să vă fac o demonstraţie." Regele îi spuse: „Acum odihneşte-te şi aşteaptă porunca în iatac. Aranjez lucrurile şi te chem."

Apoi, vreme de şapte zile regele îşi puse spadasinii la încercare, dar mai bine de şaizeci dintre ei au murit sau au fost răniţi. Dintre cei rămaşi în viaţă, alese vreo şase oameni şi-i trimise să se prezinte cu săbiile în sala de primire. După aceea, îl chemă pe Zhuangzi şi-l anunţă: „Astăzi îi vei înfrunta pe spadasinii mei." Zhuangzi îi replică: „De mult aştept acest prilej." Regele îl întrebă: „Ce sabie preferi:

lungă sau scurtă?" Zhuangzi îi răspunse: „Orice sabie este bună. Am trei săbii, dar o voi folosi pe cea aleasă de Măria Ta. Permite-ţi-mi mai întâi să vă vorbesc despre ele şi apoi am să vă fac o demonstraţie." Regele îi spuse: „Voiesc să aud ce-mi spui despre ele." Zhuangzi începu: „Una este sabia Fiului Cerului, alta este sabia principelui, iar a treia este sabia omului de rând." Regele îl întrebă: „Cum este sabia Fiului Cerului?" Zhuangzi îi răspunse: „Pentru sabia Fiului Cerului fortificaţia Shicheng din Yanxi, aflată în nordul regatului Yan, reprezintă vârful; muntele Dai din regatul Qi reprezintă tăişul; regatele vecine Jin şi Wei reprezintă cealaltă muchie; regatele Zhou şi Song, din sud, reprezintă garda, iar regatele Han şi Wei reprezintă plăseaua. Sabia Fiului Cerului are drept teacă barbarii din cele patru zări, drept legătoare – cele patru anotimpuri; este înconjurată de Marea Bo, iar cingătoarea îi este formată din munţii Chang. Este guvernată de cele cinci elemente şi este dirijată de Pedeapsă şi Răsplată. Apare odată cu *Yin* şi *Yang*, se păstrează aşa primăvara şi vara şi acţionează toamna şi iarna. Când se avântă, nimic nu-i stă în cale; când se ridică, nimic nu-i stă deasupra; când coboară, nimic nu rămâne mai jos; când se roteşte, nimic nu-i stă în preajmă. Deasupra pluteşte pe nori, dedesubt pătrunde în măruntaiele pământului. Când este folosită, toţi principii se îndreaptă, iar Lumea Subcerească se supune. Aceasta este sabia Fiului Cerului."

Uimit şi pierdut, regele Wen îl întrebă: „Cum este sabia principelui?" Zhuangzi îi răspunse: „Pentru sabia principelui vitejii pricepuţi reprezintă vârful, oamenii integri şi puri reprezintă tăişul, virtuoşii iscusiţi reprezintă cealaltă muchie, înţelepţii loiali reprezintă garda, iar eroii bravi reprezintă plăseaua. Când se avântă, nimic nu-i stă în cale; când se ridică, nimic nu-i stă deasupra; când coboară, nimic nu rămâne mai jos; când se roteşte, nimic nu-i stă în preajmă. Deasupra ia drept model Cerul rotund şi urmează soarele, luna şi constelaţiile; dedesubt ia drept model Pământul pătrat şi urmează cele patru anotimpuri; la mijloc armonizează dorinţele oamenilor şi aduce pacea în cele patru zări. Când este folosită, e la fel de înspăimântătoare ca fulgerul şi tunetul. Între cele patru hotare, nu va fi

nimeni să nu i se supună şi să nu respecte porunca suveranului. Aceasta este sabia principelui."

Regele îl mai întrebă: „Cum este sabia oamenilor de rând?" Zhuangzi îi răspunse: „Spadasinii de rând au părul încâlcit, bărbi zbârlite, bonete căzute, legate cu panglici lungi şi grosolane, haine cu poale mai scurte la spate. Tot timpul se holbează, îşi găsesc greu cuvintele şi se bat unii cu alţii în faţa Măriei Tale. Deasupra, săbiile lor taie gâturi şi beregate; dedesubt, scot ficaţi şi plămâni. Spadasinii de rând nu se deosebesc prin nimic de cocoşii de luptă: în fiecare zi unii îşi pierd viaţa, fără a fi de vreun folos ţării. Acum, Măria Ta ocupă locul Fiului Cerului, dar iubeşte atât de mult sabia omului de rând. Umilul vostru servitor e plin de dispreţ faţă de Măria Ta."

Atunci, regele îl trase cu sine pe Zhuangzi şi urcă în sala de primire, unde bucătarul-şef pusese masa. Regele îi dădu roată de trei ori. Zhuangzi îi spuse: „Mărite rege, luaţi loc liniştit şi trageţi-vă sufletul! Eu am terminat tot ce aveam de spus despre săbii."

După aceasta, regele Wen nu a mai ieşit din palat timp de trei luni. Toţi spadasinii s-au sinucis în lăcaşurile lor.

CAPITOLUL XXXI

Bătrânul pescar

漁父

Pe când călătorea prin pădurea Zhiwei, Kongzi se opri să-şi tragă sufletul lângă Altarul Caişilor. Discipolii începură să citească, iar el să cânte acompaniindu-se la lăută. Nu ajunsese nici la jumătatea cântecului, când un bătrân pescar cu barba şi sprâncenele cărunte coborî din barcă şi se apropie de ei. Urcă dâmbul cu părul răvăşit şi mânecile hainei atârnând şi se opri ceva mai departe de ei. Ascultă cântecul până la sfârşit, cu bărbia sprijinită în mâna dreaptă şi cu mâna stângă odihnindu-se pe genunchi. Apoi, le făcu semn lui Zigong şi Zilu să se apropie. Când cei doi se aflară în faţa lui, străinul, arătând spre Kongzi, îi întrebă: „Cine-i acela?" Zilu răspunse: „Este un Om Superior din regatul Lu." Străinul se interesă de neamul lui Kongzi. Zilu îl lămuri: „El este din neamul Kong." Străinul mai întrebă: „Cu ce se ocupă acest om din neamul Kong?" Zilu tăcu. Zigong îi explică: „Acest om din neamul Kong slujeşte Loialitatea şi Încrederea; cu toată fiinţa lui practică Omenia şi Dreptatea; cultivă Ritualul şi Muzica şi susţine relaţiile adecvate dintre oameni. În plan superior, susţine loialitatea faţă de stăpânii vremii; în plan inferior, îi uneşte pe oameni prin educaţie. Toate acestea sunt spre binele Lumii Subcereşti. Cu aşa ceva se ocupă el." Străinul întrebă din nou: „Are pământuri în stăpânire?" Zigong îi răspunse: „Nu." Străinul îşi continuă şirul întrebărilor: „Este cumva sfătuitorul vreunui principe sau al vreunui rege?" Zigong răspunse: „Nu." La aceste vorbe, străinul izbucni în râs, se-ntoarse să plece şi le spuse: „De omenos, e omenos. Mă tem că va fi în primejdie, că-şi va amărî inima, că-şi va trudi trupul, ceea ce va dăuna adevăratei sale naturi. Vai! Cât de departe este de *Dao*!" Zigong se întoarse la Kongzi şi-i povesti toate acestea. Maestrul îşi puse lăuta deoparte, se ridică şi grăi către

discipoli: „Bătrânul este Om Înțelept." Apoi, Kongzi coborî până la bătrân ca să ceară lămuriri. Când ajunse pe malul mlaştinii, văzu cum bătrânul tocmai îşi trăgea cu o cange barca. Zărindu-l pe Kongzi peste umăr, lăsă treaba şi se întoarse spre el. Kongzi se dădu câțiva paşi înapoi, făcu două plecăciuni şi abia apoi se apropie. Străinul i se adresă: „Ce doreşti să afli?" Kongzi îi răspunse: „Ceva mai devreme, Domnia Ta, Învățătorule, ți-ai întrerupt firul vorbelor şi ai plecat. Nepriceputul de mine nu a înțeles ce ai vrut să spui. Aştept ca vorbele Domniei Tale să se lase asupra mea ca pala de vânt. Sunt fericit să ascult glasul tău, Învățătorule. Chiar şi aşa mă ajuți să înțeleg." Străinul, hohotind de râs, spuse: „Cât de mult iubeşti învățătura!"

Kongzi făcu două plecăciuni, se ridică şi continuă: „De mic mi-a plăcut să învăț, dar până acum, când am ajuns la şaizeci şi nouă de ani, nu mi s-a vorbit niciodată despre Învățătura Desăvârşită. Trebuie să uit totul ca s-o aflu?" Străinul îi răspunse: „Cei care sunt deopotrivă se însoțesc unul cu celălalt, cei care sunt la unison îşi răspund unul altuia. Desigur, acesta este Principiul Cerului. Permite-mi să-ți explic ceea ce ştiu eu, căci ar putea să-ți fie de folos în îndeplinirea însărcinărilor pe care le ai.

Îndatorirea Domniei Tale este să te ocupi de problemele oamenilor. Fiul Cerului, principii, marii miniştri şi oamenii de rând reprezintă cele patru clase sociale. Dacă fiecare îşi respectă rangul, guvernarea este minunată; dacă nu, stârnesc dezordine peste măsură. Dacă funcționarii publici îşi îndeplinesc îndatoririle, iar oamenii de rând se îngrijesc de treburile lor, atunci nu mai apar tulburări. De aceea, ogoarele lăsate în paragină, casele în care plouă, veşmintele şi hrana care nu sunt de ajuns, taxele şi impozitele care nu pot fi plătite, lipsa armoniei între neveste şi concubine, nerespectarea ierarhiei dintre vârstnici şi tineri – acestea sunt motivele de îngrijorare ale oamenilor de rând. Lipsa competenței, neîndeplinirea treburilor oficiale, conduita nepotrivită, o suită de inculți şi leneşi, absența oricăror merite şi împliniri, nerespectarea rangurilor şi onorurilor – acestea sunt motivele de îngrijorare ale marilor miniştri. Lipsa demnitarilor loiali la curte, dezordinea şi tulburările din țară şi din familie, absența artizanilor şi meşteşugarilor de talent, tributurile

şi taxele neîndestulătoare, pierderea locului cuvenit din cauza sosirii cu întârziere la ceremoniile de sacrificiu organizate primăvara şi toamna, nesupunerea faţă de Fiul Cerului – acestea sunt motivele de îngrijorare ale principilor. Lipsa armoniei dintre *Yin* şi *Yang*, tulburarea ordinii anotimpurilor, care afectează toate cele existente, haosul stârnit de principii care se luptă şi se distrug reciproc şi fac rău poporului, lipsa concordanţei între ceremonie şi muzică, folosirea averilor până la epuizare, nerespectarea relaţiilor sociale, comportamentul destrăbălat al oamenilor – acestea sunt motivele de îngrijorare pentru Fiul Cerului şi miniştri. Acum, în plan superior, tu nu ai autoritatea unui suveran, a unui principe sau a unui ministru, iar în plan inferior nu ai îndatoririle şi problemele unui mare demnitar, şi totuşi îţi permiţi să înfrumuseţezi ritualul şi muzica, să ordonezi relaţiile sociale, să-ncerci să schimbi oamenii. Oare nu ceri prea mult?

În plus, oamenii au opt defecte esenţiale, iar îndeletnicirile lor au patru neajunsuri importante. Trebuie să le cercetezi cu atenţie. A face un lucru care nu te priveşte – aceasta se numeşte «acaparare». A aduce în discuţie ceva ce nu interesează pe nimeni – aceasta se numeşte «elocvenţă». A veni în întâmpinarea speranţelor celorlalţi – aceasta se numeşte «linguşire». A vorbi fără a face diferenţă între Adevăr şi Fals – aceasta se numeşte «măgulire». A vorbi cu plăcere despre defectele oamenilor – aceasta se numeşte «bârfă». A rupe relaţiile de prietenie şi a-i părăsi pe cei apropiaţi – aceasta se numeşte «răutate». A lăuda şi a defăima pentru a face rău celorlalţi – aceasta se numeşte «viciu». A fi făţarnic şi a urmări să obţii prin forţă ceea ce doreşti, fără a deosebi binele de rău – aceasta se numeşte «primejdie». Aceste opt defecte esenţiale dezbină oamenii şi le fac rău. De aceea, Omul Superior nu leagă prietenie cu astfel de oameni, iar suveranul luminat nu-i face miniştri.

Acum, să-ţi vorbesc despre cele patru neajunsuri importante. A te ocupa cu plăcere de treburi însemnate, a schimba lucrurile obişnuite pentru a câştiga faimă – aceasta se numeşte «ambiţie». A pretinde că ai cunoştinţe şi a te amesteca în treburile altora în folosul tău – aceasta se numeşte «lăcomie». A-ţi vedea greşelile şi a nu

le îndrepta, a auzi dojenile celorlalți și a persista în greșeală – aceasta se numește «încăpățânare». A-i aproba pe cei care gândesc ca tine și a-i denigra pe cei care gândesc altminteri, chiar dacă au sau nu dreptate – aceasta se numește «îngâmfare». Acestea sunt cele patru neajunsuri importante.

Lipsește-te de cele opt defecte esențiale, nu acționa potrivit celor patru neajunsuri importante și în sfârșit vei începe să înveți!"

Mâhnit, Kongzi suspină, făcu două plecăciuni, se ridică și relată: „Am fost de două ori alungat din regatul Lu; mi s-a șters urma în regatul Wei; a fost doborât copacul sub care m-am odihnit în regatul Song; am fost încercuit între regatele Chen și Cai. Nu știu cu ce am greșit de am ajuns să fiu ponegrit de patru ori." Străinul, întristat, se schimbă la față și-i grăi: „O! Ce greu înțelegi! A fost odată un om care se temea de umbra lui și își detesta urma pașilor, așa că a luat-o la fugă ca să scape. Cu cât alerga mai mult, cu atât lăsa mai multe urme și, oricât de repede alerga, umbra tot nu-l părăsea. Socotind că se mișcă prea încet, alergă tot mai repede, fără să se oprească, până când, sleit de puteri, muri. Nu știa că ar fi trebuit să rămână într-un loc umbros ca să scape de umbră și să stea locului ca să nu mai lase urme. Câtă prostie! Domnia Ta studiezi diferența dintre Omenie și Dreptate, cauți legătura dintre Asemănare și Deosebire, observi transformarea mișcării în nemișcare, potrivești normele referitoare la dare și luare, definești simțămintele de iubire și ură, armonizezi ritmurile bucuriei și mâniei. Cu toate acestea, nu poți scăpa de cele opt defecte esențiale și de cele patru neajunsuri importante. Ca să nu te mai ostenești, mai bine ți-ai cultiva cu atenție trupul, ai păstra cu grijă Adevărul și ai dărui celorlalți toate lucrurile tale. Acum, nu te cultivi, dar le ceri altora s-o facă. Oare nu greșești?"

Mâhnit, Kongzi i se adresă: „Permiteți să vă întreb ce înseamnă Adevăr." Străinul îi răspunse: „Adevărul este sinceritatea supremă. Cel lipsit de sinceritate supremă nu-i poate mișca pe oameni. Dacă cineva se forțează să plângă, deși e trist, nu stârnește compasiune. Dacă cineva se forțează să fie furios, deși e aspru, nu înspăimântă. Dacă cineva se forțează să fie afectuos, deși zâmbește, nu creează armonie. Adevărata tristețe stârnește compasiunea în tăcere. Adevă-

rata furie înspăimântă fără să se dezlănţuie. Adevărata afecţiune armonizează fără ajutorul zâmbetului. Adevărul este înlăuntru, spiritul se mişcă în afară. De aceea, Adevărul este atât de preţuit. Este folosit în principiile morale. A avea grijă de rudele apropiate este dovadă de pietate filială; a-l sluji pe suveran este dovadă de loialitate şi dreptate; a mânca şi a bea este dovada bucuriei depline; a purta doliu este dovada tristeţii şi compasiunii. A fi loial şi drept înseamnă a pune pe primul plan îndatoririle; a mânca şi a bea înseamnă a pune pe primul plan bucuria; a purta doliu înseamnă a pune pe primul plan compasiunea; a avea grijă de rudele apropiate înseamnă a pune pe primul plan pietatea filială. Frumuseţea slujirii împlinite îmbracă forme diferite: nu are importanţă cum se manifestă grija faţă de rudele apropiate; nu are importanţă cum se manifestă bucuria de a bea şi a mânca; nu are importanţă cum se desfăşoară ritualul funerar. Ritualul a fost făcut de oameni spre folosul lor. Adevărul ne-a fost dat de Cer. Este de la natură şi nu poate fi schimbat. De aceea, Omul Înţelept îşi ia Cerul drept model, preţuieşte Adevărul şi nu dă importanţă lucrurilor mărunte. Spre deosebire de acesta, omul simplu nu-şi ia Cerul drept model, se lasă influenţat de ceilalţi şi nu ştie să preţuiască Adevărul. Este mulţumit de sine şi se schimbă odată cu vremurile. De aceea, este neîmplinit. Ce păcat! Prea devreme te-ai dedat vicleniei omeneşti şi prea târziu ai auzit de Marele *Dao*."

Kongzi făcu din nou două plecăciuni şi, când se ridică, îi spuse: „Întâlnirea de azi cu Domnia Voastră este ca o favoare din partea Cerului. Învăţătorule, dacă nu consideraţi o ruşine, îngăduiţi-mi să vă devin servitor şi să primesc învăţătura Domniei Voastre. Îndrăznesc să vă întreb unde vă este lăcaşul. Permiteţi-mi să vă urmez, ca să mă instruiţi şi să-mi împlinesc învăţătura despre Marele *Dao*." Străinul replică: „O vorbă spune: «Ca să ajungi la Misteriosul *Dao*, întovărăşeşte-te numai cu cel care este în stare să se îndrepte într-acolo. Ca să nu te pui în primejdie, ai grijă şi nu te însoţi cu cel care nu-şi cunoaşte propriul *Dao* şi nu este capabil să se îndrepte într-acolo.» Străduieşte-te! Am plecat! Am plecat!" Apoi, împingând barca, se îndepărtă şi se pierdu printre trestii.

Yan Yuan întoarse trăsura, Zilu îi dădu cureluşa de susținere, însă Kongzi nu întoarse capul. Abia după ce valurile s-au domolit şi nu s-a mai auzit cangea lovind apa, a îndrăznit să urce în trăsură. Zilu, mergând pe lângă trăsură, i se adresă lui Kongzi: „Vă sunt discipol de multă vreme, dar niciodată nu v-am văzut, Maestre, să stați față în față cu cineva care să vă inspire atâta respect. Când stăpânii a mii de care de luptă vă primesc, niciodată nu fac deosebiri de rang, ci vă tratează ca pe un egal. Maestre, ați fost întotdeauna semeț şi îngâmfat. Azi, în fața acelui pescar bătrân care stătea în picioare sprijinit de cangea bărcii, v-ați îndoit de spate de parcă erați o piatră muzicală[178] şi ați făcut două plecăciuni până să răspundeți. Oare nu ați exagerat? Maestre, toți discipolii sunt surprinşi. De ce merită bătrânul pescar atâta onoare?"

Kongzi se aplecă peste marginea trăsurii şi-i răspunse c-un oftat: „Vai, Zilu, ce greu te schimbi! Te-ai cufundat de multă vreme în studiul Ritualului şi Dreptății, dar spiritul tău simplu şi umil nu te-a părăsit nici până în ziua de azi. Apropie-te! Îți voi explica. Dacă întâlneşti un om în vârstă şi nu-i arăți cinstire, nu respecți ritualul. Dacă întâlneşti un om înțelept şi nu-l onorezi, eşti lipsit de Omenie. Dacă bătrânul pescar nu ar fi fost un Om Desăvârşit, nu i-ar fi putut face pe oameni să se plece dinainte-i; dacă cel care se pleacă nu este un spirit ales, nu va ajunge niciodată la Adevăr, şi până la urmă îşi va face rău. Ce păcat! Nu există nenorocire mai mare pentru un om decât lipsa de Omenie. Numai tu, Zilu, cazi într-o asemenea greşeală. Mai mult, *Dao* este sursa celor zece mii de lucruri. Dintre toate lucrurile, cele care-l pierd sunt sortite morții, iar cele care-l dobândesc sunt sortite vieții. Dintre toate acțiunile, cele care i se opun vor fi distruse, iar cele care-l urmează se vor împlini. De aceea, *Dao* este pretutindeni, iar Omul Înțelept îl onorează. Pot spune că bătrânul pescar a ajuns la *Dao*. Cum aş îndrăzni să nu-i arăt respect?"

---

178. Zhuangzi face referire la instrumentul muzical numit *qing*, care era confecționat din jad, piatră sau metal şi avea formă de V cu vârful în sus.

CAPITOLUL XXXII

Lie Yukou
列御寇

Lie Yukou se îndrepta spre regatul Qi, dar la jumătatea drumului se-ntoarse. Atunci se întâlni cu Bohun Wuren, care-l întrebă: „De ce ai făcut cale-ntoarsă?“ Liezi răspunse: „M-am speriat.“ Bohun Wuren întrebă nedumerit: „Cum de te-ai speriat?“ Liezi răspunse: „Am luat masa în zece hanuri, iar în cinci dintre ele am fost servit primul.“ Bohun Wuren continuă: „Dacă aşa stau lucrurile, atunci ce te-a speriat?“ Liezi îi răspunse: „Sinceritatea mea lăuntrică nu s-a dezvăluit încă, dar în afară se vede strălucirea ei. Datorită acestei impresii, am împăcat inimile oamenilor şi i-am făcut să-i trateze cu uşurinţă pe nobili şi bătrâni. Această dezordine aduce nenorociri. Hangiii nu câştigă prea mult din vânzarea mâncărurilor şi băuturii. Deşi câştigul lor e mic, iar puterea lor e neînsemnată, ei s-au purtat atât de bine cu mine. Atunci, cum se va purta stăpânul a zece mii de care de luptă? El se osteneşte pentru binele ţării, iar cunoaşterea lui se istoveşte în guvernare; îmi va încredinţa treburile lui şi mă va aprecia după împliniri. De aceea, m-am speriat.“ Bohun Wuren comentă: „Ce observaţie grozavă! Dacă rămâi aşa cum eşti, oamenii vor veni la tine.“

Nu după mult timp, Bohun Wuren se duse în vizită la Liezi şi găsi o mulţime de încălţări în faţa porţii. Cu faţa spre nord, sprijinit cu bărbia în baston, rămase o vreme în picioare fără să scoată nici o vorbă, iar apoi plecă. Atunci, cel care-i primea pe oaspeţi îl înştiinţă pe Liezi. Acesta îşi înşfăcă încălţările şi fugi desculţ după Bohun Wuren. Îl ajunse din urmă la poartă şi-i spuse: „Maestre, de vreme ce aţi venit, nu-mi daţi nici un sfat?“ Bohun Wuren răspunse:

„Nu-i nevoie. Te-am avertizat că oamenii vor veni la tine, şi într-adevăr aşa s-a întâmplat. Nu pentru că-i poţi face pe oameni să vină la tine, ci pentru că nu-i poţi opri. Ce rost mai are sfatul meu? Oamenii sunt impresionaţi de faptul că tu eşti deosebit. La rândul tău, eşti impresionat, şi firea ta este tulburată. Nu mai e nimic de spus. Nici cei care călătoresc împreună cu tine nu-ţi pot da vreun sfat. Vorbele lor mărunte sunt ca otrava. Dacă nimeni nu înţelege nimic, atunci cum vă puteţi susţine unii pe alţii? Îndemânaticii trudesc, învăţaţii se întristează. Nepricepuţii nu cer nimic, ghiftuiţii se plimbă fără rost. Rătăcesc ca o barcă în derivă şi călătoresc lipsiţi de orice gând."

Un oarecare Huan din regatul Zheng, recitând, străbătea pământurile clanului Qiu şi în numai trei ani a devenit cărturar confucianist. Aşa cum Fluviul Huanghe face să rodească ţinuturi nesfârşite, tot aşa învăţătura lui Huan slujea întregii familii. El l-a convins pe Di, fratele lui mai mic, să devină adept al şcolii moiste. Când între confucianistul Huan şi moistul Di s-a iscat o dispută, tatăl lor i-a luat apărarea celui din urmă. După zece ani de la această întâmplare, Huan s-a sinucis. Într-o noapte, îi apăru tatălui în vis şi-i grăi: „Eu l-am făcut pe fiul tău să devină moist. De ce nu-mi vizitezi niciodată mormântul? Deja m-am transformat în fructul chiparosului de toamnă."

Creatorul Lumii nu-i răsplăteşte pe oameni pentru ceea ce este omenesc în ei, ci pentru ceea ce este dat de Cer. Fratele mai mic a devenit moist datorită firii sale. În schimb, Huan, dispreţuindu-şi părintele, considera că numai datorită lui fratele său devenise moist. Tot aşa, nişte oameni din regatul Qi săpaseră o fântână; considerau că apa există acolo datorită lor şi-i goneau pe cei însetaţi. De aceea, se spune: „În zilele noastre, toţi sunt precum Huan." Cel virtuos nesocoteşte Virtutea; cu atât mai mult, cel care a ajuns la *Dao* nesocoteşte Calea. Pe cei care evitau Principiul Cerului oamenii din vechime îi numeau „pedepsiţii Cerului".

Omul Înțelept își găsește liniștea acolo unde ea există și n-o caută acolo unde ea nu există. Toți ceilalți își găsesc liniștea acolo unde ea nu există și n-o caută acolo unde ar putea exista.

Zhuangzi spuse: „Este ușor să-l cunoști pe *Dao*, dar este greu să nu vorbești despre el. A-l cunoaște pe *Dao*, dar a nu vorbi despre el – aceasta conduce spre ceea ce este ceresc; a-l cunoaște pe *Dao* și a vorbi despre el – aceasta conduce spre ceea ce este omenesc. Oamenii din vechime căutau cerescul, nu omenescul."

Zhu Pingman a învățat de la Zhili Yi să ucidă dragoni. Pentru aceasta a plătit o mie de galbeni – toată averea familiei. În trei ani și-a însușit arta uciderii dragonilor, dar niciodată n-a pus-o în aplicare.

Omul Înțelept consideră necesar ceea ce este inutil; de aceea nu are arme. Toți ceilalți consideră inutil ceea ce este necesar; de aceea au numeroase arme. Cel care folosește armele urmărește să-și satisfacă dorințele; cel care-și pune nădejdea în arme piere.

Cunoașterea omului de rând nu merge mai departe de darurile de ceremonie și înscrisurile protocolare. Omul de rând își irosește spiritul în acțiuni mărunte și neînsemnate, dar totodată dorește să salveze Calea și lumea, să unească Vidul și Plinul. Dacă este așa, rătăcește în timp și spațiu și își ostenește trupul fără a ajunge la cunoașterea Marelui Început. Omul Desăvârșit își întoarce spiritul în Fără-de-Început și își găsește somnul în Non-Existent. Este fără formă, ca apa curgătoare, și nepăsător, ca Marea Puritate. Ce trist! Cunoașterea omului de rând se oprește la lucruri mărunte și nu ajunge la Marele Repaus."

Cao Shang din regatul Song a fost trimis de regele său în misiune în regatul Qin însoțit de câteva care de luptă. Regele din Qin, încântat de el, i-a dăruit o sută de care de luptă. Când s-a întors în regatul Song, Cao Shang l-a întâlnit pe Zhuangzi și i-a mărturisit: „Pentru mine, neajuns înseamnă să locuiesc pe o străduță îngustă dintr-un cătun sărăcăcios, să fiu atât de sărman, încât să-mi împletesc singur încălțările, să-mi simt gâtul uscat și să-mi văd fața lividă. Pentru mine, folos înseamnă să plec însoțit de o sută de care de luptă de la

un rege ce are în stăpânire zece mii de care de luptă." Zhuangzi îi spuse: „Când regele din regatul Qin se îmbolnăveşte, cheamă doctorul. Dacă acesta îi sparge un abces sau îi curăță un furuncul, primeşte un car de luptă; dacă îl tratează de hemoroizi, primeşte cinci care de luptă. Cu cât tratamentul pe care-l face doctorul este mai umilitor, cu atât plata este mai mare. De ce beteşug l-ai vindecat pe regele din Qin, de ți-a dat atâtea care de luptă? Pleacă!"

Ducele Ai din regatul Lu îl întrebă pe Yan He: „Dacă i-aş oferi lui Zhong Ni cea mai importantă funcție, problemele din regatul meu s-ar rezolva?" Yan He îi răspunse: „Nici gând, ar fi chiar primejdios. Zhong Ni îşi împodobeşte veşmintele cu pene şi desene, recurge la discursuri înflorite, consideră partea mai importantă decât întregul, îşi înăbuşă firea încercând să le fie oamenilor exemplu, dar nu ştie că nu este demn de încredere. Dacă purtarea lui Zhong Ni ar fi pe deplin acceptată, cum i-ați mai putea educa pe oameni? Domniei Voastre îi place un asemenea om? Poate el să-i educe pe oameni? Cât vă puteți înşela! A-i face pe oameni să se depărteze de Adevăr şi să învețe ceea ce este neadevărat – acesta nu este un lucru potrivit. Dacă vă gândiți la viitor, mai bine ați renunța, căci oricum este greu de guvernat. A acorda favoruri oamenilor fără a uita vreodată binele făcut – aceasta nu este ordinea Cerului. Comercianții şi negustorii nu au ranguri. Chiar dacă trebuie să facă afaceri cu un asemenea om, în străfundurile sufletului lor tot nu sunt de acord cu el. Pedeapsa corporală este aplicată cu obiecte de metal şi lemn. Pedeapsa spirituală este dată de tulburare şi exces. Când oamenii de rând sunt supuşi pedepselor corporale, se folosesc obiectele de metal şi lemn; când sunt supuşi pedepselor spirituale, se recurge la *Yin* şi *Yang*. Numai Omul Adevărat poate scăpa de pedeapsă!"

Kongzi spuse: „Inimile oamenilor sunt mai primejdioase decât munții şi văile şi mai greu de cunoscut decât Cerul. Cerul are răstimpurile lui: primăvară şi toamnă, iarnă şi vară, zori şi amurg, pe când omul are o înfățişare necioplită, în spatele căreia îşi tăinuieşte simță-

mintele. De aceea, unii par sinceri, dar de fapt sunt prefăcuţi; alţii par înzestraţi, dar de fapt dezamăgesc; unii par împrăştiaţi, dar de fapt au o minte pătrunzătoare; alţii par hotărâţi, dar de fapt sunt delăsători, iar alţii par molcomi, dar de fapt sunt iuţi. De aceea, unii se apropie de dreptate de parcă ar fi însetaţi de ea, dar o părăsesc de parcă i-ar frige. Când îi trimite departe, Omul Superior le încearcă loialitatea; când îi trimite în apropiere, le încearcă respectul; când îi angajează pentru treburi dificile, le încearcă priceperile; când le pune întrebări pe neaşteptate, le încearcă ştiinţa; când le dă treburi urgente, le încearcă buna-credinţă; când le încredinţează bogăţii, le încearcă Omenia; când îi avertizează de existenţa unei primejdii, le încearcă temperamentul; când îi îmbată, le încearcă atitudinea; când îi pune laolaltă, bărbaţi şi femei, le încearcă onoarea. Prin aceste nouă încercări pot fi descoperiţi oamenii decăzuţi."

Când Zheng Kaofu a primit primul mandat oficial, şi-a înclinat capul; când l-a primit pe al doilea, s-a înclinat în faţă; când l-a primit pe al treilea, a făcut o plecăciune adâncă şi s-a retras degrabă pe lângă zid. Cine ar îndrăzni să nu-l ia drept model? Dacă omul de rând ar primi un mandat oficial, ar umbla ţanţoş; dacă l-ar primi pe al doilea, ar dansa în căruţă; dacă l-ar primi pe al treilea, şi-ar striga pe nume toţi unchii. Cât de mult se deosebeşte împăratul Yao de sihastrul Xu You!

Nu există rău mai mare decât cultivarea virtuţii având în minte o anumită intenţie, căci intenţia duce la trufie. Când mintea devine trufaşă, priveşte înlăuntrul ei şi prin aceasta se distruge.

Cele mai nefaste virtuţi sunt în număr de cinci, iar dintre acestea virtutea lăuntrică este cea mai rea. Când apare virtutea lăuntrică? Virtutea lăuntrică apare când fiecare se iubeşte pe sine şi dezaprobă ceea ce nu face. Limitele omului sunt în număr de opt, inteligenţa cunoaşte trei ipostaze, iar pedepsele trupului sunt şase. Frumuseţea, barba deasă, înălţimea, corpolenţa, puterea, eleganţa, curajul şi îndrăzneala sunt cele opt limite prin care un om îi poate depăşi pe ceilalţi. A-i imita pe alţii, a te pleca şi a te ridica la comandă, a te teme

să nu fii mai prejos decât ceilalţi – acestea sunt cele trei ipostaze ale inteligenţei. Cunoaşterea şi Înţelepciunea conduc către înţelegerea lumii exterioare; Curajul şi Acțiunea stârnesc multe resentimente; Omenia şi Dreptatea provoacă numeroase reproşuri – acestea sunt cele şase pedepse. Cel care înţelege Esenţa vieții este măreț; cel care înțelege Cunoaşterea este neînsemnat. Cel care înțelege Marea Ordine îşi urmează drumul; cel care înțelege numai Mica Ordine ia lucrurile aşa cum sunt.

Cineva s-a dus să-l vadă pe regele din regatul Song şi a primit zece care de luptă. Cu acestea s-a fălit în fața lui Zhuangzi. Acesta îl avertiză: „Pe malul unui râu trăia o familie sărmană care-şi câştiga pâinea din împletituri de răchită. Odată, fiul s-a scufundat în adâncuri şi a scos o perlă care valora o mie de galbeni. Văzând-o, tatăl i-a spus: «Ia o piatră şi sfărâm-o! O perlă de o asemenea valoare trebuie că se află la mare adâncime, sub bărbia Dragonului Negru. Dacă ai putut s-o iei, cu siguranţă că el dormea. Dar te-ai gândit cum te va sfărâma când se va trezi?» Acum, în regatul Song adâncimea nu are egal, iar regele este mai fioros decât Dragonul Negru. Tu ai obţinut carele de luptă pentru că el dormea, dar când se va trezi te va face praf şi pulbere."

Un sol se înfăţişă la Zhuangzi să-i ofere o slujbă la curte. Acesta îl refuză: „Ați văzut vreodată o vită de sacrificiu? Este învelită cu un țol brodat şi hrănită cu iarbă fragedă. Când este dusă în marea sală a templului pentru sacrificiu, şi-ar dori să fie o vită oarecare. Dar mai este cu putinţă aşa ceva?"

Pe când Zhuangzi trăgea să moară, discipolii se gândeau cum să-i facă o înmormântare fastuoasă. Zhuangzi le aminti: „Pentru mine, Cerul şi Pământul sunt sicrie, soarele şi luna – tăblițe de jad, stelele şi constelațiile – perle, iar cele zece mii de lucruri – cortegiu funerar. Oare nu-i totul pregătit pentru înmormântare? Ce-ați mai putea adăuga?" Discipolii îi răspunseră: „Ne este teamă că veți ajunge

hrană pentru corbi." Zhuangzi le spuse: „La suprafaţa pământului voi fi hrană pentru corbi, iar sub pământ – pentru furnici. Câtă nedreptate să iei de la unii şi să dai altora!"

A folosi inegalitatea pentru a ajunge la egalitate – aceasta nu este Adevărata Egalitate. A folosi lipsa dovezilor pentru a ajunge la dovadă – aceasta nu este Adevărata Dovadă. Inteligenţa este singura care slujeşte lucrurile, Spiritul este singurul care le dovedeşte. De multă vreme se ştie că inteligenţa nu se ridică la nivelul spiritului. Prostul se bazează pe ceea ce vede, se limitează la nimicuri omeneşti, iar împlinirile lui sunt de suprafaţă. Ce trist!

CAPITOLUL XXXIII

Lumea Subcerească

天下

Numeroşi sunt strategii pricepuţi în guvernarea Lumii Subcereşti. Fiecare dintre ei este convins că metoda sa este perfectă. Dar unde se află de fapt ceea ce oamenii din vechime numeau „Principiul lui *Dao*"? Se spune că se află pretutindeni. Atunci, fiecare se poate întreba: „De unde vin spiritele?", „De unde apare înţelepciunea?", „Cum se nasc oamenii înţelepţi?", „Cum se transformă regii?". Toate acestea îşi au originea în Unu. Cel care nu se depărtează de strămoşi este numit Om al Cerului; cel care nu se depărtează de Esenţă este numit Om Spirit; cel care nu se depărtează de Adevăr este numit Om Desăvârşit. Cel care ia Cerul drept strămoş, Virtutea drept origine, *Dao* drept poartă şi bănuieşte schimbările şi transformările este numit Om Înţelept. Cel care ia Omenia drept bunăvoinţă, Dreptatea drept principiu, Ritualul drept normă de conduită, Muzica drept armonie şi care răspândeşte bunătate şi omenie este numit Om Superior. Cel care ia legea drept modalitate de diferenţiere, titlul drept emblemă, comparaţia drept mărturie, investigarea faptelor drept factor de decizie şi le consideră precepte se aşază după rang între toţi slujbaşii. Cel care ia îndatoririle drept ceva obişnuit, veşmintele şi hrana drept o preocupare importantă face ca recoltele să sporească şi vitele să fie la adăpost, are grijă de bătrâni şi tineri, orfani şi sărmani, şi toate acestea se bazează pe principiul potrivit căruia poporul trebuie susţinut.

Cât de desăvârşiţi erau oamenii din vechime! Erau pe potriva spiritelor şi înţelepciunii, se purificau odată cu Cerul şi Pământul, hrăneau cele zece mii de lucruri, armonizau Lumea Subcerească, iar binefacerile lor se răsfrângeau asupra tuturor oamenilor. Înţelegeau

perfect principiile fundamentale şi aveau legături cu toate normele, oricât de mărunte ar fi fost ele. Nu exista nici un loc în care ei să nu fi acţionat: între cele şase limite şi patru anotimpuri, în lucrurile mici, ca şi în cele mari, în cele subtile, ca şi în cele grosolane. Cunoaşterea lor s-a păstrat în precepte şi reguli, în legile străvechi transmise din generaţie în generaţie, şi se regăseşte în mare măsură în *Clasice*. Această cunoaştere se află în *Cartea Poemelor*, *Cartea Documentelor*, *Însemnări despre Rituri* şi *Cartea Muzicii*, pe care învăţaţi din regatele Zou şi Lu, precum şi maeştri confucianişti puteau să le înţeleagă. *Cartea Poemelor* vorbeşte despre aspiraţiile omeneşti; *Cartea Documentelor* vorbeşte despre faptele oamenilor; *Însemnări despre Rituri* vorbeşte despre normele de conduită; *Cartea Muzicii* vorbeşte despre armonie; *Cartea Transformărilor* vorbeşte despre principiile *Yin* şi *Yang*; *Cronica regatului Lu* vorbeşte despre titluri şi funcţii. Preceptele lor s-au răspândit în Lumea Subcerească şi s-au statornicit în Regatul de Mijloc. Învăţaţii celor o sută de şcoli uneori le amintesc şi le discută.

Când în Lumea Subcerească s-a produs Marea Dezordine, oamenii virtuoşi şi înţelepţi nu le-au mai înţeles, iar *Dao* şi Virtutea nu au mai fost Unu. În Lumea Subcerească fiecare a ajuns la o cunoaştere proprie a unităţii şi se gândeşte cum s-o folosească spre binele său. Aşadar, preceptele sunt precum urechile, ochii, nasul şi gura. Fiecare dintre aceste organe percepe în felul său, iar funcţiile nu şi le pot schimba între ele. Tot astfel, fiecare dintre cele o sută de şcoli îşi are propria iscusinţă, fiecare excelează într-o anumită direcţie şi, la momentul potrivit, îşi pune în aplicare propria doctrină. Cu toate acestea, fiecare doctrină este incompletă şi parţială; reuneşte cărturari cu o putere de înţelegere limitată care judecă frumuseţea Cerului şi Pământului, analizează principiul celor zece mii de lucruri şi cercetează împlinirile oamenilor din vechime. Foarte puţini sunt cărturarii care cuprind frumuseţea Cerului şi Pământului şi cântăresc semnificaţia spiritului şi inteligenţei. De aceea, lipsită de strălucire şi rafinament este calea celui care înlăuntrul său este înţelept, iar

în afară – rege. Toţi oamenii din Lumea Subcerească îşi urmează propriile dorinţe şi se conduc după propriile metode. Ce trist!

Fiecare dintre cele o sută de şcoli îşi urmează propria cale; ele nu vor mai putea ajunge niciodată la un punct comun. Din nefericire, învăţaţii din perioada târzie nu percep nici puritatea Cerului şi Pământului, nici esenţa supremă a oamenilor din vechime. Astfel se sfărâmă arta lui *Dao* în Lumea Subcerească.

Nu va exista fast pentru generaţiile viitoare; nu vor fi risipite cele zece mii de lucruri; nu vor exista reguli şi precepte clare; fiecare se va corecta prin aplicarea regulilor de conduită pentru a fi pregătit în caz de nevoie – toate acestea sunt parte din arta lui *Dao* din vechime. Mo Di şi Qin Huali au auzit despre toate acestea şi mare le-a fost încântarea, dar, urmându-le prea strict, au făcut greşeli mari. Ei se declară împotriva muzicii şi susţin nevoia de cumpătare.[179] Consideră că în viaţă nu este nevoie de cântec, iar după moarte nu este nevoie de veşminte de doliu. Mozi pledează pentru iubire universală, pentru avantaj reciproc, şi se opune războiului. Doctrina lui nu admite mânia. Preţuieşte erudiţia, dar cunoaşterea sa nu se deosebeşte de a celorlalţi. Îi dezaprobă pe Regii de Odinioară şi combate ritualul şi muzica din vechime.

Împăratul Huangdi a avut melodia *Xianchi*, împăratul Yao a avut melodia *Dazhang*, împăratul Shun a avut melodia *Dashao*, împăratul Yu a avut melodia *Daxie*, iar regele Wen a avut melodia *Biyong*. Regele Wu şi ducele Zhou au compus melodia *Wu*.[180] La ceremoniile funerare din vechime, ritualul pentru bogaţi se deosebea de cel pentru săraci pe măsura deosebirilor de rang dintre superiori şi inferiori. Fiul Cerului odihneşte în şapte sicrie puse unul în altul, principii – în cinci sicrie, ofiţerii superiori – în trei, iar cărturarii – numai în două. Doar Mozi consideră că în viaţă nu este nevoie de cântec, iar după moarte nu este nevoie de veşminte de

179. În această frază se face aluzie la două din capitolele din cartea *Mozi*, respectiv „Fei yue“ („Împotriva muzicii“) şi „Jie yong“ („Cumpătarea“).

180. Toate melodiile menţionate sunt compoziţii muzicale din Antichitate.

doliu, că este de ajuns un sicriu din lemn de trei *cuni* grosime, fără un alt sicriu. Aceste învăţături se supun normelor şi preceptelor. Educând oamenii astfel, mă tem că Mozi nu dovedeşte iubire faţă de ei. Aplicând aceste reguli asupra sa, mă tem că nu se iubeşte nici pe sine. Nu vreau să distrug Calea lui Mozi. Totuşi, când oamenii cântă, el condamnă cântecul; când oamenii plâng, el condamnă plânsul; când oamenii se bucură, el condamnă bucuria. Oare nu sunt acestea manifestări omeneşti? El socoteşte că se cuvine ca viaţa să fie o trudă, iar moartea să fie tratată cu măsură. Astfel, doctrina lui este prea aspră şi-i întristează pe oameni. Acţiunile lui sunt greu de împlinit. Mă tem că învăţătura lui nu poate fi considerată drept Calea Omului Înțelept. Ea se opune inimilor oamenilor, iar Lumea Subcerească n-o poate îndura. Mozi este singurul care o poate urma. Dar ce se întâmplă cu restul lumii? El a părăsit Lumea Subcerească, s-a îndepărtat de regii din trecut şi îşi laudă învățătura: „Odinioară, pe când stăvilea puhoaiele, Yu a săpat albiile Fluviului Albastru şi Fluviului Galben, croindu-le drum prin cele patru ţinuturi barbare şi nouă provincii. A săpat canale de legătură între cele trei sute de râuri importante, trei mii de afluenţi şi nenumărate pâraie. Yu însuşi căra coşuri cu pământ, mânuia hârlețul, şi astfel a domolit toate apele din Lumea Subcerească. Nu mai avea fir de păr pe picioare. A îndurat ploi torenţiale, a înfruntat vânturi năprasnice, până a întemeiat cele zece mii de regate. Deşi Yu a fost un mare înțelept, s-a istovit pentru Lumea Subcerească." Luându-l exemplu pe Yu, Mozi le-a cerut urmaşilor săi să se îmbrace în tunici din piele şi pânză grosolană, să se încalţe cu saboţi de lemn sau paie, să nu aibă tihnă nici zi, nici noapte şi să sufere mereu. Mozi spunea: „Cine nu poate să fie astfel, nu urmează calea lui Yu şi nu este demn să fie moist."

Discipolii lui Xiangli Qin, ucenicii lui Wu Hou, moiştii din sud, precum Ku Huo, Ji Chi şi Teng Lingzi[181], recitau cu toţii *Cartea lui*

---

181. Xiangli Qin, Wu Hou, Ku Huo, Ji Chi, Teng Lingzi, şcoala moiştilor din sud, ca şi discipolii şi ucenicii lor, sunt personaje despre care nu există nici un fel de informaţie.

Mozi, iar când greşeau, abătându-se de la text, se contraziceau şi se învinuiau unul pe altul că fac parte din şcoli diferite. Ei discutau cu înfocare despre „dur şi alb", despre „asemănare şi deosebire" şi refuzau să accepte că noţiunile de „par" şi „impar" se pot îmbina. Toţi îl considerau pe Mozi drept un om înţelept, îl doreau drept strămoş şi sperau să-i fie urmaşi. Nici până în ziua de azi nu s-au înţeles. Aşadar, ideile lui Mo Di şi Qin Huali sunt corecte, dar acţiunile lor sunt greşite. Ei îi vor face pe moiştii din generaţiile următoare să trudească până vor rămâne fără păr pe picioare, ca Yu, şi să se întreacă unii cu alţii pentru a deveni mai buni. Aceasta este mai mult decât dezordine, dar mai puţin decât ordine. Totuşi, Mozi a fost cel mai bun din Lumea Subcerească şi, oricât ai căuta, nu vei găsi unul ca el. Chiar dacă este asemenea lemnului putrezit şi uscat, nu se cuvine să fie lăsat deoparte. Ce cărturar talentat!

A nu se osteni pentru tradiţie, a nu se împodobi cu lucruri, a nu cere prea mult de la ceilalţi, a nu li se opune cu prea multă fermitate, a dori pacea şi liniştea Lumii Subcereşti, a asigura pentru sine şi pentru ceilalţi hrana şi cele necesare vieţii, a-şi oferi inima pe tavă – toate acestea sunt parte din arta lui *Dao* din vechime. Song Xing şi Yin Wen au auzit despre toate acestea şi mare le-a fost bucuria. Şi-au făcut bonete de forma muntelui Hua[182] ca însemn personal. Ei au început prin a fi toleranţi în privinţa celor zece mii de lucruri. Discutau despre gândurile oamenilor şi le numeau „acţiunea minţii". Îi reuneau pe oameni în bucurie şi înţelegere, pentru a aduce Armonia între cele patru mări şi a-i convinge că acestea sunt cele mai importante lucruri. Îndurau umilinţe, fără a se ruşina; se străduiau să pună capăt luptelor, să interzică folosirea armelor şi să curme războaiele. Îmbrăţişând aceste idei, au făcut înconjurul Lumii Subcereşti, au discutat cu cei de rang superior şi le-au dat învăţătură celor de rang inferior. Deşi Lumea Subcerească nu accepta acestea, ei au stăruit în ideile lor şi nu au renunţat nici o clipă la ele. De

182. Muntele Hua se caracterizează prin pereţii săi abrupţi şi forma lui pătrată.

aceea, cu cât cei de rang superior şi cei de rang inferior refuzau să-i mai vadă, cu atât ei insistau să se arate. Chiar dacă aşa stau lucrurile, ei au făcut prea mult pentru ceilalţi şi prea puţin pentru ei înşişi. Ei spuneau: „Vă rugăm să ne daţi câte o porţie de mâncare de cinci *sheng* de orez, şi asta ne va fi de ajuns." Probabil că maeştrii nu se vor sătura. Discipolii vor fi înfometaţi, dar nu vor uita Lumea Subcerească şi, fie zi, fie noapte, nu vor cunoaşte tihna. Fiecare îşi spune: „Eu trebuie să trăiesc cu orice preţ!" Cât de semeţi sunt aceşti maeştri care salvează lumea! Maeştrii spun: „Omul Superior nu-i cercetează cu asprime pe ceilalţi şi nici nu-şi împodobeşte trupul cu lucruri." Ei consideră că, dacă ceva nu este de folos Lumii Subcereşti, este mai bine să-i pună capăt decât să încerce să-l înţeleagă. Ei consideră că se cuvine ca societatea să interzică folosirea armelor, iar fiecare să-şi stăpânească simţămintele şi dorinţele. Acţiunea lor merge până la a distinge între mic şi mare, între subtil şi grosolan.

A fi drept şi nepărtinitor, a fi modest şi lipsit de egoism, a fi hotărât, dar a nu se impune, a trata lucrurile în mod egal, a nu privi în jur cu îngrijorare, a nu face planuri cu înţelepciune, a nu face alegeri între lucruri şi a le trata deopotrivă – toate acestea sunt parte din arta lui *Dao* din vechime. Peng Meng, Tian Pian şi Shen Dao au auzit despre toate acestea şi mare le-a fost bucuria. Ei considerau că cele zece mii de lucruri sunt la fel de importante şi spuneau: „Cerul le poate acoperi, dar nu le poate susţine; Pământul le poate susţine, dar nu le poate acoperi. Marele *Dao* le poate cuprinde, dar nu le poate deosebi." Ei ştiu că fiecare dintre cele zece mii de lucruri are ceea ce este potrivit şi ceea ce este nepotrivit. De aceea se spune: „Cine alege nu ajunge nicăieri şi cine dă învăţătură nu sfârşeşte niciodată." Prin urmare, *Dao* nu poate fi lăsat moştenire.

Shen Dao abandonează Cunoaşterea şi se dezbară de sine. Se angajează în acţiune când este inevitabil, face distincţie între lucruri şi le ia drept Principiul lui *Dao*. El spunea: „Cunoaşterea nu cunoaşte." Drept urmare, trata cu dispreţ Cunoaşterea şi era cel care o înlătura. Nepoliticos şi lipsit de demnitate, el îşi bătea joc de marii

virtuoşi din Lumea Subcerească. Indiferent şi retras, el nu acţiona, dar îi blama pe marii înţelepţi din Lumea Subcerească. Lovea în dreapta şi în stânga asemenea ciocanului, netezea asperităţile şi se transforma odată cu lucrurile. Respingea orice idee de Adevăr şi Fals, pentru a evita necazurile. Nu recurgea la Cunoaştere şi gândire, nu ştia nimic despre trecut şi viitor şi rămânea nemişcat. Mergea dacă era împins, înainta dacă era tras. Se învârtea ca un vârtej de vânt, se răsucea ca un fulg de pasăre, se rotea ca o piatră de moară. Era deplin şi adevărat. În mişcare sau în repaus, nu avea nici o imperfecţiune. De altfel, niciodată nu a comis vreo greşeală. De ce era aşa? Pentru că fiinţa lipsită de Cunoaştere nu are grija modelării sinelui şi nu cade în capcanele Cunoaşterii. În mişcare sau în repaus, nu se depărtează de noima lucrurilor. Ca urmare, până la sfârşitul vieţii Shen Dao nu a avut parte de preţuire. De aceea, el spunea: „Trebuie să ajungi să te asemeni fiinţelor lipsite de Cunoaştere. Nu sunt de nici un folos oamenii virtuoşi şi înţelepţi. Nici măcar un bulgăre de pământ nu se depărtează de *Dao*." Oamenii remarcabili şi eminenţi râdeau împreună de Shen Dao şi spuneau cui îi asculta: „Calea lui nu reprezintă conduita celor vii, ci duce numai la ordinea celor morţi. Cât este de ciudat!"

Aşa era şi Tian Pian. Învăţase la şcoala lui Peng Meng, dar părea că nu dobândise nici o învăţătură. Maestrul Peng Meng spunea: „Oamenii care dobândiseră arta lui *Dao* din vechime înţeleseseră că nimic nu este corect şi nimic nu este greşit." Învăţătura lui este de nestăpânit. Cum să poată fi descrisă în cuvinte? De vreme ce Tian Pian se împotrivea adesea oamenilor, nu i se acorda atenţie şi nu putea evita constrângerile. Ceea ce el numea *Dao* nu era *Dao*, iar ceea ce lua drept Adevărat era în mod inevitabil Fals.

Peng Meng, Tian Pian şi Shen Dao nu l-au cunoscut pe *Dao*. Cu toate acestea, toţi oamenii au auzit câte ceva despre ei.

A considera Principiul drept Esenţă, a considera lucrurile ca fiind grosolane, a considera agoniseala drept neajuns, a sălăşlui liniştit şi singur în strălucire spirituală – toate acestea sunt parte din arta

lui *Dao* din vechime. Guan Yin şi Lao Dan au auzit despre toate acestea şi mare le-a fost bucuria. Şi-au întemeiat doctrina pe principiile de Non-Existent şi Existent şi au guvernat cu ajutorul lui Unu suprem. Ei considerau slăbiciunea şi umilinţa drept trăsături exterioare, iar vidul şi păstrarea celor zece mii de lucruri drept trăsături intrinsece.

Guan Yin spunea: „Cine respectă Principiul Unic, nu sălăşluieşte în sine, şi fiecare lucru apare de la sine. Se mişcă precum apa, e liniştit precum oglinda, răspunde precum ecoul. Este indiferent ca şi când nimic n-ar exista, este netulburat ca limpezimea. Cine se aseamănă cu acesta se armonizează cu el; cine crede că ajunge la el îl pierde. Niciodată nu merge înaintea altora, ci întotdeauna îi urmează pe ceilalţi."

Lao Dan spunea: „Cine îşi cunoaşte partea masculină şi îşi păstrează partea feminină este ca un vad în Lumea Subcerească. Cine îşi cunoaşte puritatea şi îşi păstrează ruşinea este ca o vale în Lumea Subcerească." Toţi oamenii caută să fie primii, numai el caută să fie ultimul. El mai adăuga: „Primesc murdăria din Lumea Subcerească." Toţi oamenii caută Plinul, numai el caută Vidul. Deşi nu aduna nimic, se bucura întotdeauna de abundenţă. Deşi era singur, întotdeauna era înconjurat de mulţime. Mişcările lui erau liniştite, iar el nu se risipea. Nu acţiona şi îşi bătea joc de iscusinţa celorlalţi. Toţi oamenii doreau fericirea, numai el se simţea deplin. Lao Dan continua: „Aş vrea să scap de nenorocire." El considera adâncimea drept bază şi moderaţia drept regulă. El încheia: „Ceea ce este solid va fi zdrobit, ceea ce este ascuţit va fi tocit." Întotdeauna a fost îngăduitor cu ceilalţi şi niciodată nu le-a făcut rău. Aceasta poate fi numită culmea Perfecţiunii. Cât de adevăraţi şi măreţi erau Guan Yin şi Lao Dan din vechime!

Liniştea şi indiferenţa nu au formă; schimbarea şi transformarea nu au statornicie. Ce este viaţa? Ce este moartea? Ce înseamnă că Cerul şi Pământul sunt Unu? Încotro se îndreaptă spiritele luminate? Încotro ne îndreptăm orbeşte? Unde ajungem? Cele zece mii de lucruri se adună toate laolaltă, dar nici unul nu este destul de

bun pentru a fi sfârşitul – toate acestea sunt parte din arta lui *Dao* din vechime. Zhuangzi a auzit despre toate acestea şi mare i-a fost bucuria. El se exprima în vorbe ciudate şi de neînţeles, lipsite de sens şi eleganţă, fără cap şi coadă. Uneori dădea frâu liber ideilor sale, dar nu era părtinitor. El considera că Lumea Subcerească este nătângă şi că nu i se poate adresa în cuvinte măsurate; folosea vorbe nestatornice în explicaţii fără sfârşit, folosea vorbe cu greutate pentru a desluşi Adevărul, folosea pilde pentru a-şi ilustra vastitatea ideilor. El singur se preocupa de spiritul şi esenţa Cerului şi Pământului, dar nu arăta dispreţ faţă de cele zece mii de lucruri. El nu judeca Adevărul şi Falsul şi putea trăi în bună înţelegere cu toată lumea. Scrierile lui sunt eminente şi strălucitoare, dar nu rănesc, deşi sunt pline de întortocheri. Vorbele lui sunt confuze şi schimbătoare, dar merită cercetate cu atenţie, deşi sunt bine meşteşugite. Are atâtea idei, încât nu li se poate da de capăt. În plan superior, călătoreşte împreună cu Creatorul lucrurilor; în plan inferior, îşi face prieteni din cei care au lăsat deoparte viaţa şi moartea, începutul şi sfârşitul. Cât priveşte Originea, înţelegerea lui este vastă şi cuprinzătoare, profundă şi pătrunzătoare. Cât priveşte Strămoşul Originar, se poate spune că el ajunge la armonie şi se ridică pe cele mai înalte culmi. Deşi este aşa, răspunde transformărilor şi se eliberează de lucruri. Doctrina lui este inepuizabilă, şi nu se poate renunţa la ea. Câtă vastitate! Cât mister! Este cel fără de sfârşit.

Hui Shi cunoaşte multe. Cărţile lui pot umple cinci căruţe. Doctrina lui este confuză şi contradictorie, iar vorbele lui sunt imprecise. Iată câteva dintre ideile pe care le înşiră despre diverse lucruri:

„Ceea ce este atât de mare încât nu mai există nimic în afara lui se numeşte Marele Unu; ceea ce este atât de mic încât nu mai încape nimic înlăuntrul lui se numeşte Micul Unu."

„Ceea ce nu are grosime nu poate fi adunat, dar are o mărime de o mie de *li*."

„Cerul este la fel de jos ca şi Pământul, iar muntele este la fel de plat ca şi lacul."

„De cum este la amiază, soarele apune; de cum se naşte, ființa moare."

„Marile asemănări şi micile asemănări sunt diferite; acestea se numesc mici asemănări şi mici diferențe. Cele zece mii de lucruri sunt complet asemenea şi complet diferite; acestea se numesc mari asemănări şi mari diferențe."

„Sudul este nelimitat şi totuşi are limite."

„Am sosit astăzi în regatul Yue, deşi ajunsesem deunăzi."[183]

„Zalele înlănțuite pot fi desfăcute."

„Eu ştiu unde se află centrul Lumii Subcereşti: este la nord de regatul Yan şi la sud de regatul Yue."

„Iubirea universală cuprinde cele zece mii de lucruri; Cerul şi Pământul sunt un tot."

Prin aceste vorbe, Hui Shi oferea o viziune măreață asupra Lumii Subcereşti şi se străduia să-i lumineze pe dialecticieni. Toți dialecticienii din Lumea Subcerească s-au bucurat şi au adăugat:

„Oul are pene."

„Cocoşul are trei picioare."

„Oraşul Ying cuprinde întreaga Lume Subcerească."

„Dulăul poate fi considerat oaie."

„Calul îşi are originea în ou."

„Mormolocul are coadă."

„Focul nu frige."

„Muntele iese prin deschizătură."

„Roata căruței nu calcă pe pământ.

„Ochiul nu are vedere."

„Indicarea unui lucru nu înseamnă atingerea lui, iar atingerea lui nu înseamnă epuizarea lui."

„Broasca țestoasă este mai lungă decât şarpele."

„Echerul nu este pătrat."

„Compasul nu poate fi luat drept cerc."

„Gaura dăltuită nu înconjoară cepul."

---

183. *Cf. supra*, cap. II, p. 61, nota 7.

„Imaginea păsării în zbor nu se mişcă niciodată."

„Oricât de iute ar fi o săgeată, există momente când nici nu zboară, nici nu stă pe loc."

„Câinele nu e dulău."

„Calul galben, calul negru şi boul sunt trei."

„Câinele alb este negru."

„Mânzul orfan de tată nu a avut niciodată mamă."

„Dacă dintr-un băţ lung de un picior se rupe în fiecare zi o jumătate, el nu se sfârşeşte nici în zece mii de generaţii."

Prin aceste vorbe, dialecticienii îi răspund lui Hui Shi, dar până la sfârşitul vieţii lor nu ajung să isprăvească ceea ce au de spus.

Huan Tuan şi Gongsun Long, discipoli ai dialecticienilor, înfrumuseţau inimile oamenilor şi le schimbau ideile. Ei îi puteau învinge pe oameni prin vorbe, dar nu le puteau supune inimile. Acesta este cercul vicios în care sunt închişi. În fiecare zi, Hui Shi îşi folosea cunoaşterea în discuţiile cu oamenii şi le arăta mai ales dialecticienilor din Lumea Subcerească ideile ciudate. Acesta este miezul doctrinei lui. Deşi Hui Shi vorbeşte vrute şi nevrute, el însuşi se consideră cel mai înţelept. „Câtă măreţie au Cerul şi Pământul!" Hui Shi este puternic, dar nu cunoaşte adevărata artă a lui *Dao* din vechime.

În sud trăieşte un om extraordinar, pe care-l cheamă Huang Liao. El l-a întrebat pe Hui Shi din ce pricină Cerul nu se prăbuşeşte, Pământul nu se afundă, iar vântul, ploaia, tunetul şi fulgerul se iscă. Hui Shi n-a ezitat să răspundă şi să dea replica fără să stea pe gânduri. A început să vorbească pretutindeni despre cele zece mii de lucruri. Glăsuia mult şi fără încetare, dar tot socotea că vorbeşte prea puţin, aşa că a adăugat tot felul de minunăţii. El considera că este firesc să se opună celorlalţi şi dorea să-i dovedească pe ceilalţi prin renume. Drept urmare, nu se înţelegea cu nimeni. Deoarece era slab în virtute şi puternic în faptă, calea sa era ocolită. Din perspectiva lui *Dao* al Cerului şi Pământului, priceperea lui Hui Shi este precum osteneala unui ţânţar sau a unui tăun. La ce folosesc toate

acestea celorlalte fiinţe? Pe drept cuvânt, el ar fi putut fi un întemeietor de şcoală, dar eu spun că, dacă l-ar fi preţuit mai mult pe *Dao*, ar fi fost mai aproape de el. Însă Hui Shi nu poate să se împace cu sine. Neobosit, s-a risipit în cele zece mii de lucruri, dar până la urmă şi-a câştigat renumele de bun dialectician. Ce păcat! Talentul lui este vast, dar nu duce la nimic. Urmează cele zece mii de lucruri fără putinţă de întoarcere. Este ca şi cum ar încerca să curme ecoul cu vocea, iar trupul să fugă mai repede decât umbra. Ce trist!

Glosar de personaje

Ai (ducele ~) din regatul Lu a domnit între anii 497–468 î.e.n.

Bai (ducele ~) se numea Sheng şi era nepotul regelui Ping din regatul Chu. Subprefectul din prefectura Bai i-a uzurpat titlul de duce şi Bai Sheng a murit în luptă.

Baili Xi era un ofiţer superior la curtea regală din Yu. Când ducele Xian din regatul Jin a cucerit regatul Yu, l-a luat pe Baili Xi prizonier de război şi l-a pus să însoţească alaiul nupţial al fiicei sale până la ducele Mu din regatul Qin. Pe drum, Baili Xi a fugit şi s-a ascuns la regele Wen din regatul Chu. Ducele Mu, auzind că Baili Xi este un înţelept, i-a propus regelui Wen să i-l dea pe Baili Xi în schimbul a cinci piei de oaie, iar acesta a acceptat. De aceea, Baili Xi a fost supranumit „ofiţerul celor cinci piei de oaie". După o discuţie purtată cu Baili Xi, ducele Mu i-a încredinţat guvernarea ţării. Întâmplarea se petrece în anul 655 î.e.n., care este al cincilea an de domnie a ducelui Mu, şi este consemnată de Sima Qian în *Shi ji* (*Însemnări istorice*). Potrivit altor surse, numele de familie al lui Baili Xi era Meng. El era crescător de vite în regatul Qin, fiind renumit pentru înţelepciunea sa. Tocmai datorită înţelepciunii şi dezinteresului pentru onoruri l-a cunoscut pe ducele Mu.

Bao Jiao era un sihastru din vremea dinastiei Zhou. Despre el se spune că se hrănea cu roadele pământului şi bea apă de izvor, că nu a avut familie şi nu a slujit pe nimeni. Când Zigong i-a reproşat că are un asemenea comportament, Bao Jiao a îmbrăţişat un copac şi a rămas astfel până a murit.

Bao Shuya era ofiţer la curtea ducelui Huan din regatul Qi. Era prieten cu Guan Zhong, pe care-l considera un înţelept. El l-a ajutat pe ducele Huan să-i unească pe cei nouă hegemoni.

Baozi este acelaşi cu Bao Jiao.

Bătrânul pescar era, potrivit opiniei unor comentatori chinezi, Fan Li, ministru în regatul Yue în timpul domniei lui Gou Jian. După ce şi-a ajutat regele să învingă regatul Wu, şi-a schimbat numele în „Bătrânul pescar" şi a străbătut cu barca trei fluvii şi cinci lacuri.

Bei'a (demonul ~) este numele unui demon.

Beigong She era mare demnitar la curtea ducelui Ling din regatul Wei. Deoarece locuia în Beigong („Palatul de Nord“) a primit numele de familie Beigong.

Beimen Cheng era un supus al împăratului Huangdi despre care nu se cunosc alte informaţii.

Bi Gan era unchi după tată al tiranului Zhou din dinastia Shang-Yin. Deoarece Zhou ducea o viaţă de dezmăţ, Bi Gan a îndrăznit să-l dojenească. Furios, Zhou l-a omorât scoţându-i inima. Bi Gan, Qizi şi Weizi au fost numiţi „Cei Trei Omenoşi din Shang“.

Bian Qingzi era un înţelept din regatul Lu, maestrul lui Sun Xiu. Numele său era Bian, iar prenumele – Ziqing.

Bian Sui era un înţelept care-l înţelesese pe *Dao*.

Biao este un alt nume al zeului agriculturii, împăratul legendar Shennong.

Bing este supranumele filozofului Gongsun Long. A se vedea rubrica **Gongsun Long**.

Bo Changqian era un istoriograf despre care nu există date. A se vedea rubricile **Da Tao** şi **Xi Wei**.

Bo Huang este un personaj imaginar. A se vedea rubricile **Li Xu** şi **Zhong Yang**.

Bo Ju era un daoist din şcoala lui Laozi.

Bo Qin era fiul ducelui Zhou.

Bo Yi şi **Shu Qi** erau fiii principelui Gu Zhu din Liao Xi din clanul Jiang, urmaşi ai împăratului Shennong. Când tatăl lor a murit, cei doi fraţi şi-au oferit unul altuia succesiunea, nedorind să ocupe locul părintelui defunct. Auzind că Xi Bo domneşte cu dreptate, s-au dus la el. Când au ajuns, au constatat că regele Wen murise, iar regele Wu îl ataca pe suveranul din regatul Zhou. Amândoi au încălecat şi s-au dus să-l convingă pe regele Wu că planul lui este nelegitim, dar, cum acesta nu i-a ascultat, s-au retras pe muntele Shouyang din actuala provincie Hedong. Au refuzat mâncarea oferită de oameni şi au murit de foame.

Bocheng Zigao era un personaj despre care nu există date precise. Legenda spune că ar fi una dintre cele o mie două sute de transformări ale lui Laozi.

Bohun Wuren era un înţelept din regatul Chu. A fost învăţătorul lui Shentu Jia şi al lui Zichan.

Bole este supranumele unui priceput crescător de cai din vremea ducelui Mu din regatul Qin din perioada Primăvară–Toamnă. Numele său era Sun, iar prenumele – Yang. Personajul apare şi în cartea lui Liezi.

Bulian Yi era un înțelept care avea harul Iluminării, dar nu ajunsese încă la *Dao*, în timp ce Nü Yu ajunsese la *Dao*, dar nu avea harul Iluminării.

Buliang Yi era un înțelept care şi-a golit inima de gânduri şi dorințe pentru a ajunge la *Dao*.

Cao Shang este un personaj imaginar.

Chang Hong (?–492 î.e.n.) era un demnitar în vremea principelui Ling din regatul Zhou. El a învățat muzica de la Confucius. Întrucât i-a ajutat pe locuitorii din regatul Jin, a fost ucis de cei din regatul Zhou. Legenda spune că, după moarte, sângele i s-ar fi prefăcut în piatră sau jad, iar cadavrul lui ar fi dispărut.

Chang Ji era un virtuos din regatul Lu, discipol al lui Confucius.

Chang Yu este un personaj legendar. A se vedea şi rubricile **Fang Ming**, **Zhang Ruo**, **Xi Peng**, **Kun Hun** şi **Gu Ji**.

Cheng era un înțelept din vechime care l-a înțeles pe *Dao* şi care a fost maestrul împăratului Shun.

Chi You este un personaj controversat. Unii comentatori chinezi îl prezintă drept supus al împăratului Yandi, alții – drept supus al împăratului Huangdi. În istoria lui Sima Qian, se spune că Chi You s-a revoltat împotriva lui Huangdi, dar acesta l-a învins în lupta purtată pe câmpia Zhuolu şi l-a ucis.

Chigou era, potrivit legendelor, un om cu o forță extraordinară şi mare „meşter la vorbă".

Chu (neamul ~) era o populație barbară care se lupta cu neamul Man. A se vedea rubrica **Man** (neamul ~).

Chui (meşterul ~) era un meşter iscusit din vremea împăratului Yao. Legenda spune că el ar fi inventat clopotul, cazmaua, săpăliga, compasul, echerul şi firul cu plumb.

Confucius (551–479 î.e.n.), cum i s-a spus în Europa, gânditor, politician şi dascăl, este cunoscut în China mai ales cu apelativul Kongzi (Maestrul Kong). Se numea Kong Qiu, avea supranumele Zhong Ni şi era originar din regatul Lu din perioada Primăvară–Toamnă. A călătorit prin regatele Wei, Song, Chen, Cai, Chu pentru a-şi răspândi învățătura. Se spune că avea peste 3000 de discipoli, iar urmaşii l-au considerat întemeietorul şcolii confucianiste (*ru jia*), a cărei idee centrală o constituie conduita în conformitate cu disciplina morală întemeiată pe respectarea riturilor şi a celor cinci virtuți (Omenia, Spiritul Ritualic, Sinceritatea, Dreptatea şi Înțelepciunea). Se consideră că lui i se datorează forma sub care ni s-au transmis *Clasicele* (*Cartea Poemelor*, *Cartea Documentelor*, *Însemnări despre Rituri*, *Cartea Transformărilor*, *Cronica regatului Lu*), ca şi alcătuirea lucrării *Yue jing* (*Cartea Muzicii*). Este socotit autorul cărții *Lun yu* (*Analecte*).

Cui Qu este numele unui personaj imaginar.

Da Tao era un istoriograf despre care nu există date. A se vedea rubricile **Bo Changqian** şi **Xi Wei**.

Da Ting era, potrivit unor comentatori, un împărat legendar din vechime, iar potrivit altora, chiar împăratul Shennong.

Dai Jinren era un înţelept din regatul Wei.

Dakui este, potrivit opiniei unor comentatori chinezi, numele unei zeităţi, iar potrivit opiniei altora – sinonim cu Marele *Dao*.

Dan, fratele mai mic al regelui Wu, este cunoscut sub numele de Zhou Gong (ducele Zhou). El l-a ajutat pe regele Wu să-l doboare pe tiranul Zhou şi să întemeieze dinastia Zhou. Drept recompensă, regele Wu i-a dăruit feuda Lu.

Danfu (regele ~), cunoscut şi sub numele de Gugong Danfu, era din clanul Zhou şi a fost bunicul regelui Wen, întemeietor al dinastiei Zhou. Iniţial, Danfu îşi avea regatul în regiunea Bin, dar, în urma atacurilor barbare, s-a mutat în Jishan.

Deng Heng este un personaj imaginar.

Diaoling este numele unei păduri de castani.

Dong Wu era un înţelept din regatul Wu.

Dongguo (maestrul ~) era un înţelept daoist din regatul Qi, din perioada Primăvară–Toamnă. A se vedea rubrica **Dongguo Shunzi**.

Dongguo Shunzi, cunoscut şi sub numele de Maestrul Dongguo, era un înţelept daoist din regatul Qi din perioada Primăvară–Toamnă. El a fost maestrul lui Zifang. Prenumele lui era Shun, iar Dongguo era de fapt porecla care i-a fost dată pentru că locuia în partea de răsărit (*dong*) a localităţii Guo.

Dongguo Ziqi este Nanguo Ziqi. A se vedea rubrica **Nanguo Ziqi**.

Dongye Ji era un maestru al manejului din regatul Lu în vremea ducelui Zhuang.

Dulgherul Shi era un om priceput care, plecând din regatul Lu, a ajuns în regatul Qi. Fiindcă *shi* era un termen folosit pentru a denumi oameni foarte pricepuţi, cuvântul a devenit prenumele dulgherului.

E Hegan, coleg cu Shen Nong şi învăţăcel al lui Long Ji, este un personaj imaginar, asemenea altora din opera lui Zhuangzi.

E Lai era un demnitar devotat al tiranului Zhou din dinastia Shang. Când regele Wu l-a învins pe tiranul Zhou, E Lai a fost ucis odată cu stăpânul său.

Fang Ming este un personaj legendar. A se vedea şi rubricile **Chang Yu**, **Zhang Ruo**, **Xi Peng**, **Kun Hun** şi **Gu Ji**.

Fengyi este o zeitate a apelor. Potrivit unor comentatori chinezi, Fengyi ar fi fost un om originar din Tishou. După ce a înghiţit opt *dani* din leacul

vieţii veşnice, ar fi devenit Zeul Apelor, şi acesta ar fi chiar He Bo. Alţi comentatori consideră că Fengyi ar fi soţia lui He Bo.

Fu Chai (?–473 î.e.n.) a fost rege în regatul Wu din perioada Primăvară–Toamnă. După ce l-a învins pe regele Gou Jian din regatul Yue la Huiji, a primit-o zălog pe frumoasa Xi Shi, o celebră curtezană. Ulterior, regele din Yue a distrus regatul Wu, iar Xi Shi s-a întors acasă.

Fuxi (împăratul ~) a fost al treilea împărat legendar. Numele său era Tai Huo, iar numele de familie – Feng. Fuxi i-a învăţat pe oameni să pescuiască şi să vâneze, să îmblânzească animalele şi să-şi prepare hrana. Se spune că tot el a inventat trigramele.

Fuyao este numele unui copac legendar din Marea de Răsărit. Termenul are şi sensul de vârtej, aşa cum apare în capitolul I.

Fuyue a trăit în timpul dinastiei Shang-Yin, ocupându-se de construcţii în pustiul Fuyan. Aflând despre el, Wuding l-a făcut ministrul său. Legenda spune că, după moarte, Fuyue s-a transformat în astru ceresc.

Gengsang Chu era unul dintre discipolii lui Laozi, originar din regatul Chu, din perioada Regatelor Combatante.

Gong Bo, nepotul regelui Zhou, era considerat un înţelept. Când regele Li din Zhou a fost alungat, a refuzat titlul de Fiu al Cerului, dar a acceptat să conducă regatul. În al paisprezecelea an al domniei sale, reşedinţa lui a luat foc din cauza secetei. După ce a consultat oracolul, Gong Bo a lăsat tronul regelui Xuan şi s-a retras pe muntele Gongshou.

Gonggong era un ministru din vremea împăratului Yao. Pentru nesupunere, a fost exilat de împăratul Yao în ţinutul îndepărtat Youzhou. A se vedea şi rubricile **Huandou** şi **Sanmiao** (neamul ~).

Gongsun Long (320?–250 î.e.n.) era un filozof din perioada Regatelor Combatante, originar din regatul Zhao. Era renumit pentru teoria distincţiei dintre „dur“ şi „alb“ şi pentru cea dintre „calul alb“ şi „cal“.

Gongsun Yan era ministru de război în vremea regelui Ying din Wei.

Gongwen Xuan era un locuitor din regatul Song. Nu există mai multe informaţii despre el.

Gongyue Xiu era un sihastru din regatul Chu.

Gou Jian (?–465 î.e.n.) a fost rege în regatul Yue din perioada Primăvară–Toamnă. Deoarece a fost înfrânt de armata din regatul Wu, s-a retras în munţii Kuaiji. Atunci i-a numit miniştri pe Wei Zhong şi Fan Li, ca să-l ajute să iasă din impas. După douăzeci de ani, a înfrânt regatul Wu.

Gu Ji este un personaj legendar. A se vedea şi rubricile **Fang Ming**, **Chang Yu**, **Zhang Ruo**, **Xi Peng** şi **Kun Hun**.

Guan Longfeng era un demnitar din dinastia Xia. Se spune că atunci când tiranul Jie s-a lăsat pradă unei beţii de noapte, Guan l-a mustrat. Supărat, Jie a poruncit să fie întemniţat şi condamnat la moarte.

Guan Yin era un ofiţer de pază la frontieră în vremea regelui Ping din dinastia Zhou. De aceea a fost numit Guan („trecere") Yin. A se vedea rubrica **Yin** (paznicul ~).

Guan Zhong (?–645 î.e.n.) era originar din Ying Shang din regatul Qi, din perioada Primăvară–Toamnă. Numele său era Guan, prenumele – Yiwu, iar supranumele – Zhong. Iniţial l-a slujit pe principele Jiu. După aceea, a devenit ministrul ducelui Huan din regatul Qi. A dezvoltat comerţul, a umplut visteria regatului şi astfel ţara s-a întărit.

Guang Chengzi era un personaj din vremea împăratului Huangdi, care locuia în munţii Kongtong. Unii comentatori chinezi consideră că Guang Chengzi ar fi un alt nume al lui Laozi.

Guanzi este filozoful Guan Zhong (?–645 î.e.n.), din regatul Qi, din perioada Primăvară–Toamnă. A se vedea rubrica **Guan Zhong**.

He Bo este, potrivit legendelor, Spiritul Fluviului. Numele său era Feng, iar prenumele – Yi. Era cunoscut şi sub numele de Bing Yi sau Feng Chi. Uneori apare şi sub numele de Fengyi, cum se întâmplă chiar în această lucrare, în capitolul VI, „Preamăritul Maestru". Unii comentatori chinezi consideră că He Bo a fost un om transformat în zeul apelor, iar alţii cred că e o zeiţă a apelor, soţia Spiritului Fluviului. A se vedea şi rubrica **Fengyi**.

He Xu era un împărat legendar din vechime. Se spune că a fost numit aşa deoarece era un om virtuos, apropiat de popor. Unii comentatori consideră că ar fi împăratul Yandi, nimeni altul decât împăratul Shennong.

Hong Meng este Suflul Primordial al naturii, Haosul anterior creării cosmosului.

Hu Bujie era un înţelept din vremea împăratului Yao. Legenda spune că a refuzat tronul oferit de împărat şi s-a sinucis aruncându-se în fluviu.

Hua Jie (unchiaşul ~) este un personaj legendar care simbolizează detaşarea de spirit. Apare asociat cu unchiaşul Zhi Li. A se vedea şi **Zhi Li**.

Huan (ducele ~) din regatul Qi (683–642 î.e.n.) era unul dintre cei cinci hegemoni din perioada Primăvară–Toamnă. Numele său era Jiang, iar prenumele – Xiaobai. În al unsprezecelea an de domnie al împăratului Zhuang din dinastia Zhou, ducele Huan s-a refugiat în principatul Ju din cauza tiraniei fratelui său mai mare, principele Xiang. După ce principele Xiang a fost ucis, s-a întors în regatul Qi, a preluat puterea şi l-a numit pe Guan Zhong ministru. A venerat casa Zhou, a cucerit populaţiile barbare Yi şi Di, a reunit de nouă

ori principii vasali al căror conducător era. După moartea lui Guan Zhong, a abandonat guvernarea, iar regatul Qi a decăzut.

Huan Tuan, ca şi Gongsun Long, era originar din regatul Zhao. Amândoi erau dialecticieni, mergeau la curtea prinţului Ping Huang.

Huandou era, potrivit legendelor, un om rău din vremea împăratului Yao. Deoarece făcea fapte reprobabile, Shun, ministrul împăratului Yao, l-a izgonit pe muntele Chongshan.

Huang Liao locuia în sud, în regatul Chu. Se spune că era diferit de ceilalţi, călătorea mult şi era un înţelept care asculta prelegerile lui Hui Shi.

Huangdi („Împăratul Galben") a fost primul dintre cei Cinci Împăraţi legendari, simbol al Cunoaşterii Supreme. Istoricii apreciază că ar fi trăit în secolul al XXVI-lea î.e.n. Legende despre Huangdi afirmă că era fiul lui Shao Dian. Numele său era Gongsun. Pentru că a locuit pe malul fluviului Ji, a fost numit Ji, iar pentru că a locuit şi pe colina Xian Yuan, a fost numit şi Xian Yuanshi. Se spune că avea o cunoaştere deosebit de vastă. După ce a auzit vorbindu-se despre *Dao*, şi-a abandonat propria cunoştere.

Huangzi Gao'ao era un virtuos din regatul Qi.

Huazi (maestrul ~) era un înţelept virtuos din regatul Wei.

Huizi era originar din regatul Song. Numele lui era Hui, prenumele – Shi şi era ministru în regatul Liang. După cum rezultă din întreaga sa operă, Hui Shi a fost prieten şi contemporan cu Zhuangzi.

Huzi este supranumele unui înţelept din regatul Zheng, care l-a înţeles pe *Dao*. Prenumele său era Lin. Se spune că a fost maestrul lui Liezi.

Ji (demonul ~) este numele spiritului vetrei. Este îmbrăcat în haine roşii şi arată ca o femeie frumoasă.

Ji (înţeleptul ~) era un înţelept din vremea regelui Tang. În cartea lui Liezi este numit Xia Ge.

Ji (regele ~) era fiul nelegitim al regelui Danfu din regatul Zhou. El se numea Ji Li şi era tatăl regelui Wen din dinastia Zhou. Zhong Yong, fiul mai mare al regelui Danfu, a refuzat tronul şi atunci Ji Li a fost considerat fiul legitim.

Ji din Liuxia era fratele Banditului Zhi. Numele lui era Zhan, prenumele – Hou, supranumele – Jiqin, iar numele postum – Hui. Pentru că locuia în Liuxia, este cunoscut după numele localităţii. În istorie este mai curând cunoscut sub numele de Hui din Liuxia.

Ji Shengzi se numea Ji, prenumele lui era Shengzi, iar supranumele – Xiao. El creştea cocoşi de luptă pentru rege.

Ji Ta era un sihastru din vremea regelui Tang. Auzind că suveranul i-a oferit tronul lui Wu Guang şi temându-se să nu i-l ofere lui, s-a sinucis înecându-se în râu împreună cu fraţii şi fiii săi.

Ji Xian era un vrăjitor care apare în legendele din vechime. El apare şi în cartea lui Liezi. Cu timpul, Ji Xian a devenit nume generic pentru vrăjitor.

Ji Zhen era un înţelept din regatul Qi, asociat în text cu Jiezi. A se vedea rubrica **Jiezi**.

Ji Zi era unchiul tiranului Zhou din dinastia Shang. Prenumele său era Xuyu. Deoarece primise un fief în Ji, a fost numit Ji Zi. Fiind un demnitar virtuos, a îndrăznit să-i reproşeze regelui Zhou modul său de viaţă şi guvernarea tiranică, dar acesta nu a vrut să-l asculte. Atunci Ji Zi s-a prefăcut a fi nebun şi a fost vândut ca sclav. Când tiranul Zhou a fost înlăturat de regele Wu din dinastia Zhou, Ji Zi a fost repus în drepturi. Potrivit unor legende, pentru că nu a fost ascultat de regele Wu, Ji Zi şi-a scos ochii şi a murit, iar cadavrul său a fost aruncat în râu.

Jian He este principele Wen din regatul Wei. A se vedea rubrica **Wen** (principele ~).

Jian Wu (înțeleptul ~) era un înţelept. Nu se cunosc date despre el. În general, se apreciază că cea mai mare parte a personajelor lui Zhuangzi sunt rodul imaginaţiei şi au întotdeauna o semnificaţie simbolică.

Jianlü Mian şi **Ji Che** apar numai în capitolul XII, „Cer şi Pământ“. Se pare că ar fi fost doi înţelepţi din regatul Lu – suveran şi vasal –, urmaşi ai lui Bo Qin. Referitor la numele lui Jianlü Mian, unii comentatori consideră că numele de familie era Jian, iar prenumele Lümian. Despre Ji Che nu sunt informaţii.

Jie (tiranul ~) a fost ultimul suveran al dinastiei Xia, exemplu de tiran, ca şi Zhou din dinastia Shang-Yin. Prenumele lui era Kui, era curajos, dar tiranic, şi ducea o viaţă de desfrâu. Se spune că seniorul Tang din Zheng i-a declarat război şi, după ce l-a învins la Ming Tiao, l-a exilat la Nan Chao.

Jie Zitui a trăit în perioada Primăvară–Toamnă. L-a slujit pe ducele Wen din regatul Jin şi l-a urmat în exil timp de nouăsprezece ani. Când Wen şi-a recăpătat principatul, a uitat de serviciile aduse de Jie Zitui. Atunci, acesta s-a retras pe muntele Mianshang. După o vreme, ducele i-a cerut să revină la curte, dar Jie Zitui l-a refuzat. Pentru a-l obliga să se prezinte la palat, Wen a poruncit să se dea foc muntelui. Jie Zitui a preferat să moară strângând în brațe un copac în flăcări.

Jieyu (înţeleptul ~) era din regatul Chu. Numele său era Lu, prenumele – Tong şi se prefăcea a fi nebun pentru a scăpa de orice îndatorire socială.

Apreciindu-i înțelepciunea, regele din Chu i-a oferit o sută de galbeni și două caleşti cu patru cai pentru a-l convinge să-i devină sfetnic. Jieyu n-a acceptat.

Jiezi era un înțelept din regatul Qi, asociat în text cu Ji Zhen. A se vedea rubrica **Ji Zhen**.

Jin (maestrul ~) era un înalt funcționar din regatul Lu, căruia nu i se cunoaşte decât prenumele – Jin.

Jiqu era, conform legendei, un împărat din vechime. Unii comentatori chinezi, precum Wen Yi, arată că în vremurile de demult nu a existat nici un suveran cu acest nume.

Jiufang Yin era un bun fizionomist din perioada Primăvară–Toamnă.

Jizi era un înțelept din regatul Wei.

Ju Liang, al cărui nume înseamnă „Liang cel Puternic", era un oştean din Antichitate. Se spune că, după ce a auzit vorbindu-se despre *Dao* şi a acceptat natura feminină, n-a mai îndrăznit să-şi manifeste forța.

Kanpi este numele unei zeități cu chip de om şi trup de fiară.

Kong Qiu – a se vedea rubrica **Confucius.**

Kongzi este un alt apelativ pentru Confucius, însemnând „Maestrul Kong". A se vedea rubrica **Confucius**.

Kuai (regele ~) era suveranul regatului Yan în perioada Regatelor Combatante, în vremea lui Zi Zhi. A se vedea rubrica **Zi Zhi**.

Kuangzi era Kuang Zhang din regatul Qi. Deoarece a îndrăznit să-şi dojenească tatăl, acesta n-a mai vrut să ştie de el. Ca urmare, Kuangzi a plecat de acasă, călătorind prin diverse oraşe, şi nu s-a aflat lângă tatăl său când acesta a murit.

Kui (monstrul / demonul ~) este un animal legendar cu un singur picior despre care, în *Shanhai jing*, se spune că sălăşluieşte pe muntele Liubo din mijlocul Mării de Răsărit. Este mare cât o vită, în formă de tobă, cu păr negru şi fără coarne. Se spune că merge într-un singur picior. Când intră sau iese din apă se aseamănă vântului şi ploii; ochii îi strălucesc ca soarele şi luna; vocea îi seamănă cu tunetul şi se aude de la 500 de *li* depărtare.

Kun (peştele ~) este numele unui peşte uriaş din mitologia chineză. Uneori, Kun este identificat cu Yuqiang (Yujing), duhul apelor.

Kun Hun este un personaj legendar. A se vedea şi rubricile **Fang Ming**, **Chang Yu**, **Zhang Ruo**, **Xi Peng** şi **Gu Ji**.

Lao Dan este filozoful chinez Laozi, care a trăit, cu aproximație, între secolele VI şi V î.e.n, dar nu există informații certe despre el. Laozi este considerat fondatorul şcolii daoiste şi i se atribuie lucrarea *Dao de jing*.

Lao Laizi era un om sfânt din regatul Chu, în perioada Primăvară–Toamnă. El trăia retras pe muntele Meng. Regele din Chu, aflând de

înțelepciunea lui, și-a trimis reprezentanții să-i propună funcția de ministru. Când aceștia au ajuns la Lao Laizi, soția lui nu era acasă. La întoarcere, femeia a văzut în fața casei caii înhămați la căruță, iar bărbatul i-a povestit despre propunerea regelui. Femeia i-a răspuns: „Cel care acceptă binele făcut de cineva va fi dominat de binefăcătorul său. Tu nu ești omul să fii dominat de altul." Ca urmare, Lao Laizi și soția lui și-au părăsit lăcașul și s-au îndreptat spre Fluviul Albastru. De atunci, nimeni n-a mai știut de ei.

Laozi – a se vedea rubrica **Lao Dan.**

Lei este un animal mitologic menționat în *Cartea munților și mărilor*, care se aseamănă cu vulpea. Este cunoscut și sub numele de *shilei.*

Leiting (demonul ~) este Zeul Tunetului.

Li Ji era fata lui Ai, ofițer de frontieră din regatul Li Rong. Când ducele Mu din regatul Qin și ducele Xian din regatul Jin s-au coalizat și au atacat regatul Li Rong, au obținut două inele de jad și pe frumoasa Li Ji. Ducele Mu a ales inelele, iar ducele Xian a ales fata, pe care a luat-o de soție, în ciuda pericolelor ce amenințau regatul. Se pare că toate acestea s-au petrecut în anul 672 î.e.n.

Li Lu era un împărat legendar despre care se spune că a domnit după Nüwa. Era renumit pentru Omenia sa.

Li Xu este un personaj imaginar. A se vedea rubricile **Bo Huang** și **Zhong Yang**.

Li Zhu era un om cu o vedere deosebit de pătrunzătoare, despre care se spune că ar fi trăit pe vremea împăratului Huangdi. El avea o asemenea acuitate vizuală, încât zărea „vârful pufului de toamnă" de la o sută de pași și vârful acului de la o mie de *li.* Se pare că este același cu Li Lou din cartea lui Mengzi. Legenda spune că, odată, Huangdi a pierdut o perlă miraculoasă și l-a pus pe Li Zhu s-o găsească. Această legendă este povestită și de Zhuangzi în capitolul XII.

Lian Shu era un om care l-a înțeles pe *Dao.*

Liezi este un filozof daoist, anterior lui Zhuangzi, dar perioada în care a trăit n-a fost consemnată. Numele de familie era Lie, prenumele – Yukou. Se spune că era din regatul Zheng din perioada Zhou. Este considerat unul dintre cei trei părinți ai daoismului, alături de Laozi și Zhuangzi.

Lin Hui era un înțelept din regatul Jie. Unii comentatori consideră că Lin Hui este numele unei populații fugare de pe domeniile clanului Yin.

Lin Qie este unul dintre discipolii lui Zhuangzi.

Ling (ducele ~) din regatul Wei era succesorul desemnat de principele Xiang din Wei, care nu a avut copii. El este tatăl Stăpânului din Wei, Kuai Kui, devenit principele Zhuang din regatul Wei (480–478 î.e.n.).

Long Ji, învăţătorul lui E Hegan şi al lui Shen Nong, este un personaj imaginar, asemenea altora din opera lui Zhuangzi.

Longfeng este Guan Longfeng. A se vedea rubrica **Guan Longfeng**.

Lu Ju era un personaj de la începutul dinastiei Zhou.

Lü (demonul ~) este numele unui demon care trăieşte în smârcuri şi mlaştini.

Lü Shang se numea Jiang, prenumele lui era Wang, iar supranumele – Shangfu. El mai este cunoscut şi sub numele de Zi Ya. Legenda la care face referire Zhuangzi spune că, pe când regele Wen ieşise la vânătoare, l-a întâlnit pe Lü Shang, care pescuia pe malul râului Wei. După o discuţie foarte animată, regele l-a adus pe Lü Shang la palat şi l-a făcut maestrul său, numindu-l Tai Gong Wang. Deoarece l-a ajutat pe regele Wu, urmaşul regelui Wen, să distrugă regatul Shang, Lü Shang a primit fieful Qi. Întreaga istorie este consemnată de Sima Qian în *Shi Ji* (*Însemnări istorice*).

Man (neamul ~) era o populaţie barbară care se lupta cu neamul Chu. A se vedea rubrica **Chu** (neamul ~).

Man Goude este un personaj imaginar al cărui nume înseamnă „Cel răsplătit fără să merite".

Mao Qiang era concubina favorită a regelui din regatul Yue, contemporană cu Xi Shi. A se vedea şi rubrica **Xi Shi**.

Men Wukui şi **Chizhang Manji** sunt două personaje despre care nu se ştie dacă sunt reale sau imaginare.

Meng Zifan este un personaj imaginar, prieten cu Zi Sanghu şi Zi Qinzang.

Mengsun era un înţelept daoist din regatul Lu. Prenumele lui era Cai.

Ming Ling (copacul ~) este un copac uriaş cu frunze căzătoare, care se află în sudul regatului Chu. Pentru el, un an este cât două mii de ani pământeni.

Minzi era un locuitor al regatului Lu. Numele lui era Min, prenumele – Shun, iar supranumele – Ziqian. El făcea parte din cele patru grupuri de discipoli ai Şcolii ezoterice confucianiste, fiind celebru pentru pietatea sa filială.

Mo Di (478?–392 î.e.n.), creatorul şcolii filozofice moiste, era originar din regatul Lu. A fost înalt demnitar în regatul Song, dar a murit în regatul Chu. Ideea centrală a gândirii sale, ilustrată în *Mozi* (*Cartea filozofului Mo Di*), lucrare ce-i poartă numele, o constituie „iubirea universală" ce se opune oricărei dispute. Mo Di apreciază înţelepciunea şi egalitatea. Şcoala moistă s-a aflat în permanentă contradicţie cu şcoala confucianistă.

Mo şi Gan (săbiile ~) au fost făurite de Gan Jiang la porunca regelui Helü. A se vedea rubrica **Mo Ye**.

Mo Ye este una din cele două săbii făurite de Gan Jiang. Legenda spune că, în perioada Primăvară–Toamnă, Helü, regele din regatul Wu, i-a ordonat lui Gan Jiang să toarne o sabie. Cum topitura de fier nu voia să iasă din cuptor, Mo Ye, soția lui Gan Jiang, s-a aruncat în cuptor şi atunci topitura a curs. Ca urmare, Gan Jiang a făcut două săbii: o sabie bărbat, numită Gan Jiang, pe care i-a oferit-o regelui din regatul Wu, şi o sabie femeie, numită Mo Ye, pe care a ascuns-o. Însă sabia Mo Ye se tot gândea la sabia Gan Jiang şi scotea adesea sunete de jale. Ulterior, Mo Ye a devenit denumirea generică pentru „sabie de preţ".

Mou (ducele ~) era duce în regatul Wei şi discipol renumit al lui Zhuangzi. Întâlnirea dintre ducele Mou şi Gongsun Long ar putea fi imaginară.

Mozi (478–392 î.e.n.), Maestrul Mo, creatorul şcolii moiste, este filozoful Mo Di. A se vedea rubrica **Mo Di**.

Mu (ducele ~) din regatul Qin a trăit între ?–621 î.e.n. Numele său era Ying, iar prenumele – Renhao; era fratele mai mic al principelui Cheng. Sub conducerea lui, regatul Qin a devenit un stat puternic. El era unul dintre cei cinci tirani din dinastia Zhou. A se vedea şi rubricile **Cinci tirani**.

Mu (senior de Zhongshan) era principe de Wei şi-şi avea fieful în Zhongshan.

Nanbo Zikui este acelaşi cu Nanbo Ziqi. A se vedea rubrica **Nanbo Ziqi**.

Nanbo Ziqi este alt nume pentru Nanguo Ziqi. A se vedea rubrica **Nanguo Ziqi**.

Nanguo Ziqi se numea Sima şi, potrivit opiniei unor comentatori chinezi, era fratele mai mic nelegitim al regelui Zhao din regatul Chu şi ministru de război în timpul domniei regelui Zhuang din acelaşi regat. Titlul lui de nobleţe era Ziqi, iar numele onorific – Nanguo, după denumirea reşedinţei. Nanguo Ziqi se mai numea şi Nanbo Ziqi.

Nanrong Chu era unul dintre discipolii lui Gengsang Chu.

Nie Que era discipolul lui Wang Ni şi maestrul lui Xu You, fiind un înţelept din timpul împăratului Yao.

Nü Shang era intendent la curtea regelui Wu din regatul Wei.

Nü Yu era un înţelept care a îmbrăţişat doctrina daoistă. Unii comentatori afirmă că ar fi fost femeie.

Pang Mang era un arcaş din vechime care a fost discipolul arcaşului Yi.

Panghuang (demonul ~) este un demon cu înfăţişare de şarpe, cu două capete şi ornamente în cinci culori.

Peng (pasărea ~) este o pasăre mare din mitologia chineză, similară păsării Rock.

Peng Meng era un filozof din perioada Regatelor Combatante, originar din regatul Qi. A fost maestrul lui Tian Pian. A studiat la Academia Jixia. Era

susţinătorul concepţiei privind unitatea lucrurilor şi, în această privinţă, se apropie de gândirea lui Zhuangzi.

Peng Zu se numea Jian, prenumele lui era Keng. El era străstrănepotul suveranului Zhuanxu, împărat legendar şi zeu, stăpânitor suprem al Nordului, nepot şi moştenitor al lui Huangdi. Peng Zu ştia să se îngrijească şi excela în arta culinară. Suveranul Yao i-a dăruit cetatea Peng; de aceea a fost supranumit Peng Zu („Bunicul din Peng"). Trăind sub dinastiile Xia, Shang-Yin şi Zhou, a atins vârsta de opt sute de ani.

Pi Yi era, potrivit legendelor, un virtuos din vremea împăratului Yao. La fel ca şi Xu You, Nie Que, Wang Ni, îmbrăţişând *Dao* şi Virtutea, nu semăna cu oamenii de rând.

Pian era un rotar vestit din vechime.

Pu Yizi era un înţelept daoist din vremea împăratului Shun. Unii comentatori chinezi consideră că ar fi fost învăţătorul lui Yao. Alţii arată că numele i s-ar trage de la îmbrăcămintea pe care o purta, *pu yi* însemnând „haină de papură", şi că ar fi fost învăţătorul lui Wang Ni. Alţii susţin că acesta este un personaj inventat de Zhuangzi.

Qin Huali a trăit la începutul perioadei Regatelor Combatante. A învăţat mai întâi cu Zi Xia, iar apoi a devenit discipolul lui Mozi.

Qin Shi era un cunoscător al lui *Dao*. Nu i se cunoaşte locul de baştină, nici perioada istorică în care a trăit.

Qing Ji era fiul regelui Liao din regatul Wu din perioada Primăvară–Toamnă. Când principele Guang din regatul Wu l-a trimis pe Zhuang Zhu să-l înjunghie pe regele Liao şi să-i uzurpe tronul, Qing Ji se afla în regatul Wei. Principele Guang, plin de ură, l-a trimis pe Yao Li să-l omoare pe Qing Ji.

Qiu este prenumele lui Confucius (551–479 î.e.n.), gânditor, politician şi dascăl din perioada Primăvară–Toamnă. Numele său era Kong, iar supranumele – Zhong Ni. A se vedea rubrica **Confucius**.

Qu Boyu era un dregător înţelept, apreciat la curtea ducelui Ling din regatul Wei, în perioada Primăvară–Toamnă. Numele său era Qu, prenumele – Yuan, iar supranumele – Boyu. Atunci când Confucius a locuit în Wei, i-a fost oaspete.

Qu Quezi era un înțelept daoist şi discipol al lui Zhang Wuzi.

Ran Qiu era originar din regatul Lu, din perioada Primăvară–Toamnă. Se mai numea şi Ran You, iar supranumele lui era Ziyou. A fost discipol al lui Confucius şi intendent al principelui Ji Sun.

Ran Xiang era un rege înţelept din vechime.

Ren (venerabilul ~) este, după câte se pare, un personaj imaginar al cărui prenume era Ren. Potrivit opiniei unor comentatori, numele său de familie

era Dadong. Alți comentatori sunt de părere că expresia *dadong* nu este nume de familie, ci înseamnă numai „înalt demnitar", „venerabil", „bătrân".

Ri Zhongshi era numele unui înțelept din vechime care căuta numai succesul trecător.

Rong (maestrul ~) era un locuitor al regatului Song. El este același cu Song Xing. A se vedea rubrica **Song Xing**.

Rong Cheng era un mare demnitar din vremea împăratului Huangdi. El este cel care a inventat calendarul. Diverșii comentatori chinezi îl indică drept un suveran anterior lui Huangdi, un supus al lui Huangdi, învățătorul lui Laozi sau pur și simplu un înțelept din vechime.

Ruo este numele spiritului mării.

Sanghu era un sihastru considerat un mare înțelept. Numele său era Sanghu, iar prenumele – Yin.

Sanmiao (neamul ~) este numele unui neam din vechime care, înainte de a fi migrat spre vest, poseda pământ la sud de cursul mijlociu al Fluviului Albastru.

Shan Bao era un sihastru din regatul Lu.

Shan Juan era un sihastru din vremea împăratului Shun.

Shao (ducele ~), pe numele său Ji Shi, era un supus al regelui Zhou, ultimul suveran al dinastiei Shang-Yin. Deoarece fieful său era în Shao, s-a numit ducele Shao. După ce regele Wu l-a învins pe regele Zhou, i-a dat ducelui Shao fieful Beiyan. În timpul regelui Cheng, a împărțit guvernarea cu ducele Zhou.

Shao (vrăjitorul ~) era un vrăjitor din vechime. Se pare că ar fi fost ministru în vremea regelui Zhong Zong din dinastia Shang-Yin. Nu i se cunoaște decât prenumele: Shao.

Shaoguang este numele unei peșteri sau al unui munte.

Shaqiu este o localitate aflată la granița districtului Guangzong, din actuala provincie Hebei.

Shen (demonul ~) este numele unui demon cu înfățișare de câine, dar cu coarne și corp cu ornamente colorate.

Shen Dao (340–280 î.e.n.) era un filozof legist din perioada Regatelor Combatante, membru al Academiei Jixia. Mare parte din opera lui s-a pierdut. Opiniile sale filozofice s-au păstrat în operele altor gânditori. Shen Dao era preocupat de ideea de „lege", văzută ca o categorie abstractă – baza temeinică a societății.

Shen Nong, coleg cu E Hegan și învățăcel al lui Long Ji, este un personaj imaginar, asemenea altora din opera lui Zhuangzi.

Shennong era un împărat legendar despre care se spune că ar fi acelaşi cu împăratul Yandi sau cu Lieshan. Legenda spune că el i-a învăţat pe oameni să practice agricultura şi să-şi facă leacuri din ierburi.

Shentu Di era un înţelept lipsit de ranguri din timpul dinastiei Shang-Yin. Auzind că Ji Ta s-a sinucis împreună cu familia sa, s-a aruncat şi el în râu.

Shentu Jia era un înţelept fără un picior din regatul Zheng. A se vedea rubrica **Wang Tai**.

Shenzi, al cărui nume era Shen Sheng, era fiul mai mare al ducelui Xian din regatul Jin. Li Ji, concubina preferată a tatălui său, l-a calomniat, afirmând că a vrut să-şi otrăvească părintele, dar el nu s-a apărat, ci a preferat să se spânzure.

Shi Chengqi este un personaj despre care am găsit puţine informaţii. I se cunoaşte doar numele.

Shi Kuang era maestru de muzică la curtea prinţului Ping Gong din regatul Jin, în perioada Primăvară–Toamnă. Numele său era Shi Kuang, iar supranumele – Ziye. Legenda spune că era un perfect cunoscător al muzicii şi avea o ureche foarte fină, dar se născuse orb. Personajul apare şi în cartea lui Mengzi.

Shi Qiu era un înalt demnitar în regatul Wei, în perioada Primăvară–Toamnă. Supranumele lui era Ziyu. Comentatorii chinezi afirmă că era un om care practica dreptatea. Înainte de a muri, i-a reproşat ducelui Ling din Wei faptul că acorda mai multă încredere curteanului Mi Zixia decât înţeleptului Qu Boyu. În lucrarea lui Confucius *Lun yu* (*Analecte*), cap. „Wei Ling Gong", Shi Qiu este numit Shi Yu.

Shu Qi – a se vedea rubrica **Bo Yi** şi **Shu Qi**.

Shun (împăratul ~) era un descendent din a şasea generaţie a împăratului legendar Zhuanxu. Tatăl său se numea Gu Sou, iar mama – Wo Deng. Se spune că aceasta, impresionată de un curcubeu, l-a născut pe Shun la Yao Xu. De aceea, el s-a mai numit şi Yao. Deoarece a locuit o vreme în preajma râului Wei, a purtat şi numele de Wei. Având ochi cu pupilă dublă, a primit supranumele de *Chong hua* („floare dublă"). La treizeci de ani, împăratul Yao l-a numit ministru, iar când Shun a împlinit treizeci şi trei de ani, Yao a abdicat în favoarea lui. Shun şi-a stabilit capitala la Puban şi a domnit patruzeci de ani. El a abdicat în favoarea lui Yu cel Mare.

Shushan era supranumele unui locuitor al regatului Lu, lipsit de labele picioarelor.

Song Xing este un filozof mai puţin cunoscut care a trăit în regatul Song, în perioada Regatelor Combatante. A fost contemporan cu Mengzi, Yin Wen,

Peng Meng şi Shen Dao. Împreună cu Yin Wen a studiat la Academia Jixia. Xunzi îl considera un continuator al filozofiei lui Mozi. Song Xing este Maestrul Rong din Song, din capitolul I. A se vedea rubrica **Rong** (maestrul ~).

Sou (prinţul moştenitor ~) este un personaj imaginar.

Stăpânul din Wei este fiul ducelui Ling, al cărui nume era Kuai şi prenume Kui. Se pare că Zhuangzi nu face referire la el deoarece în vremea aceea Yan Hui era deja mort. Sima Biao consideră că Stăpânul din Wei trebuie să fie principele Zhuang din regatul Wei, pe nume Kuai Kui. Nu se ştie dacă principele Zhuang menţionat de Sima Biao este acelaşi cu fiul ducelui Ling.

Suiren era un împărat legendar care a descoperit focul şi i-a învăţat pe oameni să-şi prepare hrana gătită.

Sun Shu'ao era un înţelept din regatul Chu. În vremea regelui Zhuang a fost mare comandant. Relatarea privind numirea în funcţia de prim-ministru şi revocarea lui de trei ori este consemnată şi de Sima Qian în *Shi ji* (*Însemnări istorice*).

Sun Xiu era un locuitor din regatul Lu.

Ta Slutul se numea Ta. Era strigat Aitai Ta, *aitai* însemnând „urât", „slut". Se spune însă că era un om plin de virtute din regatul Wei.

Tai era un suveran din vechime. Unii comentatori consideră că ar fi un principe fără nume; alţii sunt de părere că el ar fi chiar Fuxi.

Tang (intendentul ~), după câte se pare, a fost mare intendent în timpul dinastiei Shang-Yin pe pământurile clanului Shang. Dialogul dintre el şi Zhuangzi, ca multe alte dialoguri din această scriere, este imaginar.

Tang (regele ~), cunoscut şi sub numele de Tian Yi, era nepotul împăratului legendar Diku. Numele de familie era Zi, prenumele – Lü. Fiind principe de Xia, renumit pentru înţelepciunea şi virtutea sa, a fost închis de tiranul Jie. După ce şi-a recăpătat libertatea, coalizându-se cu alţi principi, Tang l-a înfruntat pe Jie în bătălia de la Mingtiao. Înfrânt, Jie s-a îndreptat spre muntele Nanchao, iar Tang i-a oferit tronul lui Wu Guang. Deoarece acesta a refuzat, Tang s-a urcat pe tron, stabilindu-şi capitala la Bo, care s-a numit apoi Shang. El este întemeietorul dinastiei Shang-Yin.

Tian Chengzi era ofiţerul superior Cheng Heng din regatul Qi. El era nepotul lui Jing Zhong din a şaptea generaţie. Când familia lui s-a refugiat în regatul Qi (672 î.e.n.), şi-a luat numele de Tian. În anul al paisprezecelea al domniei ducelui Ai din regatul Lu (482 î.e.n.), Cheng Heng l-a ucis pe Stăpânul din regatul Qi şi i-a luat locul.

Tian He era un suveran din regatul Qi, respectat pentru virtuţile sale.

Tian Kaizhi era un discipol daoist.

Tian Pian era un maestru daoist, contemporan cu Shen Dao şi originar din regatul Qi. El a trăit la sfârşitul secolului al IV-lea î.e.n.

Tian Zifang era un înțelept din regatul Wei, din perioada Regatelor Combatante. Numele său era Tian, prenumele – Wuzhai, iar supranumele – Zifang. Principele Wen din Wei îl considera învățătorul său.

Tianhou Mou era regele Wei din regatul Qi, fiul ducelui Heng. Prenumele său era Mou.

Walong (demonul ~) este un demon care arată ca un copilaş. Este lung de 1 *chi* şi 4 *cun*, poartă haine negre, eşarfă roşie şi pălărie mare. La brâu are sabie şi iatagan.

Wang Guo era un ofițer virtuos din regatul Chu.

Wang Ni era un înțelept din vremea împăratului Yao şi maestrul lui Nie Que.

Wang Tai era un locuitor al regatului Lu. Având un picior tăiat, era numit şi Schilodul, dar virtutea lui era deplină. Rolul său, ca şi al celorlalte personaje diforme din textul lui Zhuangzi, este acela de a ilustra simbolic distincția corp / suflet.

Wangxiang (demonul ~) este un demon cu aspect de copilaş, cu fața neagră, haine roşii, urechi mari şi umeri lați. Comentatorii chinezi consideră că ar fi o ciudățenie a apelor.

Wei (ducele ~) din regatul Zhou era fiul ducelui Huan, fratele mai mic al regelui Xiao (909–870 î.e.n.) din regatul Zhou, care, după ce a primit un fief în Henan, şi-a luat titlul de principele.

Wei (regele ~) trebuie să fie regele Hui din regatul Liang, căci regatul Wei a fost obligat să se retragă din Hedong şi să se limiteze la regiunea Daliang. De aceea, regatul este numit uneori Wei, iar alteori – Liang.

Wei Sheng se mai numea şi Wei Shenggao. A trăit în perioada Regatelor Combatante. Se pare că era originar din regatul Lu.

Weishe (demonul ~) este o vietate ciudată.

Wen (ducele ~) din regatul Jin era unul dintre cei cinci tirani din perioada Primăvară–Toamnă.

Wen (principele ~) din regatul Wei (445–396 î.e.n.) se numea Si. A făcut o serie de reforme care au transformat regatul său într-unul puternic.

Wen (regele ~) din regatul Zhao, pe numele său – He, era regele Huiwen, fiul regelui Wuling. Potrivit unor comentatori chinezi, regele Huiwen ar fi domnit la 350 de ani după moartea lui Zhuangzi, însă, după opinia altora, cei doi ar fi fost contemporani.

Wen (regele ~) din regatul Zhou, cunoscut drept Zhou Wen, se numea Ji şi avea prenumele Cheng. Este tatăl regelui Wu, întemeietorul dinastiei Zhou. Era principe în vremea dinastiei Yin şi locuia la poalele muntelui Qishan. A fost sprijinit şi de ceilalți principi. A fost închis de regele Zhou, ultimul suveran din dinastia Shang-Yin, la Youdi. După ce a scăpat de acolo,

a devenit conducătorul principilor vasali din Apus, sub numele de Xibo. Şi-a fixat capitala în localitatea Feng.

Wen Bo Xuezi era un înţelept daoist din regatul Chu. Numele său era Wen, prenumele – Bo, iar supranumele – Xuezi.

Wen Hui (principele ~) era regele Hui din regatul Liang. A se vedea rubrica **Wei** (regele ~).

Wu (principele ~) se numea Ji şi era nepotul lui Bi Wan din a opta generaţie.

Wu (regele ~) era fiul regelui Wen şi se numea Fa. El a adunat armatele diverselor populaţii şi s-a luptat cu regele Zhou la Muye; l-a învins, a distrus dinastia Shang-Yin şi a întemeiat dinastia Zhou (1066–221 î.e.n.), cu capitala la Hao.

Wu Guang era un înţelept din vechime. Unii comentatori consideră că ar fi trăit în vremea lui Huangdi şi ar fi avut o înălţime de 7 *chi*. Alţii – că ar fi un înţelept din dinastia Xia, care se hrănea cu plante medicinale şi căruia îi plăcea să cânte la lăută. Când regele Tang i-a oferit tronul, l-a refuzat şi s-a sinucis aruncându-se în râul Lu cu o piatră legată de gât.

Wu Yuan era un supus din principatul Zhu. A se vedea rubrica **Zixu**.

Wu Zhuang, al cărei nume înseamnă „a nu se machia", era o femeie foarte frumoasă din Antichitate, care, după ce a auzit vorbindu-se despre *Dao*, nu s-a mai machiat, căci a uitat de propria frumuseţe.

Wuding era rege în timpul dinastiei Shang-Yin, nepot de frate al regelui Pan'geng. După moartea acestuia, regatul a decăzut. Wuding a readus prosperitatea şi puterea regatului, datorită conducerii înţelepte a ministrului său, Fuyue. Wuding a domnit 59 de ani, iar numele său postum este Gaozong.

Wuzhai este Tian Zifan. A se vedea rubrica **Tian Zifan**.

Xi Gong era un înţelept din regatul Wei în vremea principelui Wen.

Xi Peng este un personaj legendar. Se spune că era un om virtuos din regatul Qi. Numele lui era Xi, iar prenumele – Peng. A se vedea şi rubricile **Fang Ming**, **Chang Yu**, **Zhang Ruo**, **Kun Hun** şi **Gu Ji**.

Xi Shi era o frumoasă curtezană celebră din regatul Yue din perioada Primăvară–Toamnă. Legenda spune că, după ce armata din regatul Yue a fost învinsă la Huiji, Gou Jian, regele din regatul Yue, i-a oferit-o de nevastă şi totodată ca zălog de pace regelui Fu Chai din regatul Wu. Gou Jian i-a ordonat lui Fan Li s-o însoţească pe frumoasa Xi Shi până la curtea regelui Fu Chai din regatul Wu. În cele din urmă, regele Yue a distrus statul Wu, iar frumoasa Xi Shi s-a întors acasă. A se vedea şi rubrica **Mao Qiang.**

Xi Wangmu, cunoscută din traduceri sub numele de „Regina Mamă a Apusului", este o zeiţă legendară cu înfăţişare omenească, cu dinţi de tigru,

cu coadă de leopard, cu părul vâlvoi. Se spune că zâmbea blajin şi-i plăcea să fluiere. Ea este deţinătoarea elixirului vieţii veşnice. Îşi avea lăcaşul, după unele legende, într-o peşteră din munţii de la Apus, iar după altele – pe malul apelor.

Xi Wei era un istoriograf despre care nu există date. A se vedea rubricile **Da Tao** şi **Bo Changqian**.

Xiangwang era un personaj legendar de la curtea lui Huangdi. Se spune că era lipsit de formă, nevăzut şi fără minte. Tocmai datorită acestor caracteristici care-l apropie de *Dao*, Xiangwang a putut găsi perla.

Xiao Ji era fiul suveranului Gao Zong din dinastia Yin. A fost nedreptăţit de mama sa vitregă şi a murit de supărare.

Xiwei era un împărat legendar din vechime.

Xu Wugui se numea Xu, iar Wugui îi era supranumele. Despre el se ştie numai că era un sihastru din regatul Wei, din perioada Regatelor Combatante.

Xu You era un sihastru din vremea împăratului Yao. Numele său era Xu, prenumele – You, iar titlul de nobleţe – Zhongwu. Originar din Yangcheng, de pe domeniul Yingchuan, a fost discipolul lui Nie Que şi a trăit ascuns în muntele Qi. Yao i-a conferit lui Xu You titlul postum de Senior de Qi.

Xuan Yuan este un alt nume al împăratului Huangdi. Legenda spune că numele său era Gong Sun şi că ar fi locuit pe colina Xuan Yuan, de la care şi-a luat numele. A se vedea şi rubrica **Huangdi**.

Xuyu este, în opinia unor comentatori, un alt nume al lui Ji Zi. Alţii apreciază că este alt nume al lui Bi Gan. A se vedea rubricile **Ji Zi** şi **Bi Gan**.

Yan Buyi se numea Yan, avea prenumele Buyi şi era prietenul regelui din regatul Wu.

Yan Cheng Ziyou era fratele mai mic al lui Ziqi. Numele lui era Yan, prenumele – Yan, numele postum – Cheng, iar titlul de nobleţe – Ziyou. A se vedea şi rubrica **Nanguo Ziqi**.

Yan Chengzi este acelaşi cu Yan Cheng Ziyou. A se vedea rubrica **Yan Cheng Ziyou**.

Yan Gang era un înţelept daoist.

Yan He era un înţelept virtuos din regatul Lu, din perioada Regatelor Combatante, care trăia în sihăstrie.

Yan Hui, discipol al lui Kongzi, a trăit între anii 521–490 î.e.n., în perioada Primăvară–Toamnă, în regatul Lu. Numele său era Yan, prenumele – Hui, iar supranumele – Ziyuan sau Yuan. Era un om care iubea învăţătura şi virtutea.

Yan Yuan este un personaj imaginar, asemenea altora prezente în opera lui Zhuangzi.

Yang Hu era, potrivit consemnărilor istorice, cel care cotropise odinioară localitatea Kuang. Deoarece Kongzi semăna foarte bine cu Yang Hu, locuitorii din Kuang l-au încercuit atunci când a făcut popas cu discipolii săi în apropiere.

Yang Zhu era originar din regatul Wei din perioada Primăvară–Toamnă. Supranumele său era Ziju. Este cunoscut şi sub numele de Yangzi sau Yang Sheng. Unii comentatori chinezi consideră că făcea parte din şcoala lui Laozi, iar alţii că era urmaş al lui Mozi, dar concepţia sa individualistă prin care susţine că importantă este numai „iubirea de sine“, că omul nu trebuie să se ostenească pentru nimic şi că nu merită mişcat nici un deget pentru a obţine profituri în Lumea Subcerească se opune atât „iubirii universale“ a lui Mozi, cât şi doctrinei confucianiste, nefiind câtuşi de puţin conformă principiilor daoiste. Opera lui Yang Zhu s-a pierdut, dar ideile sale s-au păstrat în cărţile filozofilor Mengzi, Zhuangzi, Liezi, Xunzi etc.

Yang Ziju se numea Yang Zhu. A se vedea rubrica **Yang Zhu**.

Yao (împăratul ~) era fiul împăratului Diku. Numele său era Yi Qi, titlul de nobleţe – Fangxun, iar titlul postum – Yao. La cincisprezece ani, a fost numit Senior de Tang. S-a urcat pe tron, urmându-i fratelui său mai mare. Şi-a stabilit capitala la Pingyang, numind-o Taotang. A domnit şaptezeci şi doi de ani şi a abdicat în favoarea lui Shun, care i-a fost ministru.

Yi (arcaşul ~) este un personaj legendar din vremea împăratului Yao. Săgeţile lui nimereau totdeauna ţinta. Se spune că, atunci când cei zece sori s-au urcat deodată pe bolta cerească, Yi a fost trimis de Dijun „să izbăvească oamenii de năpastă“. Pentru că a omorât nouă din cei zece sori, Yi a fost pedepsit să nu se mai întoarcă în Lumea Cerească.

Yi Erzi era un înţelept din vechime.

Yi Jie era demnitar la curtea regelui Wen din regatul Chu.

Yi Liao era un viteaz din regatul Chu din perioada Primăvară–Toamnă. Numele său de familie era Xiong şi locuia în zona de sud a oraşului.

Yi Yin era demnitar la curtea regelui Tang, din dinastia Shang-Yin. După ce Tang l-a ucis pe tiranul Jie, ultimul suveran al dinastiei Xia, Yi Yin a fost numit ministru. După moartea regelui Tang, nepotul acestuia, Tai Jia, a distrus sistemul de guvernare instaurat de Tang şi l-a exilat pe Yi Yin la Tonggong, dar după trei ani l-a repus în drepturi.

Yiliao era considerat un înţelept în vremea regelui Hui din regatul Chu. Numele lui era Xiong, prenumele – Yiliao, iar Shinan era oraşul în care-şi avea locuinţa.

Yin (paznicul ~) era ofiţer de pază la frontieră în vremea regelui Ping din dinastia Zhou. Numele său era Yin, prenumele – Xi şi supranumele – Gongdu.

Se spune că, pe când Laozi călătorea spre Apus, ajungând la punctul de frontieră Han Gu, i-a dat lui Yin „Cartea celor cinci mii de cuvinte", *Dao de jing*. Datorită meseriei sale a fost numit Guan („trecere") Yin. A se vedea rubrica **Guan Yin**.

Yin Wen a trăit în vremea regelui Xuan din regatul Qi, în perioada Regatelor Combatante. Se ştie că a studiat împreună cu Song Xing la Academia Jixia.

Ying (regele ~) este prenumele regelui Hui din regatul Wei.

Yiyang (demonul ~) este un demon cu cap de leopard şi coadă de cal. Unii comentatori chinezi îl descriu ca având cap de câine.

You Yu este numele unui trib din vechime care a trăit în actuala provincie Shanxi. Potrivit legendelor străvechi, se pare că ar fi titlul oficial al împăratului Shun.

Yu (împăratul ~), cunoscut şi sub numele de Xia Yu, a întemeiat dinastia Xia. Era nepotul suveranului Zhuanxu; numele de familie era Si, iar porecla – Yu. Se numea şi Wen Ming. În timpul domniei împăratului Yao, tatăl său, Gun, a fost desemnat să stăvilească puhoaiele. Shun, urmaşul lui Yao, l-a înlăturat pe Gun pentru că n-a izbândit şi l-a numit pe Yu în locul lui. Yu a săpat canale şi, după mai bine de zece ani de trudă, a domolit potopul. Atunci, toate regatele Chinei i-au adus tribut, iar Shun a abdicat în favoarea lui. Yu a domnit opt ani.

Yu Er era un gurmand renumit din Antichitatea chineză, care ştia să condimenteze mâncărurile cu ghimbir şi scorţişoară. Unii comentatori consideră că a trăit în vremea împăratului Huangdi, în timp ce alţii îl consideră locuitor al regatului Ji în vremea principelui Hua.

Yu Ju (pescarul ~) este un personaj imaginar.

Yuan (suveranul ~) din regatul Song din perioada Primăvară–Toamnă era ducele Yuan, fiul ducelui Ping. Prenumele lui era Zuo. Primul său an de domnie a fost 530 î.e.n.

Yuan Feng era un personaj legendar care rătăcea prin lume. Numele său ar însemna, după unii comentatori, „adiere", iar după alţii –„vârtej".

Yuan Xian era unul dintre discipolii lui Confucius. Numele său era Yuan, prenumele – Si, iar supranumele – Xian.

Yue (măcelarul ~) este, din câte se pare, un personaj imaginar.

Yun Jiang este un personaj imaginar. Numele său înseamnă „Generalul Norilor". Este asimilat şi cu Spiritul Norilor.

Yuqiang (zeul ~) este zeul Mării de Nord. În *Shanhai jing* este prezentat ca o fiinţă ciudată, cu chip de om şi trup de pasăre; doi şerpi verzi îi atârnă din urechi şi calcă pe alţi doi. În alte surse este numit Yujing şi este considerat nepotul lui Huangdi.

Zeng Shen era discipol al lui Confucius și un model de pietate filială. Părinții nu-l iubeau și-l biciuiau adeseori. De aceea era îndurerat.

Zengzi (505–435 î.e.n) era originar din Nanwu Cheng, din regatul Lu, în perioada Primăvară–Toamnă. Numele său era Shen, supranumele – Ziyu. A fost discipolul lui Confucius, fiind cel care a sesizat unitatea doctrinei maestrului. Zengzi era un exemplu de pietate filială.

Zeyang se numea Peng, prenumele lui era Yang, iar supranumele – Zeyang. El era originar din regatul Lu. Călătorind din regat în regat pentru a-i convinge pe seniori de justețea doctrinei sale, a ajuns în regatul Chu, unde a vrut să intre în slujba regelui Wen.

Zhang Ruo este un personaj legendar. A se vedea și rubricile **Fang Ming**, **Chang Yu**, **Xi Peng**, **Kun Hun** și **Gu Ji**.

Zhang Wu (paznicul ~) este același cu Zhang Wuzi. A se vedea rubrica **Zhang Wuzi**.

Zhang Wuzi a locuit în fieful Zhang Wu, de la care și-a luat numele. Era maestrul lui Qu Quezi.

Zhang Yi era o persoană din regatul Lu despre care nu există informații precise.

Zhanzi era un înțelept din regatul Wei.

Zhao (regele ~) din Chu se numea Zhen și era fiul regelui Ping. Pentru că tatăl său îi condamnase la moarte pe nedrept pe Wu Che și Wu Shang, Zixu, fiul celui dintâi și fratele celui de-al doilea, refugiat în regatul Wu, a atacat regatul Chu. Atunci, regele Zhao din Chu și-a abandonat domnia, fugind în regatul Sui și apoi în regatul Zheng.

Zhao Wen era maestru al cântecului de lăută în Antichitatea chineză.

Zhaoxi era, potrivit părerii unor comentatori chinezi, un principe din regatul Han. Alți comentatori consideră că în regatul Han au existat un principe Zhao și un rege Xi, dar nici un demnitar cu numele Zhaoxi.

Zheng Kaofu a fost strămoșul lui Confucius din a zecea generație și a ocupat funcția de ofițer superior în regatul Song.

Zhi (Banditul ~) era originar din regatul Lu din perioada Primăvară–Toamnă. Era fratele mai mic al înțeleptului Liu Xiahui, prenumele său fiind Zhi. El conducea o bandă de nouă mii de oameni, împreună cu care cutreiera toată țara, jefuindu-i pe seniori. Personajul apare și în lucrările lui Mengzi și Xunzi, iar în scrierea lui Zhuangzi îi este consacrat capitolul XXIX.

Zhi (zeul ~) înseamnă „înțelepciune". Se spune că zeul Zhi ar fi fost cel mai înțelept zeu ceresc din preajma lui Huangdi.

Zhi Li (unchiașul ~) este un personaj legendar care simbolizează detașarea de forma fizică. Apare asociat cu unchiașul Hua Jie. A se vedea și **Hua Jie**.

Zhili Yi este un personaj imaginar.

Zhong (ministrul ~) era Wei Zhong. După ce regatul Yue a învins regatul Wu, Gou Jian şi-a reluat tronul. Atunci, ministrul Fan Li şi-a părăsit ţara, a călătorit mult, şi-a schimbat numele şi a trăit ascuns de lume. În schimb, Wei Zhong a rămas în regatul Yue, s-a ocupat de refacerea ţării, dar a fost condamnat la moarte de regele Gou Jian. De aceea, se spune că a ştiut să-şi salveze ţara, dar nu a ştiut să-şi salveze viaţa.

Zhong Ni este supranumele lui Confucius. A se vedea rubrica **Confucius**.

Zhong Yang este un personaj imaginar. A se vedea rubricile **Bo Huang** şi **Li Xu**.

Zhou (ducele ~) se numea Ji Dan şi era fiul regelui Wen. El l-a ajutat pe regele Wu să-l distrugă pe regele Zhou, ultimul suveran al dinastiei Shang-Yin, şi să întemeieze dinastia Zhou. Drept răsplată, a primit un fief în regatul Lu. Când regele Wu a murit, fiul său, Cheng, era prea tânăr pentru a domni şi, de aceea, ducele Zhou a preluat regenţa. Ducele Zhou este cel care a stabilit sistemul ritual în dinastia Zhou.

Zhou (tiranul ~) a fost ultimul suveran al dinastiei Shang-Yin. Prenumele său era Shou, supranumele – Dixing. În istorie este cunoscut cu numele de regele Zhou. Se spune că era mai puternic decât toţi ceilalţi oameni din vremea sa, că era vesel şi plăcut la vorbă, că iubea vinul şi femeile, dar cruzimea sa fără măsură a atras mânia poporului. Regele Wu din dinastia Zhou s-a luptat cu el la Meng Jin, l-a învins, iar Zhou a ars de viu la Lutai.

Zhu Pingman este un personaj imaginar.

Zhu Rong este un alt nume al împăratului Yandi. Legenda spune că, după moarte, Zhu Rong ar fi devenit Zeul Focului.

Zhu Shen era un înţelept daoist care studia metodele de hrănire a vieţii.

Zhuanxu este al doilea dintre cei cinci împăraţi legendari. Se spune că ar fi fost nepotul lui Huangdi şi fiul lui Changyi. La 12 ani a fost încoronat, la 20 de ani s-a urcat pe tron şi a domnit 78 de ani. Numele de împărat este Gaoyang.

Zhun Mang este un personaj legendar. Numele său înseamnă „nor“ şi „ceaţă“ sau „ceaţă“ şi „suflu“.

Zi Lai este un personaj imaginar, prieten cu Zi Si, Zi Yu şi Zi Li.

Zi Lao este discipolul lui Confucius, Qin Lao.

Zi Li este un personaj imaginar, prieten cu Zi Si, Zi Yu şi Zi Lai.

Zi Qing era un tâmplar renumit din regatul Lu.

Zi Qinzhang este un personaj imaginar, prieten cu Zi Sanghu şi Meng Zifan.

Zi Sanghu este un personaj imaginar, prieten cu Meng Zifan şi Zi Qinzhang.

Zi Si este un personaj imaginar, prieten cu Zi Yu, Zi Li şi Zi Lai.

Zi Yang a fost ministru în regatul Zheng.

Zi Yu este un personaj imaginar, prieten cu Zi Si, Zi Li şi Zi Lai.

Zi Zhi era ministru la curtea regelui Kuai din regatul Yan, în perioada Regatelor Combatante. Socrul lui Zi Zhi, Su Qin, l-a trimis pe Su Tai, fratele mai mic, în regatul Qi, sfătuindu-l, în acelaşi timp, pe regele Kuai să-i cedeze domnia lui Zi Zhi. Cei din regatul Yan nu s-au supus lui Zi Zhi şi timp de trei ani ţara a fost în dezordine. Regele Xuan din regatul Qi, ţinând cont de informaţiile lui Su Tai, şi-a trimis armata în regatul Yan, pe care l-a distrus, după ce i-a ucis pe regele Kuai şi pe Zi Zhi.

Zi Zhou Zhibo se pare că este Zi Zhou Zhifu. A se vedea rubrica **Zi Zhou Zhifu**.

Zi Zhou Zhifu era un sihastru din vremea împăratului Yao, care-l înţelesese pe *Dao*. Numele său era Zi, prenumele – Zhou, iar supranumele – Zhifu. Probabil că este acelaşi cu Zi Zhou Zhibo, înţeleptul căruia şi Shun a vrut să-i cedeze domnia.

Zichan (?–522 î.e.n.) era un locuitor al regatului Zheng din perioada Primăvară–Toamnă. Numele lui era Gongsun, titlul de nobleţe – Zichan, dar şi Zimei. Era nepotul lui Mu Gong şi fiul lui Zi Guo. Zichan a fost înalt dregător în regatul Zheng. În timpul luptelor dintre regatele Jin şi Chu, deşi micul regat Zheng se afla între două regate puternice, Zichan i-a păstrat integritatea. De aceea, Confucius a apreciat moartea lui drept o imensă pierdere.

Zigao se numea Chen, iar prenumele său era Zhuliang. El era prefectul subprefecturii She din regatul Chu. Însuşindu-şi pe nedrept titlul de duce, şi-a luat supranumele de Zigao.

Zigong (520–? î.e.n.) se numea Duanmu, prenumele lui era Ci, iar supranumele – Zigong sau Zigan. A trăit în regatul Wei în perioada Regatelor Combatante, fiind unul dintre discipolii lui Confucius.

Zilu este unul dintre supranumele lui Zhong You (542–480 î.e.n.), discipol al lui Confucius. L-a slujit pe marele ofiţer Kong Li din regatul Wei. Deoarece n-a vrut să-l urmeze pe Kong Li în instalarea lui Kuai Huai ca principe în regatul Wei, a fost omorât.

Ziqi este Nanguo Ziqi sau Nanbo Ziqi. A se vedea rubrica **Nanguo Ziqi**.

Zisang este numele de clan al demnitarului Zisang Bozi din regatul Lu, prieten cu Ziyu.

Zixu (Wu Zixu sau Wu Yuan) era un supus din principatul Zhu, în perioada Primăvară–Toamnă. Prenumele lui era Yuan. El l-a dojenit pe regele

Fu Chai din regatul Wu. Acesta nu l-a ascultat şi i-a dat sabia Shulou să se sinucidă. După moarte, cadavrul lui Zixu a fost aruncat în fluviu, în împrejurimile actualului oraş Suzhou. Acest eveniment pare să se fi petrecut în jurul anului 475 î.e.n.

Ziyu este numele de clan al principelui Dong Huang, prieten cu Zisang. Numele lui de familie era Gui.

Zizhang (503–? î.e.n.) era originar din regatul Chen, în perioada Primăvară–Toamnă. Numele său era Zhuan Sun, prenumele – Shi, iar supranumele – Zizhang. Fiind discipol al lui Confucius, şi-a urmat maestrul în peregrinările sale. În *Analecte* îi este dedicat un capitol.

Zun Lu era un împărat legendar despre care nu avem alte date.

Glosar de denumiri geografice

Altarul Caişilor era o colină în mijlocul unei mlaştini, în apropiere de Qufu, locul de baştină al lui Confucius.

Bin (regatul ~) este numele unui regat în vremea împăratului Shun, care se afla în actuala provincie Shanxi.

Bo (marea ~) este o mare interioară, cuprinsă între provinciile Liaodong şi Shandong.

Cai (regatul ~) este numele unui regat din perioada dinastiei Zhou, situat în actuala provincie Henan, vecin cu regatul Chen.

Cangwu (munţii ~), numiţi şi Jiu Yi („cele nouă îndoieli"), sunt situaţi în actuala provincie Hunan. Legenda spune că împăratul Shun a fost înmormântat în aceste locuri.

Chang (munţii ~) reprezintă un lanţ muntos din provincia Zhejiang.

Chen (regatul ~) este unul dintre cele şapte regate din perioada dinastiei Zhou, situat în actuala provincie Henan, vecin cu regatul Cai.

Chi (râul ~) este numele unei ape legendare. Datorită faptului că *chi* înseamnă „roşu", i se mai spunea şi „Apa de foc". Unii comentatori chinezi precizează că râul Chi izvorăşte la poalele munţilor Kunlun.

Chongshan (muntele ~) este numele unui munte situat în sud-vestul provinciei Hunan, legat de muntele Tianmen. Legenda spune că Shun l-ar fi exilat pe Huandou pe acest munte.

Chou (râul ~) se află în actuala provincie Henan.

Chu (regatul ~) este unul dintre cele şapte regate din perioada Regatelor Combatante, situat iniţial în partea de nord a provinciilor Hebei şi Henan, ulterior extins pe teritoriul actualelor provincii Henan, Anwei, Jiangsu, Zhejiang, Jiangxi şi Sichuan.

Colina Sfântă, Shenqiu, este Altarul Pământului.

Congzhi (regatul ~) este un mic regat din vremea împăratului Yao. A se vedea rubricile **Kuai**, **Xu'ao** şi **Zong**.

Da Chuan este un alt nume pentru Fluviul Galben.

Dai este un alt nume al muntelui Taishan. A se vedea rubrica **Taishan**.

Dongling este, potrivit unor comentatori, un alt nume al muntelui Taishan, iar potrivit altora, numele din vechime al unei coline, denumită astăzi Dongping Ling, aflată în Jinan, provincia Shandong.

Dongting este spaţiul dintre Cer şi Pământ. Unii comentatori consideră că Dongting este numele unui pustiu.

Fan (principatul ~) era un principat situat în actuala provincie Henan, a cărui capitală se afla în localitatea Ji. Principele acestuia, pe nume Xi, era descendent al ducelui Zhou. Potrivit unor comentatori chinezi, în anul al şaptelea al domniei regelui Wen, între acesta din urmă şi principele Xi ar fi avut loc o discuţie al cărei scop ar fi fost alierea celor două ţări împotriva regatului Qin.

Fen (fluviul ~) este afluentul fluviului Huanghe, care traversează actuala provincie Shanxi. Cum împăratul Yao îşi stabilise capitala la Pingyang, în actuala provincie Shanxi, este foarte posibil să fi călătorit şi la sud de fluviul Fen.

Fluviul din Apus (*xi jiang*) este un alt nume pentru Fluviul Shu.

Gan (regatul ~) este numele unui regat din perioada Primăvară–Toamnă. Gan este o altă denumire pentru regatul Wu. Unii comentatori precizează că regatul Gan este frecvent asociat cu regatul Yue din cauză că în cele două ţări se făureau săbii celebre care le purtau numele. Alţii arată că Yue ar fi numele unui munte, iar Gan – numele unui râu.

Gushe (muntele ~) se află, potrivit unor comentatori chinezi, în Marea de Nord.

Guzhu (ţara ~) este o ţară din vechime, situată în partea de apus a actualei provincii Liaoning.

Han (râul ~) este numit şi Han Jiang, fiind cel mai mare afluent al Fluviului Albastru.

Han (regatul ~) este un regat din perioada Regatelor Combatante, situat în centrul provinciei Henan şi sud-estul provinciei Shanxi.

Handan era capitala regatului Zhou din perioada Regatelor Combatante.

Hao (râul ~) traversează districtul Zhongli din regiunea Huainan. Aici se găseşte mormântul lui Zhuangzi şi locul unde se plimbau Zhuangzi şi Huizi.

Hua (ţinutul ~) reprezenta, în vechime, Câmpia Centrală a Chinei, termenul *hua* desemnând, ulterior, China.

Huanghe este numele chinezesc al Fluviului Galben, al doilea fluviu ca mărime din China, care traversează partea de nord a ţării de la vest la est.

Jie (regatul ~) este un regat din Antichitate căruia nu i-am găsit coordonatele geografice.

Jin (regatul ~) este unul dintre cele şapte regate din timpul dinastiei Zhou, situat în partea de sud a actualelor provincii Shanxi şi Hebei, în centrul provinciei Shaanxi şi în partea de nord-vest a provinciei Henan.

Juci este numele unui munte situat în actuala provincie Henan, care astăzi se numeşte Qingui.

Kongtong este numele unei catene muntoase situată în provincia Henan. Legenda spune că Huangdi s-a dus în acest loc ca să-l întâlnească pe Guang Chengzi, pentru a-l întreba despre *Dao*.

Kuai (regatul ~) este un mic regat de la frontiera Chinei din vremea împăratului Yao. A se vedea rubricile **Congzhi**, **Xu'ao** şi **Zong**.

Kuaiji (munţii ~) sunt o catenă muntoasă situată în partea de sud-est a provinciei Zhejiang.

Kuang era o localitate în regatul Wei. Pe când Kongzi călătorea din regatul Lu spre regatul Wei, a trecut prin Kuang. Deoarece a fost confundat cu Yang Hu, care le făcuse mult rău locuitorilor din Kuang, a fost încercuit de aceştia.

Kunlun este numele unui lanţ muntos situat între Tibet şi regiunea Xinjiang. El este pomenit în legende drept muntele unde îşi aveau sălaşul zeităţile chineze.

Lacul Ceresc este numele unei mări, frecvent folosit în fabule.

Liang (regatul ~) este numele pe care şi l-a luat regatul Wei în perioada Regatelor Combatante, după mutarea capitalei la Da Liang.

Liao Shui este numele unei ape din regatul Zhao.

Lu (râul ~) se află în estul actualei provincii Liaoning.

Lu (regatul ~) este unul dintre cele şapte regate din timpul dinastiei Zhou, situat pe teritoriul actualei provincii Shandong.

Lüliang este numele unei cascade.

Marele Vad din Răsărit este, potrivit opiniei unor comentatori, un alt nume folosit pentru Marea de Răsărit.

Măgura Shang este situată la frontiera dintre regatele Liang şi Song din actuala provincie Henan.

Ming (muntele ~) se numeşte astăzi Shicheng şi este situat în actuala provincie Henan. Unii comentatori consideră că Ming este numele unui munte din Marea de Nord.

Mingbo este un munte legendar.

Nan Yue este un ţinut situat în actualele provincii Guangdong şi Guangxi.

Nouă ţinuturi (cele ~), *jiu luo*, reprezintă, potrivit unor comentatori chinezi, o altă denumire a Chinei, care, în Antichitate, era împărţită în nouă regiuni denumite diferit în cărţile *Yu kong*, *Zhou li* şi *Er ya*. Conform versiunii din *Yu kong*, aceste nouă regiuni sunt: Ji, Yu, Yong, Yang, Xu, Yan, Liang, Qing,

Jing. Potrivit altor comentatori, cele nouă ţinuturi reprezintă cele nouă categorii din cartea *Luo shu*, descifrate de Yu pe carapacea broaştei ţestoase divine din râul Luo, în baza cărora guverna Lumea Subcerească.

Palatul Misterios este Palatul din Nord în care locuia împăratul Zhuanxu.

Pei era un ţinut învecinat cu regatul Chen, situat pe teritoriul actualului district Shuku, unde locuia Laozi.

Pu (râul ~) este râul care traversează actualul district Puyang.

Qi (muntele ~) este situat în nord-vestul actualei provincii Shanxi.

Qi (regatul ~) este unul dintre cele şapte regate din dinastia Zhou, situat în nordul provinciei Shandong şi sud-estul provinciei Hebei de astăzi. Capitala era la Ying Qiu. Iniţial, regatul Qi a fost fieful pe care regele Wu din Zhou i l-a dăruit marelui principe Wang. În perioada Regatelor Combatante, Tian Shi a uzurpat puterea, iar regatul Qi a devenit unul dintre cele şapte regate puternice. A fost o perioadă în care între regatul Chu şi regatul Qi s-au stabilit relaţii de prietenie, cele două regate dăruindu-şi reciproc jad şi mătase.

Qin (regatul ~) este unul dintre cele şapte regate din timpul dinastiei Zhou, situat în centrul provinciei Shanxi şi în partea de răsărit a provinciei Gansu. În anul 221 î.e.n., în urma învingerii celorlalte regate, Qin Shihuangdi întemeiază imperiul centralizat chinez.

Qing (fluviul ~), în vechime, se numea Yi. El străbate provincia Hubei şi este un afluent al Fluviului Albastru.

Qinling (prăpastia ~) se află pe cursul Fluviului Albastru.

Qu Yuan poate fi numele unui loc, dar şi numele unei cotituri de drum sau al unui drum sinuos din vestul munţilor Songshan.

Ren (regatul ~) era unul dintre cele şapte regate din timpul dinastiei Zhou, situat în actuala provincie Zhejiang.

Sanwei este numele unui munte. Unii comentatori consideră că s-ar găsi în provincia Gansu, în sud-vestul munţilor Minshan, alţii – că s-ar afla în provincia Yunnan, iar alţii – că ar fi un munte legendar.

Shang este domeniul clanului Yin din dinastia Shang-Yin.

Shangshen este numele unei vâltori adânci din regatul Song. Unii comentatori chinezi sunt de părere că numele i se trage de la forma sa de pahar.

Shi Hu era numele unei regiuni.

Shicheng era o fortificaţie din nordul regatului Yan.

Shouling era numele unei localităţi din regatul Yan din perioada Regatelor Combatante.

Shouyang este numele unui munte din sudul subprefecturii Yongqi din actuala provincie Shanxi. Muntele se mai numeşte Leishou sau Shoushan. Se spune că acesta este muntele pe care Bo Yi şi Shu Qi au murit de foame.

Shu (regatul ~) este un regat din dinastia Zhou, situat pe teritoriul actualei provincii Sichuan.

Song (regatul ~) este numele unui regat din perioada Zhou situat pe teritoriul actualei provincii Henan.

Sui (regatul ~) se afla în apropierea Fluviului Pu, unde se produceau multe perle de preţ.

Taishan (muntele ~) este o catenă muntoasă în provincia Shandong. Cei din vechime considerau Taishan drept munţii cei mai înalţi.

Wei (regatul ~) este unul dintre cele şapte regate din timpul dinastiei Zhou, situat în partea de sud a provinciei Hebei şi în partea de nord a provinciei Henan. În perioada Regatelor Combatante, s-a extins în estul provinciei Shaanxi şi în vestul provinciei Shanxi.

Weilei era un munte din regatul Lu.

Weilü este, potrivit legendelor, locul unde se varsă apele mării. Acesta se mai numeşte şi Wujiao.

Wu (regatul ~) este unul dintre cele şapte regate din perioada dinastiei Zhou, situat în partea de sud a actualei provincii Jiangsu şi în partea de nord a provinciei Zhejiang, respectiv pe cursul inferior al Fluviului Albastru, extinzându-se ulterior până în valea râului Huaihe.

Xiangcheng (câmpia ~) se află în actuala provincie Henan.

Xu'ao (regatul ~) este un mic regat de la frontiera Chinei din vremea împăratului Yao. A se vedea rubricile **Congzhi**, **Kuai** şi **Zong**.

Yan (regatul ~) este unul dintre cele şapte regate din vremea dinastiei Zhou, situat în partea de nord a actualei provincii Hebei şi în partea de sud a actualei provincii Liaoning.

Yanxi era numele unei regiuni din regatul Yan.

Ying (oraşul ~) este capitala regatului Chu din perioada Primăvară–Toamnă. Oraşul Ying se află în nordul actualei provincii Hubei.

Ying (râul ~) este cel mai mare afluent al Fluviului Huai. Izvorăşte în provincia Henan şi se varsă în provincia Anhui.

Youdu indică un loc foarte îndepărtat în zona septentrională; este cunoscut şi sub numele de Youzhou. Youzhou este unul dintre cele douăsprezece districte din vechime. Legenda spune că împăratul Yao ar fi împărţit districtul Ji în două, partea de nord-est numindu-se Youdu.

Youhu era un regat în China antică, situat pe teritoriul actualei provincii Shaanxi.

Youli se află în actuala provincie Henan.

Zailu este, potrivit legendelor, numele unui lac adânc în care-şi avea sălaşul broasca ţestoasă sfântă.

Zang este numele unui loc în apropierea râului Wei, din actuala provincie Shaanxi.

Zhao (regatul ~) este un regat din vremea Regatelor Combatante situat în partea centrală şi de nord a actualei provincii Shanxi şi în partea de vest şi sud a provinciei Hebei.

Zhe (fluviul ~) străbate actuala provincie Zhejiang.

Zheng (regatul ~) este unul dintre cele şapte regate din timpul dinastiei Zhou, situat în actuala provincie Henan, judeţul Zheng.

Zhiwei (pădurea ~) este o pădure adâncă şi întunecoasă.

Zhongshan (regatul ~) era iniţial un regat care se găsea în actuala provincie Hebei şi ai cărui locuitori erau consideraţi barbari de către vecinii lor din regatul Wei.

Zhou (regatul ~) este unul dintre cele şapte regate din vremea dinastiei Zhou şi reprezintă domeniul clanului Zhou. În timpul dinastiei Zhou de Răsărit, se întindea din sudul provinciei Shanxi, în estul provinciei Shaanxi, în nordul provinciei Hubei, până în vestul provinciei Henan.

Zhuolu (câmpia ~) se află în actuala provincie Hebei.

Zong (regatul ~) este un mic regat de la frontiera Chinei din vremea împăratului Yao. A se vedea rubricile **Congzhi**, **Kuai** şi **Xu'ao**.

Zou (regat ~) este unul dintre cele şapte regate din timpul dinastiei Zhou, situat pe teritoriul actualei provincii Shandong.

Glosar de locuţiuni

Bei mian este metafora prin care se definea demnitarul. În vechime, tronul era aşezat astfel încât suveranul stătea cu faţa spre miazăzi, iar ministrul sau demnitarul aflat în audienţă, privind spre suveran, stătea cu faţa spre miazănoapte. A se vedea rubrica ***nan mian***.

Cinci arme (cele ~) sunt: arcul, lancea, suliţa, pumnalul şi halebarda.

Cinci arome (cele ~) sunt: iute, amar, sărat, acru şi dulce.

Cinci cereale (cele ~) sunt: cânepa, două specii de mei, grâul şi fasolea.

Cinci culori (cele ~) sunt: verde-închis, galben, purpuriu, alb şi negru.

Cinci elemente (cele ~) sunt: apă, foc, lemn, metal, pământ. A se vedea şi rubrica **Cinci viscere**.

Cinci Împăraţi (cei ~) sunt, după părerea unor comentatori chinezi, Huangdi, Zhuanxu, Diku, Yao şi Shun. A se vedea şi rubrica **Trei Auguşti şi Cinci Împăraţi** (cei ~).

Cinci miresme (cele ~) sunt: mirosul de piper ţepos, anason stelat, scorţişoară, cuişoare şi mărar.

Cinci pedepse (cele ~) sunt: tăierea nasului, tatuarea feţei, tăierea piciorului, castrarea şi decapitarea.

Cinci sufluri (cele ~) – a se vedea rubrica **Cinci elemente**.

Cinci sunete (cele ~) în gama chineză pentatonică sunt: *gong*, *shang*, *jue*, *zhi* şi *yu*. Ele corespund notelor ut (do), re, mi, sol, la din gama europeană.

Cinci Tirani (cei ~) au trăit, cu aproximaţie, în perioada Primăvară–Toamnă. Ei sunt: ducele Huan din regatul Qi, ducele Wen din regatul Jin, ducele Mu din regatul Qin, ducele Xiang din regatul Song şi regele Zhuang din regatul Chu.

Cinci viscere (cele ~) sunt: ficat, inimă, splină, plămâni, rinichi. Acestea sunt asociate cu cele cinci elemente, cele cinci puncte cardinale, cele cinci culori, cele cinci virtuţi etc. Astfel, rinichii sunt asociaţi cu apa, nordul, negrul şi Înţelepciunea; inima este asociată cu focul, sudul, roşul şi Spiritul Ritualic; ficatul este asociat cu lemnul, estul, verdele şi Omenia; plămânii sunt asociaţi

cu metalul, vestul, albul şi Dreptatea; splina este asociată cu pământul, centrul, galbenul şi Sinceritatea.

Faţa spre miazănoapte (cu ~) – a se vedea rubrica ***bei mian***.

Faţa spre miazăzi (cu ~) – a se vedea rubrica ***nan mian***.

Maestrul de Dreapta este denumirea unei funcţii dregătoreşti din regatul Song, în perioada Primăvară–Toamnă, şi regatul Qi, în perioada Regatelor Combatante.

Nan mian (sau ***nan shou***), „cu faţa spre miazăzi" (respectiv „cu capul spre miazăzi"), este metafora prin care se definea suveranul. În vechime, tronul era aşezat astfel încât suveranul stătea cu faţa spre miazăzi; ministrul sau demnitarul aflat în audienţă, privind spre suveran, stătea cu faţa spre miazănoapte. De aceea, expresia *nan mian* (sau *nan shou*) a căpătat şi semnificaţia de „a guverna". A se vedea rubrica ***bei mian***.

Nan shou – a se vedea rubrica ***nan mian***.

Omul Desăvârşit (*zhi ren*) reprezintă omul care atinge idealul perfecţiunii. Numai el se poate pierde în secretul creaţiei universale.

Omul Înţelept (*sheng ren*) reprezintă omul ale cărui acţiuni au fost transmise posterităţii, dar al cărui nume rămâne necunoscut.

Omul Spirit (*shen ren*) reprezintă omul care creează şi recreează fiinţele, fără a lăsa urme. Numai spiritele pot opera invizibil asupra lucrurilor şi fiinţelor din univers.

Patru Înţelepţi (cei ~) sunt: Wang Yi, Nie Que, Bai Yi şi Xu You.

Patru mări (cele ~) sunt Marea de Nord, Marea de Sud, Marea de Est, Marea de Vest. În China antică se credea că pământul este pătrat, fiind mărginit pe fiecare dintre cele patru laturi de câte o mare.

Perla Misterioasă este o perlă strălucitoare de culoare neagră. Daoiştii şi buddhiştii consideră că ea este numenul lui *Dao*.

Regii de Odinioară sunt Wangji şi regele Wen. Wangji este tatăl regelui Wen, cunoscut în istorie mai ales datorită renumelui fiului său, regele Wu. Regele Wen şi regele Wu sunt consideraţi întemeietorii dinastiei Zhou. A se vedea şi rubrica **Wen** (regele ~).

Reprezentantul Cadavrului (*shi*) este omul care în timpul ritualului funerar îl reprezenta pe defunct. Cu acesta este comparat titularul unei funcţii publice care nu este capabil să-şi îndeplinească îndatoririle.

Sunetele naturale sunt opt, şi anume: sunet de metal, de piatră, de mătase, de bambus, de dovleac, de pământ, de piele şi de lemn.

Şase limite (cele ~) sunt: nord, sud, est, vest, sus şi jos. A se vedea şi rubrica **Şase puncte cardinale**.

Şase puncte cardinale (cele~) sunt: nord, sud, est, vest, nadir şi zenit. În concepţia chineză, ele delimitează universul uman.

Şase sufluri (cele ~), *liu qi*, sunt interpretate diferit de comentatorii chinezi. În timp ce unii consideră că ele ar corespunde răsăritului, amiezii, apusului, miezului de noapte, Cerului şi Pământului, alţii sunt de părere că ar fi întuneric, lumină, vânt, ploaie, noapte, zi.

Tian Gen înseamnă „Rădăcina Cerului". Se spune că ar fi nume de stea, dar şi numele unui personaj legendar.

Trei Auguşti şi Cinci Împăraţi (cei ~) cunosc interpretări diferite. Unii comentatori susţin că cei Trei Auguşti sunt Fuxi, Shennong şi Nüwa, iar cei Cinci Împăraţi – Huangdi, Zhuanxu, Diku, Yao şi Shun. Alte opinii sunt menţionate în *Zhou li* (*Însemnări despre Riturile din dinastia Zhou*), *Shi ji* (*Însemnări istorice*), *Yi jing* (*Cartea Transformărilor*).

Trei Dinastii (cele ~) sunt: Xia, Shang-Yin şi Zhou. Tradiţia atribuie fiecăreia dintre aceste trei dinastii câte o virtute confucianistă. Dinastia Xia promova Omenia, dinastia Shang-Yin – Dreptatea, iar dinastia Zhou – Spiritul Ritualic.

Trei Regi (cei ~) sunt: Yu, întemeietorul dinastiei Xia, cunoscut şi sub numele de Xia Yu; Tang, întemeietorul dinastiei Shang-Yin, cunoscut şi sub numele de Shang Tang sau Yin Tang; Wen, întemeietorul dinastiei Zhou, cunoscut şi sub numele de Zhou Wenwu sau Zhou Wenwang. Celor Trei Regi li se spune şi Xia, Yu, Zhou, după numele dinastiei pe care au fondat-o.

Zece mii de lucruri (cele ~), *wan wu*, reprezintă metafora prin care se exprimă totalitatea celor existente, materiale şi spirituale.

Glosar de unități de măsură

Dan este o veche unitate de măsură pentru cereale egală cu 1 hectolitru.

Dou este o veche unitate de măsură pentru cereale. Un *dou* este egal cu un decalitru. A se vedea rubrica ***hu***.

Fu este o unitate de măsură pentru cereale egală cu șase oboroace și patru zecimi.

Hu este o veche unitate de măsură pentru cereale. Un *hu* este egal cu zece *dou*, anume cu un hectolitru. A se vedea și rubrica ***dou***.

Li este o unitate de măsură tradițională pentru lungime; 1 *li* = 576 m.

Ren este o unitate de măsură pentru lungime egală cu 7-8 *chi* (1 *chi* = 32 cm).

Sheng reprezintă o zecime dintr-un *dou* (oboroc).

Wei este unitatea de măsură pentru circumferințe egală cu 1 *chi* (1 *chi* = 32 cm). Dat fiind că la vremea respectivă unitățile de măsură nu erau standardizate, sunt posibile și alte echivalări. De exemplu, 1 *wei* = 7-8 *chi*.

Zhong este o unitate de măsură pentru capacități, în principal pentru cereale, egală, potrivit unor comentatori, cu 6 *dani* și 4 *dou*, iar potrivit altora, cu 100 de oboroace.

Bibliografie selectivă

Lucrări în limba chineză

Cui Dahua, *Zhuangzi qijie (Zhuangzi, cu comentarii şi explicaţii)*, Zhongzhou guji, Henan, 1988.

Fang Yong, Lu Yongpin, *Zhuangzi quan ping* (*Zhuangzi – opere complete, cu comentarii*), Bashu shushe, Chengdu, 1998.

Guo Qingfan, *Zhuangzi jishi* (*Zhuangzi – cu note şi comentarii*), ediţia a IV-a, Zhonghua shuju, Beijing, 1985.

Kong Qiu, *Lun yu yi zhu* (*Analecte[le lui Confucius], cu note şi explicaţii*), Guji, Shanghai, 1995.

Laozi, *Dao de jing* (*Cartea despre* dao *şi* de), în *Er shi er zi* (*Douăzeci şi doi de filozofi*), Guji, Shanghai, 1990.

Sima Qian, *Shiji* (*Însemnări istorice*), Shanghai Shudian, Shanghai, 1988.

Xun Kuang, *Xunzi* (*Cartea filozofului Xun Kuang*), în *Er shi er zi* (*Douăzeci şi doi de filozofi*), Guji, Shanghai, 1990.

Zhang Dainian, *Zhongguo gudian zhexue jinian fanchou yao* (*Despre categoriile şi conceptele filozofiei clasice chineze*), Zhongguo shehui kexue, Beijing, 1989.

Zhang Gengguang, *Zhuangzi quan yi* (*Zhuangzi – opere complete, cu traducere în limba chineză contemporană)*, Renmin, Guizhou, 1992.

*** *Chun qiu zuo zhuan zhu* (*Cronica lui Zuo Qiuming şi Analele perioadei Primăvară–Toamnă cu explicaţii*), Zhonghua shuju, Beijing, 1990.

*** *Ci Hai* (*Dicţionar enciclopedic*), Cishu, Shanghai, 1990.

*** *Ci Yuan* (*Dicţionar etimologic*), Shangwu, Beijing, 1992.

*** *Shuo wen jie zi yi zheng* (*Dicţionar etimologic al caracterelor simple şi compuse, cu explicaţii şi adnotări*), Qilu shushe, Shanghai, 1987.

*** *Zhongguo da baike quanshu* (*Marea enciclopedie chineză*), vol. „Zhexue" („Filozofie") 1 şi 2, Zhongguo da baike quanshu, Shanghai, 1987.

*** *Zhou yi wai zhuan* (*Alte comentarii la Cartea Transformărilor din dinastia Zhou*), Zhonghua shuju, Beijing, 1990.

*** *Zhou yi yi zhu* (*Cartea Transformărilor din dinastia Zhou, cu note şi explicaţii*), Guji, Shanghai, 1990.

*** *Zhuangzi bu zheng* (*Zhuangzi, cu note şi comentarii*), Yunnan renmin, Kunming, 1980.

Lucrări în limbi europene

Cheng, Anne, *Istoria gândirii chineze*, traducere din limba franceză de Florentina Vişan şi Viorel Vişan, Polirom, Iaşi, 2001.

Chuang Tzu, *The Complete Works of Chuang Tzu*, traducere din limba chineză de Watson Burton, Columbia University Press, New York, 1968.

Confucius, *Analecte*, traducere din limba chineză de Florentina Vişan, Humanitas, Bucureşti, 1995.

Fung Yu-lan, *A History of Chinese Philosophy*, traducere din limba chineză de Derk Bodde, ediţia a VIII-a, vol. 1, Princeton University Press, Princeton, 1983.

Gernet, Jacques, *Lumea chineză*, trad. din limba franceză de Şerban Stati şi Romulus Ioan Budura, vol. 1, Meridiane, Bucureşti, 1985.

Graham, Angus Charles, *Disputers of the Tao*, ediţia a III-a, La Salle, Open Court, Illinois, 1993.

Granet, Marcel, *La pensée chinoise*, Albin Michel, Paris, 1974.

Hansen, Chad, *Language and Logic in Ancient China*, University of Michigan Press, Ann Arbour, 1983.

Hansen, Chad, *A Daoist Theory of Chinese Thought. A Philosophical Interpretation*, Oxford University Press, New York, 1992.

Kaltenmark, Max, *La philosophie chinoise*, P.U.F., Paris, 1972.

Kohn, Livia, *Taoist Mystical Philosophy. The Scripture of Western Ascension*, State University of New York Press, Albany, 1991.

LaFargue, Michael, *Tao and method: A Reasoned Approach to the Tao Te Ching*, State University of New York Press, Albany, 1994.

Lavelle, Louis, *Traité des valeurs*, 2 vol., P.U.F., Paris, 1951.

Needham, Joseph, *Science and Civilisation in China*, 7 vol., Cambridge University Press, Cambridge, 1954–1971.

Nikkilä, Pertti, „Early Confucianism and Inherited Thought in the Light of Some Key Terms of the Confucian Analects. I. The Terms in *Shu ching* and *Shih ching* Confucian Analects“, in *Studia Orientalia*, Helsinki 53, editat de The Finnish Oriental Society, pp. 1–274, 1982.

Robinet, Isabelle, „Chuang-tzu et le taoïsme «religieux»“, în *Journal of Chinese Religions*, pp. 59–104, 1986.

Robinet, Isabelle, *Lao zi et le Tao*, Bayard, Paris, 1996.
Robinet, Isabelle, *Istoria daoismului de la origini până în secolul XIV*, traducere din limba franceză de Tatiana Segal, Herald, Bucureşti, 2005.
Robinet, Isabelle, *Meditație daoistă*, traducere din limba franceză de Tatiana Segal, Herald, Bucureşti, 2007.
Schwartz, Benjamin Isador, *The world of thought in ancient China*, Harvard University Press, Cambridge, 1985.
Segal, Tatiana, *Valori morale în daoismul primitiv*, Orfeu 2000, Bucureşti, 2001.
Vandermeersch, Léon, *La formation du légisme. Recherche sur la constitution d'une philosophie politique caractéristique de la Chine ancienne*, École Française d'Extrême-Orient, Paris, 1987.
Watts, Alan, *Dao: Calea ca o curgere de apă*, traducere din limba engleză de Dinu Luca, Humanitas, Bucureşti, 1996.
Wieger, Léon S. J., *Les pères du système taoïste*, Les Belles-Lettres, Paris, 1950.
Wieger, Léon S.J., *Caractères chinois. Étymologies. Graphies. Lexiques*, Kuangchi Press, Taichung, 1972.
Xunzi, *Calea guvernării ideale*, traducere din limba chineză de Luminița Bălan, Polirom, Iaşi, 2004.
Yuan Ke, *Miturile Chinei antice*, traducere din limba chineză de Toni Radian, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1987.

CUPRINS